

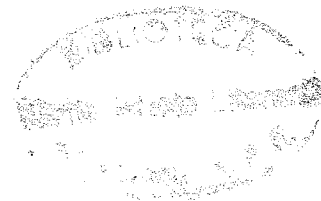
Coperta: Sergiu Georgescu

857/10
R57

LIVIU REBREANU

Opere 3

*Text ales și stabilit,
note, comentarii și variante
de Nicolae Gheran
și Nicolae Liu*

NUVELE

1968

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

0224

3660

CALVARUL
AVERTISMENT

Acum câteva luni s-a stins un poet foarte tânăr și
foarte necunoscut. Ziarele, atât de grăbite să descopere
5 fapte diverse, nici măcar nu i-au înregistrat moartea.
Adevărat că moartea aceasta n-a prea fost senzațională.
Un om și-a curmat viața în clipa când a înțeles limpede
că, între el și oamenii spre care năzuise din toate adin-
cimile sufletului său, s-a deschis o prăpastie — atîta tot.
10 Ce poate să însemne moartea unui om în vremea atîtor
bătălii inverșunate în care se topesc zilnic mii de vieți?
Ș-apoi moartea însăși nu e dureroasă; îngrozitoare este
numai calea pînă la ea. Căci pe calea aceea se spulberă
speranțele, sîngerează inimile, se sfîșie sufletele...

15 În urma poetului mort de bunăvoie a rămas un
teanc de file stropite cu sînge. Le-am răsfoit din curiozitate.
Pe urmă am citit cu luare-aminte. Era povestirea unei
agonii zbuciumate, zvîrlită pe hîrtie într-o grabă infri-
gurată, în ultimele ceasuri ale scriitorului. Mi s-a părut
20 interesantă, mai ales că este sinceră ca o spovedanie.

Războiul e o tragedie uriașă, alcătuită dintr-o
complexitate de tragedii mărunte. Cîte milioane de oameni

5 a înghițit măcelul, atâtea milioane de drame a stîrnit în lume, unele zdrobind numai trupurile, altele strivind sufletele. Și poate că cele mai tăcute, ascunse, zăvorîte în tainițele inimii, au fost cele mai cumplite. Gloanțele, obuzele și toate uneltele născocite spre a omorî cît mai mulți oameni au cel puțin silința de-a ucide repede, de-a sfîrși mai curînd chinurile trupești; pe cînd suferințele sufletești rod îndelung temelia vieții, ca o ceată de carii flămînzi, pînă ce izbutesc s-o sfărîme.

10 În paginile acestea, găsite în fața unui mort, războiul nostru, prea bogat în dureri, e mai mult decît un leit-motiv sforăitor. Nu i se văd zvîrcolirile muiate în bălți de sînge, nu i se aud fanfarele eroice, nici vaierele de doliu, dar i se simt pretutindeni palpitațiile vijelioase, atotcuprinzătoare. Trece peste un om, îl calcă în picioare, i se încuibază în inimă, îl stăpînește și, în cele din urmă, îl aruncă în ocna morții.

20 Ar fi fost poate potrivit să dau în vileag manuscrisul întocmai. Ar fi avut însă o înfățișare de actualitate care i-ar scade prețul omenesc. De aceea am schimbat mai toate numele, care în original sunt purtătoarele unor persoane mai mult sau mai puțin cunoscute; am lăsat numai cîteva, de-ale acelorora ce, din diverse considerații, îmi închipuiesc că vor supraviețui frămîntările de astăzi.

25 Am suprimat apoi unele pasagii care mi s-au părut că îngreuiază fără folos mersul povestirii, precum și, pe cît s-a putut, supărătoarele repetiri de fapte și expresii. De asemenea, nu m-am sfiit să îndrept pe ici-colo stilul, fără totuși a altera forma generală, care, prin spontaneitatea și chiar prin neglijențele ei, constituie o parte bună din farmecul cărții. Și, în sfîrșit, spre a înlesni citirea, am grupat povestirea în capitole cu titluri pe care le-am desfăcut iarăși în părți numerotate.

5 Se cuvine să mai adaog, pentru încheiere, că toate cîte le povestește poetul dispărut sunt lucruri întîmplate aievea. Dacă totuși pe alocuri cartea pare un roman, de vină este numai viața — care, orice s-ar zice, este cel mai iscusit romancier din lume.

I. REBREANU

martie 1919

5 Mă numesc Remus Lunceanu. Sînt de treizeci și
unu de ani. Unii mă cred mai tînăr, fiindcă sînt slăbuț,
iar alții mai bătrîn, poate pentru că părul mi-e alb
ca oaia... Multă lume mi-a spus că aș fi simpatic uneori.
Cu toate acestea, pușini m-au iubit. Aș putea zice chiar
că nimeni nu m-a iubit cu adevărat. Am o sumedenie
10 de prieteni cînd îmi merge bine, și n-am nici unul
cînd aș avea nevoie.

Sînt convins că am talent... Acuma, la marginea
prăpastiei, îmi pot îngădui toată sinceritatea. Da,
deseori, în sufletul meu, mi-am zis că sînt poate genial.
Cine știe? ! E posibil să fiu, sau cel puțin ar fi fost
15 posibil. Noroc însă n-am avut în viață. Numele meu
a circulat numai în cercul acela prea strîmt care se
cheamă „lumea literară și artistică”, și încă și în
cercurile acestea!... Viața te îndoiaie, te sucește, te
îmbrîncește și-ți impune compromisuri de care ți-e
20 silă. Inima ta te mîină spre înălțimile albastre și
soarta te tîrăște în noroiul ulițelor fără soare.

Am fost modest și timid totdeauna. Gălăgia m-a îngrozit. Poate dacă n-aș fi fost așa, azi n-ar trebui să mă recomand cu atîta stăruință și nici să scriu ceea ce scriu. Dar revolverul e aici, lîngă mine, acum.

5 Dacă întorc puțin ochii, îi văd gura neagră, cocoșul amenințător... Trebuie să mă grăbesc. Ceasurile îmi sunt numărate. Mi-au mai rămas atît de puține! Nici să mă înduioșez nu mai am vreme... Se apropie zorile și nu se mai poate să văd răsăritul soarelui!... Nu, nu! E hotărît. M-am hotărît! Înainte, înainte!...

10 Cusururi multe mi-a hărăzit Dumnezeu. Și multe păcate. Și multe slăbiciuni. Mi le-am cunoscut totdeauna fără înconjur, ceea ce nu fac niciodată cei isteți în viață. Istețimea mea în viață, vai de ea...
15 N-am știut să mă apropiu de oameni. Așteptam să se apropie ei de mine. Și nici ei nu prea s-au apropiat. Eram o fire de veșnică opoziție. Contraziceam cît puteam. Aceasta n-ar fi rău. Asemenea temperamente răzbesc și se impun în lume cînd sînt însoțite de căldură și mai ales de vehemență. Eu însă am fost contrazicatorul calm, agasant, plicticos, care, izbîndind, lasă ură sau indispoziție în urmă. De multe ori, în discuții, după ce opoziția mea triumfa, simțeam cum se așază gheața în sufletele celor convinși, și parcă-i auzeam cum gîndesc cu toții: „O fi avînd dreptate, dar e scîrbos“...

25 M-am silit să-mi schimb firea. Și n-am izbutit. Din pricina aceasta apoi s-a urzit în jurul meu o atmosferă stranie, în care se prind prea lesne toate bănuielile, toate învinuirile, toate săgețile otrăvite. Un prieten, care se înfură cînd îi imputam că nu mă iubește îndeajuns, odată, plîngîndu-mă că cutare m-ar fi ponegrind, mi-a zis zîmbind cu un înțeles adînc:

— Ce-are a face, dragul meu? Ție nu-ți pasă de nimic...

Niciodată n-am știut să protestez și să mă revolt la vreme. Jicnirile mă amuțeau în loc să mă facă să izbucnesc cu emfază. Mă durea zile întregi cea mai neînsemnată aluzie răutăcioasă, mă frămînta și mă chinuia, dar nu eram în stare s-o abat cu furia spontană care retează ascuțișurile. Mă mulțumeam în cele din urmă cu conștiința cinstei, uitînd că cinstit nu e acela care e cinstit, ci acela pe care ceilalți îl consideră cinstit, chiar dacă inima lui ar fi mai neagră ca postavul pompelor funebre...

5 M-am însurat la o vîrstă cînd alții visează amante, care se schimbă ca și cămășile. Nevastă-mea e drăguță și bună, și e singura ființă de care sînt aproape sigur că mă iubește, afară de mama, care mi-a păstrat, sărăcuța, un cult special, fiindcă îi seamăn în toate privințele. Tina mea mă vede cuceritor și genial, mai ales cînd e în toane bune. Mă ridică în slavă pretutindeni unde poate, ceea ce face impresie asupra unora, căci admirațiile mereu repetate sînt molipsitoare, ca și calomnia. Trei sferturi din confrății mei de azi și-au făcut celebritatea lăudîndu-se singuri în scris și prin viu grai, pînă ce a sfîrșit și lumea să creadă cum cred ei.

15 Mai am și trei copilași, o fetiță și doi băieței. Nevasta și copiii îmi sînt toată mîngîierea în viață și toată averea, adică îmi erau... Poate că e cam caraghios s-o spun. Dar acuma pentru mine nimic nu mai e caraghios, acuma, cînd peste cîteva oare...

25 Nu, nu vreau s-o iau înainte. Am nevoie de ordine, oricît îmi vine de greu să fac ordine în mintea care în curînd nu va mai trebui să se zbuciume...

30 Aș fi vrut să trăiesc cel puțin atîta să-mi văd mărișori copiii. Mă gîndeam fetița s-o fac dansatoare, fiindcă e frumoasă, mlădioasă și grațioasă. De multe ori ne-am certat cu nevastă-mea din pricina aceasta,

căci ea ține foarte mult la traiul liniștit, burghez, cu leafă fixă și sigură... De-acuma va putea face orice cu ea. Eu nu voi mai avea nici un amestec...

Pierd șirul, iată... Spun lucruri fără importanță, 5 când am atâtea, însemnate, pe care trebuie să mi le scot din inimă înainte de a-i opri bătăile. Ce greu este să coordonezi când sufletul îți geme de povara durerilor!

De-abia acum îmi aduc aminte că am uitat să spun tocmai ceea ce ar fi trebuit să arăt în primul rând: 10 sînt ardelean. Asta-i tot. De vreo zece ani am venit în țară. Dincolo fusesem un biet nimic îndrăgostit de scrisul românesc. Sună a frază goală adaosul acesta, și totuși, cîte doruri naive cuprinde... Numai cel ce a trăit între străini vrăjmași știe și poate simți și 15 prețui cu adevărat nostalgia cea mare și copleșitoare. Mi-a trebuit o sforțare cumplită ca să mă arunc în necunoscut cu o poezie proastă în buzunar și speranțe mărețe în minte. De cîte ori n-aș fi avut dreptul să regret sforțarea aceea, de cîte ori! Și n-am regretat-o 20 nici chiar azi, cînd...

Deziluziile au venit curînd, veșnic noi.

N-am găsit iubirea pe care o aduceam eu de-acasă. Am fost nevoit s-o închid bine în inima mea, s-o tăinuiesc și s-o apăr de glume și de ironii. Pe-atunci care 25 dintre profeții de azi ar fi îndrăznit să proclame ceea ce se împlinește? Pe-atunci alte lozinci aveau căutare, și visătorii erau puși la colț...

În lume numai cel ce țipă are dreptate. Și mie, vai, urîță mi-a fost gălăgia de orice fel... Și frazele care înlocuiesc sentimentele și astupă golurile! 30

M-am uitat împrejur și am văzut, și multe speranțe am pierdut din cele frumoase. M-am retras în ungher, umil, irosindu-mi visurile ca un sihastru. Și anii au trecut peste mine și m-au călcat în picioare

și mi-au înăbușit glasul. Ce mai putea rămîne din visurile de odinioară?

Măcar de-aș fi avut temperament de luptător. Războinicii se adună, se frămîntă în gura mare, se 5 îmbulzesc, înaintează... Dar lupta nu mă ademenise niciodată. Se vede că mă născusem în zodia învinșilor lipsiți de îndrăzneală și de vigoare. Dacă aș fi fost astfel, poate că nici nu mai veneam aici, poate că rămîneam acolo unde războiul era o stare normală, 10 unde e veșnic nevoie de luptători...

Războiul!

Am ajuns, în sfîrșit. De-acuma va merge mai lesne. Nu-mi va mai fi teamă că voi pierde șirul...

2

A venit sub forma unui afiș mic, pe care scria 15 cu litere roșii: mobilizarea... L-am văzut întîia oară în geamul tutungeriei de-alături. Și inima mi-a tremurat, și ochii mi s-au umplut de lacrimi. În sfîrșit! De cîte ori n-am visat eu clipa aceasta, deși, sau mai 20 ales că gura-mi fusese mută!

Niciodată n-am simțit mai mare fericire. Trebuie să fi fost chiar cam ridicol puțin. N-aveam răbdare și nici stare. Mă întorsei repede acasă. Nevastă-mea s-a uluit văzîndu-mă cu ochii aprinși, cu obrazii îmbu- 25 jorați...

— S-a făcut, Tinico! A sosit ceasul...

Dar nu am putut sta acasă. Bucuria cere s-o plimbi ca și o haină nouă. Am hoinărit toată ziua mișcat, zăpăcit, răgușit de însuflețire... A fost ziua 30 cea mai veselă și mai fericită din toată viața mea, care se încheie acuma...

A doua zi veni doctorul Aurel Neamțu, un prieten și consătean, îmbrăcat în uniformă.

— Ei, ce faci? Îmi zise, zîmbind cu mulțumirea ce strălucea pe fețele tuturor atunci.

5 — Cum, ce fac? Merg. Mai încape vorbă?! Eu nu-s patriot de cafenea, mă știi...

— Da, dar nu e atît de simplu cum îți închipui... Ceilalți sînt toți aranjați...

10 — La biroul de informații? Mulțumesc! N-am stofă de informator și-mi repugnă meseria asta. Cred că pot pretinde să mi se îngăduie să-mi fac datoria întreagă la locul de onoare!

15 Mă aprinsesem, și omul aprins e totdeauna declamator puțin. Se oferi să meargă cu mine la Ministerul de Război de îndată. El, cu uniforma, răzbea mai ușor.

Am pătruns la un căpitan foarte ocupat. A aruncat o ochire în hîrțile ce i le prezentam și mi-a răspuns grăbit:

20 — La Statul-major, domnule, nu aici... Noi n-avem vreme acum să ne ținem de d-astea. La Statul-major, în strada...

Ieșii contrariat puțin.

25 — Nu ți-am spus că va merge greu? Îmi zise tovarășul.

— Haidem la Statul-major!

30 Am scris degrabă altă petiție, am adăugat actele. Am izbutit să intrăm numai în curtea reședinței Statului-major. Trebuia să vorbim cu un colonel. Mi-a luat însă hîrțile un maior dintr-o fereastră. Dar mi le-a înapoiat numaidecît, zicînd:

— Treci d-ta la Ministerul de Război, în strada...

Acolo se rezolvă chestiile acestea...

— Tocmai de-acolo vin, domnule maior... Mi s-a spus că aici...

5 — Da?... Foarte rău... Aici avem alte daraveri... În orice caz, așteaptă cîteva zile, sau o săptămînă, două, pînă se vor liniști puțin lucrurile, și încearcă din nou la minister, în strada...

Convorbirea s-a sfîrșit. Alt client mi-a luat locul sub fereastră.

10 Ce să fac?... Să aștept? Bine, să aștept. Într-adevăr, primele zile de mobilizare impun sarcini uriașe autorităților militare. Nu-i de mirare că n-ajung să se țină de asemenea mărunțisuri. Voi aștepta. N-am ce face. Trebuie să aștept...

15 Am așteptat. Am găsit și o consolare. Tiberiu Cordoveanu, un locotenent de dincolo, refugiat în timpul războiului, un luptător cunoscut de toată lumea, aștepta ca și mine, fiindcă de asemenea nu voia să se războiască la partea sedentară. Dacă el trebuie să aștepte, de ce n-aș putea aștepta și eu?

20 Am așteptat două săptămîni, și pe urmă m-am înființat iar la Ministerul de Război. Același căpitan grăbit m-a întîmpinat. Doar că acuma părea ceva mai nervos.

— Nu ți-am spus să mergi la Statul-major?

25 — Am fost și m-au trimis înapoi aici.

— Aici? Aici? Aici? scandă căpitanul, fluturîndu-mi hîrțile cu mirare. Aici degeaba vii... Cel puțin acuma e degeaba. Poate mai tîrziu! Mai așteaptă și d-ta nițel. N-avea frică, nu se isprăvește războiul așa repede...

30 — Atunci cel puțin să las actele, să mă aveți în vedere?... Îmi dați un număr ca să știu să le iau urma și...

— Nu-i nevoie... Hîrçoage avem destule... Cînd va veni rîndul d-voastră o să se anunțe.

Peste o săptămîină m-am îmbulzit din nou în cabinetul căpitanului. De astă dată mi-a zis zîbind, compătimator:

— Bine, domnule, d-ta de ce nu te astîmperi? Ții cu orice preț să mori? Du-te și-ți vezi de treabă! Avem noi grije de d-voastră...

— Cu toate acestea, aș vrea să-mi văd situația clarificată. O să las actele, sau poate mai bine să le trimit prin poștă, ca să am o dovadă?...

— Așa să faci... Bună ziua!...

Am împachetat bine toate hîrțile. M-a costat nouăzeci de bani expedierea. Recipisa mi-a rămas în portofoliu. O amintire. Cu atîta m-am ales de altfel.

Cu căpitanul n-am mai îndrăznit să dau ochii. Mă temeam că în cele din urmă o să mă dea afară. Observasem că-i devenisem o obsesiune. Dar peste cîteva zile am aflat de la un sergent mai milostiv că hîrțile mele au sosit și că au căzut chiar în mîinile căpitanului. Îmi închipuiesc cum m-a blagoslovit văzîndu-le...

De-acuma totuși mă mai liniștii. Bine că sînt actele sub ochii celor hotărîtori! De rezolvit trebuie să se rezolve. Cînd e atîta nevoie de oameni, s-ar putea să se înlătore?

Cu toate acestea, inactivitatea, în momentele cînd se vedea că e nevoie de puterile tuturor, mă omora. Aș fi dorit să fac orice în așteptare. Aveam ceasuri de disperare aproape. Toată lumea să fie oare folositoare, numai eu nu?

Credeam că voi fi chemat undeva, oriunde. Dar cînd am văzut că chemarea nu vine, m-am hotărît să mă ofer singur: Cine știe cît poate să țină rezolvarea

în care îmi pusesem nădejdea? Pînă atunci să stau cu mîinile în sîn?

Într-o zi văzui că e nevoie de desenatori la direcția munițiilor.

„Pînă una-alta și aici aș putea fi de folos! mi-am zis. Mă pricep la desen puțin, și, în orice caz, nu sînt prost“...

Am bătut, și poarta nu mi s-a deschis...

Iarăși văzui că se caută, la serviciul supravegherei internațiilor sau prizonierilor, oameni cari să cunoască mai multe limbi străine...

— Bravo! Iată un loc unde trebuie să fie nevoie de mine!

Am bătut, și porțile au rămas închise...

Mi-am luat inima în dinți și m-am oferit la serviciul care-mi era cel mai urît, la cenzură. Șeful de cabinet, un băiat foarte cumsecade, mi-a primit cererea și tot el mi-a înapoiat-o peste cîteva zile.

— Mai așteaptă și tu nițel... Trebuie să se aranjeze și situația voastră azi-mîine! mi-a spus dînsul cu o căldură care voia să fie încurajare sau consolare.

Azi-mîine! Cînd aud acuma vorba asta, mi se pare o ironie usturătoare. Săptămîni întregi, luni de-a rîndul a ținut acel „azi-mîine“.

Și războiul își urma calea însîngerată și glorioasă, începea să ne zgîlție frontierele, să ne zguduie munții ocrotitori. O amenințare mare plutea în văzduh, cutremurînd sufletele, răspîndind înfrigurarea. Vrajmașul se năpustea cu furie să ne puie genunchiul pe grumaz. Vitejia se fărîmița în fața puhoiului cotropitor. Loviturile alternau cînd ici, cînd colo. Nici o jertfă nu li se părea prea mare, atîta le era de cumplită setea de răzbunare... Brațele noastre prindeau să slăbească. Ne împușinam parcă văzînd cu ochii. Se astupa coala

un gol, și dincolo se ivea îndată altul; povestea anti-reului lui Arvinte. Lumea toată ne privea, ne compătimea și ne trimetea fraze. Și vlaga noastră se scurgea din mii de răni...

5

3

Casa noastră luase foc, și eu trebuia să privesc neputincios...

10 Mă revoltam acasă, singur, amărit. Devenisem plictisit, posomorît... Doar câte un zvon optimist mă mai înviora, chiar dacă vedeam că nu poate fi serios. În ceasurile grele speranța e cea mai vie și mai mîngîitoare și se agață bucuroasă de toate închipuirile. Nu se poate să ne prăbușim cînd avem dreptatea în frunte. Nu se poate! Nu se poate!

15 Și așteptam mereu...

Azi-mîine!

20 Din cînd în cînd, mai călcam pe la Ministerul de Război. Nu mă mai duceam la căpitanul meu. Îmi dădeam seama că, în zilele acelea, ar fi avut dreptate să mă poftească să închid ușa pe dinafară. Dar aveam acuma pe sergentul blajin, cu ochii speriați, cu glasul blînd... Îl îndrăgisem... La dînsul mă opream. Părea că-mi înțelege sufletul. Îmi zîmbea cînd mă vedea intrînd în odaia veșnic plină de oameni cu fețele îngrijorate. Și mereu îmi șoptea cu o nădejde curată în voce:

25

— Nimic... Tot nimic... Mai ai răbdare...

PRIMEJDIA

1

— Vin nemții!...

5 Cînd au început să se răspîndească vorbele acestea de groază, dușmanul încă nu ne spărsese Carpații. Se șopteau însă pretutindeni, pe stradă, în localurile publice, cu o stăruință aproape suspectă, știri grozave. Otrava disperării se picura în suflete ca să le înmoaie, să le încovoie. Oameni care avusese gura plină de măceluri la întruniri, în vreme de pace, se strecurau acum discret la gară, umpleau trenurile, înarmați cu pașapoarte pentru toate continentele. Ironiile și tiradele ziarelor împotriva guzganilor care părăsesc corabia erau zadarnice.

10

15

— Vin nemții!...

20 Dar nu veneau. Se părea chiar că norocul armelor ne zîmbește. Veni o victorie, ușoară poate. Veni. Și deodată toate sufletele care se pitiseră se înălțară iar. Refugiații remarcabili se întoarseră în grabă să-și reia rolurile conducătoare. Toate fețele se înseninară. Parcă simțeai cum șapte milioane de oameni respiră ușurați, cum li s-a luat de pe inimi o piatră de moară.

Dispăruseră aproape de tot corbii care-și cârâiau veșnic nemulțumirea la toate urechile. Ne necăjeam că comunicatele sînt atît de zgîrcite. Ne-ar fi trebuit amănunte ca să putem ticlui mai bine planurile nădej-
5 dilor noastre. Umblam cu harta la subțioară, s-o am mereu la îndemînă, să pot explica îndată cum o să-i învâluim, cum o să-i aruncăm, cum o să-i strivim...

Apoi deodată s-a întunecat iar cerul. În același loc unde avusesem izbînda plezniră munții, se revărsă puhoiul. Un zvon gîdilitor, cu o nouă și decisivă victorie a noastră, s-a spulberat în cîteva ceasuri. Zăgăzurile se prăbușeau cu o iuțeală fulgerătoare. N-apuca
10 să-ți încheși speranța că potopul se va opri aici, cînd te și pomeneai cu vestea oficială care-ți destrăma brusc încrederea de-abia înfiripată. Au luat Tîrgu-Jiu, au ajuns la Filiași, la Craiova, la Olteț, au trecut Oltul!...

Într-o clipă, Bucureștii se cutremură ca un furnicar uriaș în care un păgîn ar fi lovit cu piciorul.

— Vin nemții ! răsuna surd în fiecare colțișor...

Acuma veneau. Din creșterea disperării oamenilor puteai citi cum se apropie, îi auzeai și-i simțeai. Lacrimile și zvonurile soseau înaintea lor... Colo au dat foc satelor, dincolo au împușcat bărbații, au tăiat
20 mîinile copiilor... Au declarat că vor să distrugă pentru totdeauna neamul românesc, să nu-i mai rămînă nici pomenirea...

Străzile Bucureștilor gemeau, se frîngeau. Drumul spre gară, ziua-noaptea, era un șir neînterupt de trăsuri, căruțe, automobile, camioane... Părea că o
30 țară întreagă a pornit să se mute aiurea, îngrozită de o primejdie nemaipomenită. Frica cuprindea pe oameni brusc, îi îndemna să plece, ca și cînd fiecare minut de întîrziere ar fi adus moartea sigură. Boccele uriașe acopereau în trăsuri pe băjenarii înfricoșați. O avere

muncită toată viața se strîngea într-un geamantănaș și într-o colivie goală. Femei bătrîne fugeau de ici-colo căutînd o trăsură, cu zbîrciturile udate de lacrimi proaspete...

5 Era panica... Nimic n-o mai putea mulcomi. Și ca un refren cumplit, care îngheța inimele, toate buzele șopteau, fără încetare:

— Vin nemții!...

2

10 Atît de mare-mi era credința, sau poate naivitatea, că frica încă nu-și făcuse loc în sufletul meu nici un moment pînă acuma. Nu îmi putea intra în minte că s-ar putea lua cu adevărat Bucureștii. Am avut totdeauna o încredere oarbă în fatalitate, în
15 minunile necunoscutului. Ziua de mîine aproape niciodată nu m-a îngrijit. Vom vedea ce va aduce. În orice caz, puterea întîmplării e necuprinsă. Un minut poate să schimbe brusc toate. Binele poate veni tot atît de brusc ca și răul...

20 Acuma însă realitatea cea mai cumplită zgîlțîia ușa:

— Vin nemții!...

Trebuia să mă deștept, să înțeleg că primejdia se apropie în goana mare.

25 Vedeam în fiecare zi, în fiecare ceas cum dispăreau figurile cunoscute. Azi-dimineață a plecat cutare, aseară a plecat cutare, mîine pleacă ceilalți. Dar eu? Eu ce fac?

30 Întîia oară mi s-a pus întrebarea aceasta într-o vineri seara, la cafeneaua obișnuită, unde veneau aducătorii de vești noi. În loc de vești, în seara aceea au venit cu toții uluiți.

— Peste patru ceasuri plecăm! Adio!... Adio!...

Era cenzura, care pornea. În cafenea, lumina obișnuită. Și fețe multe, speriate, îngrijorate. Și zgomotul surd de glasuri răgușite, grăbite, și scene de despărțire, triste, cu zîmbete de încurajare silite, cu vorbe de nădejde necredincioase... Am ieșit zdrobit. Prin creier îmi hăuia asurzitor întrebarea:

„Etu ce fac?... Ce fac“...

Afară se lăsase o ceață grea, foarte umedă. Oamenii păreau niște stafii zăpăcite. Luminile caselor se zbuciumau, se gîtuiau. Macadamul duduia sub roțile trăsurilor cari alergau în aceeași direcție, spre aceeași țintă, care nu se vedeau și în care, totuși, parcă zăreai fețele înfricoșate de amenințarea vrăjmașă.

Vin acasă mîhnit de moarte. Aripile speranțelor sînt frînte. Sufletul e ca o casă pustie în care bate viscolul mai furios decît pe cîmpul deschis.

— S-a sfîrșit tot... Mîine plecăm... Mîine, negreșit... Strînge ce crezi, pregătește... Ne ducem... O, ce vremuri deznădăjduite!

Nevastă-mea s-a uitat la mine cu niște ochi de groază. A căutat să mă descoasă, să afle ceva. N-a izbutit. Nu puteam vorbi. Amărăciunea mă înveninase cu trup, cu suflet. Mi-am îngropat obrazii în jurnalele de seară, scormonind vreun rînd barem care să-mi redea încrederea, care să abată lovitura nenorocirii. Dar ziarele erau searbede, pline de aceleași fraze convenționale, de aceleași îndemnuri la liniște, încredere... Vorbe goale, care te întristau mai mult, îți profanau parcă durerea...

Pe urmă, noaptea fără somn, fără visuri, fără odihnă... Ce noapte!

Gîndurile se năpusteau asupra mea din toate colțurile creierului, înfricoșătoare, chinuitoare, amenin-

țătoare... Numai atunci mi se lămuri situația crîncenă în fața căreia mă aflam... Și nici o ieșire, nici una!

Dar parcă hotărîsem... Da, da... Mîine plecăm... Mîine!... Unde? Cum?

Întrebări îmi răscoleau tot sufletul... Unde? Cum?

În seara aceea toată averea noastră era de șase-sprezece lei și treizeci și cinci bani... Nu mi-e rușine s-o spun. Am fost un biet calic toată viața. Sărăcia lucie s-a răsfățat în casa mea totdeauna. De multe ori nu știam dimineața ce vom mânca seara, iar ziua de mîine era veșnic o problemă. De cîte ori nu am stat seara ceasuri întregi așteptînd pe vreun prieten sau cunoscut căruia să îndrăznesc a-i cere împrumut cîtiva lei pentru coșnița de mîine...

Urîte sînt mărunțișurile vieții, și totuși, ele alcătuesc temelia, ele ne îndreaptă năzuințele și pașii. Se pot face fraze multe și frumoase despre minciuna materialismului, despre trebuința de-a nu ține seama de daraverile materiale, de-a trăi pentru ideal... De obicei frazele sînt făcute de cei ce au din belșug de toate. În realitate, grija stomacului e cea mai cumplită, ea îți irosește trei sferturi din viață...

Cînd hotărîsem că mîine plecăm, uitasem mărunțișurile acestea. Fusesse idealul care vorbise. Realitatea a venit pe urmă și a decretat că nu se poate pleca mîine. Mai întii trebuie să avem cu ce să plecăm...

Deci nu vom porni mîine. Mai trebuie să zăbovim cîteva zile, pînă ce încherbălim măcar atîta să putem ajunge pînă-n Moldova. Acolo vom vedea ce va mai fi... Va să zică, e hotărît: mai stăm cîteva zile. Nici primejdia nu e încă imediată... Se poate chiar ca luptele de acuma să se întoarcă în binele nostru, și atunci...

În vremea cînd asemenea gînduri îmi ardeau în minte, prin noaptea umedă, apăsătoare, huruiau neîncetat camioanele grele, grăbite. Casa se hurduca în răstimpuri, ca o amenințare. Nevasta suspina prin somn, iar copiii zîmbeau visînd cine știe ce frumuseți. Candela, în colț, între iconițe ieftine și afumate, se zbucliuma luptîndu-se cu întunerecul. Lumina slabă, roșcată, tremura mereu în ritmul roților care zdruncinau strada într-o goană furioasă...

Zilele următoare mă duceam mai întîi la gară, apoi la minister. La gară îmbulzeala nu contenea, poate chiar sporea. Oamenii se repezeau orbește asupra vagoanelor, își lăsau bagajele, țipau, se ghionteau, plîngeau, se cățarau pe scări, pe coperișe, se rostogoleau prin murdărie și noroi... Nici o sforțare nu era prea mare pentru a dobîndi un locșor. Trenurile plecau unul după altul, și mulțimea totuși creștea neîncetat, mulțimea, care n-avea alt gînd decît plecarea... La minister încetase orice activitate serioasă. Funcționarii se adunau prin cîte un birou, cu fețele îngrijorate, spăimîntate, discutînd plecarea sau rămînerea. S-a aflat că directorii au plecat împreună cu cîte două-trei ajutoare, aproape pe furis. Toți ceilalți rămîn aici, din ordin... și sub amenințare de destituire... Totuși, discuțiile continuă, și în fiecare zi sunt mai puțini cei ce iau parte. Nici o amenințare nu e în stare să-i oprească... Se vor plăti lefurile pe trei luni... în curînd; se lucrează la state... Pe urmă? Pe urmă, ce-o vrea Dumnezeu!...

În fiecare seară viu acasă cu hotărîrea că mîine plecăm, și în fiecare dimineață amînăm... Sfaturile

noptii sînt îngrozitoare, ele îți arată argumentele, mizeriile, nenorocirile.

— Cred că mîine luăm leafa... Atunci poimîine plecăm, irevocabil!

Asta miercuri seara.

Noaptea am petrecut-o pe jăratec. În noaptea aceea de-abia mi-am adus aminte că sînt ardelean. Și cînd mi-am adus aminte, mi-a venit să sar din pat, să pornesc pe loc, oricum, pe jos, numai să nu mai fiu aici. Mi se părea mereu că aud, înfundate, bubuituri de tunuri. Poate că mîine nemții vor intra. Cine să știe? Comunicatele sînt atît de zgîrcite... Și atunci? Am început să blestem pe căpitanul de la Ministerul de Război, pe cel ce m-a amînat pînă ce azi am ajuns în halul în care sînt...

Nenorocirea cea mai mare, cînd ai vreme s-o cîntărești, parcă se mai ușurează. M-am pus s-o cîntăresc fără să vreau. Adică ce-ar fi dacă m-ar prinde aici nemții? Au venit singure răspunsurile.

În cazul cel mai rău, m-ar considera dezertor austriac, deși nu sînt, m-ar mai face agitator iredentist și cine știe mai ce, m-ar trimite la un tribunal militar, sau poate nici nu m-ar mai judeca, și m-ar împușca sau m-ar spînzura, după cum ar crede de cuviință. Sau, presupunînd un caz mai puțin rău, m-ar înrola la austriaci și m-ar trimite în foc, să mă bat pentru ei, undeva, poate chiar pe frontul nostru... Dar dacă aș avea vreun noroc mare? Dacă nici nu s-ar sinchisi de mine? La urma urmelor, s-ar putea și asta. Sînt doar de-atîta vreme în țară și de atîta vreme nu mai am nici o legătură cu „patria“ ungurească... Pentru dîșii eu nu pot fi decît un zero care nu multiplică și nu împarte...

Da, dar... Nu se va găsi, oare, nimeni să mă denunțe, din răzbunare sau din simplă plăcere?...

Pot eu să-mi încredințez soarta unei speranțe atât de deșarte?

Nu, nu... S-a hotărît! Îndată ce luăm leafa, pornim. Cel puțin acolo voi fi scăpat de amenințarea aceasta... Cel puțin atîta.

În clipa următoare, însă, răsare întrebarea: dar acolo, ce?

Și răspunsurile, cu toate că nu sînt atât de precise, sînt tot negre. Ziarele repetă într-una să stea lumea pe loc, să nu plece decît cei cu obligații militare. Și dau argumente, multe, de ce să nu plece. Eu la ce plec? Obligații militare? Cît le-am dorit, cît le-am cerut, cît m-am silit să le am! Zadarnic! Hîrtilile mele, săracele, poate că obsedează și astăzi pe bietul căpitan. O, dacă ar fi fost rezolvate, n-aș mai avea acum frămîntările acestea. Aș fi și eu mîndru... Dar așa... Cum plec, de ce plec, la ce plec? Numai fiindcă vine primejdia mea? Ce să fac acolo? Singur nu pot merge. Sau poate că da? S-ar simplifica grozav... Cum rămîn însă aici nevasta și copiii? Cum?... Și dacă-i iau cu mine, unde-i duc, la ce?... Poate că totuși se va rezolva situația mea acolo... Poate? Trei luni de zile n-au fost de ajuns să se rezolve aici, unde era ordine. Ce va fi acolo?...

Șovăirea aceasta mă sugruma. Iată începutul sfîrșitului. Șovăirea ucide.

Cu o sforțare bruscă, am întrerupt-o. A doua zi m-am repezit la gară, să iau bilete. Ce să mă mai gîndesc, să cumpănesc? Trebuie să plecăm deocamdată, pe urmă vom vedea ce-o fi... Trei ceasuri m-am zbatut în fața ghișeelor închise.

Se anunțase că nu se mai liberează bilete, și totuși ne-am războit acolo sute de oameni, cu același gînd, cu aceeași nădejde. Pe urmă, încetul cu încetul,

ne-am potolit, ne-am rărit. Unii își croiau drum spre peron, să se cațare de tren oricum, alții ne-am întors pleoștiți acasă... Vom reveni. După amiazi, mîine... Mai e încă vreme...

Cotesc din Calea Griviței pe Calea Victoriei. Trăsurile sînt mai rare. Țîrnie o ploaie plicticoasă. Deodată se aude o răbufneală surdă, foarte depărtată. Cîțiva oameni se opresc în drum, se uită pe sus... De-abia mai fac cîțiva pași, altă bubuitură, tot înfundată... Geamul unei vitrine tremură... Da, da, tunurile... Îmi grăbesc mersul... Nu mai e vreme... Nu mai e...

Și bubuiturile grele, rari urmează toată ziua, îndoliază sufletul capitalei înfricoșate...

Tunurile se aud toată noaptea, și a doua zi, și apoi mereu, mereu, pînă ce se împlinește soarta... În bubuiturile lor vrăjmașe se amestecă apoi ceata de zvonuri. Cutare tren cu refugiați s-a ciocnit cu un tren militar, mii de morți... Femei, copii sînt striviți în trenuri, se aruncă pe cîmp cadavrele din vagoane... Aeroplanelor nemțești bombardează trenurile și sînt măceluri cumplite... Sute de oameni plecați s-au întors înapoi... Grozăvie ne așteaptă aici, dar grozăvie ne pîndește și dincolo...

Tramvaiele cară toată ziua răniții din spitale. În fața Ateneului e plin de amputați, de muribunzi... Lumea îi înconjoară, plînge de suferințele lor...

Ce mai așteptăm oare? Ce mai așteptăm?... Se spune că chiar mîine nemții vor intra în București. Dar ziarele tot parcă mai au o rază de speranță... Ce așteptăm?

„Trebuie! Trebuie!... Aici mă pîndește moartea!“... îmi ziceam mereu, chinuit de nehotărîrea ce se făcuse stăpîină pe mine.

5 Umblam acuma pe străzi, fără țintă, căutînd un leac nerăbdării. Capul îmi vuia de gîndurile cari se ciocneau, se întreceau ca apa în clocot într-o oală nouă. Simțeam că zilele, poate chiar orele, sunt numărate. Dacă mai urmează ezitarea, voi fi surprins...

10 O mîină ușoară mă apucă de umăr prin fața palatului. Era Nicolae Iota, un prieten de cafenea, băiat tînăr, frumușel, cu o mustață foarte îngrijită.

— Ei? făcu dînsul, parcă]mi-ar fi]ghicit frămîntarea.

15 — Sînt în situația cea mai cumplită din viața mea, îi spusei, cu o trebuință vie de-a împărtăși cuiva turburarea ce mă rodea. Mă înăbuș și nu găsesc ieșirea. Simt că trebuie să plec, simt lămurit. Asta-i datoria, asta-i cîntea și scăparea! Și totuși... Pot să-mi părăsesc nevasta și copiii? Sau poate să-i iau cu mine?
20 Răspunderea aceasta mă doboară și mă face să șovăiesc. Ca să mă acoper pe mine, mi-e îngăduit oare să primejduiesc pe ai mei?

Iota zîmbi cu superioritate, mă luă de braț și-mi vorbi foarte simplu, foarte calm:

25 — Adevărat, pentru ardeleni urmează zile crîncene. Cel mai cuminte e acela care poate pleca. Ce-i așteaptă aici, cine poate ști? ! Fii sigur însă că nemții nu sunt canibali. Barbari da, dacă vrei. Dar o barbarie modernă. Nu vor scoate ochii nimănui, nici n-o să taie brațele copiilor... Nu. Ei o să le cumpere. Înțelegi diferența? Obții același rezultat prin mijloace mai... științifice... În sfîrșit... Crezi că ei numai de voi au să se ocupe? Ar fi ridicol. A, da, pe cei care au țipat în gura mare, dintre ardeleni, da... Ceilalți?...

Poate dacă ocupația va ține prea mult. Altminteri, poți dormi pe-o ureche... Crede-mă pe mine. Eu judec rece. Nu zic că nu-i primejdie. Aceeași primejdie te pîndește însă și în Moldova sau poate în Rusia, căci
5 de unde știi unde se oprește vijelia?... Azi voi, ardelenii, nu sînteți tocmai... dezirabili. De ce să ne astupăm urechile? Trei sferturi din cei ce fac opinia publică aici sînt convinși că voi și ovreei sînteți pricina înfrîngerii. Un general strigă în gura mare că în Ardeal
10 n-a găsit decît trădători... De ce nu v-a admis în armată? De ce? Nu ți-ai pus întrebarea? Cu multe stăruirițe au fost primiți doi-trei. Atît. Încolo, la o parte, sau la spionaj. Noi am plecat să liberăm Ardealul, iar acuma ne vedem cotropită țara. Trebuie țapi ispășitori.
15 Voi sînteți... Ce vrei? Mîine, de s-o întoarce soarta, veți fi iarăși divinizați. Deocamdată, însă, asta-i situația... Va să zică, trebuie să tragi consecințele, fără sentimentalism și fără speranțe deșarte. În Moldova, sau unde se vor opri, vei fi un cîine al nimănui și în calea tuturor. Și încă cu familie... Dacă ai fi
20 numai tu, hai, treacă-meargă.... Nici aici nu-ți va merge mai bine, evident. Poate mai rău. Dar cel puțin vei suferi numai tu, orice s-ar întîmpla. Aici mai rămîn cunoscuți și prieteni. Acolo toți sunt împrăștiati în
25 toate unghiurile țării și poate ale lumii. Atunci ce mai alegi? Stai, ia-ți inima-n dinți, așteaptă. Poate să ai noroc și să treacă apele peste tine fără [să te cîltimească.

— Dar tu? îi zisei deodată.

30 — Eu? Aș pleca, mărturisesc. Nu pot. Am ordin special să stau pe loc. Aș pleca, evident. N-am putut suferi niciodată robia, chiar trecătoare... Cu toate astea, voi rămîne, voi înghiți.... Ei, vom fi împreună... Vom mai vorbi... Salutare!

5 A intrat într-o prăvălie și n-a mai ieșit. Nu-mi
spusese nimic nou. Aceleași lucruri mi le repetam
eu însumi, de-o săptămână, ziua-noaptea. Și totuși,
după ce a dispărut, simții ca și când mi-ar fi dezvăluit
5 cine știe ce taine. Poate pentru că îl cunoșteam avînd
legături cu zeii guvernanți, și că, astfel, este ecoul
părerilor lor?

10 Dar în aceeași zi cel puțin zece alții îmi șoptiră
vorbe la fel: un perceptor, un actor, un deputat, un
ziarist, un judecător, un negustor, un avocat... Parcă
s-ar fi înțeles cu toții să mă doboare tocmai în clipele
de cea mai aspră șovăire. De ce nu mi-au vorbit astfel
ieri sau acum o săptămână? Sau poate de-abia acum
s-au hotărît și dînșii.

15 — Vom fi cu toții împreună... Și ce-o vrea Dum-
nezeu, să vie!

20 Acasă mă întâmpinară două geamantane și două
valize de mînă, pline, gata. Nevastă-mea mă privi
întrebătoare, iar cînd nu scosei nici o vorbă, îmi zise
încet:

— Noi sîntem gata... De-acuma, cum zici tu...

— Nu știu.... nu știu...

25 — Poate ar fi bine să pleci singur... Noi vom
face ce-om putea... Am auzit că se întîmplă grozăvii
cu ardelenii pe unde-i prind nemții.

— Aș... grozăvii.... Astea-s nerozii de mahala!
răspunsei.

30 Credeam, însă, și eu neroziile de mahala, în
sufletul meu. Mă arătam voinic nevoie-mare, zîmbeam
de zvonurile ce alergau din gură-n gură, dar inima-mi
tremura. Necunoscutul e totdeauna chinuitor...

Cîteva ceasuri am stat în mînă cu recipisa actelor
mele militare. Și-mi ziceam mereu că n-am avut nici
un noroc în viață. Și-mi închipuiam ce fericit aș fi

5 acuma aflîndu-mă undeva cu oștirea noastră mutilată,
împărțindu-i durerile și jalea. Pe cînd azi, ce dureri
mărunte mă sfîșie?... Îmi părea rău că n-am încercat
chiar la faimosul birou de informații, cu toată oroarea
ce mi-o inspira. Cel puțin aș fi avut o menire, oricît
de puțin mîndră... Adevărat, se spunea că la Iași
vor fi înlăturați toți ardelenii, și de acolo.... Dar,
oricum, la Iași... aș fi la Iași...

10 Duminică, pe la prînz, nevastă-mea veni acasă
plîngînd cu sughituri.

— Trebuie să pleci numaidecît! murmură de
cîteva ori desperată.

15 Nu pricepeam. Mi-a explicat. Zvonurile o chinui-
seră prea mult. Mă visa mereu mort, visa nemți și
unguri... N-a mai putut. S-a dus la Marghiloman, să-i
ceară un sfat sau barem o informație.

20 — Trebuie să pleci imediat, așa mi-a spus.
Marghiloman, înțelegi? Imediat. Nemții unde ajung
adună pe toți ardelenii, îi pun la zid și-i împușcă,
fără nici o judecată... Trebuie să pleci, Remule dragă...
Fie-ți milă de noi!... Uite, mi-a dat și o hîrtie de la
Crucea roșie să ajungi pînă la Roman. Acolo vei face
ce vei putea... Dar trebuie să pleci numaidecît...
25 Ultimul tren pornește după amiazi. Mi-a dat și-o
adresă unde să mergi. A fost foarte cumsecade...
Pleacă... Pleacă!... Altfel ne amenință o soartă
cumplită...

30 Obrajii îi erau scâlțați în lacrimi. Își frîngea
mîinile. Deznădejdea o cuprinsese întregă.

— Dar tu?... Voi? îi zisei, sculîndu-mă brusc și
grăbindu-mă să-mi strîng ce-mi va trebui pe drum.

— Noi, a spus să rămînem negreșit aici, fiindcă
acolo vor fi greuțați și mai mari... De noi să n-ai grije.
Vom trăi sau vom muri, ce-ți pasă?

Curajul ei mă mișcă. Mă oprii. Înțelesei numai atîta, că vrea să se sacrifice pentru mine, ea și copiii, că primește să se despartă, rămînînd cu cîțiva gologani și cu casa goală, numai ca să mă scape pe mine...
5 Răspunsei liniștit deodată, parcă o mîină nevăzută mi-ar fi ridicat toate șovăirile și toată teama:

— Nu, nu... Rămîn aici cu voi... Ce-o fi să fie!

— Or să te omoare!

10 — De moarte nu scapi nicăiri... Cel puțin veți ști și voi c-am murit... Cum mi-o fi scris...

Mă potolisem pe deplin. Acuma știam ce fac. Eram liniștit...

15 În colțurile ochilor ei mai luceau lacrămile. Pe buzele ei flutura, însă, un zîmbet poate de mulțumire, poate de frică. Vedeam că a înțeles lupta mea. Simțeam puțină mîndrie. Mă gîndeam că am făcut, într-un fel, un eroism... Se învîrți cîteva clipe pe lîngă candelă, se închină de cîteva ori, apoi murmură cu tristețe:

20 — Cît te-ai chinuit, sărmane de tine! Și cine știe cît va mai trebui să te chinuiești!... Doamne, ajută-ne și ferește-ne de cele rele!...

5

Veni agonia...

25 Duminică după amiază trecu pe Calea Victoriei un convoi de prizonieri germani, un convoi lung, jalnic. Curioșii îi priveau cu o teamă ciudată. Un perceptor însă începu să țipe în gura mare:

30 — Uite cine ne bate pe noi! Uite! Nemîncații, golanii ăștia!... Ptiu!..

Scuipă, se înfurie, dădu din mîini. Era un om tinerel, tuns pînă la piele, cu fața rotundă și cu mustăți englezești. Îl indignase înfățișarea prizonierilor slăbuți,

perpeliți, murdari, frînți de oboseli... Nimeni nu-i ținu isonul. Doar cîțiva copii rîseră mirați...

5 Tunurile băteau într-una. Bubuiturile păreau mai apropiate, să le poți număra. Totuși, seara se răspîndi vestea că nemții au fost bătuti cumplit, că fug mîncînd pămîntul... Noaptea tunurile amuțiră, ceea ce părea a întări vestea... Cîte speranțe nu s-au făurit atunci în Bucureștii torturați de înfrigurare?

10 A doua zi n-au mai apărut jurnale. În schimb, pe toate zidurile se lăfăia ordonanța generalului Mustață, care în fiecare rînd te împușca de trei ori dacă vei face cutare sau cutare. În alte vremuri ar fi rîs oamenii de atîtea amenințări; acuma citeau pîlcuri-pîlcuri, clătinau din cap și șopteau spăimîntați:

15 — Va să zică, tot vin?...

20 Echipe speciale erau însărcinate să rupă toate afișele, afară de ordonanța cu împușcările, să dispară orice urmă de-a celor plecați. Mulți însă au sfîșiat și afișul generalului-prefect, încît iar s-a împrăștiat bucuria:

— Nu mai vin...

25 Spre seară, prin unele localuri s-a împrăștiat ultimul comunicat oficial, tipărit pe o fițuică albă. Avea numărul o sută. Fericiți și invidiați am fost cei ce am avut norocul să-l putem înfășura și păstra ca o relicvă scumpă!

30 Orașul s-a luminat seara și luminile au ars toată noaptea, în vreme ce tunurile bubuiau iarăși, neîncetat. Luminatul era în ordonanță. Pe la miezul nopții, sergenții au sculat oamenii din somn pe la mahalale, să aprindă lămpile și să deschidă ușile, căci vin nemții... Așa cerea în ordonanță...

Nemții însă nu s-au arătat nici a doua zi. A venit totuși o nouă ordonanță, în care se vorbea de intrarea

trupelor imperiale germane în capitală și de trupele dușmane, adică române....

5 Lumea nu-și mai putea stăpîni frigurile. De ce nu vin? Sau, poate, nu mai vin de loc? Unii jurau că azi-noapte au intrat patrula de ulani în cutare mahala și au plecat iar. Alții știau sigur că vestea victoriei noastre e adevărată, că n-are să calce picior de neamț în București...

10 Mulți își schimbaseră peste noapte convingerile. Pînă ieri făceau spume cînd vorbeau de nemți; azi căutau să-ți dovedească ce popor mare sînt nemții și cît sunt de blînzi...

15 Carp se plimba pe Calea Victoriei, pe jos. Converteții cei mulți își scoteau pălăria pînă la pămînt, cerîndu-i parcă protecția și simțindu-se fericiți dacă vedeau c-au fost observați. Și Marghiloman umblă numai pe jos, grăbit, de-abia biruind a răspunde la saluturile ce-l întîmpină din toate părțile...

20 Ce rari sînt oamenii care n-au crucea roșie la braț sau măcar la butonieră!

25 După amiazi, ieșind în oraș, întîlnesc pe stradă pe bătrînul poet Mihail Dorna. Cine nu-l cunoaște și nu-l admiră! E îngrijorat. Bastonul îi tremură în mînă. Mustața cănită, neagră-corb, zvicnește la fiece vorbă.

— Bine că te întîlnesc... Am să-ți vorbesc ceva foarte grav...

— Mă sperii, maestre?

30 Mă trage într-un gang, lîngă o cafenea. Vorbește cu o seriozitate regală:

— Uite ce este... Bandiții ne-au prăpădit țara. Vezi acuma în cel hal am ajuns. Trebuie s-o salvăm, să luăm noi frînele în mînă. Pînă cînd să ne fie de căpăstru numai incapabili și mișei?... Germanii vor

veni. Trebuie să fim pregătiți, să nu ajungem iar pe mîinile hoților... De-acuma m-am hotărît să ies din rezerva vinovată în care am stat pînă acuma. Vom forma noi guvernul... Am și eu legăturile mele. Chiar 5 azi voi întîlni pe episcopul catolic, care-i prieten cu Mackensen. Mă voi pune în contact și vom face lovitură de stat. Nu mai vrem să știm de aceia care ne-au tîrît în dezastru. Vom alcătui o gardă națională. Voi merge chiar eu în fruntea ei. Să poftească să mai vie 10 apoi Brătienii și ceilalți să ne reclame puterea! Gloanțe le vom da... Eu îmi rezerv deocamdată portofoliul Finanțelor, fiindcă tot stau cam slab cu finanțele, de altfel probabil ca și d-ta... M-am gîndit la 15 d-ta pentru portofoliul Cultelor... De ce adică n-ai fi și d-ta ministru, care ai talent, chiar geniu, și ar fi alde firîngăi?... Să nu șovăi, căci vremea presează... Gîndește-te bine și mîine să-mi dai răspunsul definitiv... Acuma haidem să luăm un șvarț. Și discreție, nu-i așa? Momentele sunt critice.....

20 Și în cimitire se fac glume...

SABIA LUI DAMOCLE

1

Miercuri...

5 Cerul e plumburiu. Niște nouri murdari, grei și leneși se lăfăiesc în văzduh. Plouă o ploaie zgribulită, stăruitoare. O tristețe nespusă s-a coborât pretutindeni, peste tot orașul, în toate sufletele, în aerul umed și înăbușitor. Ochii sînt parcă porniți pe lacrimi...

10 Dis-de-diminează, un cumnat al meu vine galben la față să ne spună răgușit:

— Azi la ora unsprezece intră nemții pe la Bragadiru... Toată poliția e concentrată pe străzile de la Dealul Spirei, încoace, pe Calea Rahovei, pe strada Carol... Ordin sever să nu fie nimeni pe străzi, 15 nici chiar la ferestre...

Ne-au podidit lacrimile pe toți. Ne uitam unii la alții, cu ochii roșii, uluiți, fără să mai schimbăm o vorbă. Ce ne-am mai fi putut spune? Groaza bătea la uși, se pregătea să intre în casă, o așteptam să ne 20 strivească...

Pe urmă i-am văzut...

Au venit pe Calea Griviței, pe unde nu erau așteptați. În frunte, un ofițer roșcovan, cu un băț în mână. Pe urmă, un vierme cenușiu de oameni, poate vreo două sute. Pășeau rar, obosiți și se uitau 5 împrejur mirați. Unii aveau brațele încărcate cu flori, alții cu turtă-dulce, primite pe drumul pînă la Palat, de la cete de femei care alergau nebunește pe trottoare, se aruncau deseori asupra soldaților și-i îmbrățișau. Altminteri, Calea Victoriei își pierduse animația. 10 Curioșii se piteau pe la geamuri. Pe-afară se vedeau numai străini, care parcă nu mai fuseseră niciodată pe-aici, care au răsărit acuma din cine știe ce birloguri. Nu se mai auzea decît vorbă nemțească și urale stridente. De unde atîta nemțime aici? La bodega „Hig-Life“, în semietaj, agățat într-o fereastră deschisă, un omuleț slab, cu cioc negru, țipa din răspuțeri: „Ura, 15 ura!“, fluturînd o batistă. Era vînat de însuflețire... Cine-o fi fost?

Detășamentul de soldați a intrat în curtea 20 Palatului. Ofițerul a rostit o comandă, sau poate o cuvîntare, apoi toți au strigat de trei ori: „Hoch!“ Femeile cele entuziaste au năvălit pe urmă printre dînșii, i-au înconjurat, i-au mîngîiat, i-au giugiulit. Una voinică, înaltă, ca un jandarm, alerga de la unul 25 la altul, strălucitoare de fericire și repetînd într-una:

— Nu ți-e foame, drăguțule?... Vino cu mine la mama să-ți dăm o cafea cu lapte!

În aceeași vreme bucătarii de campanie s-au instalat chiar dinaintea sălii tronului. Toată curtea 30 era plină de fel de fel de oameni și de căști ascuțite. Întrebările și răspunsurile curgeau. Și ce vesele toate fețele acelea, ce vesele! Îți umplea sufletul de durere și de rușine veselia aceea. Cîțiva români, prea curioși, se strecurau umili prin babilonia străină, iar alții

5 încremeniseră pe stradă, pe trottoare, cu fețele înlăcrite, cu batistele la gură, ca să-și înăbușe plînsul. Nu mai aveai voie acuma nici să plîngi. Începe robia. Străinii se așezau la masă. Trebuia să te oploșești într-un ungher, tăcut, să aștepti să treacă furtuna...

10 Un automobil sosește din jos în goana mare cu un uruit ascuțit, care te pătrunde pînă-n măduva oaselor. Trece... Pe la Biserica Albă oprește, și un ofițer întreabă pe un trecător, care salutase umilit, unde e Palatul regal. Automobilul întoarce brusc. Omul rămîne cu pălăria în mîină, ploconit, parcă ar cere pomană. Era un funcționar cunoscut.

— Cum îți vine să-i saluți?

15 — Da' ce vrei, să fiu mojić? S-au uitat la mine. N-ai văzut? De ce să creadă că sîntem barbari și prostcrescuți?

Avea atîta convingere în glas, că m-am speriat. M-am depărtat repede, cuprins de o frică stranie...

20 O domnișoară mă întâlnește. Are ochii plîșiți. — Ce nenorocire! Ce jale! ciripește ea tremurînd.

Facem cîțiva pași. Soldații germani se amestecaseră printre lumea de pe trottoare, sporită. Unul vine drept la noi. Întreabă ceva, o stradă sau o adresă. Domnișoara, foarte amabilă, se grăbește să-i explice pe

25 nemțește.
— De ce vorbeai nemțește? îi zic cu muștrare.
— Cum să nu vorbesc? Dacă știi? Să creadă că suntem proști?

Am părăsit-o.

30 Înțelesesem. Jalea noastră nu va putea avea nici măcar puțină mîndrie...

Perceptorul, care acum trei zile se indignase văzînd prizonierii, mă întîmpină într-un colț de stradă cu același glas aspru:

— Ei, domnule? Ai văzut oameni cumsecade? Ce-ți spuneam eu?!

— Ce?

5 — Cum ce?! D-ta nu ții minte de la gură pînă la nas? Ori vrei să spui că n-am dreptate?... Privește, privește! ăștia sunt oameni civilizați, da, zic și eu! Cel mai mare popor din lume, domnule!... Nu-ți dau voie să mă contrazici...

10 Treceau tocmai niște soldați. Perceptorul se răstea la mine, țipa, ca și cînd ar fi vrut să oprească în loc toată strada. De-abia am izbutit s-o șterg. Poate că de n-o ștergeam, m-ar fi dat îndată pe mîna mosafirilor...

15 Da, da, trebuia să-mi dau seama. Robia noastră va fi mai tristă. Noi nu știm cum se poartă doliul. Nu știm. Încrederea? O, cum s-a mai dus, cum a mai dispărut! Poate că n-a mai rămas nimeni cu credința neștirbită!

20 Înfrîngerea aceasta e cea mai grea, fiindcă ucide sufletele...

2

25 A doua zi, după amiazi, puținii cari rămăsesem din cercul obișnuit ne adunarăm la cafenea să schimbăm impresii, adică mai curînd să ne încurajăm reciproc. În dosul cuvintelor nepăsătoare tremura aceeași teamă. Simțeam parcă întinsă deasupra capetelor noastre o gheară nevăzută, ce ne amenința cu sugrumarea. Zîmbeam mult, ca și cînd prin aceasta am fi vrut să ne arătăm nepăsarea, deși zîmbetele erau silite și ofilite. Făceam haz de soldații dușmani, care năpădeau orașul oprindu-se cu duiumul în fața vitrinelor în care se mîndreau încă atîtea bunătăți. Un pictor schiță

30

îndată o îngrămădire de-acestea de cuceritori, pe un
petic de hîrtie... Vorbeam însă toți cu glasul scăzut
și uitîndu-ne mereu împrejur. Nu puteam uita că nu
mai sîntem în Țara Românească și că de-acuma toți
5 pereții au urechi multe și primejdioase...

Aici veni pe-nserate Tiberiu Bordeni. De-abia
îl recunoscuserăm. Avea barbă mare și era slab ca un
ogar. Foarte afectat, ne spuse că printre cele dintîi
10 automobile nemțești care au intrat în București, unul
a fost al poliției secrete, aducînd liste nesfîrșite cu
numele tuturor celor ce au vrut războiul sau au ocărît
pe centrali.

— Din întîmplare făcui cunoștință cu unul din
polițiștii aceștia și am văzut listele, zise Bordeni cu
15 o gravitate apăsătoare. Aproape toți băieții sînt trecuți
în listele astea negre...

Ne-am cutremurat fără voie cu toții. Ne îngrozea
omul acesta, care cunoștea pe polițiștii dușmani abia
sosiți, și poate că fiecare ne-am zis în clipa aceea că
20 și el trebuie să fie din poliția amenințătoare. El însă
tăcu cîteva momente, privindu-ne cu o superioritate
zdrobitoare, apoi, adresîndu-se mie și poetului Pilade,
adăogă rar și îndesat:

— Și d-voastră sînteți pe lista neagră, amîndoi...

— De ce? întrebă deodată.

— Fiîndcă ați scris la *Adevărul*...

— Dar dacă nici n-am scris?

— Nu știu. Acolo așa sunteți trecuți. Poate că
e o greșală la mijloc... Deocamdată nu trebuie să vă
30 speriați. Eu am să intervin în favoarea d-voastră și
sper să izbutesc...

Am îngălbenit amîndoi și în curînd am plecat,
aproape pe furiș, fără o vorbă. În stradă ne-am strîns
mîna mai puternic ca de obicei.

— În orice caz, să ne întîlnim zilnic pînă ce o
fi să ne înhațe... rosti Pilade, zîmbind amar.

— Da, da, să ne întîlnim, murmurai și eu.

Pînă acasă mă uitam mereu înapoi, așteptîndu-mă
5 în fiecare clipă să fiu oprit. Am răsuflet cînd am intrat
în casă. Așa, acuma cel puțin se va ști de urma mea.
Încercai să fiu vesel. Nevastă-mea însă îmi ghici
sufletul și nu mă slăbi pînă nu-i spusei tot.

— Stai acasă, Remule dragă. Barem, de-o veni
10 nenorocirea, să te găsească între noi. Tot ar fi mai
puțin îngrozitor decît să aud de la străini...

— Mai bine era să fi plecat... zisei pleoștit. Mai
bine, ehe! Dar acuma...

— Eu ți-am spus să pleci...

— Da, mi-ai spus... Poate că și acuma ar mai
15 fi chip de a mă strecura, ce zici? Decît să mă prindă
aici, mai bine...

Părăsirăm însă asemenea planuri. Era prea
tîrziu. Două zile trecuseră de cînd dușmanul era stăpîn
20 în inima României.

Ce strîmbă e soarta! N-ar fi fost oare mai bine
să fi luat o hotărîre? Azi poate n-aș fi în situația
aceasta... Desigur că n-aș fi... Acuma așa... Degeaba,
degeaba... Prea tîrziu... Nu se mai poate desface ce
25 s-a făcut, sau mai curînd nu se poate face ceea ce ar
fi trebuit să se facă...

Două zile stătui acasă tresărînd de cîte ori se
deschidea poarta, de cîte ori se auzea o trăsură în
stradă sau vreo gălăgie, așteptînd sfîrșitul...

Pe urmă nu mai avui răbdare. Trebuia să aflu
30 ce este, trebuia să găsesc o ieșire, oricare ar fi... A
treia zi după amiazi întîlnii pe Bordeni, împreună cu
Pilade.

— De ce nu te-ai mai arătat? mă întâmpină Bordeni cu un surâs straniu. Încă de alaltăieri i-am spus d-lui Pilade că nu mai e nici o primejdie. Am vorbit eu, am stăruit și v-am scăpat deocamdată. Va să zică, fiți liniștiți... De-o mai fi ceva, eu sînt aici, o să vă anunț din vreme... Cred însă că ați scăpat...

Pilade moțâi din cap, trist, abătut.

De ce atîrnă soarta omului uneori, în vremi însîngerate! De cine mai atîrnă! Și totuși trebuie să zici cu însuflețire:

— Mulțumesc!

În fiecare după-prînz ieșeam în oraș o oră. Ne întîlneam cu toții, cei rămași din cercul de odinioară. Cîțiva profesori și cîțiva funcționari înlocuiau oarecum o parte din goluri. Aduceam fiecare cîte o știre: colo nemții au făcut asta, dincolo bulgarii asta, ici ungarii asta... Pe urmă, mereu despre cei plecați. Ne înduioșam. Și ziceam că tot astfel se vor fi gîndind la noi și ei. Ne închipuiam ce vor fi făcînd prin Moldova și-i plîngeam, precum credeam că ne plîng și ei pe noi. Nici nu ne putea trece prin minte că ei... A, dar să n-o luăm înainte!

Într-o după-amiază eram de-abia vreo cinci la întîlnirea obișnuită. Un chelner ne șopti în mare taină că au început arestările cu duiumul și că hotelul e aproape plin de ostateci; ne spuse chiar cîteva nume cunoscute... N-apucaram însă bine să cercetăm știrea aceasta, care de altfel circula mai vag și prin oraș, cînd vedem că la intrarea cea mare s-a oprit un ofițer german întovărășit de un civil cu o barbă roșcată încîlcită. Priveliștea nu ne-ar mai fi mișcat, căci

acuma soldații inamici inundaseră toate colțurile Bucureștilor și ne obișnuiserăm cu dînșii. Dar ofițerul cu civilul parlamentau... și parcă arătau mereu spre masa noastră. Peste cîteva clipe ieșiră amîndoi, iar noi respirarăm ușurați.

— Ați văzut cum ne fixau mereu numai pe noi? zise Nicolae Iota, care era cel mai nepăsător, fiindcă înainte de război fusese germanofil furios și chiar scrisese niște broșuri bombastice despre victoriile nemțești.

— Numai să n-o pățim... adăogai eu neliniștit.

— Ași, ce să pățim?! De noi au să se agațe? Ar fi ridicol, rîse Iota cu superioritate. Poți dormi fără grije, ți-am mai spus-o și cînd erai să faci prostia să pleci pe drumuri în lumea mare... N-am avut dreptate?

— O, ce n-aș da acum să fiu plecat, oriunde, numai să nu-i văd lăfăindu-se...

— Ne vine rîndul tuturor, murmură Pilade calm.

O să ne ridice pe toți, încetul cu încetul. Sînt sigur...

În clipa aceea ofițerul de adineaori apăru iar, veni drept spre noi, se opri lîngă Iota, îl atinse pe umăr, se plecă și-i șopti ceva. Nepăsătorul îngălbeni deodată, apoi se făcu roșu-foc, se sculă în picioare. Ofițerul îl luă deoparte, îi mai zise ceva, foarte încet, și Iota își luă repede paltonul.

— Ce este? Ce este? bîlbîirăm cu toții, uimiți de spaimă.

— Nu știu... Vrea să-mi spuie ceva... Știu eu? șopti dînsul iarăși, galben ca ceara, zăpăcit și uluit.

Plecă cu ofițerul. Șvarțul îi rămase pe masă. Stăturăm cîteva minute fără să scoatem o vorbă. Lumea dimprejur de-abia băgase de seamă ce se întîmplase.

— Nu spuneam eu? zise apoi Pilade rupînd tăcerea. Au să ne ia pe rînd...

Nici nu mai puteam vorbi. Ne uitam unii la alții, cu ochii mari, întrebători, așteptînd ceva.

Poate c-o să ne ia îndată și pe noi...

Trecu astfel vreo jumătate de ceas. Pe urmă, apără un subofițer austriac și merse tocmai la chelnerul care ne servea. După ce schimbă cîteva vorbe, chelnerul veni repede și chemă pe Pilade.

— Nu v-am spus? rosti dînsul cu un zîmbet amar. Pe rînd mergem...

Își căută paltonul; vru să se îmbrace. Austriacul însă făcu semn, rîzînd, că nu e nevoie. Venise trimis de Iota, care-și uitase bastonul și care ne rugasă-i înștiințăm familia că este arestat la comandatură, deocamdată...

— Cînd ne mai întîlnim? întrebă unul.

Nu răspunse nimeni. Nu mai îndrăzneam să ne întîlnim. Doar pe-acasă sau poate întîmplător pe stradă... Sau, cine știe, poate nicăiri... Poți să știi ce va mai fi mîine?... Ne-am risipit...

Ne mai vedeam totuși uneori, mai ales pe stradă. Dar vorbeam puțin. Schimbam cîteva cuvinte și ne despărțeam repede. Mutrele suspecte mișunau pe Calea Victoriei, se țineau după oameni, trăgeau cu urechea... O vorbă scăpată în vînt zbura îndată la comandatură. Un cofetar făcuse chef acasă la dînsul de bucurie că auzise că ai noștri ar fi reluat Ploeștii.

A fost ridicat de la masă și trimis pe jos, așa cum se găsea, pînă la Ploești, să se convingă că nu e adevărat

ce-a auzit... Va să zică, nici în pereții casei tale nu te poți încrede...

Un fotograf mă opri într-o dimineată în fața Palatului.

— Ei, bine că te întîlnesc!... Te căutam... Am să-ți vorbesc ceva foarte important...

Fotografal era o figură cunoscută prin cercurile noastre. Avea legături intime cu toți gazetarii, cu mulți scriitori și artiști. Altminteri, tînăr, cu o mustață neagră, tunsă englezește, veșnic cu dungă la pantaloni și cu mare trecere la femei, îndeosebi la cele mai ușoare.

Mă luă de braț, ca și cînd am fi fost prieteni de cînd lumea, și-mi vorbi toată vremea cu un ton care nu îngăduia contrazicere:

— D-ta știi nemțește bine...

— Da, dar...

— Avem nevoie de d-ta... Eu sînt prieten intim cu locotenentul Kammert, care conduce *Gazeta Bucureștilor*. I-am vorbit de d-ta, fiindcă nu e mulțumit cum iese ediția românească. Trebuiește un traducător bun. D-ta ai fi...

— Da, dar...

— Nu ți se cere decît să traduci în românește. Atîta tot. În schimb vei fi plătit bine. O mie de lei lunar cel puțin. Mîine dimineată te așteaptă locotenentul. Voi fi și eu acolo...

— Mi se pare c-ai greșit adresa, îi zisei acum. Mai bine orice decît...

— Nu uita că, dacă nu primești de bunăvoie, vei fi rechiziționat, spuse fotografal cu o ușoară amenințare în ochi. Iar atunci vei lucra și pe degeaba...

— Aș vrea să văd cum se poate rechiziționa un om ca să scrie la o gazetă dușmană...

— O să fie bine, murmură dînsul zîmbitor.
D-ta vino acolo, și vei vedea... O să fie bine!

5 Mă gîndii dintru-ntîi nici să nu mă duc de loc,
dar pe urmă îmi amintii că sîntem în puterea lor și
ar fi poate mai bine să mă lămuresc cu însuși ofițerul-
ziarist.

Locotenentul mă primi cu o politeță exagerată,
îmi oferi țigări și începu:

— D-ta vrei să scrii la ziarul nostru?

10 — Nu, domnule, nu vreau și nici nu pot...
Tocmai venisem să...

— Cum, d-ta nu ești ziarist?

— Nu, sînt oleacă de poet și... n-am făcut
niciodată gazetărie.

15 — Dar mie mi s-a spus că d-ta cunoști limba
germană.

— Prea puțin ca să pot fi de vreun folos. Astfel
că chiar rechiziționîndu-mă...

— Ce rechiziție?...

20 — Așa mi s-a spus...

— Nu, nu... Dacă nu vrei, noi nu te putem sili.

Aici e chestie de încredere. Ne trebuiesc oameni de
încredere...

Fotograful aștepta afară, la ușă.

25 — Ei, s-a făcut?

— Nu, domnule, eu nu doresc să fiu om de
încredere pe-aici...

— Am vrut să-ți fac un bine, și d-ta dai cu
piciorul... Halal! zise dînsul privind-mă de sus pînă
30 jos cu o compătimire disprețuitoare.

De cînd ajunsesem sub stăpînirea vrăjmașă nu
mă simțisem niciodată mai bine ca în ziua aceea. În
sufletul meu mă credeam chiar erou puțin. Ce, e
nimica să refuzi de la obraz pe un locotenent prusac

atotputernic? Să sfidezi internarea sau închisoarea?
Numai fotograful să nu se încapățîneze sau să se
răzbune...

5 De altfel, de germani nu mă sinchiseam prea
mult de la început. Ce pot să-mi facă? Doar să mă
închidă... Dar austriacii, ungurii!... Din fericire,
încă nu se auzea nimic de activitatea lor.

În orice caz, ar fi bine să-mi iau măsuri de
siguranță...

10 O ordonanță cerea ca toată lumea să-și procure
de la poliție un bilet de identitate, faimoasele *aus-
weis*-uri. Aici era poate ocazia să mă acoper. Comisarul
de la circumscripție îmi era prieten. I-am explicat și
s-a învoit. Și m-a trecut în bilet „născut la Șaru-Dornei,
15 județul Neamț“.

În sfîrșit! Dacă ar fi să se cerceteze transilvănenii,
eu sînt mîntuit. Afară cînd aș fi denunțat sau cînd aș
fi trecut pe vreo listă neagră specială de-a lor... Bine,
dar atunci e totuna. Atunci urmează unul din cazurile
20 pe care le-am prevăzut în clipa cînd m-am hotărît să
rămîn aici. Atunci nu mai e scăpare...

Pînă atunci însă viața își urmează cursul ei...

5

Da, da, viața nu se oprește nici o clipă.

25 Trece nepăsătoare peste ruine, peste cadavre,
peste toate nenorocirile. Omul trebuie s-o primească
așa cum este sau cum vine, fără să murmure sau să se
împotrivească.

30 Și omul e ființa cea mai mlădiosă din lume.
Împrejurările îl îndoie și-l sulesc cum le place.
Uitarea se așterne repede peste ziua de ieri. Privirile
se îndreaptă veșnic înainte. Ce-a fost ieri nu ne mai

interesează. Ne chinuiește numai ce va fi mâine sau poimîine...

Acuma parcă ocupația vrăjmașă ar fi fost de cînd lumea. Aceași goană pentru pîinea de toate zilele, același vîlmășag pentru un locșor mai bun în viață. Doar că astăzi stăpînirea e străină... Dar cine se mai gîndește la stăpînire cînd stomacul țipă? A amorțit entuziasmul, a pierit idealul... Pîinea, pîinea!...

Aproape două luni de zile uitasem toate acestea. Trăiam într-o speranță nelămurită. Vedeam realitatea și n-o simțeam. Mi se părea că starea aceasta nu poate să dăinuiască. Trebuie să se sfîrșească repede. Cum? Nu-mi dădeam seama.

Acasă ne strînsesem într-o singură odăiță, în subsol. Acolo găteam, mîncam, stam și dormeam. Țineam gologanii cu șapte ațe. Ziceam că trebuie să ne ajungă negreșit... Pînă cînd? Nu știam. Trebuie să ne ajungă...

Zilele însă treceau și speranța se destrăma, se destrăma...

Și iarna parcă înadins se pusesese să ne strivească.

— Știi că nu mai avem lemne decît pentru două-trei zile? zise nevastă-mea într-o seară, cu groaza aceea în ochi care te îngheață, pe care o cunosc numai cei nevoiași și înfricoșați de tainele zilei de mîine.

Era zadarnic. N-aveai de unde și mai ales cu ce să iei. Ca să mai întindem mizeria, începurăm să trimitem la vecini oalele cu mîncare, să fiarbă. În odaie nu mai făceam foc decît dimineața și seara, cîte puțin, să se dezmoștească aerul. Ziua tot mai trece, și frigul nu se simte atît de mult. După amiază nevasta și copilașii se cocoțează pe canapea, îmbondoriți în toate straiile ce se găsesc prin casă...

Degeaba. Iarna se întetea. Și nici o licărire de nădejde...

Apoi deodată se răsîndi prin oraș: în curînd vor începe să plătească lefurile funcționarilor... Guvernul nostru a trimis zece milioane prin Crucea roșie pentru funcționarii din teritoriul ocupat...

Pe cînd însă dîrdîiam și ne mîngîiam cu așteptarea aceasta, o adresă de la minister mă anunță că postul meu s-a suprimat pe ziua de cutare. N-am crezut. Am alergat la minister. Mai erau cîteva sute suprimați, ca și mine.

Eram revoltat. M-am dus ață la girantul ministerului, un omuleț foarte scund, cu un cap foarte mare, cu niște ochi foarte șireți. A ridicat din umeri.

— Trebuie să facem economii, multe economii. Avem greutăți enorme...

— Bine, dar asta înseamnă să rămîn pe drumuri! Și tocmai acuma, în vreme de ocupație dușmană, cînd leafa de-aici îmi era singura speranță...

— Aranjează-te aiurea. Acuma e nevoie de oameni muncitori.

— Unde? La nemți, poate...

— Desigur. Toți sîntem în slujba lor.

— Vă rog să vă gîndiți că nici nu e patriotic ca în asemenea vremuri...

— N-am să primesc de la d-ta lecții de patriotism.

Mă înfuriai deodată.

— Ba ai putea să primești, domnule... Nu se lasă muritori de foame sute de oameni acuma... Destul de trist...

Am trîntit ușa atît de tare, că s-a speriat șeful de cabinet.

În stradă, însă, m-au podidit lacrămile. Nici nu-mi venea să mai vin acasă. Cu mîna goală?... O, ce groaznice sunt asemenea clipe!...

6

5 — De ce nu iei și tu o slujbă undeva? Tu, care știi nemțește, ai găsi cît bați în palme... Stăm foarte slab, dragul meu... Mîine-poimîine nu vom mai avea nici măcar o bucățică de pîine...

10 Nevastă-mea vorbea așa. Glasul îi era muiat în lacrimi. N-am îndrăznit să mă uit în ochii ei cînd am răspuns:

— Nu pot... nu pot... nu pot...

A tăcut.

Peste cîteva zile a reînceput:

15 — Văd că toată lumea se aranjează în slujbe. Nemții primesc pe oricine cu brațele deschise... Numai noi stăm cu mîinile în sîn. Nu știu ce așteptăm!?

20 Nu știam nici eu, adevărat. Simțeam doar că tocmai pentru că știu nemțește nu se poate să am nici un fel de legătură cu dîșșii. Zece ani, de cînd sînt aici, n-am vorbit niciodată nemțește, n-am cunoscut nici un german, deși nimeni nu s-ar fi mirat s-o fi făcut. Și să încep acuma, cînd sînt dușmanii țării?... Mai bine...

25 În mintea mea luasem o hotărîre. Cu ultimii douăzeci lei voi îmbrățișa meseria de văxuitor de ghete. O lădiță, cîteva cutii de cremă... Voi rămîne însă departe, chiar dacă toată lumea ar trece de partea lor...

30 Totuși, să nu lăsăm să ajungă lucrurile pînă aici. Să căutăm...

50

În fiecare dimineață era o vălmășeală fără seamăn la brutării. Nu se ajungea pîinea, și oamenii vegheau toată noaptea pe trotuarul înzăpezit, în gerul tăios, ca să poată apuca mai repede rîndul. Acolo zgribuleam și eu zi cu zi, cu cartela-n mînă... Acolo mi-a venit o idee năzdrăvană...

5 N-ar fi, oare, chip de cîștigat ceva din vînzarea pîinii? În loc să se omoare atîta lume aici, s-ar putea împărți. Ar lua oamenii mai degrabă, ar fi mulțumiți și ei, și eu... Chestia este doar să găsec un brutar mare, să-mi încredințeze un număr oarecare de pîini. Asta însă ar cere un capital sau o garanție, și eu de-abia am după ce să beau apă...

15 Cîteva zile m-am silit să dau peste vreun brutar care să nu-mi ceară nimic afară de garanția morală... *et caetera*... Am izbutit să obțin în cele din urmă o scrisoare de recomandație de la Filip Weingarten, un om cumsecade și săritor la nevoie... Dar am rămas cu scrisoarea în buzunar, căci în vremea aceasta se organizase mai bine distribuția pîinei, și planul meu căzuse în baltă...

20 Filip Weingarten totuși mi-a întins o mînă de ajutor, mai pe urmă... Se deschiseră și teatrele, iar el era ceva pe-acolo. Vremurile sînt atît de tulburi, că nu te poți mira cum un cinstit negustor ajunge să fie ceva la teatru. A avut nevoie de dînsul teatrul, și omul s-a dus, mai ales că odinioară laurii scenei erau mai să-l ademenească... Trebuiau subiectele pieselor ce se jucau, pentru programe, în românește și nemțește. 25 De obicei, lucrurile acestea le fac antreprenorii. Weingarten mi-a cerut mie să-i aranjez subiectele, mai drăguț, mai literar. Vezi, sărmana literatură tot e bună la ceva!... I-am aranjat. Și am luat nu știu cît, avere nu, desigur. Era cel dintîi cîștig al meu

sub ocupație. Mi se părea o minune. Nevastă-mea a dat un acatist de bucurie. În sfârșit, nu ne-a lăsat Dumnezeu să murim...

5 Să murim, nu, dar dac-ar fi fost să continuăm
așa, anevoie am fi dus-o pînă la capăt... De altfel,
izvorul acesta a secat repede. Programele au trecut în
curînd în exploatarea unui negustor care nu se mai
10 sinchisea de „drăguț și literar”... Și tot Weingarten
a sărit iarăși. M-a pus controlorul concertelor la
Ateneu. Ceva mai sus ca aceia care rupeau biletele,
căci eram șeful lor. Și ceva mai jos, fiindcă mi se
plăteau zece lei numai în ziua cînd era concert, iar
15 concerte erau cel mult unul pe săptămîină... Nu curgea,
dar picura... Tot mai bine decît nimic... Bine că nu-i
mai rău...

7

În zilele acelea m-am pomenit într-o seară iarăși cu Bordeni. M-a căutat acasă, m-a sculat de la masă, că are să-mi spună ceva extrem de important.

20 — Uite ce este, îmi șopti dînsul cu o mutră
foarte gravă. Mîine sau poimîine vei fi chemat la
comandatură. Nu te speria. Poate să te țină acolo
două-trei zile, pe urmă îți dă drumul. Te-a implicat
Iota că ai fost războinic... Dar să n-ai frică. Eu mă
25 fac luntre și punte să vă scap. Sunteți vreo șapte pe
răboj... Stai acasă și așteaptă liniștit. Deocamdată
nu e nimic grav...

Am stat acasă. Nevastă-mea plîngea și-și frîngea
mîinile. Eu însă într-adevăr nu mai eram spăimîntat.
30 Greutatea vieții mă apăsa atît de mult, că aș fi fost
aproape bucuros s-o pot sfîrși, oricum ar fi. Groaza
și mizeria îți oțolesc inima și ți-o împietresc, încît

ajungi să nu te mai doară nimic, să nu te mai frămînte
nici o speranță.

Am stat acasă trei zile încheiate. Și iar nimic.
Mă întrebam uluit ce-o fi fost la mijloc. Sau n-o fi
5 fost nimic?

O pisică crîncenă se juca cu soarta oamenilor, îi
chinuia înainte de a-i sfîșia...

8

Se desprimăvăra acum. Se ușura viața, se reîn-
10 firipau nădejtile.

— Nu mai e mult, ne șopteam cu ochii strălu-
citori.

Uitam parcă amarul realității de dragul închi-
puirilor dorite.

15 Sau, dacă nu-l uitam de tot, îl înghițeam mai bine.

Eram traducător de programe și compozitor de
reclame, plătit cu bucată. Am rămas toată vara. Mă
mîndream cît puteam că nici măcar n-am stat de vorbă
cu nici un dușman, cu toate că trecuse o jumătate de
20 an de ocupație. Celor ce n-au cunoscut ocupația, care
nu i-au simțit penetrațiunile științifice li s-ar părea
stranie asemenea mîndrie. Ce-o fi mai firesc decît să
fii aievea dușmanul dușmanului tău?

25 Și totuși, ce greu e cînd ai ajuns în puterea lui!
Cînd de viața și chiar de toanele lui îți atîrnă viața!
Ușor e să osîndești, dar cîte fereli și viclesuguri îți
trebuie de vrei să nu cazi în ispită și să nu păcă-
tuești cînd păcatul te îmbie la fiecare pas, iar ispita
te batjocorește pretutindeni!

30 Nu e mare cinste să-ți tîrăști traiul din traduceri
și reclame neroade. Poate însă că e mai ușor ca vaxuitul
ghetelor. Dacă nu m-aș fi sfiit să mă așez cu lădița

la un colț de stradă să fac concurență țigănușilor, de ce m-aș sfii c-am putut rămîne măcar prin împrejurimile meseriei mele? Firește, viața nu e dulce, dar, la urma urmelor, cînd mi-a fost cu adevărat dulce?

5 Și-n vremea aceasta alții... Dar ce mă privesc pe mine ceilalți? Ce mă privesc?... E vorba numai de conștiința mea... De ea e vorba... Sărmana!...

CUMPĂNA SOARTEI

1

5 E ușor să te bați în piept că-ți iubești țara cînd nimeni nu te oprește s-o iubești. Dar s-o iubești cînd nu e voie, cînd iubirea e privită drept o crimă, cînd mii de ispите te pîndesc să te abată, atunci are un preț, atunci ți se cuvine recunoștința. Adică nu... Atunci îi simți mulțumirea. Atît. O datorie firească n-are nevoie de recunoștință, ci numai de suflet. Rău este
10 cînd n-o îplinești, cînd însă ți-o faci, nu-ți cîștigi merite deosebite.

15 În realitate, dragostea de țară și de neam nu știi s-o prețuiești și nici s-o simți aievea decît sub pumnul străinului. Atunci îți umple tot sufletul, îți înnobilează
20 toată firea, îți sporește nădejtile și-ți întărește încrederea. Fructul oprit e cel mai dulce. Numai cel ce suferă pentru țara lui, cel ce trebuie să scrișnească dinții și să-și înghită mînia, cel ce se revoltă „cu pumnii strînși în buzunare“, numai în inima aceluia își coboară rădăcinile adînci adevărata iubire. Suferința
singură zămislește pasiunile mari...

În împrejurări grele, sub amenințări multe simți într-adevăr nevoia să-ți dovedești iubirea. Cele mai neînsemnate lucruri iau în ochii tăi dornici proporții uriașe. Alteori și s-ar fi părut ridicole; acum le mîngîi cu evlavie.

Poate niciodată n-a clocotit în inimi mai multă ură ca sub ocupația germană. Cazurile singuratece care ar arăta contrariul n-au nici o însemnătate. Sunt urmările politicianismului, care a pus totdeauna ambițiile personale mai presus de orice în lume.

Mulțimea cea mare însă s-a purificat în flacărele încercărilor...

Eram închiși într-o temniță uriașă, unde nu pătrundea decît ceea ce îngăduiau cotropitorii. Și ei numai otrava o îngăduiau să picure în sufletele noastre, zi cu zi, ucigătoare de speranțe. Și tocmai în clipele cînd eram mai însetați de încredere și răbdare.

Ne luptam cu disperare împotriva primejdiei. Era vară acum. Seara ne adunam iarăși, o mîna de scriitori, actori, pictori, avocați, medici, funcționari... „Fanaticii”, cum ne ziceau cei ce pierduseră nădejdea sau care nu au avut-o niciodată. Împreună ne rugam, ne întăream și făuream viitorul cît mai trandafiriu cu putință. Ziarele germane și ungurești inundaseră Bucureștii. Într-însele aflam uneori știri care ne erau dragi. Le traduceam, le transcriam în mai multe exemplare, le împărțeam printre cei dornici ca și noi.

— Merge bine! era lozinca noastră.

Într-un ziar nemțesc am descoperit într-o zi un rezumat al articolului reginei noastre despre București, reprodus dintr-o gazetă belgiană. L-am învățat pe dinafară. Zile de-a rîndul îl recitam tuturor cu omîndrie copilărească:

— Ai văzut articolul reginei?... O, îți stoarce lacrimi... Stai, că parcă-l am la mine... Are să te înduioșeze...

Apoi într-o zi m-am prezentat cu o bombă: un jurnal francez. Un actor tînăr și plin de talent făcuse cunoștință cu un soldat german, alsacian, de la cenzura ziarelor. Și alsacianul i-a împrumutat pentru cîteva ceasuri un veritabil *Le Temps*. De un an de zile aproape nu mai văzusem gazetă franceză... Toate mîinile s-au întins spre mine. Riscam însă să dormim seara cu toții la Cercul militar. Am fugit acasă, să-l sorbim în tihnă:

— Spune ceva despre noi?

Asta era întrebarea cea mai urgentă, fiindcă toată ziua auzeam că sîntem un popor atît de păcătos, încît ne-au părăsit și aliații, și Dumnezeu; deci nu ne mai rămîne decît să cădem la picioarele mărinimoșilor învingători, care or să ne ierte dacă îi vom ruga frumos...

Spunea ceva și despre noi. Era o telegramă a regelui Angliei către regele nostru, în care se reînnoia asigurarea că aliații ne dau, împreună cu admirația lor, tot concursul pentru realizarea dreptelor noastre revendicări...

Am copiat-o degrabă și am răspîndit-o, în franțuzește, ca să fie mai veritabilă:

„*Au moment où votre majesté*”...

2

În vremea aceasta, însă, reprezentanții politicianismului se agitau din răspuțeri. În fiecare zi se aruncau zvonuri noi în circulație despre dezastrul nostru definitiv sau despre opera lor salvatoare. *Gazeta Bucureștilor* se reorganizează și anunță cu alai că redacția ei a trecut

5 în mâinile unor „fruntași politici români“. Au început interviuri furioase, urmate de articole fulgerătoare. Cei de dincolo erau trădătorii, criminalii, vînduții... Dincolo, adică dincolo de linia de foc. Vrăjmașul care ucidea la Siret pe soldații noștri era prietenul adevărat al românilor...

10 Deodată apoi se răspîndi vestea că germanii pregătesc o ofensivă formidabilă pe frontul nostru. Două săptămîni circulația pe căile ferate e suspendată pentru civili.

15 — Vor să ia Moldova și au s-o ia... Ce vrei? Am intrat într-o belea cumplită! Îmi spuse un doctor. Acuma vezi ce-au făcut prietenii d-tale?

În același timp alții șopteau tuturor la ureche că s-au și numit perfecții pentru județele moldovene.

— Numai Carp poate să ne mai salveze... Ei, dar conu Petrache cere mîna liberă, puteri discreționare. Altfel nu se mișcă, adăogau aceștia melancolic.

Rostul melancoliei îl lămureau alte zvonuri:

20 — Carp face lovitură de stat. Va detrona pe rege, va răsturna toată dinastia, va declara dușmanii patriei pe cei ce au pornit războiul și le va confisca averile, apoi va aduce pe tron un prinț german, cutare băiat al kaizer-ului, și în schimb vom avea Basarabia.

25 Chiar a doua zi e tulburare mare în oraș. S-a aflat că se pregătește o mobilizare în teritoriul ocupat. Armata ce se va ridica va ocupa Moldova și va lupta alături de nemți împotriva aliaților. Oamenii se închină de spaimă. Vai de mine, asta ne mai lipsea!...

30 Un șef de cabinet al unui girant de minister îmi face o vizită într-o după-amiază. Are o geantă dolidă și o înfățișare foarte gravă. Vorbește în fraze învățate pe de rost, pompoase: interesele țării, salvarea țării, dezastrul... Și la sfîrșit îmi prezintă o listă:

5 — S-a pornit o mișcare frumoasă. Cîțiva oameni de inimă s-au hotărît să facă pasul hotărîtor. Trebuie s-o rupem cu trecutul ticălos. Un singur om avem care poate să ridice iar țara, care posedă energia și perspicacitatea adevăratului om de stat. Mai e nevoie să-ți spun numele? Dacă țara va fi la înălțimea lui, va putea ieși onorabil din cataclismul în care au aruncat-o cei fără minte. Ei bine, mișcarea noastră urmărește o consultare discretă a țării. Avem îngăduința și concursul ocupanților. Cei ce vor să ne sprijinească trebuie să-și arate adeziunea. În foarte scurt timp se va cunoaște rezultatul... Sper că d-ta ești de-al nostru...

15 Trebuie să fi îngălbenit sau să mă fi schimbat la față, căci fără să-mi aștepte răspunsul, a continuat:

— Firește, iscălești numai dacă vrei... Noi nu silim pe nimeni... Pot să-ți spun însă atîta, că toți funcționarii și intelectualii sînt cu noi...

20 — Cred, dar eu nu pot... Îmi face impresia că mi s-ar usca mîna în clipa cînd aș iscăli așa ceva. Nu pot...

— Faci rău că nu vrei să înțelegi rostul vremii...

25 — Te rog... Fii și d-ta drăguț...

A înțeles. Mă așteptam să aibă urmări convorbirea aceasta, neplăcute pentru mine. Dar s-a sfîrșit aici. Nici el n-a suflat o vorbă, nici eu...

30 În schimb, aflu mereu că peste o sută de mii de iscălituri s-au adunat și că se mai adună, că în curînd urmează lovitură...

Mă doare mîna cînd scriu acestea, precum m-a durut atunci sufletul...

Cade trăznetul. Rușii fug. Coastele Moldovei se descoperă. Pumnalul dușman s-a ridicat... Sîntem pierduți...

5 Și deodată o rază de speranță... Au început ai noștri ofensiva! Va să zică, nu sîntem pierduți?... Comunicatele românești dispar din *Gazeta* reorganizată. Înțelegem că-i bine. Peste vreo săptămîină le-am descoperit în ziarele din Austria. Ura! Cîți prizonieri? 10 Cîte tunuri? Ce sate au luat? Multe... Da... Măraști trebuie să fie... Repede hărțile... Sînt aproape de granița Transilvaniei... Acuma desigur c-au trecut-o... Oho, de cînd au trecut-o... Cîțiva aduc vestea sigură că ai noștri au luat Kézdi-Vásárhely și că se apropie 15 de Brașov, de unde o să cază peste nemții ce ne încătusează pe noi...

E scurtă bucuria. Pornește ofensiva germană... Tremură toată lumea. De-acu s-a isprăvit definitiv... Nu știi cîte zeci de divizii au fost aduse din Franța. 20 Vor să ne dea lovitura de grație... Comunicatele jubilează: prizonieri, pradă, înaintare... Pe stradă nu mai întîlnești decît fețe plouate. Deznădejdea s-a așternut greu de tot... Se telegrafiază regelui la Iași să lase tezaurul în țară. Depeșile nemțești vestesc că regele, guvernul, Camerele au și fugit din Iași, că evacuarea Moldovei se face într-o debandadă îngrozitoare... 25

Sîntem atît de puțini cei ce mai avem încredere, încît parcă mi-e și rușine. Numai încăpățînarea sau prostia mai poate nădăjdui... Chiar și „fanaticii” s-au pleoștit. Un actor comic și cu mine rămînem neclintîți. 30

— Eu cred că tot o să ne ajute Dumnezeu! Îmi șopti dînsul.

— Eu simt că nu putem pieri...

Dar seara, un scriitor, care a răscolit multă gălăgie în vremea ocupației, îmi comunică strălucitor:

— A căzut Tecuciul!

— Nu se poate... Nici nemții nu anunță...

5 — Acuma a venit telegrama... Mi-a spus ministrul...

— Cu toate astea nu cred. Pun rămășag că nu-i adevărat!

— Bine, bine, nu crede. Ai să vezi mîine...

10 Peste cîteva clipe însă un băiat foarte tînăr, care auzise, intervine:

— Dă-mi voie, domnule... Eu sînt fiul ministru-lui... Nu știu dacă Tecuciul a căzut. Dar sigur este că va cădea. Pînă-n două săptămîni Moldova e ocupată. 15 De altfel, s-au și luat măsurile toate... Dacă te interesează, pot să-ți arăt și un mic document... Poftim! Te rog însă să mi-l înapoezi, fiindcă deocamdată trebuie să rămînă în taină...

20 Era un afiș, în formatul unui ziar. L-am desfăcut repede: „Chemarea mitropolitului primat”. Am citit: „Români moldoveni, și voi, români de pretutindeni, adunați între Carpați și Prut, auziți glasul fraților voștri din România ocupată! Oștile puterilor centrale sînt în trecătorile Carpaților, sînt la porțile de sus și 25 la porțile de jos ale Moldovei. Ele înaintează și țara va fi din nou cruntată de sînge”... Și iar mai citesc: „Dar Domnul-Dumnezeu s-a îndurat de țara aceasta. El a îmblînzit inima biruitorului către noi și a făcut dintr-însul tovarășul nostru pentru mîntuirea României”... Litere groase, mari, citește, care-ți plezneau ochii. Și jos, tipărite șase nume de arhierei...

30 — Ei, acuma ce mai zici? făcu tînărul cînd îi înapoiai afișul.

— Cu toate acestea, Moldova nu se va lua...
Sînt în stare să fac orice rămășag...

Aveam mania rămășagurilor, care îmi ațîtau
încrederea.

Băiatul „ministrului“ mă privi cu o compătimire
zdrobitoare.

— Ce te face pe d-ta să te pui împotriva evidenței?

— Nu știu... Simt eu că nu vor trece... Dovezile
d-tale pot să fie nimicitoare, dar simțirea mea e
mai tare...

Numai cîteva zile a mai ținut forfoteala aceasta
sugrumătoare. Pe urmă comunicatele germane au
început să se mulcomească. Viitorii prefecți moldoveni
spuneau că a intervenit o pauză, dar va porni năvala
și mai furioasă în curînd. Încetul cu încetul, pătrun-
deau și alte știri, din care se închegea refrenul:

— Au fost bătuți cumplit nemții la Siret...

Veneau amănunte care-ți umflau pieptul. S-au
speriat nemții de vitejia și îndîrjirea românilor. Cutare
regiment s-a luptat numai în cămașă zile de-a rîndul.
Numai la Verdun s-a pomenit o apărare atît de măreață.
Germanii au avut pierderi uriașe. Zece divizii sau
poate mai multe au fost complect nimicite. Mackensen
era cît p-aci să cadă prizonier. Kaizerul, care venise
să vază cu ochii inundarea Moldovei, a plecat cu coa-
da-ntre picioare. Presa franceză și engleză are coloane
întregi despre victoria noastră, una din cele mai fru-
moase din tot războiul. La Paris, o stradă s-a botezat
„Avenue Averesco“, iar la Londra, una „Mărășești-
Street“...

Umblam mai țațoși pe stradă, parcă și noi am fi
avut o parte în victoria aceasta.

Cineva aduse mai pe urmă știrea că Mackensen
a făcut o vizită bătrînului Lupu-Costache, felicitîndu-l

pentru vitejia fără pereche a oștirea române. Și se
zicea că bătrînul Lupu-Costache a roșit, nu se știe dacă
de mîndrie sau de rușine...

Linîștea obișnuită se coborîse iar în București
cînd, întîlnind pe scriitorul gălăgios, îl întrebai:

— Ei, ce mai face Tecuciul?

— Ironia e gratuită, dragă... Adică îți închipui
tu că nemții, dacă ar fi vrut cu orice preț, n-ar fi
trecut?... Probabil însă că n-au vrut...

— Desigur. Nici vulpea n-a vrut strugurii...

4

Zvonul alerga de cîteva săptămîni că are să
pornească un ziar românesc independent, sub conducerea
unui fruntaș liberal rămas în teritoriul ocupat, care se
împotrivese la intrarea în război contra Germaniei.
Se spunea că jurnalul acesta e menit să contrabalanseze
propaganda nemțească ce o face cu totul fără perdea
Gazeta Bucureștilor. Nu va putea lupta împotriva
ocupanților, dar nici nu le va linge mîinile. Mulți
șopteau chiar că Corbea a fost lăsat înadins aici
ca, la un caz de nevoie, liberalii să poată întoarce
frontul... Gazeta era așteptată cu interes și chiar cu un
fel de nerăbdare...

— D-ta ce faci? mă opri într-o zi un scriitor cu
barbă. Din ce trăiești?

— Vai de capul meu cum trăiesc!...

— Atunci de ce mai stai pe loc? N-ai auzit?
Iese un jurnal românesc. Poți să cîștigi și d-ta ceva.
Directorul chiar s-a gîndit și ar vrea să te vază...

— Nu pot să mă amestec în politică. N-am făcut-o
înainte; cu atît mai mult n-o pot face acum... Și mai
ales împotriva sufletului meu...

— Faci exces. Întîi că d-ta n-ai să faci politică. D-ta îți faci literatura d-tale... și atîta tot... Pe urmă, nu uita, gazeta e românească. Scrupurile deci sînt deplasate. Directorul doar e o garanție... Ori îți în-

5 chipui că ești mai român ca dînsul?
Ispita era zîmbitoare. Și totuși... M-a cuprins iar criza șovăirii, întocmai ca atunci cînd fusese vorba de-a pleca sau de-a rămîne. În împrejurările în care sîntem nevoiți să ne tîrîm viața, ceea ce mi se oferă

10 e tot ce se poate mai onorabil... Firește, relativ... Dar relativitatea e temelia întregii clădiri sociale. Nimic nu e absolut pe lume. Și mai ales nimic nu poate fi absolut cînd baionete vrăjmașe călăuzesc pașii unei țări...

15 Îmi dădeam seama că e nevoie aici de o concesie sufletească... și concesiile sînt începutul prăpastiei. Și totuși... Dacă nu voi face concesia aceasta, mîine voi fi silit să fac poate una mai mare sau să mă lungesc pe jos în așteptarea morții fără glorie. Intransigența

20 desăvîrșită se bazează veșnic pe independența materială, care te pune la adăpostul cerințelor burții... Idealismul, degeaba își plimbă capul prin înălțimile albastre, dar umblă cu picioarele prin materialismul de toate zilele.

25 Am stat de vorbă cu directorul și mi-am deschis sufletul. Și m-a priceput. Avea ochii înlăcrimați. El era convins pînă-n măduva oaselor că sîntem pierduți. Dar nu vrea să-mi zdrobească iluziile. Din nenorocire, au să mi se spulbere singure. Realitatea e cel mai puternic leac al închipuirilor... Nu-mi cere să mă solidarizez cîtuși de puțin cu politica ziarului care va salva

30 ce se mai poate din ruine. Sînt poet, să rămîn poet. Să văd numai de literatură. Îmi dorește să găsesc mîngîiere într-însa... Asta nimeni în lume nu poate să mi-o impute...

Ziarul a pornit în clipele cînd nourii cei mai amenințători se îngrămădeau pe orizontul țării. Rușii tratau armistițiul cu dușmanii, tîrîndu-ne și pe noi cu dînșii... Întunerecul se cobora încetîșor peste visurile noastre. Toate păreau a fi fost zadarnice. Nenorocirile se prăvăleau așa de furtunos, încît ultima speranță se sfia și se ascundea din ce în ce mai adînc în căldura inimii...

10 Ura are nevoie de descărcare, ca și iubirea. Tăinuită, te înăbușe. O simțeam cum mă gîtuia tot mai strîns. Evanghelia ei îmi fusese străină pînă atunci. Dar acum se înfiripase singură, aproape chiar împotriva

15 voinții mele, care era protivnica urei. Se închegase încetul cu încetul, mi se îngrămădise în inimă și începea să mă doară cu atît mai mult că nu-i puteam da drumul în dragă voie.

20 Ura e născocitoare și șireată, întocmai ca iubirea. Găsește prilejurile și le exploatează cu îndîrjire.

25 Ura mea a găsit o ieșire îngustă și s-a bucurat... La Teatrul Național se încuibase o trupă germană de actori, despre care trebuia să vorbim. De obicei, cronicile din ziare sînt niște reportaje convenționale. Gentilețea și indulgența trebuie să predomine într-în-

30 sele, ca să nu supere pe nimeni; cel mult o aluzie e îngăduită uneori, foarte ușoară și, dacă se poate, spirituală... Cu toate acestea, am început să tratez pe reprezentanții culturii cotropitoare cu ceea ce se cheamă „severitate obiectivă”. Lumea teatrală a observat îndată și și-a frecat mîinile: „Bravo, asta ne răzbună și pe noi!”... Cenzura nu se prea sinchisea de afacerile culiselor, cel puțin la început. Corecturile veneau

ștampilate probabil fără a fi fost citite... Actorii germani însă s-au revoltat. Așteptau osanale și mulțumiri pentru că au binevoit să se coboare cu arta lor în fața unor barbari striviți. Și ce-au făcut, ce n-au făcut, că într-o bună zi m-am pomenit chemat la șeful cenzurei, un baron foarte spilcuit. S-a sculat în picioare când am intrat, ca să-mi poată spune mai apăsat:

— D-ta vei fi internat la Corabia!

— Dar pentru ce, domnule baron?

— Fiindcă ai o atitudine vădit protivnică puterilor centrale. Între altele, felul cum îți permiți d-ta să scrii despre artiștii noștri este de-a dreptul jignitor.

— Am crezut că în artă e permisă obiectivitatea. Și de altfel cenzura a permis publicarea...

— A permis înadins ca să vedem pînă unde vei merge... Înțelegem noi obiectivitatea dvs., care nu-i altceva decît dușmănie mascată. Nouă nu ne trebuie obiectivitatea d-tale. Noi nu sîntem aici ca să lăsăm să se insulte instituțiile noastre... Am terminat. Voi lua măsurile trebuincioase...

Nici nu știu cum am ieșit din biroul domnului baron. Simțeam numai că mi-e foarte cald și că toate se clatină în fața mea.

Două zile au stăruiț pentru bietul de mine cîțiva fruntași cu trecere, pînă ce au îmblînzit pe șeful spilcuit. De, în împrejurări de-acestea ura trebuie să se îngămădească, neputincioasă, în inimi. Când ești sub călcîi, nu ți-e îngăduit nici să te zvîrcolești, altminteri îți stîrnești singur strivirea zadarnică...

6

Pe urmă, poate încăpățînarea mea, sau poate răutatea altuia, sau poate toanele soartei m-au încurcat

într-un bocluc căruia i-am tras ponoasele pînă-n clipa aceasta, cînd...

M-am certat cu un scriitor. Fiindcă cearta s-a stîrnit pe o chestie literară, a degenerat, firește. Scriitorii sînt, într-o privință, ca țiganii: se ceartă și-n cimitir. Doar că sfada lor e poreclită polemică.

Henric Adler avea la îndemînă un jurnal înființat înadins pentru a-i preamări gloria și a-i doborî adversarii. Era un om ciudat Adler: o inimă acră, setoasă de orice răzbunare, și o limbă pătimașă, neagră, veninoasă. Nici un mijloc nu i se părea urît dacă printr-însul putea desființa un protivnic...

Față de mine, după ce ne-am dezbinat, a început o campanie sistematică și stranie. Toate înțepăturile, cînd mai pe față, cînd mai ascunse, culminau într-un fel de refren: boanghina!

Dintru-ntîi, n-am priceput ținta refrenului. Îmi închipuiam că, simțindu-se prea slab, caută să mă lovească aruncîndu-mi în lume rușinea că sînt transilvănean. Asemenea încercări am mai avut și altădată, cu alții. A fi transilvănean fusese totdeauna, în ochii unora, o mare scădere. Ne învățasem s-o înghițim fără multă supărare. Așa erau vremurile odinioară... Dar acuma? Cînd ungerii se plimbau pe Calea Victoriei? Cînd a fi ardelean e o crimă care te duce imediat la pușcărie și poate chiar mai departe?... Sau ura i-a întunecat vederea, sau... A doua posibilitate nu îndrăzneau să mi-o închipuiesc...

Atacurile însă continuau aceleași, cu o stăruință uimitoare, pe toate căile, pe toate potecile. Îmi ajungeau la urechi vorbe de necrezut. Că Adler se laudă pretutindeni că în curînd voi fi măturat de pe-acî, că... Unii prieteni mă sfătuiau să mă feresc sau să caut să-l împac, căci Adler e hotărît să mă dea pe mîna nem-

ților, fiindcă într-ascuns fac propagandă împotriva lor, deși sînt dezertor austriac...

Zîbeam necrezător. Oricît ar fi cineva de pornit, asta nu se poate... Asta ar fi... Și nu se poate!...

5 Și tăceam...

În vremea aceea începuseră să mai pătrundă aici știri de dincolo de zidul de foc ce tăia țara în două. Cenzura germană împărțea redacțiilor bucureștene ziare din Moldova, pentru trebuințele lor politice...
10 Cît le mai doream noi ziarele acelea! Cît mai alergam noi după o veste de dincolo! Tot ne interesa. Orice nume ne bucura. Ca și cînd ne-ar fi înviat din morți cei mai scumpi ai noștri...

15 Într-o zi, ducîndu-mă în oraș, întîlnesc pe Dulcegaru, un omuleț sfrijit, cu un nas foarte subțire, sufletul *Gazetei Bucureștilor*. Explica foarte agitat cine știe ce unui domn burtoș și roșcovan. Cînd mă zări, Dulcegaru își întrerupse explicațiile și-mi zise cu un zîmbet mulțumit de felicitare:

20 — A, știi că te înjură Iorga?

— Pe mine? întrebai tresărind. De ce?

— Nu știu... Lasă, dragă, nu te emoționa. Nu ești singurul. Pe toți ne terfelește. Și pe mine!... Lasă, îți face cinste să fii înjurat...

25 Era cea mai grea știre ce-o promisem, poate în toată viața. La posibilitatea aceasta nu mă gîndisem niciodată. Groaza veșnică în care mă zbăteam de un an de zile, amenințarea chinuitoare sub care îmi tîram viața nu-mi dăduse răgaz să-mi închipuiesc că cei de
30 la care nădăjduiam mîntuirea s-ar putea să răspundă prin ură la iubirea noastră cea mai scumpă și mai înălțătoare, pentru care cheltuiam toată căldura inimilor noastre robite...

Îmi rămăsese întipărit în ochi zîmbetul lui Dulcegaru. El se simțea măgulit, firește, că-l înjură Iorga. Asta-i ridica valoarea în ochii săi proprii și în ai altora ca dînsul. Zîmbetul lui mă urmărea și mă îngheța.
5 Iată-mă deci și pe mine printre cei pe care eu însumi îi priveam ca pe niște... Iată-mă!...

M-am repezit la un redactor politic al gazetei:

— Domnule, e adevărat că m-a înjurat Iorga?

10 Cu un zîmbet asemenea celui cu care mă apostrofase Dulcegaru, îmi răspunse nepăsător:

— Nu știu... Nu-mi aduc aminte... Dar se prea poate... Ei, și ce are a face? Și pe mine m-a înjurat...

— Bine, pe d-ta înțeleg. Și eu te înjur pe d-ta... Dar pe mine de ce, de ce?

15 Îmi tremura glasul și ochii îmi erau umezi. A băgat de seamă și mi-a zis, clătînînd din cap:

— Cît ești de copilăros... Se vede că n-ai făcut niciodată politică... Ce-ți pasă? Te înjură? Îți face reclamă... Te lansează...

20 — O, asemenea reclamă... Reclamă funerară...

— Astîmpără-te și cată-ți de treburi... Nu te alarma. Nu-i nimic. Mie nu mi-a căzut în mîna numărul acela... Dar în nu știu care fițuică, într-o informație parc-a fost ceva...

25 — Ce-a fost? Ce-a fost?

— Nu mai am jurnalul. În orice caz, nu te insulta. Spunea numai că într-un ziar din București ce le-a parvenit au văzut articole iscălite de cutare și cutare, iar la d-ta adăoga: „român transilvănean“... Toate
30 astea n-au nici o importanță. Nerozii...

Nerozii! Ce ușor e să mîngîi cînd nu te doare!

Cîte nopți și zile m-au urmărit pe urmă „neroziiile“ acestea și m-au chinuit! Mă simțeam ca un naufragiat

care, oriîncotro s-ar întoarce, găseşte numai jale şi
deznădejde... Aici Adler şi unгурii, iar dincolo...
Aici port groaza în spinare pentru că sînt boanghină,
dincolo sînt huiduit pentru că-s... „român transilvă-
nean“. Şi toate acestea fiindcă un căpitan nervos sau
5 poate alţii mai mari n-au avut vreme să-mi dea şi mie
un locşor printre cei mulţi...

7

10 Tocmai în zilele acelea m-am mai pomenit cu o
veste... „Nenorocirea nu vine niciodată singură.“
Se leagă una de alta, se întovărăşesc...

15 Un gazetar bolnăvicios, prăpădit, Albeanu, care
lucra ca translator în birourile cenzurei, îmi spuse că un
agent de la poliţia de siguranţă, o cunoştinţă de-a lui
(căci se zicea că toţi agenţii români rămaşi în teritoriul
ocupat s-au pus numaidecît în slujba nemţilor), l-a
întrebat de mine: dacă mă cunoaşte, dacă-i adevărat
că sînt fugit din armata austriacă, dacă-i adevărat că
pretutindeni ocărăsc pe nemţi... S-a primit adică
20 un denunţ împotriva mea, iar el a fost însărcinat să
cerceteze...

— Şi ce i-ai răspuns?

— Că te cunosc, dar că nu-s adevărate învinuirile
ce ți se aduc.

25 — Şi cum au rămas lucrurile?

— Nu ştiu. Cînd l-oi mai vedea o să-l întreb...

GURA LUPULUI

1

5 Orice durere are leac. Greutatea este doar să-l
dibuişti. Dacă n-ar fi uitarea şi speranţa, viaţa ar fi
atît de chinuitoare, că n-ai putea-o îndura nici măcar
o zi.

10 Ş-apoi omul e animalul cel mai răbdător de sub
soare. Oriunde l-ai arunca, trăieşte. Oricum l-ai tortura,
se obişnuieşte. Primejdia cea mai crîncenă, dacă-l
urmăreşte mai stăruitor şi mai îndelung, nu-l mai spăi-
mîntă, ba chiar îl oţeleşte.

15 Altădată, de mi-ar fi spus cineva că voi trăi luni
întregi, un an de zile sub veşnica ameninţare a unui
necunoscut plin de suferinţe, n-aş fi crezut. Şi iată,
trăiesc... Şi nădăjduiesc mereu, şi chiar pot rîde uneori...
O singură ţintă am: să mă strecor... Trebuie să rabd, să
tac, să cred... Pe urmă, cînd se va prăbuşi zidul, se va
face lumină, şi-n lumina aceea se va lămuri înfăţişarea
fiecăruia...

20 Fireşte, astea sînt mîngîierile disperării... Dar
atunci nici nu-mi dădeam bine seama. Atunci dis-
perarea-mi era atît de mare, încît mi se părea că-i cea

mai trandafirie speranță... De o parte, Adler mă
îmbrăca în haine strigătoare, care să mă dea în mâinile
pîndarilor, iar de altă parte, ceilalți, care nu știau
poate nimic, dar totuși mă arătau cu degetul, împin-
gîndu-mă cu aceeași înverșunare în brațele nenorocirii...

O, de-abia astăzi văd cît am fost de copilăros!
De-abia azi s-a făcut lumină deplină în inima mea, ca să
pot privi lumea așa cum este... De aceea am și luat
hotărîrea cea tristă... singura care-mi poate aduce
mîngîierea curată... În curînd! În curînd!... Mai sînt
cîteva ceasuri... La o parte șovăirile!...

Cezar Danilovici-Gorj îmi spuse într-o zi, abătut,
că Adler, auzind cum că eu scrisesem înainte de război
niște poezii despre Ardeal într-o revistă, a scos îndată
un carnet, a însemnat ceva și pe urmă a cutreierat
toate librăriile și tipografiile, să găsească numerile
acelea din revistă, fiindcă „avea nevoie de ele“.

— Mi-e frică să nu-ți faci vreun rău, adăogă
Danilovici. Omul acela e în stare de orice... Iartă-mă
te rog. Mă simt vinovat și eu, căci eu am scăpat vorba
cu poeziile. Dar nici nu-mi puteam închipui că un
român să fie capabil...

Peste cîteva zile, un artist dintre cei mai buni
îmi zise:

— Ferește-te de Adler. Trebuie să știi că între-
buințează toate, absolut toate mijloacele împotriva
d-tale... Chiar ieri mi-a spus că umblă dosarele d-tale
la nemți și că vei fi umflat repede-repede...

— Dar cum să mă feresc? Pentru mine nu-i
scăpare. De altfel, pentru nimeni... Și crezi d-ta că s-ar
putea să...

— O, fără doar și poate! Sînt sigur. Toată
greutatea e numai să te lucreze astfel încît să nu rămînă
urmele meșteșugirilor lui... Nu înțelegi?

Începeau zvîrcolirile noastre de pace. Într-o zi
s-a ivit un automobil românesc pe Calea Victoriei.
Ne opream în loc, cu capul gol, cu fața strălucitoare
de bucurie.

— Ai noștri... Uite de-ai noștri!...

Șopteam. Nu puteam îndrăzni nici să ne bucurăm...
Oamenii cu greutate plîngeau ruina țării. S-a
isprăvit. Am ajuns robi din stăpîni ce eram. Nu mai e
nici o nădejde. Sfirșitul...

Căutau să convingă pe cei ce mai credeau.

În fiecare zi mi se explica amănunțit și mie, cu
argumente definitive, că sîntem morți și orice optimism
e o crimă națională.

— Iată, să presupunem cazul cel mai bun, mă
cumința un gazetar grav. Germania va fi bătută în
apus. Bine. Urmează masa verde... Crezi d-ta că
Germania nu va avea nici o greutate acolo, chiar
bătută?... Ei bine, atunci ea va ceda englezilor, fran-
cezilor, belgienilor... tuturor. Dar în chestia noastră
nu poate ceda. Pe-aici e plămînul ei... Și cînd Germa-
nia va fi cedat în toate și nu va mai fi în litigiu decît
România, îți poți închipui d-ta că aliații vor reîncepe
războiul numai pentru noi? Îți poți închipui?...
Și chiar să vrea guvernele, crezi că popoarele lor ar
aconsimți să-și mai verse sîngele pentru ca noi să luăm
Transilvania?

— Toate bune, dar eu totuși pun capul pe tocător
că vom avea Ardealul!

Rîdea cu o superioritate zdrobitoare.

— Ăsta-i raționamentul sergentului de stradă,
nu te supăra... D-ta vezi realitatea, căci trebuie s-o
vezi, și totuși te hrănești cu închipuiri. Lumea însă nu

se conduce după fantezii, tinere, lumea umblă după lucruri palpabile!

Îndată, pe urmă, un prieten protector mă dojeni cu multă bunăvoință:

5 — E păcat de d-ta că stai cam în umbră. Profită!
Scrie! D-ta ai mult talent... De ce nu încerci să intri în
politică? Ai putea fi mai folositor țării. În momentele
acestea patrioții adevărați nu-i îngăduit să stea la o
parte. Începe! Trebuie să-ți circule numele, să te
10 cunoască lumea... Nu vezi că toți sînt într-o activitate
binefăcătoare? Numai d-ta tînjești. Lasă visurile.
Trebuie să ne resemnăm cu toții. Dacă scapi prilejul
acesta... s-a isprăvit. Acuma e momentul să te ridici,
acuma, acuma!

15 Nu m-am putut supăra. Omul era atît de bine-
voitor! Dar am răspuns cu aceeași seriozitate:

— Mai curînd să mi se usuze amîndouă mîinile
decît să intru în orgia aceasta funebră... Am scris
numai literatură pînă acuma, și totuși mi se
20 pare că am făcut o crimă. Și poate chiar că este...
Dar încă să mai mîzgălesc și politică!... Ș-apoi, vezi,
eu încă n-am desperat. Eu mai cred. Va trece întu-
nerecul și trebuie să vină lumina... Cred! Cred!...

25 M-a compătimit cu privirea. I se părea că sînt
cu adevărat vrednic de milă...

3

Marți... Se vestea o minunată zi de aprilie...
Prin curte vrăbiile se certau ca niște cumetre geloase...
Un soare vesel și călduș se juca în perdelele subțiri ale
30 ferestrelor... De-abia mă deșteptasem...

Deodată, un bocănit aspru în ușă. Sării fript
din pat. Nu știu de ce îmi tremura inima. Luai o

haină și mă repezii să deschid. În vestibul, un ofițer
austriac, cu o față aspră, colțuroasă, cu fălcile largi,
cu o mustață groasă și cu o privire supărăcioasă și
pătrunzătoare.

5 — Domnul Lunceanu? zise militarul cuprin-
zîndu-mă dintr-o căutătură.

— Da, eu sînt, murmurai.

— Aha! făcu dînsul cu o vădită mulțumire.
Vreau să vă vorbesc ceva foarte urgent.

10 — Poftim... Intrați!

Îl văzui făcînd un semn cuiva, care stătea afară.
Apoi intră cu șapca în cap, fără să mă scape de loc din
ochi, ca și cînd i-ar fi fost frică să nu mă
piardă.

15 — Poftim! îi zisei, arătîndu-i un scaun, fiindcă
el, adîncit cum era întru a mă examina bine, nu
mai spunea nimic.

Auzindu-mi glasul, își reveni.

20 — Domnul Lunceanu, da... Eu sînt comisar
de poliție militară și aș dori să aflu care este situația
d-voastră față de monarhia și armata austro-ungară.

În primul moment mă gîndisem să tăgăduiesc
c-aș fi ardelean. Dar imediat îmi luai seama. M-aș
încurca degeaba, mai rău. Înțelegeam că avea infor-
mații precise asupra mea.

25 — Nu mai am nici o relație cu armata și țara
d-voastră. Am renunțat de mult și am optat pentru
cetățenia românească.

— Da?... Aveți acte?

30 — Desigur.

— De cîți ani ați plecat din Ungaria?

— Sînt mai bine de zece ani...

— Da?... Va să zică, nu sînt valabile actele...
În orice caz, aș dori să le văd...

Îi arătai câteva hîrtii. Își aruncă ochii în ele, mormăi, zîmbi batjocoritor.

— Știam. Gospodărie românească... Hm...

Le virî în buzunar, apoi rosti, ridicînd tonul:

— Acum vă rog să mă urmați!

— Unde?

— Veți vedea... Aștept pînă vă îmbrăcați...

Sînteți căsătorit?

— Da... Nevastă-mea este în odaia de-alături...

— Atunci vă rog să-i comunicați să treacă undeva în vecini pentru astăzi, deoarece casa aceasta trebuie s-o închidem...

— Cum, să plece din casă?

— Numai pentru puțin timp... Aici în nici un caz nu poate rămîne. Se va face o percheziție amănunțită și trebuie să fim singuri...

Nu răspunsei nimic. Doar dintru început, de cînd mă hotărîsem să rămîn aici, prevăzusem eventualitatea aceasta. Acum soarta s-a împlinit... Numai inima îmi bătea cumplit, zdrobită și speriată.

Nevastă-mea ascultase la ușă. Presimțise un rău. Era ca varul. Se agăță de mine tremurînd toată.

— Ce este? Te-a arestat?... Unde te duce?

— Nu știu... Trebuie să mă îmbrac repede... Îmbrăcați-vă și voi...

Nu-i putui spune că trebuie să plece și ea din casă. Dar se vede că auzise și înțelesese tot, căci îmi zise ea singură, frîngîndu-și mîinile:

— Ce să mă fac cu copiii? Unde să ne ducem?...

— Liniște și încredere, îi șoptii. Să nu ne pierdem capul... Așteaptă să vedem ce-o fi!...

În câteva minute eram îmbrăcați... Ungurul aștepta în birou, calm, rece. Cînd mă văzu gata, zîmbi.

Se apropie de mine și, privindu-mă adînc în ochi, îmi zise cu un glas mai moale:

— În interesul d-tale te povățuiesc să-mi încredești corespondența ce-ai avut-o cu Iorga... Știm cu siguranță că ai fost în relații strînse. Îți ușurezi mult situația printr-un gest spontan de franchise!

— Dar dacă nici nu-l cunosc pe d-l Iorga?

— Eu ți-am spus aceasta ca să te servesc. D-ta faci cum crezi... Te previu însă că avem informații sigure despre propaganda d-tale iredentistă atît dinainte de război, cît și de acuma, în timpul ocupației...

Mă despărții de nevastă și de copii, simplu, fără lacrimi. Voiam să fim tari.

— Tăcere și încredere, zisei. Cine știe? Poate că mă mai întorc... Ai grije de copii!

— Domnule, te rog, spune-mi cel puțin unde-l duci! zise nevastă-mea către ofițerul-polițist cu un glas moale, dar hotărît.

— Deocamdată nu vă pot spune nimic. Vă anunțăm noi mai tîrziu dacă va fi nevoie, răspunse dînsul, întunecat. De altfel, dacă domnul nu e vinovat, poate să se întoarcă... Noi nu suntem barbari, doamnă!

În curte aștepta un militar și un civil. Comisarul le spuse ceva, apoi ieșirăm. O trăsură stătea în fața porții. Ne-am urcat și am pornit pe străzi lăturalnice.

— Ce vreți cu mine? întrebai deodată, nemai-putîndu-mă stăpîni. Ce-am păcătuit? Spune-mi! Acuma cred că poți... Sînt doar în mîinile d-voastră...

— Hm! făcu el răsucindu-și mustața cu mîndrie. Urlă ziarele, domnule, că d-ta ești liber!

— Care ziare?

— Toate... Lasă, c-ai să vezi d-ta... Nu arestăm noi degeaba pe nimeni!...

Trăsura ajunsese în Bulevardul Carol și se opri în fața unei case cu etaj, fără nici o firmă. Ce-o fi aici de nu-i nici o firmă?

5 Urcăm la etaj. Dăm într-un antreu întunecos, pe urmă într-un coridor, pe urmă într-o odăiță unde, la vreo trei mese, scriau o droaie de subofițeri austriaci. Toți ridică nasurile, ca la comandă, și-și ațintesc privirile curioase asupra mea. Însoțitorul meu mă
10 pofteste grațios să iau loc pe un scaun, șoptește ceva unuia din militari, probabil să mă aibă în pază, apoi dispare pe altă ușă...

Capul îmi era gol. Nu puteam închea nici o
15 gândire. Fruntea-mi era încărcată de nădușeală; o ștergeam mereu cu o batistă și nu mă răcoream. Auzeam cum suflă greu oamenii aceia încovoiați lângă mese, cum scîrțîie penițele pe hîrtie, fiecare cu alt sunet, ca și cînd s-ar tîrî niște gîndaci goniți pe o dușumea stricată. Stăpînea o tăcere atît de mare, că-mi
20 făcea rău...

Deodată, o ușă se deschise cu zgomot, și în odaie năvăli țanțoș, cu pălăria pe cap, un civil bine îmbrăcat. Îl recunoscu. Era un gazetar care, în vremea neutra-
25 lității, fusese cel mai înverșunat apostol al războiului. O față rasă, oacheșă și o pereche de ochelari sub care licăreau niște ochi mici, scufundați în orbite... Zărindu-mă aici, se zăpăci o clipă, dar se reculese curînd și-mi zise amabil:

— Ce-i cu d-ta? Ce cauți pe-aici?

30 — Am fost adus... Îmi închipuiesc că pentru a fi arestat...

— Hm, hm...

Clătină din cap, îngîndurat. Vru să mai zică ceva, dar ceilalți îl chemau din toate părțile:

— Herr Ionescu!... Herr Ionescu!

Acuma-mi adusei aminte numele: Virgil Ionescu.
5 Mă agățai îndată de numele acesta ca înecatul de firul de pai mîntuitor. Iată ultima licărire de speranță. Omul acesta se vede că are trecere. Cum, necum, ce-mi pasă!... Trebuie să încerc... Altfel, sînt pierdut...

— Lasă, nu fi speriat, îmi zise dînsul cu
10 mîndrie, cînd îl rugai să-mi întindă o mîna de ajutor. Vorbesc eu cu căpitanul... Și cred că am să reușesc... Numai să nu fi făcut vreuna prea boacănă... De ce te-a arestat?

— Parcă eu știu?

15 A intrat îndată pe ușa unde dispăruse însoțitorul meu, care de altfel în curînd se arătă iar, și-mi zise scurt:

— Mergem mai departe...

20 Cotirăm prin cîteva străzi necunoscute. Într-o ulicioară dosnică, într-o casă simplă, cu o curte curată, intrarăm.

— Așa. D-ta rămîi acuma aici, rosti comisarul dîndu-mă în primire unui căprar, care lucra într-un birou împreună cu doi civili unguri, spîni, nespălați,
25 grețoși la vedere.

Stătui acolo vreun ceas. Civili dresau procese-verbale cîtorva demobilizați români, în uniformă, pe care îi trimiteau în Ungaria. Pe urmă fui introdus în altă odaie, unde un locotenent încorsetat începu să
30 mă descoasă: de cîți ani sînt în țară, de ce nu m-am prezentat la mobilizare în Austria, de ce am lucrat împotriva patriei mele, de ce urăsc și azi puterile centrale?... Răspunsurile mele le-a adunat într-un proces-verbal ceremonios, pe care m-a pus să-l iscălesc.

— Am terminat, zise apoi apăsînd un buton de sonerie. Se vor lua măsuri aspre împotriva d-tale... Dar astea nu intră în atribuțiile mele...

Un strajameșter fu însărcinat să mă ducă iar nu știu unde. Părea om pașnic. Pe drum îl întrebai:

— Mă rog d-tale, unde mă duci? Ce-o să fie cu mine?

— Eu nu pot să știu, murmură el cu blîndețe. Eu te voi da în primire, și mai încolo nu știu nimic.

Ajunsei iarăși în Bulevardul Carol, unde fusesem întîia oară. Dar acuma, după pușină zăbavă, fui înfățișat unui căpitan înalt, roșcovan, ras.

— D-ta? îmi zisei căpitanul repede, uitîndu-se în hîrțile de la strajameșter. Da, da...

Citi procesul-verbal, apoi îl puse pe birou.

— D-ta ești foarte vinovat, reluă dînsul legănîndu-se pe picioare, cu mîinile în buzunarele pantalonilor. Mai întîi ești dezertor, fiindcă nu te-ai prezentat să-ți faci datoria către țară...

— Am renunțat la orice legături cu țara aceea, întrerupsei eu.

— Vei fi renunțat d-ta, dar n-a renunțat ea! mi-o reteză căpitanul. Al doilea, ești trădător, pentru că ai agitat împotriva patriei d-tale și ai păstrat o atitudine dușmănoasă față de prezentul și viitorul ei. Va să zică, vina d-tale e mare, e nespus de mare.

— Sînt cetățean român, domnule căpitan, și deci nu pot avea nici o vină față de o țară străină!

— Te înșeli! D-ta nu ești cetățean român, pentru că nici o autoritate austro-ungară nu ți-a eliberat vreun act oficial prin care să-ți recunoască lepădarea de supușenia ungară. Și chiar dacă ai avea asemenea acte, azi, în plin război, nimeni n-ar mai fi obligat să țină seama de ele. Cînd patria e în pericol, toți copiii

ei trebuie să-i sară în ajutor... D-ta n-ai făcut aceasta. Dimpotrivă. D-ta ai dat mîna cu dușmanii ei. Știi ce pedeapsă te așteaptă?

Tăceam. Îmi ciocoteau creierii și totuși mi se înșepa în memorie fiecare vorbă, chinuindu-mi inima.

— Acuma cînd știi, putem vorbi și altfel, urmă dînsul cu altă voce și cu o privire cercetătoare. Înainte de a fi slujbași, sîntem oameni. Ca om pot să te înțeleg și chiar să te scuz. După legile de-aici, d-ta ești acoperit. Deși nu sînt obligat, sînt hotărît să țin seama de aceasta. Războiul răscolește multe porniri murdare. Uneori putem trece peste ele!... Va să zică, nu vreau să te fac să faci cunoștință cu tribunalele noastre militare, care nu cunosc milă și iertare... Va să zică, ești liber! Te povățuiesc însă să te astîmperi, să nu ajungi a doua oară aici, fiindcă atunci întoarcem jocul...

Nu putui scoate nici o vorbă. Mi se părea atît de straniu felul cum grăia căpitanul acuma, încît îmi închipuiam că face o glumă sinistă. După o scurtă pauză, însă, el urmă, înmuind și mai mult glasul:

— Ești liber deci, și poți să pleci... Înainte de-a pleca însă, să-mi dai un răspuns... D-ta cunoști bine pe Iorga...

— Nu, nu-l cunosc de loc! zisei deodată speriat.

— Nu se poate. Știu sigur că-l cunoști și că ai avut corespondență cu dînsul... Am nevoie de corespondența omului acesta... Sîntem informați că, după izbucnirea războiului, Iorga a transportat de la Vălenii-de-Munte la București cîteva lăzi de corespondență. Lăzile au fost descărcate la Hotel Regal. Cînd s-a evacuat capitala, lăzile au rămas aici, dar nu mai sînt la hotel... D-ta trebuie să știi unde sînt. Spune!

Mă privea acuma cercetător, sfredelitor.

— Domnule căpitan... eu n-am vorbit niciodată cu domnul Iorga și nici n-am avut nici o corespondență cu dînsul. Prin urmare, n-am ce să spun... Aș dori însă să adaug că, chiar dacă aș ști, aș prefera orice decît să vorbesc. Sînt sigur că și d-ta m-ai disprețui dac-aș răspunde.

— Va să zică, nu vrei să spui nimic?

— Nu știu nimic și n-aș spune nimic dacă aș ști ceva.

— Bine. Eram sigur că gestul meu față de d-ta nu va găsi nici un ecou. Nu face nimic. Eu nu-mi iau vorba înapoi. Știi însă că în clipa aceasta oamenii mei îți percheziționează casa. N-aș dori să afle ei ceea ce d-ta nu vrei să-mi spui, căci atunci s-ar schimba lucrurile...

— În privința aceasta sînt fără nici o grijă.

— Bine. Bună ziua, zise căpitanul întorcîndu-mi spatele.

Strajameșterul, care stătuse toată vremea lîngă ușă, făcu o mișcare să mă oprească.

— Este liber, mormăi căpitanul cu o privire cruntă...

5

Într-o clipire fui în stradă și sării într-o birje, să mă văd mai repede acasă. A, acasă! Ce fericire era aceasta! Parcă mă întorceam de la groapă...

În fața casei găsii un camion în care erau aruncate de-a valma vrafuri de cărți de-ale mele. În curte întîlnii un soldat austriac cu un coș încărcat de hîrtii de-ale mele.

— Percheziția!...

Trei ofițeri și comisarul care mă arestase erau în toiul operației. Toate ușile deschise larg. Un militar

tacticos citea cu băgare de seamă încordată toate hîrtoagele de prin birou. Altul îmi scotocea în bibliotecă, aruncînd într-un coș cărțile ce i se păreau suspecte. Al treilea răvășea prin dulapurile de haine, în vreme ce comisarul răscolea colecțiile de ziare și reviste. Și soldatul ieșea mereu cu coșurile pline și se întorcea cu ele goale...

Cînd mă văzu nevastă-mea, se porni pe plîns.

— Uite ce s-alege de casa noastră... Ne iau tot!

— Lasă-i să ia... Bine cel puțin că nu m-au luat și pe mine!

Ofițerul de la bibliotecă zise zîmbind încurcat:

— Sînt profesor și eu și știu ce înseamnă cărțile, dar n-avem încotro... De altfel, să n-aveți nici o teamă. O să vi se înapoieze tot ce se ridică. E vorba numai să le cercetăm de aproape...

Chiar în clipa aceea unul răsfoia un caiet în care-mi însemnasem zi cu zi impresiile din vremea războiului și a ocupației.

— Ce-i asta? mă întrebă dînsul.

— Nimic de seamă. Niște însemnări fără importanță... Literatură...

— A, trebuie să fie foarte interesant...

Atîta avusesem de ce să mă tem puțin, caietul acesta. L-au găsit. Acum nu-mi mai pasă de nimic. M-au descoperit. Ce-aș mai putea face? Numai norocul mai are cuvîntul. Încolo, orice iluzii sînt deșarte. Vine sfîrșitul...

Ei, ce-o mai fi să fie! Bine că deocamdată sînt scăpat. Baremi de ziua de azi să mă bucur. Cea de mîine nu mai e a mea...

Nevastă-mea plîngea într-una și mă întreba:

— Cel puțin poți fi sigur că nu te mai ridică?

— Cel puțin așa cred... Sigur nu mai este nimic în lume!

A DOUA OARĂ

1

Respiram parcă mai ușor. Din gura lupului m-a
zvîrlit iarăși în vîrtjeul vieții o toană a soartei...
5 Ce e soarta omului! Dacă s-ar fi întîmplat să se scoale
căpitanul în ziua aceea cu piciorul stîng, azi aș fi
fără îndoială în cine știe ce temniță unguerească sau
poate chiar... Dar fiindcă soarta n-a vrut decît să-mi
filfîie pe dinaintea ochilor groaza cea mare, iată-mă
10 liber!... Pînă cînd? O, asta e o întrebare la care nimeni
n-ar putea răspunde. Nici nu vreau să mă gîndesc,
fiindcă atunci n-aș mai putea trăi. Vreau să mai nă-
dăjduiesc, să cred că sfîrșitul este încă departe...

— Ia seama, îmi zicea însă nevastă-mea mereu,
15 să nu fie unгурul mai șiret de cum bănuiești. Mărinimia
aceasta e suspectă. Sînt [sigură că ți-a dat drumul
numai pentru că urmărește ceva... Nu știu de ce, dar
simt că așa este. Mai bine ar fi dacă te-ai putea face
nevăzut...

20 Aceleași bănuieli mă frămîntau și pe mine,
oricît căutam să le îndepărtez... Dar zîmbeam. Dacă
ar fi vrut să mă țină sub lacăt, de ce nu m-au oprit

îndată? Sau poate m-a pus în libertate înadins ca să-mi
descopere complicitii?... Adică n-ar putea avea și un
polițist un acces de generozitate omenească măcar o
dată în viață?

5 Peste o săptămînă mă pomenii iar cu un straja-
meșter. Înghețai. Dar omul, de la cele dintîi vorbe,
arăță o blîndețe uimitoare. Spunea că m-a văzut cînd
m-au adus acolo, la ei, și că era nenorocit văzîndu-mă
în preajma temnițelor ungurești. El se numește Rudolf,
10 este german din Transilvania și a trăit în România
pînă la izbucnirea războiului. Face serviciu la biroul
negru, dar inima lui bate cu noi... L-am simțit numai-
decît că vrea să mă ispitească.

— Și ce vrei de la mine? l-am întrebat după ce
15 l-am ascultat o bucată bună de vreme.

S-a zăpăcit. S-a roșit. Se vede că nu era un copou
bătrîn.

— Stau tocmai pe-aici, pe-aproape... Mergeam
la slujbă și am intrat, zise dînsul șovăitor.

20 — Îmi știai adresa?

— De la biurou...

A schimbat repede vorba, începînd iarăși să
vorbească de război, de români, de Ardeal... La plecare
îmi zise jovial:

25 — Sper că vom fi prieteni de-acum înainte.
Nevastă-mea stătuse pe ghimpi în odaia de alături.

— Ei, am avut dreptate? Așa-i că ești urmărit?

— Ce-mi pasă?... N-au decît să mă urmărească.
Parcă nu-i totuna?... Cum mi-o fi scris...

30 Într-o după-amiază, apoi, venind spre casă,
nevastă-mea mă apucă brusc de braț și-mi șopti:

— Sîntem urmăriți... Un civil se ține după noi...
L-am recunoscut, căci l-am mai zărit de cîteva ori
trecînd pe strada noastră și uitîndu-se prin curte...

Mi se pare că-i chiar strajameșterul care te ispitește, în haine civile...

Ne oprirăm înadins la o vitrină. Trecu agale pe lângă noi, și la vreo cincizeci de pași se opri la altă vitrină, uitându-se din când în când pe furis spre noi...

Când sosirăm acasă, rămăsei în curte cu un ziar în mână. Omul trecu prin fața casei cu pași rari, făcând pe nepăsătorul, aruncând o privire întâmplătoare în curte... Peste câteva minute îl văzui întorcându-se, cu același mers și cu aceeași privire întâmplătoare...

2

O dată, pe la începutul verii, strajameșterul veni mai radios.

— Am o citație pentru d-ta... Ți-am adus-o înadins eu, ca să nu te sperii... Trebuie să te prezinți la comenduirea austriacă...

— De ce? Iar mă arestați? Întrebai eu cu o liniște care mă mira pe mine însumi.

— Ași... ce arestare?... Nu te-aș fi prevenit eu dac-ar fi vorba de așa ceva?... Dar știi d-ta cum e biurocrația noastră... Zice că trebuie să te înregistreze nu știu unde, precum că nu mai ții de noi... În sfârșit, fleacuri...

— Ești sigur d-ta că nu voi fi oprit acolo? îi zisei iarăși, privind drept în fața-i roșcovană.

— Absolut sigur, răspunse dînsul repede. De altfel, am să caut să fiu și eu pe-acolo... Fii liniștit și sigur. Cum te văd și cum mă vezi... Eu, când mi-e simpatic cineva, îl servesc ca pe un frate...

Seara am ținut un sfat de familie. Nevastă-mea mă bocea și-mi prevestea că voi fi arestat, și de astă dată fără întoarcere.

— Cum poți să fii atât de naiv? Cum crezi tu că ungerii o să te lase să le scapi din mână?... De câte ori nu m-ai ascultat și-a mers rău... Eu zic să nu mai aștepti nici o clipă și să fugi în Moldova... Trebuie să fie cu puțință, că doar n-o fi stînd pe Siret neamț lângă neamț... Au trecut ei oameni când erau tranșeele pline, dar acuma!...

N-am ascultat-o... Vedeam cum se strînge lațul împrejurul meu, și totuși mă îmbătam cu speranțe. Poate că n-o fi nimic... Poate că toate bănuielile noastre sînt închipuiri născocite de groaza care ne turbura... Eram ca osînditul la moarte care nădăjduiește pînă în ultimul moment; vede ștreangul, și tot mai crede că încă n-a venit sfîrșitul, că poate...

M-am dus la comenduire. N-am găsit pe nimeni. Chiar atunci se mutau de-acolo biurourile. De-abia a doua zi am putut afla că s-au instalat în strada Doamnei. Am fost îndreptat la un locotenent unger, care-mi zise, cîntărindu-mă bine din ochi:

— Aa... Da, da... Acuma însă ai întîrziat. Să te duci în ziua de cincisprezece... în str. Mihai-vodă, numărul...

Aceasta m-a liniștit. Dac-ar fi fost să mă aresteze nu m-ar mai fi amînat. Bine că n-am riscat o fugă care, dacă n-ar fi izbutit, m-ar costa viața poate...

Ziua de cincisprezece cădea într-o luni. Eram atît de sigur că nu mi se mai poate întîmpla nici un rău, încît nici nu spusei nevastei unde mă duc. De ce să mai tremure biata femeie degeaba?

— Să dea Dumnezeu să nu fie nimic, îmi zise ea cînd ieșii din casă. Dar de ți s-ar întîmpla ceva, mai bine să fugi.

Rîsei... Femeia tot femeie. Veșnic cu frica-n spinare...

Îmi împărțisem vremea. Întii mă duc la tipografie, unde trebuie să las niște corecturi, pe urmă mă abat pe la unghiuri, unde într-un sfert, cel mult o jumătate de oră o să isprăvesc, pe urmă...

În strada Mihai-vodă, la poartă, o sentinelă cu baioneta la armă. O casă greoaie, posomorită, cu zăbrele la ferestre.

Intrai... În curte, câțiva țărani, servitori, zarzavagii, așezați pe jos, lângă perete. În fund, un gard înalt de scînduri închidea curtea sau mai curînd o despărțea... Într-un vestibul larg, fără nici o mobilă, dădai peste un strajameșter bătrîn, care vorbea românește cu accent ovreiesc.

— Uite, te rog, îi zisei. Am fost chemat aci pentru nu știu ce formalitate. Aș vrea să termin mai repede, fiindcă am treabă... N-ai fi d-ta bun să mă îndrepti?

Își puse ochelarii și citi citația.

— Trebuie să mai aștepti... Comisiunea vine de-abia pe la zece...

— Care comisiune?

— Comisiunea de recrutare...

— Dar eu n-am a face cu comisiunea dvs...

Mi s-a spus că...

— Mă rog, eu nu știu... O să vorbiți cu d-l căpitan, și cum va hotărî dumnealui...

Îmi întoarse spatele. Îl oprii.

— Atunci eu plec și mă reîntorc pe la zece...

— Nu se poate, domnule... Aici poate să intre oricine, dar nu se poate ieși decît cu permisiune!...

Vremea trecea îngrozitor de încet. Mă plimbam prin vestibulul pustiu. Din cînd în cînd, cite un soldat

trecea fluierînd. Nimeni nu se sinchisea de mine. Curtea însă era acum aproape plină, iar strajameșterul bătrîn țipa neconținut la oameni, îi așeza pe două rînduri, îi împrăștia...

— Tocmai pe la unsprezece veni comisiunea: câțiva ofițeri și doctori... Deodată se învioră toată casa. Subofițeri și soldați alergau de ici-colo. Strajameșterul strigă cîteva zeci de nume pe o listă. Odaia se umplu de oameni.

— Repede... Dezbrăcați-vă colo, în odaia aceea!...

N-aveam vreme să mai stăm pe gînduri. Strajameșterul ne zorea. Apoi ne conduse pe toți în fața comisiunii... Cînd veni rîndul meu, un căpitan cu mustață blondă îmi zise:

— D-ta nu... Treci la o parte... Poți să te îmbraci...

„Slavă Domnului! mă gîndii. Iată că tot nu m-a părăsit norocul!“...

Mă îmbrăcai în două minute. În antreu, strajameșterul bătrîn citea altă serie de pe listă.

— Cred că eu am isprăvit și pot să plec...

— Nu, vai de mine!... Așteptați... Urmează jurămîntul...

— Bine, dar...

Nu mă mai ascultă. Se repezi în odaie să zorească pe ceilalți să se îmbrace mai repede... Ce să fac? Să mai aștept... Firește. Sînt doar obișnuit să aștept mereu... Toată viața mea a fost o așteptare fără sfîrșit... Ei, dacă n-ar fi trebuit să aștept odinioară la Ministerul de Război, azi n-aș mai tremura eu aici de groază...

Vreo douăzeci și cinci de inși au fost aleși buni pentru carne de tun. Împreună cu dîșii am intrat

iarăși în biroul comisiunii. Căpitanul s-a uitat la mine, a strâns puțin din sprâncene, pe urmă a așezat pe români de o parte, iar pe unguri de alta.

— D-ta nu, îmi zise iarăși. D-ta treci colea.

5 Eram sigur că am scăpat. Am îndurat puțină spaimă, dar cel puțin...

— Când pleacă convoiul? întrebă căpitanul pe strajameșterul bătrîn.

— Mîine dimineată ați hotărît...

10 — Bine. Atunci, adăogă întorcîndu-se spre mine, tot mîine dimineată pleci și d-ta...

— Unde?

— În Ungaria.

— Dar, domnule căpitan, eu...

15 — Aici nu se discută!

Odaia se învîrtea cu mine. Simțeam ca și cînd m-aș prăbuși într-o prăpastie fără fund...

4

20 În curtea a doua un strajameșter tăcut, posomorît ne puse pe două rînduri. Bătea soarele. Era miezul zilei... Un soldat ne dădu cîte-o pîine... Apoi strajameșterul mă scoase din rînduri, mai scoase încă pe doi inși și ne făcu semn să-l urmăm.

25 Între două corpuri de case era alt gard de scînduri, înalt pînă la acoperișuri și tivit pe sus cu sîrmă ghimpată. Poarta, închisă cu două lacăte uriașe, era păzită pe dinăuntru de o santinelă. O fundătură strîmbă, largă de vreo trei pași și lungă de vreo zece. În stînga, zidul casei, cu cîteva ferestre înalte; în dreapta, două-
30 trei ferestre cu drugi de fier. Strajameșterul deschise o ușă: o odaie joasă, murdară, în care se înghesuiau vreo treizeci de oameni, soldați, copii, civili, bătrîni...

Fețe îndobitocite, nepăsătoare, alături de cîteva figuri triste, desperate... Apoi mai deschise alte uși care dedeau în niște beciuri întunecoase, strîmte, în care se zăreau cîte cinci-șase nenorociți...

5 — Ce-i asta? zisei strajameșterului. De ce mă închideți?

— Ordin, murmură dînsul scurt.

— Nu se poate! Cum? Din senin să...

10 — Ordin, repetă strajameșterul. Alegeți unde vreți să intrați!

Îmi făcea un hatîr... Am intrat în odaia unde erau cei mulți. Acolo cel puțin sînt ferestre, pe cînd în celelalte m-aș înăbuși...

15 Tovarășii mă priviră cu multă curiozitate. Fiecare avea cîte-o întrebare: Cum am ajuns aici? Ce-am făcut? Cine sînt?... Unul burtos, fără guler, cu părul vîlvoi, îmi oferî îndată protecția lui. Îmi spuse că un soldat ungar, care a fost închis aici două săptămîni, pleacă chiar azi după amiază. Mă sfătuiește să-i iau

20 locul pe patul de scînduri, căci altminteri voi fi silit să mă culc pe jos împreună cu cei mai ordinari, și pe dușumea ploșnițele te mănîncă mult mai rău... Să-mi scot îndată haina și gulerul, cum a făcut și dînsul, ca să nu mi le hărtăpănesc. Altfel, să nu disperez, vom duce-o bine, firește, binele posibil aici...

25 Trebuie să știu însă că aici nu pătrunde niciodată nimeni, afară de strajameșterul care m-a adus și care e român bucovinean, dar foarte fricos. Aici poți să mori, să putrezești, fără să-ți afle cineva de urmă.

30 Nu poți comunica cu nimeni de-afară. Doar cînd se nemerește vreo sentinelă cumsecade poți să strecuri două-trei rînduri unde vrei. Riscul însă e mare. Să încerc cu soldatul care se liberează, să trimit veste acasă...

Pereții erau negri și umezi iar dușumelele putrede și mâncate de carii. Într-o fereastră, un mocan dobrogean, mărunțel, citea dintr-o carte de rugăciuni și se închina des. Vreo cinci inși jucau cărți pe patul de scînduri, tăcuți, cu fețele asudate. Unii sforăiau, alții fluierau sau cîntau, numai puțini păreau posomorîți și se plimbau nervoși de ici-colo, neîncetat, ca fiarele în cușcă...

10 În urechi îmi răsunau mereu cuvintele căpitanului: „Mîine dimineată pleci în Ungaria“... Nu-mi mai era frică, mă rodea însă cumplit gîndul că nimeni nu știe unde-am ajuns. Îmi blestemam prostia de-a nu mă fi înțeles cu nevastă-mea ce să facă de-ar fi să nu mă mai întorc... Am rîs ca un zevzec cînd ea m-a prevenit...

15 Acuma, iată-mă!... Deodată, toată lumea se năpusti spre ușa care se deschidea cu zgomot. Era vremea prînzului. Un soldat împărțea dintr-un hîrdău bucăți de carne fiartă. Cel din urmă îmi întinse mie o halcă zdravănă. Nu voiam s-o primesc. Nu simțeam nici urmă de foame, deși nu luasem nimic în gură toată ziua.

— Ia-o și dă-mi-o mie! șopti cineva la spatele meu.

25 Era chiar soldatul care se libera după amiazi.
— Mai bine s-o mănînc eu! zise dînsul cu ochii sticlitori, cînd i-o trecui.

Profitai atunci să-l rog să-mi ducă o scrisoare acasă. Cum nu! O duce negreșit... Se va duce de-aici direct la mine și va spune și din gură c-așa și așa...

30 Am umplut repede cîteva file din carnet și i le-am dat. Le-a băgat în sîn, asigurîndu-mă mereu că se duce glonț la nevastă-mea...

Acuma parcă mi s-ar fi luat o greutate de pe inimă. Eram sigur că rîndușile acestea vor face minuni,

că toată lumea va sări să mă scape... De-abia așteptam să văd plecînd pe soldatul salvator...

5 A plecat pe la patru... Mă bucuram ca și cînd aș fi plecat eu. Socoteam cîte minute îmi trebuiesc pînă ce se vor grăbi să intervină pentru mine, pe urmă cît mai trebuie pînă sună telefoanele, pînă sosesc ordinele să-mi dea drumul din iadul acesta... Nimic nu e mai grăbit în lume ca speranța...

10 Unul dintre jucătorii de cărți, un băiețandru în uniformă de soldat austriac, își pierduse la joc toată averea, și acum se urni înjurînd, scuipînd și blestemînd. Cînd mă văzu, se opri o clipă, apoi veni repede la mine:

15 — Salut... Eu vă cunosc, domnule Lunceanu!...

— Da?... De unde anume?

Zîmbi șiret, se scărpină în cap și-și trase șapca pe ochi:

20 — Apoi să vedeți, zise cu importanță. Acum vreo trei luni am fost în serviciu la biroul din Bulevard. Atunci unul, Adler, v-a reclamat la domnul Horovitz, și domnul Horovitz i-a spus lui domnul Fozocaș. Pe urmă domnul Fozocaș mi-a poruncit să vă urmăresc și să nu vă scap din ochi, că-i primejdie mare. Tocmai atunci însă eu nu prea aveam chef de slujbă, că eram în dragoste cu una de la Hotel Carpați. Dar domnul Fozocaș mă apuca mereu că unde stai și ce faci și d-astea. Ca să mă scap de el i-am spus că stai la Hotel Bulevard, camera treizeci și șapte... De nu crezi, să întrebi 25 cînd vei fi iar liber, dacă nu te-a căutat acolo poliția ungurească... Pe urmă, nici n-am mai dat pe la birou, pînă ce m-au prins și m-au adus aici... Fire-ar cu toții ai dracului să fie!...

— Pe Adler de unde îl cunoști?

— Nu-l cunosc de loc. Habar n-am cine-o fi. Dar domnul Fozocaș mi-a spus că Adler v-a reclamat la domnul Horovitz...

— Pe mine atunci de unde mă cunoști?

— Auzii adineaori numele d-voastră de la domnul cel burtos, dar n-am putut lăsa cărțile atunci. M-am ars ca un prost... Acuma n-am nici o lățcaie... Baremi o țigară de-aș avea... N-aveți d-voastră cumva?...

Pe la cinci și jumătate veni strajameșterul: să-mi strâng tot ce am, căci plec. Tovarășii mă pizmuiau și se mirau. Nu s-a mai pomenit să scape cineva așa de repede...

— Nu ne uita! Îmi strigau de la toate ferestrele. Să ne trimiți nițel tutun!...

Plecam împreună cu un evreu tânăr, ras de mustăți, grăsuliu.

În curtea a doua ne luă în primire alt strajameșter foarte blond, cu mustăți foarte lungi, și cu un dosar foarte mare la subțioară.

După primele tresăriri de bucurie, îndoiala începu iar să mă frământa. Intrați în vorbă cu strajameșterul, care părea foarte prietenos.

— Unde mergem acuma? Îl întrebai.

— La birou, în strada Doamnei, răspunse dînsul.

— D-ta ce zici, îmi dă drumul?

— Asta nu pot s-o știu. Să vezi ce-ți spune domnul căpitan... Știu însă că înainte de amiază venise ordin special ca d-ta să fii oprit și păzit bine...

Încetini pasul de spaimă.

— Dar poate să fi venit acuma alt ordin... La cătănie așa merge, urmă strajameșterul fără să mă privească.

Iar mă mulcomii. Desigur c-a venit acuma vreun ordin. Nevastă-mea trebuie să fi primit scrisoarea, a alergat, au sunat telefoanele și...

— Nici n-ar fi drept să mă țineti, reluai eu mai târziu. Sînt plecat de atîția ani din țara d-voastră...

— Asta nu înseamnă nimic, făcu strajameșterul. În război nu se ține seama de așa ceva... Toată lumea trebuie să meargă la cătănie...

Era vorbăreț. Începu să-mi povestească, cu multe amănunte, cum domnul Iadeș de pe Calea Victoriei, cetățean român de cincisprezece ani, locotenent în armata română, venit acum cîteva săptămîni ca demobilizat, a fost înhățat îndată de unguri, trimis la Curtea marțială și condamnat la cinci ani temniță grea... Apoi altul, un doctor, care de la vîrsta de șaisprezece ani a trăit în țară, a fost osîndit la Cluj la nouă ani temniță, fiindcă a servit în armata română ca medic și a căzut prizonier...

— Mai rău a pățit-o, tot acum în urmă, un profesor, care rămăsese în București, și care fusese odinioară sublocotenent de artilerie la noi... Cineva l-a denunțat, c-așa se întîmplă mai totdeauna... Numai-decît a fost ridicat. În lanțuri l-au pus, și așa l-au dus pînă la Timișoara, iar acolo l-a osîndit la moarte, fiindcă, vezi, avusese grad de ofițer și mi se pare că făcuse și politică împotriva noastră... În război așa este, domnule!... Moartea vine repede...

„Moartea vine repede... repede... repede“... Îmi intrase în inimă vorbele acestea ca niște cuie năpraznice...

Strada Doamnei, colțul cu strada Șelari... Aici avea strajameșterul ordin să mă aducă... Jos e o drogherie. Poarta e în strada Șelari...

5 Ne-am urcat la etajul al doilea pe niște trepte largi. Capul scării era un fel de coridor deschis. Am cotit la stînga, într-un antreu lung, întunecos. Strajameșterul a bătut la o ușă și am intrat. Un birou cochet, cu fum mult, albastru. Căpitanul, cel din comisiune, ședea la o masă, cu spatele spre intrare. Un locotenent gras, cu o față speriată, fuma aprig, tolănit pe un fotoliu.

— D-ta ai vrut să vorbești ceva, îmi zise căpitanul, fără să întoarcă ochii. Acuma te ascult...

15 I-am spus ceea ce mai spusese celuilalt căpitan, cînd mă ridicase întîia oară. Nu m-a întrerupt de loc. Pe urmă am tăcut.

— Nu pot să-ți fac nimic, rosti dînsul rar, întorcîndu-se spre mine, cu un teanc de hîrtii în mîină. Absolut nimic... Trebuie să te expediez mîine negreșit în Ungaria...

— Dacă s-a hotărît așa, evident, nu mai am ce zice. Azi d-voastră dispuneți de soarta noastră. N-am încotro, trebuie să mă împac... Dar cel puțin să-mi dați voie să-mi aranjez afacerile înainte de-a mă porni unde ați hotărît ! Sînt stabilit aici de atîția amar de ani, am familie, am obligațiuni. Nu pot dispărea așa, fără să-mi știe de urmă... Atîta favoare cred că mi se poate îngădui. Chiar celor mai fioroși criminali li se îngăduie puțința aceasta...

— Regret, dar nu pot... Îți spun și motivul: fiindcă ai fugi dacă ți-aș asculta rugămintea... Am mai dat drumul așa deunăzi proprietarului Hotelului

Bristol, milionar, și a șters-o, în Moldova sau dracul știe unde... Nu pot să-mi iau și răspunderea d-tale... Am destule răspunderi...

5 — Făgăduiesc solemn că n-am să fug, dacă mi se dă voie să-mi iau cel puțin rămas bun...

Eram sincer. Nici prin gînd nu-mi trecuse să fug. Nu sînt o fire îndrăzneată, și o fugă ar însemna să te joci cu viața... Nădăjduiam însă negreșit că orice amîinare e un cîștig pentru mine, dînd posibilitate lumii întregi să-mi ia apărarea, să mă salveze. Îmi închipuiam că, într-adevăr, în clipele acelea toată lumea s-a oprit din mersul ei obișnuit și este în căutarea mijloacelor spre a-mi netezi calea libertății.

15 — Mi-e peste puțință. Am ordine speciale în privința d-tale, așa că orice stăruință e de prisos, zise căpitanul cu aceeași voce nepăsătoare, apoi adăogă către strajameșter: Să-l duci înapoi în Mihai-vodă !...

20 Mă retrăsei pînă lîngă ușă. Îmi fierbeau creierii. Nu mai era, va să zică, nici o nădejde ! Ba dimpotrivă, trebuia să înțeleg că viața mea atîrnă de un fir de păr... Cine știe ce păcate grele vor fi închipuit aceștia în sarcina mea?... Sînt pierdut... Pierdut... Pierdut...

Ovreiul, care fusese adus împreună cu mine, se apropie de căpitan și-i spuse ceva foarte încet.

25 — Bine, murmură ofițerul. Dînsul e liber !
Strajameșterul salută țeapăn și ne zise:

— Haidem !

30 Trecurăm prin coridorul deschis din capul scării în alt antreu, în care dădeau o mulțime de uși. La dreapta, într-o odăiță foarte mică, cu ușa deschisă, scria un militar negricios, ciupit de vărsat. Straja-

meșterul îi puse pe masă o hîrtie și-i zise, arătîndu-mă:

— Duci pe domnul în strada Mihai-vedă!
Cellalt nici nu ridică ochii.

— Bine, bine!

Strajameșterul pieri, îndată, pe altă ușă.

În antreu mai era un demobilizat român, cu șapca în mîină, și ovreiul, vesel și mulțumit.

Îmi era atît de cald, mă temeam mereu să nu leșin. Îmi scosei pălăria și începui a-mi face vînt cu disperare. Gîndurile-mi vuiiau în cap într-un vălmășag înfricoșător. „Sînt pierdut, pierdut, pierdut!” îmi fulgera mereu, ca un refren, și în același timp părerea de rău că nici nu mi-am luat rămas bun de-acasă mă chinuia cumplit. Mă plimbam prin fața odăiței unde scria militarul cu pași grăbiți. Mă uitam mereu spre dînsul și mă frămîntam să ghicesc ce poate scrie, de ce nu vine odată, să plecăm, să se sfîrșească.

Un minut, mult două, poate, să fi trecut. Și deodată îmi reamintii zîmbetul straniu al lui Virgil Ionescu cînd mi-a făgăduit că pune o vorbă bună pentru mine. De ce zîmbetul acesta?... Apoi parcă auzeam vorbele băiețandrului, de adineaori: unul Adler... Horovitz... Fozocaș... De ce vorbele acestea?...

„Sînt pierdut... Vor să mă omoare! îmi zisei cutremurîndu-mă. De-aceea atîtea viclenii... Au căutat probe și au găsit... Ce-or fi găsit?... Ce?... Vor să mă omoare!”...

Cu gîndul acesta ajunsei pînă în capul scării. Cînd văzui treptele, îmi trăzni în minte ultima posibilitate: să fug, orice ar fi... Trebuie să fug... să fug... să fug!...

Mă întorsei înapoi în antreu, să mai văd ce face militarul. Eram atît de hotărît, cum nu fusesem

niciodată în viața mea. Singura scăpare e fuga. Dacă izbutesc... Dacă nu izbutesc...

Tocmai cînd sosii în dreptul ușii, militarul se vede că isprăvisise de scris și se scula. Îmi aruncă o privire plictisită și făcu doi pași spre ieșire. Asta însemna prăbușirea planului meu. Nu se poate!... Un fior de disperare îmi clătina deodată toți nervii.

„Nu se poate... Trebuie să fug!” îmi țiuia necor-tenit în minte.

Mă repezii ca o fiară la militar și-l izbii cu pumnii în față. Îl văzui cum căzu peste masa de scris, cum i se ridică picioarele în sus... Trăsei repede ușa. Cheia era în broască. O întorsei de două ori...

Cînd să pornesc spre scară, zării pe demobilizat și pe ovrei. Se uitau la mine cu ochii mari, speriați, nemișcați. Mă gîndii să le zic ceva, dar nu puteam, nu aveam glas. Îi pironii însă cu o privire atît de îngrozită, încît rămaseră țintuiți locului... Mersei încet spre scară, parc-aș fi uitat că trebuie să fug. Apoi mă cuprinse deodată o frică mare.

„Repede! repede, cel puțin să nu mă prindă aici! îmi fulgeră prin minte. Doamne-ajută!”...

MARGINEA PRĂPASTIEI

1

5 Coborîi scara ca o furtună. O fată mă întâlneam la parter și se lipi spăimîntată lîngă perete, văzîndu-mă cum goneam.

„La dreapta, că-i mai cu noroc“, mă gîndii trecînd pe sub poartă, fără să mă opresc, fără măcar să șovăiesc.

10 Pe stradă, oamenii umblau alene sau grăbiți, nepăsători ca totdeauna. Din asfințit soarele împrășca o lumină vie, fierbinte... Îmi încetîni mersul. Nu știu de ce. În față văzui mai multe firme pe care citii „dentist“. Trecui ulița cu gîndul să intru drept în casa aceea. Dar pînă să ajung pe cellalt trotuar, mă răzgîndii și o luai cu pași lungi și grăbiți pe strada Doamnei, spre Colțea. Îmi scosei pălăria și-mi făceam vînt cu ea, să nu mă cunoască de la spate, dacă cumva ar fi pe urmele mele. Mă rodea să mă uit înapoi, să văd de nu aleargă cineva după mine, dar acumă îmi pierise îndrăzneala. Și mai ales voiam să rămîn cu iluzia de salvare pînă-n ultima clipă... Cineva venea grăbit înapoia mea, pășind apăsător; parcă erau cizme grele, poate militărești, poate...

100

„Sînt ei, mă gîndeam ascultînd bocănitul potcoavelor. Acumă mi-e indiferent... Cel puțin am încercat ce s-a putut“...

5 Aproape de strada Colței nu mă putui stăpîni; întorsei capul. În urma mea venea un ucenic cu bocanci militărești în picioare, cu fața murdară și lucitoare de sudori. Altminteri, nimeni... Îmi rîdea inima.

„Of! Slavă Domnului!“

10 Trecui mai repede strada, îndreptîndu-mă în neștire spre Piața Sf. Gheorghe. După cîtiva pași, însă, cotii pe o uliță lăturalnică.

„Trebuie să-mi pierd urma!“ îmi ziceam.

15 Mersei în zig-zag pe cîteva străzi scurte, încrucișate, și nemerii în dosul bisericii Sf. Gheorghe, în grădină. Aici îmi veni în minte că n-am decît tocmai doi lei în buzunar.

„Unde să mă duc? îmi ziceam cuprins iarăși de neliniște. Acumă nu se poate... Oriunde, numai acumă nu!“...

20 Magazinul Pietraru e prin apropiere, și Pietraru mi-e prieten. Mă pomenii în prăvălie. Mă trînti pe un scaun. Mi se tăiaseră picioarele din genunchi, iar mîinile îmi tremurau cumplit. O moleșeală grea mă strivea...

25 — Lasă-mă, lasă-mă să mă odihnesc, să-mi viu în fire! gîfii sleit.

Pe urmă îi povestii repede ce-am pățit. Negustorul se cruci. Vedeam bine că se speriasc. Dacă m-ar prinde aici, ar da și el de bucluc, ar fi privit drept complice...

30 — Și acumă ce vrei să faci? mă întrebă Pietraru încurcat.

— Deocamdată să-mi dai ceva parale, zisei cu un rîs silit. Pe urmă...

De-abia acumă începui să mă gîndesc mai bine. Ce vreau să fac? Unde să fug? Unde să mă ascund?

101

— Uite ce este, reluai pe urmă. Astă-seară voi dormi în casa unui cumnat al meu care e în Moldova. Casa e goală. Soacră-mea o îngrijește... Dar trebuie să trimit vorbă acasă... Cum facem? Dă-mi d-ta un

băiat, să meargă repede...
— Nu un băiat, zise negustorul mai chibzuit. Afacerea e delicată și primejdioasă. Trebuie un om de încredere. Se va duce mai bine Lazăr, care a mai fost pe la d-ta și e om în toată firea...

Lazăr se însărcină bucuros să meargă. Îl voi aștepta aici... Să umble deci cât mai repede!...

Trecu un ceas, se înseră și Lazăr nu mai venea. Ce s-o fi întâmplat?

— Eu mă duc, zisei negustorului. Nu mai am stare. Trebuie să ajung la adăpost, altfel... Când vine Lazăr, să-l trimiți să-mi spuie ce-a făcut...

Pornii pe ulicioare dosnice. Așa nu riscam să întâlnesc pe nimeni. De altfel, se întunecase binișor. Trebuia un ocol mare pînă să ajungă în Calea Griviței.

În Piața Lahovary mă lovi piept în piept cu P.P. Ciortan.

— Ce-i cu d-ta? mă întâmpină dînsul. Adineaori, trecînd prin fața casei d-tale, am văzut lume adunată, militari austriaci... S-a întâmplat ceva?

Îi spusei. Era prieten, n-aveam de ce să mă feresc.

Vestea aceasta însă mă puse pe gânduri. Te pomenești că s-au interesat ce neamuri am, au aflat de cumnatul meu, au pus să-i supravegheze casa și, în clipa cînd mă voi arăta, mă înhață...

Cu cât mă apropiam de țintă, cu atît mi se topea curajul și încrederea. Simțeam că mă duc de bunăvoie în ghearele primejdiei. Și cu toate acestea mergeam...

Capul îmi era atît de gol, că nici nu puteam încerca să mă gîndesc că s-ar putea să mă adăpostesc aiurea.

Felinarele de gaz dormitau rare, îndepărtate. Castanii de pe marginile străzii erau niște cuiburi mari de umbre... Trotuarele însă gemeau de oameni și macadamul uruia de trăsuri. Și mulți militari germani de care mă feream înfricoșat să nu întîlnesc cumva vreun strajameșter dintre aceia cari mă văzuseră azi. De altfel, îmi închipuiam și eram convins că toată poliția e alarmată și aruncată pe urmele mele...

Ca să ajung în apartamentul dorit, trebuia să trec printr-un gang, printr-o curte și să urc o scară strîmtă. Cum să mă arunc eu în primejdia aceasta? În gang, în curte, pe scară poate mă așteaptă... și pot fi prins ca un șoarece...

Atunci toate ar fi fost în zadar...

Mă apropiai pe cellalt trotuar, să văd dacă nu e ceva suspect pe-afară. În fața casei stăteau cîțiva inși în uniforme.

„Uite-i!“ îmi zisei întorcîndu-mă repede.

Vreun ceas m-am învîrtit prinprejurul casei și pe urmă m-am hotărît să mai aștept, să mă mai plimb... Am ieșit în strada Popa Tatu. Îmi era uscat gîtul de sete și de foame. De-abia mă țineam pe picioare. Am dat buzna într-un birt sărăcuț și puțin luminos...

Acuma mă gîndii să fac un ocol prin str. Sectorului, să ies pe dincolo în apropierea casei... Pe la mijlocul drumului însă zări un soldat cu armă...

— Au pus sentinele prinprejur!

M-am mai frămîntat vreun ceas... Nu mai puteam. Trebuie să pun capăt, orice ar fi.

Mă dusei drept spre poartă. Într-o fereastră o doamnă lua aer.

— Aici stă d-na Demetrescu? întrebai cu gândul să aflu dacă n-o fi cineva ascuns prin gang și să am vreme s-o tulesc într-un caz de nevoie.

— Da, da, aici... în curte... la etaj...

5 Intrați în gang. Întîlnii o servitoare. Frica îmi puse în gură altă întrebare, și răspunsul fu liniștitor:

— Aici stă și e chiar acasă... A venit adineaori împreună cu un domn tinerel...

„E vreun agent secret, fără îndoială“, mă gândii.

10 Servitoarea însă strigă:

— Madam Demetrescu!... Te caută un domn!...

— Să poftească, să poftească!...

Nu e nici o primejdie, slavă Domnului! Altfel nu m-ar fi chemat cu atîta seninătate.

15 Urcai scara, bîjbîind prin întunericul năbușitor...

2

Domnul cel tinerel era chiar cumnatul meu. Ne-am înduioșat puțin pînă ce le-am spus cum am 20 luat-o la picior.

— Dar ce este acasă? zisei eu cu nerăbdare. Ce s-a întîmplat? Ce-au făcut?...

Soacră-mea a luat cuvîntul:

25 — Am fost acolo și am văzut tot... Tina, îndată ce a văzut că nu vii la masă, a bănuțit că trebuie să fi pățit ceva. Era însă desperată că nu știa nici măcar de unde să-ți ia urma... A umblat toată după-amiaza pretutindeni să-ți găsească urma, și degeaba... Tocmai spre seară a venit acasă, plînsă, nenorocită. Ne sfătuiam ce-ar fi de făcut să aflăm cel puțin unde ești, 30 cînd ne pomenim cu un militar. „Aici șade d-nul Lunceanu?“ „Aici.“ „Unde-i?“ „Nu-i acasă. N-a venit

toată ziua... Chiar sîntem moarte de grije ce-o fi pățit“... „Prost borbat, borbat la d-ta... Mîine trebuia să meargă la Ungaria. Vream să duc pe el la alt birău. Pînă întors spatele, el fugit... Mare prost!“ Vorbea 5 foarte rău românește și înjura într-una pe ungurește. S-a așezat în poartă, cu revolverul în mîină, să nu iasă nimeni din curte. Peste vreo jumătate de ceas au mai picat doi ca dînsul. Alte întrebări și înjurături ungurești... Acuma nouă ni-e era frică să nu faci tu greșala să vii acasă, să te prindă... Atunci iată că vine Lazăr de la magazinul Pietraru. Numai decît ungunii l-au declarat arestat și pe el. Totuși, a izbutit să șoptească Tinei cum că vii să dormi aici... Tina fusese deșteaptă de spusese că n-are nici o rudă în 10 București. De mine le-a spus că sînt o cucoană străină venită în vizită la chiriașii de sus... Asta a fost norocul. M-am îmbrăcat, mi-am pus voalul pe obraji și am ieșit în curte. Ungurii m-au lăsat fără să mă oprească... Ne-am sfătuit, însă, cu Tina că nu e bine să rămîi tu aici. De unde știi că nu află ei de pe la vecini, sau cine știe cum, că aici stă un cumnat de-al tău? Aici te ia ca din oală... M-am gîndit deci să dormi aici noaptea asta, iar mîine să te duci la Irina Pacu. Știi unde stă? Pe la Obor. Irina ține la voi, și acolo poți sta cît îți place, că n-au cum să-ți dea de urmă. Trebuie să aștepți se se mai potolească puțin doldora asta și pe urmă să pleci spre Moldova, cu socoteală, să nu pună iar mîina pe tine...

30 Cumnatul se hotărî să mai treacă o dată pe la mine pe-acasă, să vază ce mai este acolo.

Era miezul nopții. I-am așteptat întoarcerea într-o tremurare.

— Sînt trei unguni în curte... Stau jos pe scaune, cu revolverele gata... Tina șade în fața lor și plînge...

Irina Pacu mă primi cu însuflețire. Eram erou în ochii ei și se simțea întrucîtva eroină și ea fiindcă avea prilejul să mă tăinuiască și să-mi înlesnească scăparea. Bărbatul ei era în Moldova, ofițer. Aștepta zilnic să sosească cu demobilizații. O sfială foarte ușoară și trecătoare părea că o neliniștește puțin: să nu zică lumea ceva că găzduiește un bărbat străin...

Chiar în după-amiaza aceea a făcut legătură cu nevastă-mea printr-o prietenă de-a ei. Astfel am aflat că austriacii au stat toată noaptea în curte să mă aștepte, că doi agenți civili urmăresc pe Tina pas cu pas, că să mă feresc grozav, deoarece s-au mobilizat toți spionii împotriva mea și că să caut să plec din București cît mai grabnic...

Seara au venit mosafiri la Irina Pacu. Am fost prezentat în culorile cele mai strălucitoare: eroul, victima, martirul... Toți dădură năvală să-mi fie de ajutor, fiecare voia să contribuie cu cîte ceva la salvarea unuia d-ai noștri. Erau micile posibilități de a-și exprima oamenii dragostea de țară... Era o fericire pe vremea aceea să poți face ceva prin care să zădărnicești o violență a dușmanului...

În noaptea aceasta a trebuit să dorm la surorile Mihăilescu, niște ființe nespuse de blînde și delicate.

De altfel, stabilisem că nicăieri nu voi sta mai mult de-o zi, ca să nu se întîmple să mă vîndă cineva...

Totuși, la Irina Pacu petrecui două zile, căci acum era vorba să plec repede. Ea alerga în toate părțile să-mi găsească vreun prieten la Focșani, care să-mi înlesnească trecerea prin cordonul de la Mărășești, să-mi adune mijloacele de călătorie....

Vineri eram hotărît să pornesc a doua zi. Aveam să merg cu trăsura la Chitila, să iau trenul pînă la Buzău, apoi să-mi urmez calea iarăși cu căruța...

Tocmisem un birjar să vină la patru dimineața. L-am așteptat zadarnic. N-a venit. Birjarii s-au boierit rău în război...

Atunci mi-am mutat cartierul la un profesor al Conservatorului, pe urmă la o cucoană pe lîngă strada Buzești, pe urmă înapoi la profesorul de la Conservator.

Acolo m-a găsit pictorul Manole Stelian, un suflet cald, impresionabil, de artist adevărat, ascunzînd sub o înfățișare glumeață o inimă plăpîndă. I se umplură ochii de lacrimi cînd mă văzu prăpădit, istovit de chinuri și frămîntări.

— Cred că ar fi mai bine și mai cuminte să vii la mine să stai pînă-ți facem rost bun de plecare, îmi zise dînsul. Știi că eu sînt directorul Muzeului Modern, cu subterane, odăițe, ascunzători, ieșiri nenumărate... Acuma, vara, muzeul e închis. Poți să stai deci nesupărat, ziua în muzeu, să citești, să te distrezi; noaptea dormi la mine... N-are să te știe nimeni. Am un servitor credincios, pe care-l putem iniția. Încolo, nici copiii mei n-au să bănuiască nimic...

A doua seară dormeam la Stelian. Într-adevăr, acolo mă simțeam în siguranță. Apoi cu Stelian puteam întocmi un plan de călătorie bine chibzuit... În orice caz, aveam un sprijin. Nu mai eram singur...

Socoteam că e bine c-am mai întîrziat plecarea. Dacă mă aventuram sîmbătă, poate că-mi frîngeam gîtul, căci în gara Chitila se află veșnic agenți trimiși de poliția din București...

5 Ca să zăpăcim de tot pe urmăritori, ne înțele-
serăm să trimit o scrisoare unui prieten de la Iași
în care să-i spun ce-am pățit și să-l rog să dea de-acolo
un anunț mare pentru *Gazeta Bucureștilor*: „Am sosit
10 cu bine în Moldova“... Ungurii vor vedea, vor înțelege
că le-am scăpat din gheare și vor slăbi urmărirea, iar
eu voi putea pleca mai liniștit... Făcui o ciornă de
scrisoare... Dar pe urmă părăsirăm ideea aceasta.
Scrisoarea poate ajunge în mâini străine, și atunci mi
se compromit toate năzuințele...

15 Cinci zile am stat în muzeu... Citind, plictisin-
du-mă, făurind planuri peste planuri... Încearcați chiar
să scriu ceva. Începuți o poveste pentru copii... Nu
mergea. Mi-era peste puțină să-mi adun gândurile...
20 Păstram încă în buzunar câteva fraze zmîngălite și
ciorna scrisorii, printre alte file albe... Cine știe?
Poate că totuși voi izbuti să înjgheb ceva...

5

20 Trecuse zece zile de cînd fugisem și stăteam
ascuns. Începusem să-mi pierd răbdarea și încrederea.
Viața aceasta, veșnic cu spaima în spinare că, printr-o
vorbă scăpată sau printr-o imprudență, s-ar putea să fiu
descoperit înainte de-a porni baremi spre pămîntul li-
bertății, mă cărunțea. Să plec, să plec! Atîta mai visam.

25 Joi după amiază, Stelian veni în muzeu întovără-
șit de un avocat tînăr, mărunt, veșnic cu un zîmbet
pe buze. Era Camil Popescu.

— Uite salvatorul! strigă Stelian.

30 — Cu toate că ești un burghez încăpățînat, noi,
proletarii, te vom strecura dincolo, adăogă avocatul
rîzînd.

Camil Popescu era socialist.

Veneau cu planul întocmit gata. Socialiști avem
în toate orașele. Sub scutul lor trebuie să călătoresc și
să mă strecor în Moldova. Sînt oameni de inimă,
discreți, săritori. Dacă nici ei nu mă vor scăpa, atunci
5 înseamnă că n-am noroc și nu-mi mai rămîne decît
să mă supun orbește soartei.

Voi pleca din București cu un căruțaș „socialist“
pînă la Ploești. Voi fi înarmat cu scrisori de recoman-
dație pentru toate orașele. Tovarășii vor face tot ce
se poate... Mîine dimineață va veni căruțașul să luăm
10 înțelegere în privința plecării de-aici...

Căruțașul se chema Grofu, un om foarte oacheș
și mustăcios. Hotărîsem să pornim noaptea, ca să
ajungem la Ploești devreme...

15 Urmărirea nevastei mele, cel puțin pe față,
încetase. Era însă foarte probabil că tot îi mai supra-
vegheau mișcărilor... Cînd a auzit Tina că plec, și-a
pus în gînd să vie să mă vază. A născocit o întregă
șesătură de șiretenii ca să i se piarză urma. A luat
20 o trăsură și s-a dus tocmai în Dealul Spirei, unde s-a
încurcat prin câteva străzi. Pe urmă s-a urcat în tramvai
și a mers pînă la gară. În casa unor prieteni s-a îmbrăcat
în țigancă și a pornit pe jos, în papuci, spre reședința
mea, cu o geantă la umăr. Își înnegrise și obrajii, așa
25 încît d-na Stelian, văzînd-o, era cît p-aci să cheme
servitorul s-o gonească.

După douăsprezece zile îngrozitoare, revedeam
întîia oară pe Tina. Grija și emoțiile o slăbiseră, iar
ochii îi erau arși de lacrămile vărsate. Cîte a trebuit
să îndure biata femeie din pricina mea! Strajameșterii
30 unguri, furioși, s-au ținut o săptămînă încheiată pe
urmele ei. Veneau în miez de noapte, cu revolverele
întinse, o sculau din pat, mă căutau cu lumînarea,
prin toate ungherele... Îi puneau arma în piept să le

spună unde sînt, căci ea nu se poate să nu știe. Voiau s-o convingă că sînt bărbat rău, fiindcă am fugit lăsînd-o în mizerie cu copiii, și o sfătuiau că, de s-ar întîmpla să vin, să alerge, îndată, la dînșii să-i înștiințeze, căci va primi cîte două sute de lei pe fiecare lună de la consulatul lor... Și, între ei, se îndemnau să mă împuște fără nici o vorbă, de m-ar găsi, și să raporteze pe urmă că m-am împotrivit... Sărmana Tina trebuia să asculte, să înghită și să plîngă... Apoi noi încercări, cu agenți civili... Ba din partea cutărui prietin, ba din partea cutăruia cunoscut venea ștafeta grabnică să întrebe în taină unde sînt, căci s-a găsit un mijloc sigur de-a mă trece în Moldova... Toate vicleniile polițienestii erau mobilizate împotriva nervilor unei slabe femei...

Acuma, printre lacrămile revederii, tremura o mulțumire adîncă. Va mai suferi pînă ce va afla că am ajuns cu bine la liman, dar liniștea e pe drum, se apropie...

— Îndată ce vei fi trecut, să telegrafiezi, sub alt nume, să nu se întîmple să te ridice și de-acolo!... Vezi bine că nimeni nu-ți poate da nici o mîină de ajutor... Fii prudent!... Nu risca!... Nu te gîndi la noi!... Dacă se va putea, vom veni și noi după tine... Numai tu să fii acuma la adăpost, să scapi din primejdia aceasta...

Își stăpînea lacrămile, voia să mă încurajeze și în cele din urmă se porni pe un plîns cu hohote. O chinuiau presimțirile, cînd bune, cînd rele... Era îndeosebi nenorocită că nu-mi procurasem, pentru orice eventualitate, un bilet de identitate străin... De-abia am izbutit să o conving că, dac-ar fi să mă oprească undeva, apoi un act mincinos n-ar face decît să-mi îngreuneze soarta...

Noaptea, tîrziu, m-am dus cu Stelian la Grofu, în fundul unei mahalale. Căruța era în fața casei. Toți dormeau. M-am trîntit și eu în fin. Mai aveam vreo două ceasuri pînă la plecare. Ar fi bine să mă odihnesc puțin. Cine știe ce mă așteaptă mîine-poi-mîine?

Stăteam întins cu fața în sus în căruță. Auzeam sforăitul Grofului, care dormea în curte, pe jos. Din grajd pătrundea ronțăitul calului, cînd grăbit, cînd leneș. Ici-colea, cîte-un hămăit de cîine friccs; stăpînirea dușmană îi îngrozise; nici cîinii nu mai îndrăzneau să latre în voie... Cerul era vînat-închis, curat și ciuruit de sclipirea stelelor...

Mi se volburau în minte crîmpeie de gînduri răzlețe, iar inima-mi era plină de speranțe și de temeri. Sorbeam stelele din ochi, de care nu voia să se apropie somnul...

Niciodată nu mi s-a lămurit mai adînc sentimentul libertății ca în clipele acelea petrecute în tremurarea necunoscutului ce mă pîndea în vîrfurile unei căruțe cu fîn... Cerul înstelat mi se părea mai mîndru ca totdeauna, înfățișîndu-mi largul nesfîrșit al lumii peste care totuși omul e stăpîn... Și mie vor să-mi răpească toată lumea aceasta, pe mine vor să mă silească să îndrăgesc ceea ce mi-e urît și să urască ceea ce mi-e drag... Strîngeam pumnii, ca și cînd aș fi vrut să mă apăr cu orice preț împotriva celor ce vor să mă încătușeze...

Grofu de-abia se urni din culcuș. El nu părea grăbit de loc, și nici mișcat. Mocoși vreun ceas pînă unse căruța, pînă inhămă calul, pînă dresă o roată, pînă-și găsi biciul... Degeaba îl zoream; nu ieșea

dintr-ale lui... Apoi, cînd să pornim, se luă la harță cu nevastă-sa și trebui să-i ascult mai bine de-un sfert de oră cum își aruncă în șoaptă, ca să nu scoale vecinii, sudălmile cele mai alese. În sfîrșit, sesătură amîndoi, și Grofu își scuipe în palmă, învîrte biciul și bufni, îndemnîndu-și calul:

— Hai, Lăstune!... Hi!...

GOANA

1

Calul mergea la pas, oricît îl îndemna Grofu, mai cu vorba, mai cu biciul.

5 — E orb de amîndoi ochii, îmi spuse căruțașul, de-aceea nu aleargă. Altminteri însă e un cal prea bun. Mai ales la povară duce cît doi...

Cînd s-a luminat de ziuă am văzut că mîrtoaga avea șoldurile strîmbe și coastele rupte.

10 — Numai de nu ne-am împotmoli pe drum cu armăsarul d-tale... zisei cam îngrijat.

— Lasă, domnule, îmi iau toată răspunderea, murmură omul puțin rușinat.

15 Dimineața ne-a bătut o răpăială de ploaie de vară, care ne-a pătruns pînă la piele. Pe urmă însă a început să ardă soarele și să se încingă o bujală ca în cuptor...

20 Am poposit de vreo șase ori, am mers mai mult pe jos decît în căruță, dar spre seară am ajuns în Ploești.

— Bine că ne văzurăm aci! îmi mărturisi Grofu, clipind șiret. Tare mi-a fost frică să nu crape mîrtoaga

pe drum... De, spun drept, atîta cale n-am mai făcut niciodată...

Am tras la un han, Grofu mi-a luat geanta și am pornit îndată să căutăm pe Ghedeneanu-Jalea, care avea să-mi facă vînt mai departe. Îl găsirăm, dar parcă într-un ceas rău. Citi scrisoarea mea, încreși fruntea, bîlbîi ceva încurcat și, în sfîrșit, îmi spuse că nu poate face nimic, că nu cunoaște pe nimeni care m-ar putea servi, că-i pare bine de cunoștință și m-ar găzdui la dînsul, dar are mosafiri... Cu tovarășul Grofu nici nu dădu mîna, încît acesta se simți adînc jicnit.

— Haidem, tovarășe, îmi șopti. Lasă, că ne descurăm noi mai bine singuri...

Afară, apoi îmi spuse disprețuitor că Ghedeneanu-Jalea e un mormoloc fără voință și că e însurat cu o nemțoaică. Păcat că ne-am pierdut vremea cu dînsul.

— Dar cum rămîn eu acum?

— Răbdare și sînge rece, mă mîngîie Grofu. Deocamdată mergem la han, mîncăm, și pe urmă, lasă pe mine! Să-mi zici mie cuțu dacă nu ești mîine la Buzău!...

Am dormit la han. Nu prea împărtășeam încrederea tovarășului și mai ales mi se părea semn rău că din prima zi se încurcă socotelile.

— Uite cum facem, zise Grofu a doua zi dimineața. D-ta vrei să ajungi la Buzău teafăr, nu-i așa? Ei, eu zic că drumul drept e cel mai bun. Vii cu mine frumusețel la gară, îți scot eu bilet, să nu se întîmple să fie vreun spion, și te pun în tren. Pot să-ți dau în scris că nimeni n-are să te supere... La Buzău, apoi, ai de-a face cu un tovarăș care mai bine moare decît să nu te servească...

În gară era o înbulzeală cumplită. Grofu se zbătea ca un balaur în fața ghișeului.

— Iute, iute, să nu plece trenul! mă zori cînd se văzu cu biletul în mînă.

Pe linia întîii un șir lung de vagoane pline de soldați. Grofu se repezi la o ușă.

— Militar! Militar! răcniră cîțiva de la geamuri.

— Arde-v-ar focul! murmură căruțașul cătrănit.

Trenul de Buzău era gata de plecare. Grofu îmi aruncă geanta într-un compartiment plin-plinuț.

— Așa-i că nu te-a mîncat nimeni? șopti dînsul zîmbind cu bunătațe. De-acu mergi sănătos! Noroc și izbîndă!

Îi strînsei mîna. Rămase pe peron cu ochii la mine, niște ochi cumiști și blînzi. Trenul se urni gîffîind. Grofu mai zise ceva, dar nu-l mai auzii. Îi zîmbeam însă cu o tresărire de inimă. Aici lăsam un suflet cald. Cine știe ce mă așteaptă mai încolo?

2

N-aveam adresa omului de încredere de la Buzău. Trebuia să colind o serie de cafenele și restaurante, să întreb de Boiangiu... Într-o cîrciumă cu biliard fî aflai urma. Patronul era socialist, mușteriii socialiști și, firește, toți cunoșteau pe socialistul Boiangiu.

— Trebuie să pice îndată, îmi zise cîrciumarul frecîndu-și mîinile. Pînă atunci luați loc... Cu ce vă putem servi?

Toată lumea mă cîntărea cu coada ochiului. Socialiștii români sînt foarte bănuitori și au oroare de străini, fiindcă în fiecare se poate ascunde vreun spion de-al poliției, iar poliția li-e urîtă foc, și poate cu temei...

Boiangiu se nemeri tocmai să întîrzie. Era un om voinic, cu urme de vărsat pe față, cu o mustață

bălaie bărbătească și cu niște ochi albaștri dulci, plini de căldură și de bunătațe. Purta cravata roșie obligatorie. Toți îl iubeau, căci îl primiră cu însuflețirea ce întâmpină de obicei pe omul simpatic.

5 — Să trăiești, nene Boiangiule... Ai întârziat, Boiangiule... Uite, te așteaptă un domn!...

— Pe mine? făcu dînsul rotindu-și ochii prin odaie.

Cînd mă zări, se apropie simplu, întrebător:

10 — Mă așteptați pe mine?

— Da, am o scrisoare pentru d-ta...

— De la cine?

— Poftim și vezi... Explicațiile ți le voi da pe urmă...

15 Se așeză la masa mea, își scoase pălăria și citi scrisoarea cu mare luare-aminte de vreo două ori.

— De la tovarășul Camil Popescu din București, murmură dînsul. Sînteți socialist?

— Nu. Sînt numai fugar.

20 — Tocmai, căci nu-mi aduc aminte să vă fi văzut pe la club... Dar, mă rog, spuneți-mi ce doriți!...

Ascultă fără să mă întrerupă. Pe urmă tăcu, mă privi drept în ochi.

25 — Vom trece împreună, zise deodată hotărît. Acuma mă duc să-mi așez una-alta. Pînă atunci d-ta poți să te odihnești nițel. Hangiul o să-ți dea o cameră. Mîine seară sîntem la Iași...

30 Vorbi ceva cu cîrciumarul, dădu cîteva ordine unor tovarăși mai tineri, cari pierdeau vremea în jurul biliardului, și apoi plecă grăbit.

Îmi sălta inima. Omul acesta mă umplea de încredere. Simțeam că-și pune tot sufletul în joc, că astfel trebuie să izbutim...

Eram totuși nerăbdător. Stăteam pe spini. Cum să mă odihnesc? Întîi să mă văd dincolo, pe urmă odihna...

5 Pe la vreo cinci după amiazi, Boiangiu veni cu un geamantănaș în mîină.

— Gata! zise dînsul. Plecăm...

— Dar cum?

— Cu trenul...

— Dar...

10 — Lasă... Lasă cum zic eu!

Îmi luai geanta și ne îndreptarăm spre gară. Călătoria cu trenul mă înspăimînta. Doar tocmai de tren mă feream, unde lesne se putea să întîlnesc vreo nutră nepoftită care să mă nenorocească. Crezusem că vom merge cu căruța pînă la Focșani. Așa-mi închipuisem eu... Dar acuma eram în stăpînirea lui Boiangiu... Trebuia să-l urmez...

15 — D-ta stai aici, să nu ne fure geamantanele, pînă scot biletele, îmi șopti tovarășul.

20 Începuse să mă zgîlțieie frica. Așteptarea în furnicarul de oameni era pentru mine primejdioasă. De-abia în vagon m-am mai mulcomit.

— Pînă unde mergem?

— Lasă... pe urmă! făcu Boiangiu.

25

3

30

Nu pricepeam ce vrea tovarășul. Aveam bilete numai pînă la Rîmnicul-Sărat. De altfel, numai pînă acolo puteai merge fără o autorizație specială. În Rîmnic însă stăpîneau austriacii. Cum mă duc eu chiar în mijlocul lor? E o nebunie. Și Boiangiu tace mereu, fumează și se gîndește. Ce-o fi vrînd?... Încercam să-l descos. Degeaba.

— Pe urmă, pe urmă! îmi zicea mușcându-și buzele.

Controlorul era un soldat german, bătrînat, spîm, cu ochi de veveriță. Ne-a perforat biletele măsurîndu-ne bine, dar n-a zis nimic.

Pe urmă, văzui pe Boiangiu stînd la sfat cu un frînar român, care întovărășea pe controlorul neamț.

După cîteva stații rămaserăm singuri în compartiment. Frînarul veni și șopti:

— I-am spus, nene Boiangiule... Se face!

Atunci Boiangiu mă lămuri. Dăm cîte-un pol controlorului german și mergem tihniți pînă la Focșani. Frînarul a fost mijlocitorul. Mai sînt vreo doisprezece clienți într-alt vagon ca și noi. Neamțul face o daraveră bună și noi asemenea.

Peste vreun sfert de oră controlorul veni, se așază pe bancă, mormăi ceva. Îi întinserăm banii. Îi virî în buzunar, mai mormăi ceva și trecu spre alt vagon.

— Ei, vezi? zise Boiangiu. S-a învățat și neamțul... Ce nu face bacșișul!

Dincolo de Rîmnice veni iar frînarul. Trebuia să ne înțelegem cum vom ieși din gara Focșani, care era păzită de soldați, ca să nu poată trece nimeni fără biletele speciale convenite. Frînarul se însărcină să ne scoată el prin dos, firește, în schimbul unui bacșiș, cu toate că era prieten cu Boiangiu.

— Păcat că nu mergem noi pînă la Mărășești, că v-am trece dincolo ca părerea... suspină dînsul la sfîrșit.

Vorba aceasta întărită pe Boiangiu.

— Adică de ce nu ne-ar trece cel care vine cu trenul din urma noastră?

— Vă trece sigur, zise frînarul. Numai să vă puteți urca la Focșani, c-acolo-i mai greu din pricina nemților. Altfel, treceți sigur... Toți controlorii nemți fac afaceri d-astea. Au trecut așa sute de oameni și încolo și încoace.

Se sfătuiră dînșii multă vreme: cum să facem, cum să dregem, să ne vedem chiar noaptea aceasta în Moldova.

— Eu zic să vă dați jos dincoace de Focșani, la o gară mai mică. Neamțul meu e prieten cu șefii de gară. Dînsul o să pună vorbă pentru d-voastră, iar șeful gării o să vă dea în primirea controlorului de la acceleratul care vine în urmă... Ia stați nițel, să vorbesc eu cu neamțul!...

În curînd se întoarseră amîndoi.

— Bun, bun, bîlbîi controlorul. Io spun... șef de gară...

S-a și hotărît. Ne dăm jos la Copăceni și așteptăm acceleratul.

— Așa, domnule, respiră Boiangiu. Ce-i în mîină nu-i minciună! Ce să ne mai trambalăm prin Focșani, cînd mîine putem fi la Iași? Ne mai costă cîte-un pol, și am scăpat ușor și fără bătaie de cap...

Se înnoptase. Tovarășul fuma ca un turc, țigară după țigară. În întunec lumina roșcată a țigării îi dezvălea uneori fața, care parcă mă îndemna mereu să am toată încrederea. Și aveam chiar multă nevoie de un îndemn. Prea se precipitau lucrurile, prea ne legam soarta de toanele cutărui controlor necunoscut... În sufletul meu credeam că ar fi fost mai bine să ne strecurăm cu mai multă băgare de seamă, cu mai puțină îndrăzneală... Dar Boiangiu, prin siguranța și tăcerea lui, mă stăpînea. Energia e cuceritoare...

Controlorul sări jos cel dintâi la Copăceni și vorbi
ceva cu șeful gării, arătându-ne pe noi. Șeful zîmbi,
dădu din cap de mai multe ori... Apoi trenul dispăru...
5 Nu știu de ce mă întristai cînd rămaserăm pe peron
singuri.

Dar șeful era foarte amabil. Ne aduse o lampă în
sălița de așteptare și ne spuse să fim liniștiți, că
acceleratul vine peste vreo două ceasuri...

10 Acum ne întrebam dacă controlorul va fi explicat
bine șefului ce vrem. Căci altminteri ne-am încurca
urît... Ne învoirăm să oferim și șefului un pol ca să-l
cîștigăm definitiv.

Primi, zîmbind, banii.

15 — N-aveți nici o grije... Se aranjează, zise dînsul
cu mîndrie.

Trecuse miezul nopții cînd sosi trenul. Șeful
spuse cîteva cuvinte controlorului și apoi ne arată să
ne urcăm în vagon.

20 — Ei, acu ce zici? triumfă Boiangiu. Așa-i că
sîntem în Moldova?

N-apucă să isprăvească vorba, cînd controlorul
veni însoțit tot de un frînar român care cunoștea pe
Boiangiu. Neamțul acesta era îndesat, roșcovan, cu
o față sperioasă. Ne ceru permisul de trecere.

— N-avem, îi răspunsei eu trăgînd cu ochiul.
Se făcu că nu bagă de seamă și ne ceru biletele.

— N-avem, repetai eu încercînd să-i pun în
mîna doi poli. Tocmai de-aceea vorbisem cu șeful de
30 gară să-ți spună că...

— Da, dar nu mi-a spus așa, făcu dînsul încurcat.
Nu se poate fără bilet...

— Desigur. Dar dacă vrei d-ta, se poate, îi zisei
cu o nouă sforțare de a-i da banii.

Îi era frică și nu îndrăznea să primească.

— Eu nu pot, murmură foarte zăpăcit. Dacă vă
prinde, cad eu în belea... Fără permis nu merge...

5 Boiangiu explica ceva frînarului, care-mi făcea
semne desperate să n-am grije, că se învoiește el cu
neamțul. Pînă nu primea însă controlorul paralele, cum
să n-am grije? De aceeași părere trebuie să fi fost și
Boiangiu, căci deodată se întoarse către german
și-i zise:

10 — Atunci n-ar fi mai bine să ne dăm jos la
Focșani?

Controlorul asudase de zăpăceală. Banii îl ademe-
neau, dar și frica îl amenința și nu-l lăsa să se hotărască.

15 — Nu-i nevoie să vă dați jos, zise el clătînd
din cap. Acuma, că sînteți aici, puteți merge pînă la
Mărășești, și acolo vom mai vedea...

Vrui să stăruiesc să ne coborîm, dar Boiangiu
mă trase de mîneacă și-mi șopti repede:

— Taci, că se face!

20 Neamțul tot se mai perpelea. Se uita la noi, se
scărpina la ceafă.

— Dar să nu stați aici. Țsta-i vagon special,
cu prea multă lumină... Poate să vie cineva... Mai
bine în clasa a treia... Sînt goale și întunecoase...

25 — Foarte bine zice dumnealui, sări Boiangiu.
Lasă, domnule, că la Focșani trecem în clasa a treia...

Trenul alerga în bezna nopții ca un balaur furios.
Eram singuri într-un vagon uriaș, fără o licărire de
30 lumină. Tăceam amîndoi. Așteptam. Și cu cît ne
depărtam, cu atît ne zvîrcoleam mai mult pe băncile
goale.

— Trebuie să ne dăm jos la Putna-Seacă, zisei eu deodată, cu toate că știam că între Focșani și Mărășești trenul nu se oprește.

5 — Taci, că acuși pică neamțul, mormăi Boiangiu, dar fără obișnuita-i încredere în glas.

Aprindeam mereu chibrituri să mă uit la ceas: mai sînt patruzeci de minute, treizeci și cinci, douăzeci, un sfert...

10 — Ai să vezi c-o pășim, făcui eu iarăși, încercînd să zîmbesc amar.

— Ași!... Curaj!... Nu lasă neamțul doi poli, se încuraja Boiangiu.

Dar nu se arăta nici barem frînarul român.

Cinci minute...

15 — Și nu venea nimeni...

— Vezi? zisei îngrozit de-a binelea. Acuma ce ne facem?

— Trebuie să vie, că doar am vorbit cu dîșșii... N-avea frică!

20 Scosei capul pe geam. Se vedeau lumini electrice. Soseam...

— Mărășești! auzirăm un glas străin, prelung și parcă dușmănos.

25 Vagonul nostru era la coadă și rămăsese mai în întunec.

— Haidem să ne coborîm, murmurai spăimîntat, pipăindu-mi geanta. Poate că izbutim să ne strecurăm și noi prin mulțime...

30 — Stai jos! porunci Boiangiu. Trebuie să vie acuma... Să nu ne pripim!

Mă așezai iar pe bancă. În vagon parcă se împînzise o groază ucigătoare. Se scurseră cîteva minute. De pe peron venea zgomotul somnoros de voci amestecate,

de pași grăbiți, de strigăte scurte. Apoi deodată niște pași grei care se apropiiau.

— Vine controlorul, șopti Boiangiu triumfător.

5 Ușile vagonului se deschideau pe rînd, iar un glas aspru, străin duhnea cînd mai scurt, cînd mai prelung, dar mereu amenințător:

— Mărășești!

Ne urnirăm brusc amîndoi... Era un soldat german înalt, care controla vagoanele.

10 — Ah, am sosit! strigai eu, ca și cînd ne-ar fi deșteptat din somn. Haidem, Boiangiule, c-am sosit!

Coborîrăm și pornirăm grăbiți spre peron. N-apucarăm însă să facem nici zece pași, cînd din urmă neamțul strigă parcă și-ar fi adus aminte brusc de ceva:

15 — Biletele!... He, he! Biletele!...

Ne făcurăm a nu auzi și mai merserăm puțin. Dar soldatul alergă după noi strigînd într-una:

— Biletele!... Unde sînt biletele dvs?

20 — Ce bilete, domnule? zisei eu supărat. Ia mai lasă-ne-n pace!...

— Imediat să-mi arătați biletele, ați înțeles?

— Sînt la controlor, domnule...

Iar pornirăm... Neamțul însă se ținea acuma scai de noi.

25 — Cum la controlor?... Vreau să văd biletele!... Poftim încoace, poftim!

Nu se mai lăsă de noi pînă nu ne duse la subofiterul care controla permisele de trecere.

30 — Domnii aceștia n-au bilete! raportă soldatul, foarte mulțumit că ne-a prins.

— Acuma n-am vreme... Treceți colo, zise scurt subofiterul, arătîndu-ne un colț, în odăița unde se înregistrau permisele. Vom vedea mai tîrziu ce-i cu d-voastră!...

Era un bărbat voinic, cu o înfățișare închisă, bănuitoare. Își văzu de slujbă tacticos, aruncându-ne doar în răstimpuri priviri piezișe. Noi stăteam incremențiți, uitându-ne la fericiții care se vâlmășeau să scape mai repede de formalitățile plictisitoare. Nu mai îndrăzneau nici să vorbim. De-abia din când în când îmi zvrleam ochii la Boiangiu, care își rodea furios și abătut mustățile.

Un maior român intră repede, dînd deoparte pe subofițerul german ce stătea în ușă. Era curier.

— Domnule maior, îi zisei, oprindu-l desperat. Uite, ne-au oprit aici aștia, fiindcă n-avem permise... Te rog, intervine d-ta să ne lase să trecem!... Poate că d-ta...

— Îmi pare rău, răspunse încurcat maiorul. N-am nici o putere... Aș face-o altfel cu dragă inimă...

Îmbulzeala se potoli încetul cu încetul. O femeie bătrînă, cu vreo șapte legături cît ea de mari, fu cea din urmă...

— Ei, ce-i cu d-voastră?... Unde vă sînt biletele? ne întrebă atunci subofițerul frecîndu-și mîinele.

— Uite ce este, domnule, răspunse Boiangiu. N-avem bilete. Am venit crezînd că se poate plăti și aici costul... Sîntem niște bieți demobilizați, nevestele ne-au rămas în Moldova și vrem să ne ducem să le luăm... Vai de capul nostru...

Subofițerul ne cîntări lung din ochi, chemă pe conducătorul trenului, pe care-l dojeni că nu ne-a arestat imediat, și ne trimise cu un soldat să plătim la casă prețul билетelor, întreit... Ghișeul era tocmai lîngă cordonul de soldați români. De-atîta vreme nu mai văzusem dorobanți, și azi?... Ce-ar fi oare să mă arunc deodată dincolo de cordon, pe teritoriul româ-

nesc?... Cînd sînt la un pas de mîntuire, mă prăvălesc iar în prăpastie?... E îngrozitor!...

Odaia în care se făcea controlul bagajelor era acuma pustie. O masă murdară și un telefon. Ușa ce dădea spre pămîntul românesc se zăvorîse. Un bec electric atîrna din tavan, plin de praf.

— Scoateți tot ce aveți prin buzunare! ne porunci subofițerul.

Vreo trei soldați ne-au cotrobăit prin gente, în vreme ce subofițerul ne cerceta cu de-amănuntul toate hîrțuliile de prin buzunare.

— Mîine dimineață veți fi trimiși înapoi la Focșani, să văză acolo mai bine ce-i cu d-voastră! murmură neamțul, înapoindu-ne lucrurile. Pînă atunci, veți sta într-o baracă...

Dădu ordin unui soldat să ne călăuzească. Toată gara se stinsese. Întunericul apăsa greu. Bîjbîiam și de-abia ne țineam pe urma soldatului.

Merserăm peste cîmp, prin gropi și șanțuri, vreo zece minute, pînă ce dădurăm de o baracă unde furăm primiți de o sentinelă. Înlăuntru mai erau o grămadă de oameni care dormeau pe dușumele: prizonieri ruși, țărani, precupeți... Vîntul se văita prin scîndurile barăcii.

Era ora patru, și sentinela ne spune că trenul spre Focșani pleacă la ora șapte. Încă trei ceasuri! Mă simțeam atît de istovit, parcă aș fi tras la jug. Groaza mă pătrunsese atît de mult, că nici n-o mai simțeam. Numai o nerăbdare mare mă chinuia. De ce trece vremea așa de anevoie?

Uneori mi se părea un vis urît toată întîmplarea... Va să zică, toate au fost în zadar, toate, toate... Îmi venea să-mi smulg părul de necaz că m-am luat după toanele lui Boiangiu. Lui, firește, ce-i pasă? Cel mult

o să-l amendeze și să-l trimită acasă... Dar eu, eu?
De ce n-am fost eu mai prudent?... Acuma pe mine
mă așteaptă moartea... Îmi adusei aminte că citeam
în ziarele austriace cum că, începînd de la cutare
5 dată, toți cei ce vor fugi din armată vor fi judecați
sumar și împușcați imediat, spre a se pune capăt
dezertărilor... Da, da, îmi aminteam limpede chiar
niște reportaje senzaționale despre executarea cîtorva
nenorociți... Pot eu oare să scap mai ieftin, eu, care
10 trebuie să fiu încondeiat cumplit, de vreme ce
fusesem ridicat cu ordine speciale... Și toate acestea
fiindcă m-am luat după capul altuia, în loc să-mi
fi urmat planurile mele fără riscuri nefolosi-
toare....

15 Acuma e de prisos orice părere de rău... Acuma
s-a sfîrșit... Cel puțin de s-ar isprăvi mai repede...
Cît mai repede!

Dar ce greu trece vremea! Un minut... un
secol...

20 Mă plimbam desperat prin baraca întunecoasă.
Împrejurul meu oamenii dormeau, suspinau prin
somm, își întindeau oasele... Chiar și Boiangiu desco-
perise un scaun fără spetează și ațipi îndată... Firește.
El ce pierde?

25 Dar oare de ce nu s-a mirat de loc subofițerul
cînd mi-a citit numele? S-ar putea să nu se știe aici
nimic de fuga mea? Sau poate sînt atît de mulți fugari,
încît nici nu-i pot ține minte pe toți?... Sau poate
poliția austriacilor n-are legături cu cea germană?...
30 O, atunci înseamnă că norocul...

Copilării!... Iar mă agăț de speranțe neroade...
Iar?

La șapte veni un soldat să ne ducă înapoi la
gară. Cînd ieșeam noi din baracă, trenul trecea.

— Acum iar mai așteptăm... O, Doamne!

5 Pe peron, un ofițer german ne privi bănuitor
și schimbă cîteva vorbe cu soldatul.

— Să-i păziți bine, că sînt primejdioși! strigă
ofițerul, încruntat.

Furăm lăsați în odaia de control, singuri. Doar
10 alături se plictisea un militar printre niște registre
unsuroase.

Așteptarăm vreo două ore, apoi veni un subofi-
țer care vorbea bine românește.

15 — Cu mine mergeți la Focșani... Plecăm la
nouă, cu trenul de apă...

Boiangiu îmi spuse că trenul de apă e o locomo-
tivă și un vagon cu butoaie în care se aduce apă de
la Focșani.

20 Trenul de apă însă trecu în goană prin gară
tocmai cînd subofițerul lipsea. A venit mai tîrziu și
a făcut gălăgie mare, că asta-i obrăznicie, că trebuia
să-l aștepte mașinistul, că el nu permite d-astea...
Pe urmă ne-a zis împăciuitor:

25 — Nu-i nimic... Plecăm la unu cu cellalt tren de
apă...

Se împlineau douăzeci și patru de ore de cînd
nu mîncasem nimic. În minte frămîntam mereu crîm-
peiul de nădejde: ce-ar fi dacă nemții n-ar ști nimic?...
Și fiindcă nimeni dintre cei de-aci nu-mi făcuse nici
30 măcar o aluzie cît de slabă, speranța mea se întărea,
se umfla... Cine știe? Poate că Dumnezeu n-are să
mă lase!...

5 Era vorba însă, chiar în cazul acesta, să găsesc o explicație plauzibilă: de ce am încercat să trec fără permis? Cine n-are nimic pe conștiință poate să ceară voie și... poate că i se dă... Cel puțin așa este regula generală... Atunci de ce încercarea clandestină? Ce motiv m-a îndemnat să încerc o trecere neîngăduită?...

10 Îmi chinuiam creierii și nu găseam nimic. O minciună isteată, potrivită m-ar putea scăpa, dacă... Firește, dacă nici la Focșani nu vor ști nimic despre pricina cea adevărată care m-a pus pe fugă... Firește...

Spre amiazi ne pomenirăm iarăși cu subofițerul de azi-noapte, și mai ursuz.

15 — Scoateți încă o dată tot din buzunare! bufni dînsul.

20 Ne puse apoi să scoatem și ghetetele, să ne dezbrăcăm pînă la piele. Căută prin toate tiviturilehainelor, prin căptușeala încălțămintelor... Și pe urmă adună tot ce aveam în buzunare și le puse într-un plic galben. Vruî să protestez, dar mă opri cu un gest:

— Dacă te întovărășești cu asemenea indivizi, suferă și d-ta urmările! îmi zise aruncînd o privire ucigătoare lui Boiangiu.

25 Va să zică, Boiangiu e vinovatul? Atunci aici într-adevăr nu se știe nimic despre mine. Trebuia să mă încredințez mai bine. Întrebai pe militarul din odăița de-alături:

30 — Mă rog, adică de ce ne învinovați de sîntem tratați cu atîta asprime?

— Apoi dacă nu vă astîmpărați și vă apucați de spionaj? mormăi dînsul cu dispreț. Credeți că noi sîntem proști?

Îmi păli iar nădejdea. Dacă-i vorba de spionaj, atunci vor face cercetări mai întinse, și atunci nu se

mai poate să nu afle tot... Degeaba mă încînt cu deșertăciuni. Soarta mea e pecetluită. Nu mai e nici o scăpare...

5 Ușa care dădea în partea românească era zăvorîtă pe dinăuntru. Mă rezemai cu spatele în dreptul clanței și trăsei încet zăvorul. Trebuie să mai încerc o dată să fug, orice s-ar întîmpla. Cînd va ieși militarul afară, mă voi strecura binișor pe ușă și... Îi spusei și lui Boiangiu ce vreau să fac.

10 — Încearcă, răspunse dînsul, dar bagă de seamă că ai noștri sînt în stare să te dea iar pe mîna nemților!... D-ta nu ai avut a face cu lașitatea autorităților noastre... E de ajuns să se strîmbe un căprar neamț la ei, ca să se arunce toți cu burta la pămînt...

15 Avea dreptate. Cînd toată țara e la cheremul lor, cum ar îndrăzni cineva să mă apere fățiș?... Mai bine să mă potolesc. De ce să-mi tai singur toate punțile, cînd norocul încă nu m-a părăsit?

20 Trenul de apă plecă iarăși, și însoțitorul nostru iar sosi tîrziu.

— Să-i ia mama dracului! făcu neamțul. Plecăm cu trenul de persoane peste cîteva ceasuri... Nu-i nimic...

25 Peste un ceas, trase în gară un tren nesfirșit, plin de demobilizați. Subofițerul veni gîfîind.

— Mergem chiar acum... Ne cățărăm cum vom putea... Vreau să pot petrece și eu nișel în oraș, să profit de ocazie...

30 Mă bucurai ca și cînd m-ar fi dus la mîntuire. Nimic nu e mai chinuitor ca nesiguranța.

Ostași gorjeni ne-au făcut loc și nouă. Ne com-pătimeau. Între dînșii parcă mă simțeam mai bine. Speranțe vagi mi se încuibară iarăși în suflet.

Trenul se urni scîrțîind.

— D-voastră lucrați împreună cu austriacii? întrebai deodată pe germanul care ne însoțea.

Nu mă mai putusem stăpîni. Voiam să aflu dacă nu nădăjduim zadarnic.

5 — Noi nu lucrăm cu austriacii, noi poruncim austriacilor, răspunse subofițerul cu trufie, întinzînd gîtul.

Soldații demobilizați cîntau, chiuiau...

10 Trebui să fac eforturi să nu mă amestec și eu în bucuria lor...

7

— Stați puțin, că mai am doi clienți, ne zise însoțitorul, cînd coborîrăm în gara Focșani, și se întoarse într-o clipă cu doi turci jigăriți și speriați, pe care-i dăduse jos dintr-alt vagon. Sînt niște foști internați și trebuie să-i predau comandantului austriac de aici, adăugă subofițerul. Dar nu vom zăbovi mult. Doar îi dau în primire și ne urmăm calea...

20 Asta înseamnă nouă clipe de primejdie.

Cum se nemerește de trebuie să ne abatem tocmai pe la austriaci? De-abia îmi înfiripasem nădejdea, și iată-mă iarăși în vîrtejul amenințării. Mă uitam cu ură la bieții turci care veneau în urma noastră tîndălînd ca niște mînji flămînzi...

25 Intrarăm într-o curte largă. Dintr-o fereastră un strajameșter mustăcios întîmpină prietenește pe subofițerul nostru, care-i întinse niște hîrtii...

— Pe ceilalți nu-i lași aici? strigă strajameșterul rîzînd.

30 — Nu se poate... Ce-i mai de preț păstrăm noi, răspunse neamțul nu mai puțin spiritual.

130

Mi se ridică o piatră de moară de pe inimă cînd ne văzurăm iar în uliță.

— Noi mergem la comandatură? întrebai pe subofițer.

5 — Nu, nu... Eu vă dau în primire la poliția politică... Acolo se va hotărî unde vă trimite pe urmă...

Poliția politică era, firește, o numire mai subțire a poliției secrete, instalată la întîiul etaj al unei case bătrînești. Găsirăm numai doi copîști militari, care de-abia catadicsiră să ne primească. Însoțitorul nostru o șterse îndată, grăbit să tragă o beție înainte de a se întoarce la slujbă.

Era devreme încă. Trebuia să așteptăm pe șeful poliției, care nu obișnuia să vie decît pe la cinci. 15 Copiștii ne dădură voie să stăm în biroul lor și chiar să stăm jos pe scaune... Peste cîteva minute însă veni un plutonier, se uită urît la noi, întrebă ceva pe un copist și apoi deodată se răsti:

20 — Afară, afară! Aici nu ne trebuie asemenea indivizi! Așteptați în coridor!... Asta-i acuma, să vă dăm și fotoliuri!...

Ieșirăm plouați. În coridor găsirăm un civil care fuma pe ascuns, împrăștiînd fumul cu mîinile ca să nu se vadă. Era tălmăciul, un ovrei slăbuț, umil, 25 necăjit. Ne descusu: de unde ne-au adus, pentru ce, cum, cine? Părea o fire curioasă. Ne-am plîns de pacostea ce-a dat peste noi și el ne-a compătimit:

— Ce-are a face... Necazurile-s pentru oameni... 30 Că doar n-ați omorît pe nimeni, ce Dumnezeu!... O să vă dea o amendă bună, și gata... De altfel, avem un șef foarte cumsecade... Norocul d-voastră...

Pe urmă ni se plînsă și dînsul cît răbdă și înghite, dar n-are ce face, că dacă n-ar fi aici, l-ar lua la corvoadă. Și are mulți copii și sărăcie mai multă...

131

Nenorociții și năpăstuiții se compătimesc totdeauna, fiindcă simt suferința aproapei.

Veni șeful... Trecu pe lângă noi, ca și când nici n-am fi existat. Era gras și îmbrobonat de sudoare, într-o uniformă strîmtă, cu capul rotund și pleșuv ca un glob de lemn.

— Acuși vă vine rîndul... Aveți numai răbdare! ne șopti tălmaciul. Întîi să iscălească hîrțile.

Într-adevăr, peste un sfert de ceas, tălmaciul mă chemă.

— E om bun și azi e în toane bune, îmi șopti introducîndu-mă.

Șeful desfăcuse plicul în care fuseseră strînse lucrurile mele din buzunare și răsfoia prin hîrțului. Mă chemă mai aproape. Avea în mîină tocmai filele ce-mi rămăseseră de cînd încercasem să-mi omor vremea scriind în muzeul lui Stelian.

— Ce-i asta? întrebă arătîndu-mi o foaie.

— Un început dintr-o povestire ce am vrut s-o scriu... Am obiceiul să umblu veșnic cu hîrtii de scris în buzunar...

Dădu peste altă filă scrisă.

— Dar asta?

Înghețai. Era ciorna scrisorii pe care vrusem s-o trimit prietenului la Iași. Dacă știe românește și o citește, sînt pierdut... Dar nu ezitai nici o clipă.

— E urmarea povestirii, zisei fără zăbavă.

Nu pricepea românește și nici nu încercă să citească. Trecu înainte. File albe, numai albe... Le puse la o parte. Apoi căută în portofoliu.

— De ce ai încercat d-ta să treci în Moldova fără permis? îmi zise apoi brusc, privindu-mă drept în față.

Avea ochii cercetători și pătrunzători, deși păreau puțin somnoroși. Simțeam că o clipă de șovăire îmi poate fi fatală. Asta-i clipa hotărîtoare... Și deodată mă pomenii vorbind liniștit, cu o siguranță care mă uimea pe mine însumi:

— Eu, domnule, sînt un fel de gazetar-poet... De altfel, din hîrțiile mele se vede... (Șeful puse mîna pe cartea mea de legitimație). Meseria mea e literatură. Dar acuma am vrut să încerc o lovitură jurnalistică. Știți, desigur, că Parlamentul de la Iași are să se ocupe zilele acestea cu darea în judecată a fostului guvern... Iată momentul, mi-am zis. Ceva impresii vii, culese la fața locului, ar putea face senzație. Și atunci m-am hotărît să plec...

— Pentru ce n-ai cerut permis? Ți s-ar fi dat! întrerupse polițistul.

— N-am cerut, fiindcă s-au cerut mereu din partea ziarului și mi s-a părut că ar fi însemnat un abuz să mai viu și eu... De altfel, la București se spunea că autoritățile germane de la Mărășești au dreptul să libereze permise de trecere pentru cîteva zile, în cazuri excepționale...

— Te înșeli... Nu au asemenea autorizație...

— Iată ce nu știam... Pe urmă, mărturisesc, nu voiam să știe nici directorul ziarului. Voiam să-i fac o surpriză... Am plecat deci cu bilet pînă la Rîmnicul-Sărat, fiind hotărît să urmez călătoria fără bilet, să plătesc costul ulterior la Mărășești, să obțin îngăduința să trec și să dau lovitură... În loc de lovitură aceasta inofensivă, însă, m-am pomenit arestat și adus aici cine știe sub ce învinuire...

Minciuna, minciuna salvatoare, pentru care-mi rosesem creierii atîtea ceasuri în zadar, iată-o, trîntită brusc, inspirată parcă de un înger păzitor!... Vedeam

pe fața șefului că minciuna a prins. Când a auzit de darea în judecată a fostului guvern, a zîmbit chiar mulțumit... Politica orbește chiar pe un polițist! Credea ce-i spuneam. Simțeam aceasta din felul cum

5 asculta, din întreruperile lui...
— Foarte rău ai făcut că te-ai expus la neplăceri inevitabile, zise dînsul apăsînd butonul soneriei. Acuma nu sînt vremuri de lovituri gazetărești!...

10 Plutonierul, care ne gonise din biroul copiștilor, intră.

— Întreabă la București dacă acest domn mai este gazetar, zise șeful dîndu-i cartea mea de legitimație. Te expui astfel la tot soiul de bănuieli, urmă apoi, după ce dispăru plutonierul. Să zici bodaproste dacă vei scăpa cu o amendă grea...

15 Începu să scrie procesul-verbal...

Era lămurit că nici aici nu se știa despre fuga mea. Se vede că fiecare dintre cutropitori lucrează cu poliția-i proprie, fără concursul celorlalți. Altfel ar fi peste putință să nu aibă de loc cunoștință... Dar primejdia cea mare totuși acuma e în toi. Dacă șeful cheamă pe tălmaci să citească filele, dă peste ciorna nenorocită și află tot... Cum am uitat-o, de ce n-am aruncat-o? Se vede că un blestem mă urmărește de

20 aproape... Plutonierul vorbește la telefon cu Bucureștii. Acolo desigur se vor interesa, vor afla că am fugit din mîinele unguștilor... Numai printr-o minune s-ar putea întoarce lucrurile în bine...

30 Tocmai cînd mă gîndeam astfel, veni plutonierul.

— Bucureștii ocupat!

— Încearcă mai tîrziu!

Minunea ar fi dacă s-ar fi stricat de tot comunicația.

Dar prea multe minuni rîvnesc... Ca și cînd Dumnezeu numai grija mea ar avea-o în lumea aceasta.

Iscălii procesul-verbal și ieșii. Tălmaciul chema tocmai pe Boiangiu. Dintr-o fulgerare, șoptii ovreiului:

5 — Ia seama, te rog din suflet, dacă te-o pune să citești hîrțile mele... E o scrisoare, o ciornă, între ele... Să-i spui că-i urmarea la o poveste începută pe fila întii... Te rog! Nu mă lăsa!

— Am înțeles, murmură tălmaciul. Fii liniștit!

10 Din partea aceasta m-aș fi liniștit, dar telefonul cu Bucureștii!... Așteptam în coridor, plimbîndu-mă fără încetare și fără rost, simțind cum un spin de spaimă mi se înfige în inimă din ce în ce mai dureros. Deodată, auzii soneria telefonului. Mă rezemai de ușă, să ascult, să-mi aflu osînda cu o clipă mai devreme. Glasul plutonierului, aspru, zbîrnfia deslușit:

15 — București... Da... Aici poliția politică Focșani... (Nu înțelesei cîteva vorbe, pe urmă, iarăși, foarte limpede:) Însemnați, vă rog: Remus... Lunceanu... Lunceanu... Da... Dacă mai este gazetar... E deținut aici... Bine... Mulțumesc...

20 Peste două clipe plutonierul iese grăbit. Îl întrebai:

— A venit vreun răspuns de la București?

— Încă nu... Trebuie să se intereseze... De-abia în două ceasuri o să ne comunice rezultatul...

25 Două ceasuri!... Două veasuri...

Și Boiangiu nu mai isprăvea... Stăteam cu ceasul în mîină și mi se părea că minutarele aleargă nebunește. De ce trece vremea acuma așa de repede?... Dacă aș izbuti să scap de aici înainte de-a veni răspunsul...

30 Dacă... Dacă...

Tălmaciul veni, într-un tîrziu, strălucitor:

— O să fie bine... Poftim înlăuntru!

Mai era încă un ceas pînă să vie răspunsul de la București...

În biroul șefului, Boiangiu își strîngea lucrurile.

— Uite și pe ale d-tale! îmi zise polițistul. Numărați-vă banii... Să nu vă lipsească nimic, căci pe urmă nu mai primesc reclamații... Așa... Acuma

5 veți fi conduși la închisoare, iar mâine dimineață veți merge la comandatură, unde vi se va aplica o amendă severă ca să vă învățați minte altădată să mai încercați a trece peste regulamentele noastre...

Mîine dimineață! Va să zică, după ce va fi venit

10 răspunsul... Va să zică, nu mai e scăpare...

Și deodată începui stăruitor:

— Ar fi păcat să fim ținuți în închisoare o noapte întregă pentru o vină atît de mică... Gîndiți-vă că nu suntem derbedei. Am greșit, ne pedepsiți. Plătim

15 amenda ce credeți că trebuie să ne-o aplicați. Dar de ce să ne mai aruncați și în temniță, să ne chinuiți?...

Șeful parcă se zăpăci o clipă.

— Regret și eu, dar n-am încotro... Eu nu pot să vă pedepsesc. Asta-i treaba comandaturii.

— Cu toate acestea, dacă ați vrea, ați găsi un mijloc. Sînt sigur... Gîndiți-vă că sîntem oameni și...

— Bine, dar acuma e prea tîrziu, chiar dacă aș vrea să vă ajut... Comandatura e închisă...

— Cu puțină bunăvoință s-ar putea totuși găsi

25 o modalitate să ne scăpați de rușinea unei nopți de închisoare. Destul că am petrecut o noapte într-o baracă...

— În sfîrșit, să încerc... Deși nu cred...

Se înmuiase. Trecu în odaia plutonierului și

30 învîrți telefonul. Îl auzirăm cum ceru comandatura. Nu răspunse.

— Am știut, strigă dînsul spre odaia unde eram noi cu tălmaciul care ne făcea mereu semne că am

avut noroc și care-mi șopti că nici nu l-a pus să citească hîrțile de care-i vorbisem .

Șeful ceru popota ofițerilor și chemă pe un căpitan.

— Alo!... Domnule căpitane, uite ce te rog...

5 Am aici doi oameni cărora aș vrea să le dau drumul... Le-am făcut formele... Eu aș propune o amendă de cîte cincizeci lei... Da, atunci încasez eu, iar mâine trimit banii împreună cu hîrțile... Da, foarte bine!... Petrecere bună!... Mulțumesc... Noi mai avem de

10 lucru aici...

Veni zîmbind.

— Vreți să plătiți cîte cincizeci de lei?

— Oricît, domnule, numai să scăpăm de închi-

15 soare...

— Vi se va da chitanță, și apoi chiar mâine vă cărăbăniți de-aici, înapoi la București... Ați înțeles?... Dar nu cu trenul, fiindcă n-aveți permise... Pe jos, cu căruța, cum puteți... Poimiine să nu vă mai prind pe-aici, că-i rău!...

20 Acuma putea să sporovăiască. Bine că am hălăduit... Numai răspunsul de la București să nu se întîmple să sosească pînă ne face chitanțele... Mai este un sfert de oră... Și cît mocoșește copistul... Domnule... domnule... te rugăm... Slavă Domnului!...

25 — Mare noroc ați avut, spun drept! zise tălmaciul. Da-i șeful om bun... Norocul dvs...

— Ai fost om de inimă, domnule, îi răspunsei fericit. Îți rămînem recunoscători... Vrei să bem o bere împreună, după masă? Vrei, domnule?

30 — Schaefer, complectă dînsul. Cu plăcere... Nu vă închipuți cît mă bucur și eu c-ați scăpat bine și repede... Zău așa! ...

Alergarăm pe scară ca niște năuci. Cînd ajunserăm în stradă ne făcurăm cruce amîndoi deodată.

— Uf, Boiangiule, prin ce-am trecut! oftai
uşurat şi cu puşină imputare.

8

Ne-am repezit de-a dreptul la un birt. Eram
morţi de foame.

Mîncam cu lăcomie, ne uitam unul la altul,
zîbeam într-una şi ne citeam în ochi bucuria.

— Am scăpat! O, Doamne, am scăpat! ne spuneau
privirile.

Şi Boiangiu îmi mărturisi că m-a crezut pierdut.
Chinuri ca cele de aseară pînă acuma n-a mai îndurat
niciodată. Desperarea mea tăcută îi zdrobea conştiinţa.
Se simţea mai vinovat ca cel din urmă criminal, fiindcă
el mă vîrîse în riscul acesta. Şi mai ales tăcerea mea
îl chinuia. Dacă l-aş fi ocărit, dacă l-aş fi înjurat sau
măcar dacă i-aş fi făcut vreo imputare, parcă tot s-ar
mai fi răcorit. Dar eu tăcusem într-una... Şi tăcerea,
în clipele tragice cînd se hotărăşte viaţa omului, e
cea mai cumplită acuzare.

Tălmaciul veni mai tîrziu, dar nu se aşeză la
masa noastră.

Cînd isprăvirăm masa, se luă după noi. Ne duse
într-o stradă mai dosnică şi acolo mă trase deoparte.

— Ştiţi că a venit răspunsul de la Bucureşti?
îmi zise poscmorît.

— Da?

— Poate nici cinci minute după ce aţi plecat
d-voastră....

— Ei, şi?!

— Spune că, adevărat, sunteţi jurnalist, dar că
aveţi o încurcătură mare cu ungurii...

— Şi ce-a spus şeful d-tale?

— Şeful meu e foarte cumsecade. A zis că asta
nu-l priveşte pe dumnealui, că asta-i treaba austri-
acilor...

— Va să zică, nu-i nici o primejdie?

— Asta nu pot să ştiu. Şeful era azi în toane
bune. Poate că pînă mîine se răzgîndeşte. De, îţi
închipui şi d-ta, oricît... De aceea voiam să-ţi spun să
rămîneţi aici noaptea asta, pînă mîine n-o să vă
supere nimeni. Dar mîine să plecaţi cît mai devreme,
să nu se întîmple ceva... Paza bună fereşte primejdia
rea, vorba ceea... Pe urmă iarăşi zic să nu te întorci
cumva la Bucureşti, că imediat te înhaţă ungurii.
Ascunde-te şi d-ta prin Buzău sau la Ploeşti, pînă vom
scăpa de dînşii, că doar nu vor şta nici ei cît bolovanii
pe-aici...

— Domnule Schaefer, eşti un om de treabă. Nu
ştiu cum să-ţi mulţumesc... Sînt sărac şi eu... Dar
crede-mă că nu te voi uita niciodată...

Îi strecurai cîtiva lei. Îi primi ruşinat.

— Vai de noi, domnule Lunceanu, atîta pot să
zic şi eu! murmură dînsul umil şi plîngător. Vai de
noi, zău aşa!...

CATASTROFA

1

— Ei, Boiangiule, acuma e rîndul d-tale! îi zisei după ce dispăru tălmaciul.

5 Tovarășul clipi aprig, hotărît.

— M-am învățat minte. De-acu lasă pe mine!

Dormirăm noaptea aceea la un cismar, tovarăș bun de-al lui Boiangiu. Vreo zece proletari veniră să ne ție de urît, să discute teorii socialiste și să ne dea povește bune cum să trecem cît mai ușor. Nenumărate planuri au fost dezbătute, dar nici unul nu ni se mai părea destul de sigur. Trebuia ceva mai bun, ceva fără primejdie...

15 În mijlocul discuțiilor mi-am adus aminte că în Focșani am un prieten, om cu mare trecere. Cismarul mă duse a doua zi de dimineață la dînsul.

— Bine-ai făcut c-ai venit! îmi zise prietenul. Cred că am și găsit mijlocul... Haidem îndată!

20 Mă însoți la biroul ofițerilor români, care funcționa aici ca să ușureze trecerea demobilizaților în teritoriul ocupat. Mă prezintă colonelului și-i povesti repede toată pășania mea. Colonelul, scurt și vînjos,

foarte roșu la față și cu multă bunătate în privire, murmură mișcat:

— Te trecem, te trecem, fii liniștit! Nu te lăsăm noi în mâinile ungurilor! Vă pun în legătură cu căpitanul Georgescu, băiat plin de inimă. Am mai trecut noi și cîțiva ofițeri italieni, fugiți din captivitatea austriacă... Dar, știți, eu, ca președintele comisiunii, nu pot să mă amestec direct. Astea le fac băieții. Chiar dacă s-ar întîmpla un caz, care nu se poate întîmpla, să-i prinză nemții, răspunderea nu cade asupra întregii comisiuni... Ce vreți, așa am ajuns azi... Poate că Dumnezeu nu ne va lăsa multă vreme sub călcîiul dușman.

15 Căpitanul Georgescu era foarte tînăr, cu o mustăcioară neagră. Nu stătu pe gînduri nici o clipă. Sări cu entuziasm:

— Mergem, domnule... Chiar mîine plec la Tecuci cu automobilul să iau de la gară pe maiorul Cazacu... Să fii la ora șase acasă la mine, în strada...

20

2

La cinci băteam la ușa căpitanului.

— Ești grăbit, ai? mă întîmpină ofițerul cu un surîs prietenesc.

25 — Îmi arde pămîntul sub picioare, căpitane... De două săptămîni trăiesc într-o groază continuă.

Chemă ordonanța. Îmi aduse o tunică soldătească, o șapcă, o manta.

30 — Te îmbrac ordonanță și te pun lîngă șofer... Bine că ești neras... Asta se potrivește tocmai bine... Nu-i nimic că hainele nu-ți vin. Ești mai în notă... Pantalonii nici nu-i nevoie să-i schimbi. Îți acoperi picioarele cu mantaua pînă ce trecem de barieră. De

altfel, automobilul nici nu oprește, așa că să-ți iasă din cap orice frică...

Mă privii într o oglindă. Îmi veni să râd.

5 — Parcă sîntem în romane de senzație, zisei domol.

— În orice caz, mai bine să fii ordonanța mea cîteva minute decît să zaci în vreo temniță unzurească cîțiva ani. Ce să facem dacă ne-a bătut Dumnezeu!... Dar toate astea-s trecătoare... Nu mai e mult... Sînt pe ducă! O să fie o prăbușire cum nu s-a mai pomenit de cînd e lumea...

15 Îi sticleau ochii. Atîta încredere nu mai văzusem, și atîta siguranță. Mă simțeam mic și păcătos în fața acestui credincios hotărît. Noi, cei de sub jug, n-am avut niciodată nădejdi atît de convinse. Noi credeam cu teamă și îngrijorare, credeam spre a ne înfrumuseța

căderea și mai cu seamă pentru a ne ușura sufletul... O cafea, o țigară, cîteva vorbe simple și amicale, pe urmă:

20 — Ei, acuma putem pleca! zise căpitanul, scurt. Automobilul porni... Iată-ne pe șoseaua dreaptă, netedă, mîncînd pămîntul!...

Încrederea mare este ca și credința oarbă: oțelește sufletul și mută din loc munții. Nici urmă de temere în inima mea, parcă mi-ar fi luat cu mîna orice grije. Glasul căpitanului e ca o sabie tăioasă și ocrotitoare. Acuma înțeleg cum pot alerga soldații în gura morții, fără șovăire, sub chemarea unei voințe vii.

25 — Ia seama, sîntem pe pămînt istoric și glorios, îngrășat de sînge de eroi! Îmi strigă ofițerul. Uite tranșeele!...

În față cîmpia se înfundă într-o perdea de dealuri îndepărtate. Munții albăstreau în stînga, în zare, iar pe mîna dreaptă șesul se pierdea presărat cu pomi,

brăzdat cu linii de copaci cari însemnau drumuri și ape. Ne apropiam de Putna, care șerpua nevăzută încă, în albia-i tăiată adînc... Automobilul își încetini mersul. Șoseaua era plină de răni de-abia vindecate. De jur împrejur, frămîntat de gropi nenumărate, ca niște sfîșieturi însîngerate, cîmpul dormea sălbătic, coplesit de buruieni și mărăcini, zdrobit de suferințe.

5 — Aici erau tranșeele nemțești... Pozițiile bateriilor le-am lăsat în urmă... A, uite colo una, aproape astupată...

Trecem podul de-abia reparat de peste Putna. Tremura sub greutatea mașinii. Pe malul drept șanțurile adînci erau părăginite.

15 — D-aci au pornit nemții la atac... Astea au fost pozițiile inițiale... Au trecut rîul noaptea, sub ocrotirea întunericului și a artileriei, să ne surprindă... Uite și tranșeele noastre, pe cellalt țarm... Foarte bine mascate...

20 Nu vedeam nimic. De-abia cînd am ajuns în dreptul lor, am descoperit șanțurile pitite printre undulările malului... În dreapta însă, ceva mai departe, o ruină uriașă, zdrențuită, își plîngea jalea spre cerul limpede al dimineții. Căpitanul îmi ghici gîndul.

25 — Fabrica de zahăr... Au bombardat-o și au distrus-o cînd și-au dat seama că au pierdut bătălia... Răzbnarea lor!

De la șanțurile de pe mal alergau înapoi brazde în zigzag, ușoare. Arborii ce însoțeau șoseaua erau sfîrtecați. Numai ici-colea cîte o cruce timidă.

30 — Nemții și-au adunat morții și i-au îngropat pe urmă în cimitire speciale. Altminteri, crucile ar fi mai dese... Ai noștri n-au putut ține piept aici fiindcă, dincolo de podul căii ferate, rușii au fugit din luptă și ne-au descoperit spatele...

Încrucişăm drumul-de-fier. Cantonul e prăbuşit, numai hornul stă drept, sfidător. Copacii sînt mai deşi. Şoseaua şerpuieşte printre grădini, apoi deodată iar se întinde ca o panglică cenuşie.

5 — Acuma trecem pe unde au fost opriţi... Mărăşeştii! zise căpitanul cu un glas moale, mişcat.

Mi se strînse puţin inima. Sirena automobilului începu să tutuie. Uite baraca în care am petrecut ceasurile cele grozave! O barieră închide calea...
10 Un soldat neamţ alergă să facă drum. Îmi trag şapca mai pe ochi puţin. E sentinela cu care stătusem de vorbă ieri noapte. Nu-i văzusem faţa bine... O, e bătrîn, miliţian. Salută foarte respectuos. Dar sirena sună într-una... La vreo sută de paşi, altă barieră; alt
15 german o dă la o parte şi stă ţeapăn, cu mîna la cozo-roc... Încă una... Maşina trece în goană nebună... Un dorobanţ se arată cu arma la umăr. Sîntem la bariera românească...

— Opreşte! strigă şoferului căpitanul şi comu-
20 nică un ordin sentinelei.

Ochii mi se umplură de lacrimi. Îmi venea să
ţip de bucurie. Aş fi vrut să spun o vorbă de mul-
ţumire ofiţerului. Dar simţeam că glasul mi-e înecat
de emoţie. Mă uitai înapoi. Cîtă suferinţă am lăsat
25 în urmă!

— Ei, eşti mulţumit? zise căpitanul cu un rîs
cald. Acuma să mai poftească cineva să te prindă!

3

Aproape o zi întreagă fusesem în gara Mărăşeşti,
30 şi totuşi nu putusem vedea nimic în afară de odaia în
care îmi cîntăream disperarea.

Automobilul făcu un ocol şi ajunse tocmai în
dosul clădirii gării. Pe peron nemţii leneveau, căscau,
întocmai ca acum două zile. Uite subofiţerul care-mi
făcuse percheziţiile, uite-l şi pe cel ce m-a însoţit
5 înapoi la Focşani... Se uită lung la maşina care aleargă
veselă şi nepăsătoare. O îngrămădire de cruci albe,
îngrădite cu sîrmă ghimpată, se află chiar lîngă gară.
Şoseaua se strecoară printre mormane de ruine. Nici
o casă nu e întreagă... Pe aici a trecut furia războiului...
10 Viaţa însă începe să-şi croiască drum. Printre dărîmă-
turi se deschid dughene cu de-ale mîncării, oameni
mulţi se frămîntă să înnoade iar firul acolo unde l-a
rupt războiul...

15 În mijlocul cîmpului oprim şi leapăd hainele
salvatoare...

Douăzeci de minute... Tecuci!...

Sînt uluit. Parc-aş fi coborît într-o lume nouă...
Sărăcia şi suferinţa îşi arată rănile la fiecare pas, dar
oamenii, oamenii, ca şi cînd ar fi mai mîndri... Dincolo
20 umblam mereu cu capul plecat, vorbeam numai în
şoapte, ne strecuram ca să nu facem nici umbră, nici
zgomot. Cleştele vrăjmaş a îngălbenit feţele, a umilit
sufletele, a zdrobit mîndriile... Aici toţi au privirea
dreaptă şi sfidătoare, toţi au glasul cald şi înălţat, şi
25 toţi sînt români...

Cum schimbă împrejurările pe oameni! Şi ce
repede!...

Întîlnim pe maiorul Cazacu, care-mi strînge mîna
cu putere, zicîndu-mi:

30 — Aici eşti acasă! Bine-ai venit!

Pe urmă iată-mă în trenul lung, cu geamurile
sparte, cu vagoanele hodorogite, înfăţişînd suferinţele
uriaeş ale unui popor viteaz, răstignit în aşteptarea
învierii mîntuitoare... Stăteam în fereastra comparti-

mentului îmbrățișînd cu ochii pămîntul ce se mlădia în goana trenului...

Se face seară cînd ajungem la Iași... Orașul, însemnat prin mii de lumini electrice, îmbie o panoramă duioasă de basmuri...

Pretutindeni, oamenii în uniforme militarești, tocite sau mai bune; chiar și femei multe umblă în haine făcute din stofe de uniformă... Parcă toată lumea aceasta a luptat, a suferit și nădăjduiește împreună, într-un singur gînd.

„Aici sînt acasă!” îmi zic cutropit de emoție, rotindu-mi privirea în toate părțile.

A doua zi întîlnii cîțiva din prietenii pribegi... M-au înconjurat și m-au copleșit cu întrebări... Amănuntele cele mai neînsemnate, din viața de dincolo, îi interesau. O parte din sufletul tuturor rămăsese doar acolo...

Zeci de inși m-au descusut și tuturor a trebuit să le povestesc din fir în păr toată viața mea petrecută sub apăsarea dușmană, căci dintr-însa înțelegeau lesne viața tuturor. Și toți ziceau la sfîrșit:

— Mult ați suferit... Poate chiar mai mult ca noi... Și cînd te gîndești că aici ați fost ocăriți și priviți ca spioni și trădători!...

Zîmbeam. Îmi aduceam aminte clipa cînd mi s-a spus că m-a înjurat Iorga, durerea aceea cumplită, cea mai cumplită... Acuma, aici, după toate zilele înfricoșătoare, prin care m-am tîrît, simțeam limpede că, dintre toate suferințele, aceea a fost cea mai ucigătoare. Și-mi ziceam că mai bucuros aș muri decît s-o mai îndur vreodată...

Mi se părea totuși că în sufletul celor mulți roade o amărăciune grea, abia stăpînită. Prin zîmbetele ce voiau să fie vesele parcă străbătea o jale mare, jalea speranțelor sfărîmate, peste care s-a așternut o resemnare usturătoare.

Au trecut multe zile pînă ce m-am așezat în lumea aceasta, atît de nouă pentru noi, cei oropsiți. Și cu cît mă potriveam mai mult, cu atît descopeream mai lămurit resemnarea aceea înfricoșătoare. Mulțimea părea ca omul care a scăpat dintr-o primejdie mare, gol, prăpădit, zdrelit, și care nu se mai gîndește decît să-și ducă viața înainte, oricum, numai să trăiască. Pumnul dușman părea că și aici apasă în văzduh și împovărează inimile. Pretutindeni o alergare disperată după permisele care să îngăduie oamenilor să meargă acasă. Dincolo ne revoltam cînd auzeam cîte umilințe se impun celor ce vin, și strîngeam pumnii, și scrișneam dinții. Aici parcă nu se mai sinchiseau de d-astea. S-ajungă acasă cît mai curînd, asta era tot ce mai doreau. Pe urmă, fie ce-o fi... Gurile mai zbierau încredere, dar sufletele parcă n-o mai simțeau... Mîndria rămăsese pe fețele tuturor, în inimă însă se încuibase amărăciunea, nedumerirea...

Sîntem la fel cu toții, îmi ziceam aproape rușinat. Se întîmplă aici aproape întocmai ceea ce s-a petrecut cînd au venit nemții: s-au schimbat oamenii de azi pe mîine. Istoria noastră de umilinți și imputări veșnice ne-a înmuiat firea; ne-a îndoit spinarea. La noi invaziile au fost evenimente obișnuite. Oamenii au fost nevoiți să se dea cînd cu turcii, cînd cu grecii, cînd cu rușii... Azi era unul mai tare, mîine cellalt. Și veșnic am fost împărțiți în tabere: o parte cu unii, alta cu alții. Cînd rămîneam singuri, ne uneam parcă numai pentru a ne despărți iarăși cînd veneau noi

cutropitori... Istoria formează popoarele după chipul și asemănarea ei. Ce să facem dacă istoria ne-a fost mamă vitregă?...

5 Puțini erau cei cu credința dîrză, neînduplecată, dreaptă ca lumînarea, cei cu încrederea și-n gură, și-n inimă deopotrivă de fierbinte. Pasiunea acestora însă era atît de puternică, încît umplea tot cuprinsul țării, trecea peste hotare. O respirai pretutindeni și simțai că-i așa de vie, că o singură scînteie poate s-o aprindă, s-o facă să filfîie iar, uriașă, chiar în inimile care azi sînt obosite de suferință. Numai ceasul izbăvirii să vie mai curînd...

5

15 Ceasul se apropia de altfel repede. Colosul de fier gîfîia sub loviturile grele. Acum cîteva luni bombardau Parisul cu tunul — minune; alergau îmbătați de speranțe spre inima lumii; azi se zvîrcoleau din ce în ce mai convulsiv; sîngerează din mii de răni, se prăbușesc văzînd cu ochii...

20 Ce bine mă simțeam aici! Uitasem toate suferințele celor doi ani, toate primejdiile. Aici mi se părea că libertatea se răsfată în aer. Mă miram de cei ce se plîngeau, cu toate că baionetele dușmane nu se vedeau. Aici puteai să-ți arăți cel puțin nădejdea, să te mîndrești cu ea, s-o alinți... Aici îți dădeai seama că ești acasă, în țara ta... Și ce mare mîngîiere e simțămîntul acesta! Ceia ce n-au îndurat ocrotirea vrăjmașului nici nu pot pricepe...

30 Gazetele nu puteau spune mai nimic. Amenințarea de peste Siret le înăbușea glasul. Dar veștile bune veneau pe aripile vîntului, pătrundeau în toate casele pe ferestrele deschise, se strecurau prin pereții cei mai puternici.

„Bulgaria s-a prăbușit... Turcia capitulează... Revoluție în Austria... A abdicat Kaizerul... Republica germană... Nemții imploră pacea“...

5 Oamenii se dezmoșteau. Parcă s-ar fi trezit dintr-un somn otrăvit... Fețele se luminau din zi în zi, începeau să strălucească de o bucurie care aștepta doar clipa să izbucnească. Amărăciunea din inimi se prefăcea...

10 Amărăciunea... Da, da! Aici e pricina. De aici pornește...

Se prefăcea într-o poftă stranie de nerăbdare. Umilirile trebuiau răsplătite, întoarse. Dinte pentru dinte.

Și atunci a început.

15 Încet-încet! Să păstrez șirul! Trebuie să-l păstrez!... De-acuma nu mai e mult... Se sfîrșește tot... Și ce sfîrșit!...

6

20 Amărăciunea s-a întors spre Siret, spre cei ce au suferit toate chinurile. Se pare ciudat? Cu toate acestea...

25 Cu cît se apropia mai mult ceasul, cu atît simțeam parcă o răceală împrejurul meu. Dintru-ntîi n-am vrut s-o iau în seamă. Mă sileam să mă conving că-i o închipuire bolnăvicioasă a mea. Dar frigul se întărea mereu. Din amănunte se închegau sloi de gheață.

„Ce-i asta?“ îmi ziceam din ce în ce mai des și mai îngrijorat.

30 Oamenii cari pînă ieri îmi zîmbeau prietenește de departe, azi o luau pe cellalt trotuar cînd mă zăreau, sau se făceau că nu m-au văzut de loc. Prieteni buni, cari se înduioșaseră de suferințele mele, clătinau din

cap acuma, păreau îngrijorați și de-abia găseau două-trei vorbe să-mi spună și chiar acelea în fugă, ca și când s-ar teme să nu-mi destăinuie ceva.

5 Ce-i asta? Ce-i asta?" îmi sfărâmam creierii îngrozit.

Încercam să găsec explicații și... găseam. Am suferit totdeauna de un exces de scrupulozitate. Poate că am fost uneori ispitit de o ușoară manie a persecuției. Privirile oamenilor mi s-au părut dușmănoase, sau indiferente, sau pornite chiar când au fost binevoitoare. N-am știut să mă lipesc trecînd peste amănunte... Același lucru trebuie să mi se întîmple și acuma...

10 Același lucru?... De ce acuma?... De ce nu ieri?... Amărăciunea.

15 Și răceala îmi dîrdîia sufletul, mi-l sfîșia. Simțeam lămurit cum mi-l taie în bucăți dureroase, cum se întinde mereu, cum mă cuprinde cu gheare veninoase... Zadarnic căutam s-o biruiesc cu fierbințeala inimii, s-o smulg cu nepăsare sau cel puțin s-o învăluiesc cu veștmintele bucuriei mari ce rîvnea să mă stăpînească... Zadarnic!

20 O frică rea mă luase în brațe, mă strîngea, mă strîngea, mă strîngea...

O să mă înăbușe...

25 Umblam pe stradă speriat, cu ochii veșnic în dibuirea unui sprijin care să mă înalțe deasupra valurilor amenințătoare. Mă sfiam să mă mai întîlnesc cu oamenii, căci în toate privirile mi se părea că mă îngheață aceeași răceală cumplită. Și totuși, singurătatea mă tortura mai crîncen. Când toată lumea tresaltă de fericirea pe care ai așteptat-o tu, ca o mîntuire, cum să stai deoparte?

Am să innebunesc...

35 Apoi într-o zi, sînt tocmai două săptămîni de-atunci, o zi de marți ca și astăzi, am intrat în vorbă

mai de aproape cu un prieten. E avocat și boem. Are mai multă clientelă ca boem decît ca avocat. Dar e o fire dreaptă, cinstită, francă, serioasă. Și, dintr-una într-alta, i-am mărturisit starea mea ciudată, poate ipocondria mea chinuitoare.

5 — Vrei să-ți spun adevărul? mi-a zis prietenul, cu o privire adîncă.

— Ți-l implor, oricît ar fi de aspru...

10 — Atunci ascultă... Presimțirile tale, ca să zic așa, nu sînt de loc ipocondrice. Ai o situație nespuse de rea aici. Acesta-i adevărul. Se vorbesc despre tine lucruri îngrozitoare. Numai a suta parte dacă ar fi adevărate, și încă ar fi de ajuns să te pună pe gînduri.

— Spune-mi, tot, tot!

15 — Tot nu-ți pot spune, fiindcă nici eu nu știu tot. Ceea ce știu am auzit întîmplător. Mie nu-mi plac vorbele și fleacurile. În lume însă astea au căutare. Va să zică, umblă vorba, o spune toată lumea, care te cunoaște, sau nu te cunoaște, că tu ești trimis aici de nemți...

20 — Eu? De nemți? Dar bine, tu nu știi cum am fugit, cum mi-am scăpat de-abia viața?

25 — Știi, precum știi și alții. Dar lumea nu vrea să creadă. Lumea zice că toată fuga a fost o înscenare dibace, ca astfel să poți pătrunde mai lesne în toate cercurile de-aici, și să-i ții în curent pe dușmani cu cele ce se proiectează, să le arăți pe aceia ce le sînt prieteni adevărați sau vrăjmași ireductibili...

30 — Va să zică, spion? îl întrerupsei cu glasul tremurînd.

— Cam așa ceva, făcu prietenul.

— Și lumea crede?

— De ce n-ar crede, cînd tu însuși îi dai motive...

— Ce motive?

— Ce motive! Asta-i o întrebare cinică. Iartă-mă, dar altfel nu știu cum s-o calific. Când cineva umblă zilnic pe la biroul german de-aici...

— Asta-i o minciună îngrozitoare!

5 — Cum minciună, când sînt oameni care te-au văzut intrînd. Sînt chiar prieteni de-ai tăi. Unul și-a însemnat numărul birjei care te-a dus la Legația nemțească.

10 Mă apucase o emoție spăimîntătoare. Îmi tremura sufletul din mine. Învinuirea asta de-o nedreptate revoltătoare mă îngrozea.

— Îți jur că nici nu am văzut măcar casa unde stau nemții! Jur, jur pe tot ce crezi că mi-e sfînt! Sînteți înfricoșători!... Vreți să mă ucideți! Nu-i adevărat! Nu-i adevărat!

15 Prietenul se uita mirat la mine. I se părea poate curioasă înfățișarea mea, atît fusese de convins că învinuirile ce le auzise erau drepte.

20 — Da, dragul meu, la urma urmelor, se poate să nu fie adevărat... Dar atunci de unde au pornit zvonurile acestea?

25 — Sînt absurde, omule! Absurde! Pe mine, dacă m-ar prinde, m-ar spînzura, nu pricepi? De ce nu vreți să pricepeți?... Atunci cum să am eu legături cu ei?...

Avocatul mă privi iarăși lung, clătina din cap, apoi deodată reluă:

30 — Uite, eu te cred... Cred că ești sincer... Eu, de altfel, totdeauna te-am apărut cît s-a putut, puțin, nici vorbă. Mi s-a părut că nu ești capabil să fii ceea ce se spune că trebuie să fii. Dar, în aceeași vreme, recunoaște însuși că toate aparențele sînt împotriva ta. Și lumea judecă după aparență totdeauna... Tu, transilvănean, ai rămas totuși în teritoriul ocupat, ai așteptat

venirea dușmanului. Asta înseamnă că nu ți-a fost frică de el, ceea ce iarăși înseamnă că aveai motive să nu-ți fie frică. Ce motive? Aici e întrebarea. Unii vorbeau așa, alții altfel, dar toți se uneau într-un gînd: trebuie să fi avut legături cu dîșii... Se poate, firește, să fi rămas de nevoie sub nemți. Eu, unul, nu tăgăduiesc. Dar atunci urmează întrebarea: cum de nu te-au descoperit, cum de nu ți-au făcut nimic, cum de te-au lăsat chiar să mai și scrii?... Nu vezi cum vin toate aparențele să te osîndească? Cum adică, de-abia după un an și jumătate să se trezească ungurii, să afle că ești acolo și să te urmărească? E, în orice caz, ceva bizar la mijloc. Sau organizația dușmană a fost tembelistă, sau ești vinovat... Iar dacă ești nevinovat, atunci ești o victimă, dar o victimă care și-a meritat soarta...

— Tu ce crezi? i-am zis mai liniștit.

— De, eu...

Șovăi. Îi pusei repede altă întrebare:

20 — De ce însă schimbarea aceasta de-abia acuma? De ce nu atunci cînd am venit aci?

25 — Asta-i foarte simplu. Atunci încă nu se știa ce va fi azi. Atunci majoritatea era pe punctul de-a pierde încrederea. Și, în asemenea împrejurări, oamenii sînt lași. Își ziceau că tu ești cu cei mai puternici și, deci, îți arătau zîmbete. Azi lucrurile s-au întors. Și furia s-a dublat... Și începe să izbucnească...

30 Toată ziua aceea am rumegat vorbele avocatului. Au avut un efect straniu asupra mea. M-au potolit. Și, încetul cu încetul, răceala s-a topit. Siguranța te întreamează. Acuma cel puțin știam. Nu mai aveam a face cu un dușman necunoscut. Și nu-mi mai era frică.

După cîteva ceasuri rîdeam de toate zvonurile care, cînd le auzisem, mă înspăimîntaseră. Sînt nerozii,

îmi ziceam. Niciodată minciunile n-au trai lung. Azi le spune unul-altul. Mîine însă se vor risipi, ca niște bășici de săpun. Lumina nu poate rămîne sub obroc. Îmi trebuie doar răbdare...

5 Apoi să mai vedem dacă minciunile sînt într-adevăr așa de răspîndite și de crezute cum spune prietenul avocat, care se cam înrudește cu gasconii...

10 Și seara m-am repezită și am scris nevastei mele, m-am plîns, m-am indignat... Ea îmi va trimite mîngîierea, ea, care mă iubește cu adevărat... Poate singura ființă care mă iubește.

7

15 Ușurarea a fost numai aparentă. Voiam să zîmbesc nepăsător, să mă conving că avocatul mi-a spus fleacuri, să fiu mîndru și să mă ridic deasupra clevetirilor, să nu bag în seamă noroiul ce mă stropește de pretutindeni... Pe cînd însă mă sileam astfel, inima mi se zvîrcolea ca o turturică rănită de moarte. Și toate eforturile voinței mele nu erau în stare să-i aline suferințele...

20 De altfel, de fapt toate mîngîierile mele se sfîrșeau printr-un fel de refren, care era și temelia lor: nu se poate ca lumea să nu simtă bătăile sufletului meu, nu se poate, nu se poate... S-o fi găvind cîțiva ușurateci care mă bîrfesc, dar de astea n-am să mă sinchisesc. Lumea cumsecade, lumea care mi-e dragă, lumea pentru care am pătimit, spre care mă mîină inima, nu mă poate respinge. Lumea aceasta trebuie să mă iubească întocmai cum o iubesc eu, trebuie, trebuie...

30 Sfiosă, nelămurită și amenințătoare, își căuta drum în creieri o întrebare veninoasă: dar dacă-i

adevărat, dacă lumea nu te vrea? Nu voiam să răspund. Și întrebarea revenea mereu, din ce în ce mai nemiloasă, mai ascuțită: dar dacă...? Cînd mă chinuia prea mult, îmi ziceam vag: „Atunci voi muri și voi scăpa de toate întrebările“...

5 O, Doamne, pe-atunci încă nu credeam că mă voi putea hotărî, că va trebui să mă hotărăsc... Pe-atunci mai aveam speranțe și, cînd mai ai speranțe, nu poți lua nici o hotărîre mare...

10 Era nevoie să mai vie alte lovituri, mai mici și mai mari, să-mi deschidă ochii, să-mi mulcomească șovăirile, să-mi ucidă nădejtile.

Și au venit...

15 Un gazetăraș, lung, deșirat, anemic, mă luă de braț și-mi zise:

— Tu știi cît țin la tine... D-aia vreau să-ți spun o murdărie ce-o colportează Popovici pe socoteala ta...

20 Popovici este părintele tuturor compromisurilor. Foarte vioi și inteligent, suferă însă de atrofia simțului moralității. Ziarist, inginer, artist deopotrivă de gălăgios. A înjurat pe nemți pînă ce i-au astupat gura cu cîteva zeci de mii; pe urmă a ocarit pe ruși și a izbutit să cîștige alte multe mii; astăzi e mare naționalist, și socialist, și regenerator, și, fiindcă are bani, se bucură de vază, ca toți oamenii cu bani în țara noastră.

— Ce colportează? întrebai cu un zîmbet ironic, amintindu-mi fără să vreau multiplele schimbări la față ale lui Popovici.

30 — Asmuță pretutindeni lumea împotriva ta, și te face spion austriac, zise gazetarul indignat. Adineaori nu m-am putut răbda și l-am repezit de s-au mirat toți...

Eram sigur că prietenul i-a bătut în strună lui Popovici, dar îi mulțumii pentru apărarea-i generoasă. La urma urmelor, părerile astea, ale acestora, nu mă dureau. Dacă lumea s-ar lăsa dusă de nas de alde Popovici, atunci n-are ce să-mi pară rău că mă înlătură pe mine, care, oricum, sînt mai bun.

Întîmplarea mă puse față-n față, chiar în aceeași zi, cu Popovici. Veni la mine rîzînd foarte amical, ca totdeauna.

— E adevărat că tu te-ai însărcinat să-mi scoți numele de spion pe-aici? fi zisei în loc de bună ziua.

Avu o ușoară tresărire, ca și cînd s-ar fi mirat că am aflat. Dar imediat se reculese, își reluu zîmbetul prietenesc și răspunse, bătîndu-mă pe urmă:

— Ei, și ce-are a face? Am auzit și eu de la alții. Așa vorbesc oamenii... Chiar boanghinele tale mi-au spus...

— Care boanghine? întrebai cu aceeași voce simplă.

— Ei, care!... Boanghine, dragă... Tu nu știi ce-s boanghinele?... Mi se pare că și Repezeanu mi-a spus...

— Și nu te gîndești că-mi zdrobești viața cu asemenea...

— Ia fugi de-aici cu prostiile!... Dar de mine cîte nu se vorbesc?... Ei, și? !... Ești de-atîta vreme în țară, și încă n-ai învățat că la noi nimeni nu se poate compromite!... Va să zică, încetează cu sentimentalismele!...

Iar mă bātu pe umăr, și rîdea atît de liniștit, parcă ar fi fost vorba cel mult de un băț de chibrit care nu vrea să ia foc...

De-abia peste un ceas m-am gîndit că trebuia să mă revolt, să-l iau de guler... Era prea tîrziu...

Ș-apoi cum să mă revolt cînd omul e atît de blajin, cînd îți spune verde că e vorba doar de o bîrfeală nevinovată, cel mult răutăcioasă. În loc să fiu ocărit c-am scos un volum de poezii proaste, sînt hulit că... Așa este moda astăzi. Și nimănui nici prin gînd nu-i trece că sînt ocări careucid... Nimănui...

Pe Repezeanu îl cunoșteam numai din vedere. Cum l-am întîlnit, l-am și oprit:

— Domnule, d-ta spui că eu sînt spion?

Făcu un pas înapoi. Se aștepta probabil să-l lovesc.

— Am auzit și eu vorbindu-se, murmură dînsul, privind-mă mereu gata de apărare. Dar lumea cîte nu vorbește?...

Lumea. Lumea. Lumea.

Nu mai simțeam nici durere, nici indignare, nici tristețe. Încetul cu încetul, însă, o scîrbă mare de viață mi se furișă în suflet. Umblai toată seara pe străzi, printre mulțimea zgomotoasă, lacomă de petreceri și de trai. Vedeam cum se zbate viața pretutindeni, grăbită, egoistă, nepăsătoare. Auzeam glasurile aspre care parcă toate se sileau să acopere conștiințele, să arunce uitarea peste suferințe, să cheme viitorul cu tainele lui nepăsătoare... Alteori sărbătoarea vieții mă fermeca și mă ademenea; acuma mă umplea de îngrijorare, de resemnare...

Cînd speranțele ți se năruie, rînd pe rînd, ce preț mai poate avea viața?

Cînd viața te doare, moartea e o tîmăduire.

30

8

Acuma cinci zile poetul Munteanu s-a abătut pe la mine. M-am bucurat cînd l-am văzut că intră

în odăița-mi sărăcăcioasă. Mi se părea că aduce dragostea vieții.

Am schimbat vorbe goale care ascund gândurile inimii. Eu așteptam căldura sufletului său să mă dezmoștească, și el îmi dădea numai banalitățile indifferente, îmbrăcate în haina prieteniei.

Nici un dușman nu e în stare să te lovească atât de crunt ca un prieten bănuitor. Și Munteanu venise să mă ispitească.

Am băgat de seamă îndată cum îi alunecă ochii prin toate colțurile, lacomi să prindă ceva ce să-i întărească bănuielile.

— De ce-ai venit, prietene? i-am zis în cele din urmă. Din prietenie sau....?

— Am trecut pe-aici și am vrut să văd cum stai, zise Munteanu rece, fără să mă privească.

— Atâta tot?

— Atâta tot, făcu iar, dînd din cap. Și pe urmă adăugă, ca un polițist: Tu ce faci toată ziua? Cum trăiești?

— Într-o veșnică așteptare, dragul meu... Aștept clipa în care...

— Toți o așteptăm...

— Nimeni mai mult ca mine... Nimeni! Înțelegi? Nimeni!...

— Da... cred... Și cu toate astea, lumea nu te crede...

— O, lumea... Dar tu, cel puțin, mă crezi? Tu, căruia mi-am deschis tot sufletul, care-mi cunoști durerile?

— Cred... Și cu toate astea lumea... Ei, Doamne... Lumea...

Iar lumea. Veșnic lumea.

Pe urmă am ieșit împreună... Am vorbit de altele. El era nemulțumit în suflet că n-a aflat nimic; pe mine mă înăbușeau sfărîmăturile vieții...

Întîlnirăm pe profesorul Eftimescu, și Munteanu se despărți repede.

Eftimescu mi-a fost totdeauna un sprijin mare. În ceasuri grele mi-a sărit într-ajutor, în năzuințele mele mi-a călăuzit pașii. E o inimă într-adevăr cuprinzătoare, un temperament energic, o fire deschisă, dreaptă.

După cîteva cuvinte, Eftimescu se făcu brusc foarte serios și-mi zise:

— Ce-i cu d-ta? Ce sînt toate zvonurile cari te înconjoară?

— Le-am auzit și mă chinuiesc. Ce vrei să fac?

— Cu toate astea, trebuie să faci ceva... Trebuie să înțelegi că lucrurile nu pot rămîne așa. Eu, care țin la d-ta, știi prea bine, mă înspăimînt. Aș vrea să te ajut și nu știu cum. Singur d-ta trebuie să găsești mijlocul să te descurci...

— L-am găsit, răspunsei domol. Mă voi descurca. Fii sigur. În curînd mă voi descurca pe deplin...

— Mi-ai luat o piatră de pe suflet. Îți închipui că eu nu dau nici un crezămînt neroziilor. Dar este lumea care acuză și judecă. Și lumea e suverană. Îmi pare bine că nu urmezi pilda altora, a celor nepăsători... Pentru un suflet delicat, înțelegi, calomniile sînt mai usturătoare...

— Da, da... Usturătoare...

— De altfel, ești voinic și niciodată nu te-ai speriat de greutăți. Cu atât mai mult acuma, cînd e vorba de...

— De viața mea toată!...

— Da, cam așa... De aceea sus capul și înainte!

— Înainte!... numai înainte... Ce-a fost în urmă e praf și cenușă. Și înainte ce este? Cine poate să știe?

5 — Omul trebuie să lupte. Mai cu seamă omul ales. Dacă ai fi un nimic, nimeni nu te-ar lua în seamă, nici un vrăjmaș nu te-ar ponegri. Tocmai de aceea trebuie să dobori piedicile, să-ți desțelinești drumul, să poți sta drept în fața tuturor... Cei chemați sunt totdeauna bine înarmați...

10 — Da, cei chemați, da...

Atunci am înțeles lămurit ce am să fac, cum am să mă descurc.

Chiar în seara aceea am găsit revolverul...

DE CE?

1

5 Și totuși, mai aveam o nădejde. Și pînă ce nu s-a stins nădejdea aceasta, cum aș fi putut porni pe drumul cel mare?

Pe urmă ce grea e despărțirea!

Cinci zile și cinci nopți am cîntărit, am chibzuit, am căutat. Și nimic nu s-a ivit. Nici o altă ieșire. Nici una.

10 Am mai fost în situații împovărate, cînd m-am crezut în marginea prăpastiei. Dar totdeauna a intervenit iubirea salvatoare. Numai iubirea întreține viața, o întărește, o încurajează să poarte jugul. Un bob de iubire e ca uleiul peste flacăra muribundă: înviorează...

15 Te poți apăra de un dușman văzut, dar împotriva dușmăniei nelămurite nu există apărare. Cînd te izbește cineva în față, ai puțința să ripostezi; cînd loviturile sînt în aer, invizibile și totuși otrăvitoare, lunecîndu-ți printre degete mereu, și totuși lăsîndu-ți răni cumplite în suflet, atunci ești nevoit să-ți scalzi inima în lacrămile durerii, să primești săgețile și să nu le poți smulge din carne.

În clipa cînd lumea s-ar personifica, aş putea-o zgîlîii pînă ce şi-ar muşca limba. Asta ar fi descurcarea cea mai bună.

Dar lumea e o vorbă. E Popovici, şi Repezeanu, şi Munteanu, şi Eftimescu, şi gazetarul, şi sutele şi miile de guri împreună. Fiecare în parte nu înseamnă lumea, pe cînd toţi împreună sînt lumea, ceva deosebit, îngrozitor, fără de care nimeni nu poate trăi, pe care trebuie s-o iubeşti, şi chiar o iubeşti fără să vrei.

De cîte ori nu am vrut să trec peste ea? Nu pot. E mai tare ca mine. O iubesc cu toate că ea mă urăşte, poate tocmai fiindcă mă urăşte. Dacă aş vrea să mi-o rup din suflet, cu ea împreună mi-aş sfîşia şi sufletul.

Lumea nu cercetează, nu vrea procese lungi. O bănuială, oricît de neroadă, îi ajunge. Şi cînd i-a intrat ceva în cap, nu mai e în stare să-şi schimbe părerea, chiar dacă-şi dă seama că e pieziş. Osînda ei e definitivă. Îi plac victimele, mai ales cînd sînt ale ei. Suferinţa o înveseleşte, o îngraşă.

Acuma s-a năpustit asupra mea. Miile de braţe nevăzute m-au cuprins, miile de gheare îmi zgîrie inima, îmi varsă sîngele... Şi ea se îmbată de mulţumire. Zvîrcolirile mele o distrează...

Cînd mi-am găsit revolverul, am ştiut ce vreau. De altfel, în sufletul meu începuse să se lumineze din clipa schimbării la faţă a lumii. Şi iată, acum flacăra arde vie, copleşitoare...

Mi-am cercetat cu de-amănuntul toată viaţa în ceasurile acestea tulburi. Şi m-am convins că soarta mea a fost pecetluită de mult. Am rătăcit în lume fără nici o ţintă hotărîtă. Ambiţiile mele se fereau de ambiţiile altora, în loc să le încrucişeze şi să le zădărnicească. Am avut veşnic numai începuturi de luptă şi totdeauna m-am dat bătut cînd am văzut că

e vorba de o împotrivire mai stăruitoare. Eram un învins printre cei ce se războiau chiar cu morile de vînt, numai să aibă iluzia că sunt învingători.

În viaţă înaintează cei energici şi hotărîţi, iar eu am fost chinuit de necontenite şovăiri. La fiecare pas ezitarea îmi stînjenea mersul. Şi, gîndindu-mă mereu să aleg calea cea mai bună, am ajuns să pornesc mereu pe poteci nenorocoase.

Şovăirea e cel mai mare păcat în viaţa omului. Hotărîrea cea mai neroadă e de mii de ori mai bună. Şovăirea îţi roade judecata pînă ce ţi-o întunecă şi ţi-o strîmbă. O clipă de ezitare dărimă o ţară, o lume întreagă. Cum să nu doboare deci un biet suflet slab şi obosit?

Dacă în noaptea aceea, cînd mi s-a lămurit primejdia, n-aş fi şovăit şi n-aş fi început să cîntăresc probabilităţile, azi n-aş căuta cu înfrigurare să sfîrşesc rîndurile astea înainte de răsăritul soarelui... N-aş fi îndurat frămîntările groazei în Bucureşti, n-aş fi suferit ameninţarea fără răgaz, n-aş fi purtat în spinare umiliinţa robiei, şi nici acum n-aş fi ţinta săgeţilor otrăvite... N-aş fi... N-aş fi... Tot ce n-aş fi sau aş fi porneşte dintr-un simplu „dacă“... De un „dacă“ atîrnă soarta omului... Dacă! Dacă!...

Şovăirea m-a stăpînit pînă-n ultimul ceas. Ieri înainte de amiazi ea a fost mai tare ca mine. Mă făcea să mă gîndesc la compromisuri. De vreme ce sufletul meu e ca floarea spinului, alb şi neîntinat, ce-mi pasă de palavrele altora? Cu aceeaşi nedreptate m-ar putea scoate ucigaş... şi tot aşa n-aş avea nici o apărare. Învinuirile absurde te dor atît de spăimîntător, că-ţi înăbuşe glasul.

La prînz însă am primit scrisoarea... O am şi acum în faţa mea, cu slovele zvîrlite în pripă, mustă-

toare și ademenitoare. O așteptasem. A fost stropul care face să se reverse puhoiul. Un pasagiu mă privește într-una, de când am început scrisul, mă pîndește parcă și mă îndeamnă. E de la Tina mea. E răspunsul la plînsorile mele... Și ea pune înaintea pe „dacă“. Și ea...
5 „Dacă ai fi plecat atunci, cum te-am rugat și te-am implorat, ce bine ar fi astăzi... Nu trebuia să te gîndești la noi. Numai la tine să te fi gîndit. Dacă m-ai fi ascultat“...

10 Pînă aci am citit. Restul nu mă mai interesează. Nici nu vreau să-l știu. Voi sfîrși, dar nu-l voi citi... Numai la mine să mă fi gîndit... Dacă m-aș fi gîndit numai la mine... Dacă m-ar fi uitat șovăirea... Dacă... dacă... Ce afurisit este cuvîntul acesta!

15 Atunci îndată am încărcat revolverul...

2

Uite sfîrșitul! Uite-l coala, lîngă mine!... Pun mîna pe el și e rece, ca pielea năpîrcei. Așteaptă. Mă așteaptă... De multe ori am privit în față moartea și niciodată nu mi-a fost frică. Mai frică mi-a fost totdeauna de viață. Moartea e punctul care sfîrșește fraza vieții. Numai viața chinuiește pe oameni. Moartea îi tămăduiește.

20 Cel ce moare de bunăvoie e un călător istovit de drum, dornic de odihnă. Nu vrea să știe ce a lăsat în urmă, nici ce-i ascunde ziua de mîine. Numai odihnă, odihnă... Balsamul sufletului este odihna...

25 Acuma îmi dau seama ce mărunțișuri sînt toate durerile vieții. De-abia acum... Nu mai sînt ele care mă ispitesc să caut odihna cea mare. Nu, nu!
30 Ce însemnătate poate să aibă în fața veșnicului mister că Popovici, și Repezeanu, și Eftimescu, și toată

lumea crede sau nu crede o nerozie, născocită în mijlocul suferințelor, cînd învinuirile sunt cu atît mai mîngîietoare cu cît se înmoaie în mai multă otravă? Ce însemnătate?... O, cît de ridicoli sînt oamenii!
5 Numai acum văd limpede cît sînt de ridicoli!...

Omul are nevoie de milă și numai de milă. Singură mila poate să-l îndemne și să-l ademenească să tragă jugul vieții pînă la capăt, fără a-i simți prea cumplit povara...

10 Niciodată nu mi-am avut inima mai ușoară, mai împăcată, mai senină ca în clipa aceasta. Mai am cîteva minute pînă ce mă va învălui întunerecul, și totuși, nici o părere de rău și nici o dorință nu mă tulbură. Este pentru întîia și ultima oară cînd sufletul
15 nu mi-e ispitit de nici o speranță. Și ce sigur e omul fără nici o speranță! Îmi vine a crede că speranțele sînt pricina tuturor nefericirilor omenești.

Scrisoarea, ucigătoarea ultimei speranțe, și-a îmblînzit privirea. Nu mă mai pîndește, nu-mi mai spune nimic. Chiar pasagiul care m-a înfuriat dormitează inconștient, ca și cînd ar fi înțeles că și-a pierdut
20 puterea asupra mea.

Omul hotărît e cel mai puternic.

A sosit ceasul...

25 Uite zorile!... Îmi bat în geam.

Nu mai bateți! Nu mai bateți!

Sunt gata...

Pe stradă trec chemări de goarnă. Știu. A sosit victoria...

30 Altădată cum mi-ar fi tremurat inima de fericire!... Acuma nici victoria nu-mi tulbură seninătatea... Chiar victoria unui neam ce prețuiește în fața morții? Cît prețuiește?... Există oare mai mare victorie ca moartea?

Altădată aş fi dorit cu dorinţă mare să-mi scald
ochii în lumina trandafirie a zorilor mari!... Acuma
nici o lumină nu mă cheamă. Acuma întunerecul mă
strigă...

5 Mă strigă...

Vin, vin!...

De ce n-o mai fi rece revolverul?... Pun gura
ţevii la tâmplă şi nu e rece. Mîngîi trăgaciul şi nu
e rece...

10 Acuma o apăsare uşoară mă mai desparte...

Acuma sînt pe pragul dintre două lumi...

Acuma...

IȚIC ȘTRUL, DEZERTOR

— Hai, Ițic!

— Hai, don căprar!

5 Porniră. Căprarul înainte, Ițic după el, prin
șanțul de apărare părăsit, în care zăpada se troienise
peste bulgării de pământ răscolit de obuze.

10 Mergeau cu băgare de seamă, călcînd numai în
urmele înghețate și adînci ale vreunei patrule de ieri,
cu capetele și spatele plecate, ca să nu-i descopere
ochii dușmani care pîndeau din stînga, sau gloanțele
ce pocneau în răstimpuri rare, ca niște țipete ascuțite,
cutremurînd durerile înălțate și amorțite în văzduhul
posomorît. Mergeau suflînd din ce în ce mai greu,
apoi asudînd.

15 Cotiră întii în dreapta, pe urmă iar înainte, și pe
urmă se pomeniră deodată la marginea pădurii de
brazi, care se cățara, deasă și încîlcită, pe o coastă
piezișă. Atunci, după cîțiva pași, căprarul se opri atît
de brusc, încît Ițic Ștrul, urmîndu-l ca o umbră cre-
20 dincioasă, mai-mai să se izbească de dînsul.

— Să ne hodinim oleacă! răsuflă căprarul fără să se uite la Ițic.

— Să ne hodinim, don căprar! murmură soldatul, lăsînd îndată să-i alunece pușca în zăpadă și apucîndu-se să-și ștergă nădușeala de pe frunte cu mîneca mantalei, împingîndu-și pe ceafă capela prea mică, ștregărește. Aburi albi îi țîșneau din păr și din gură, îmbrobodindu-i capul într-o ceață ce se risipea îndată în frigul înțelenit.

Căprarul, tăcut și îngîndurat, sufla pe nări fuioare de oboseală. Vru să-și usuce și el sudoarea brăzdată pe tîmple, ridică mîna, dar la jumătatea drumului se răzgîndi și-și îndesă doar șapca mai pe ochi, aruncînd pe sub cozoroc o privire nehotărîtă spre celălalt. Cînd însă Ițic, simțindu-i căutătura, se întoarse întrebător, căprarul se feri, înfricoșat parcă, prefăcîndu-se că măsoară calea rămasă înapoia lor.

„Tare-i ursuz astăzi!“ se gîndi Ițic, agățîndu-și alene arma pe umăr, mai răcorit.

Urmele lor se iveau ca niște pete negre, mereu mai mici, pe spinarea dealului acoperită cu un cearceaf alb nesfîrșit. Parapetul șanțului șerpuia ca o boțitură cenușie, frîntă pe-alocuri, pierzîndu-se în zare. Zăpada sfărâmicioasă stăpînea tot cuprinsul, atît de albă, că, privind-o mai mult, ustura ochii. Cerul însă era mohorît și apăsător și se cobora foarte jos, parcă s-ar fi pus să strivească pămîntul. În văzduh rătăcea o tristețe grea, care pătrundea în suflete mai adînc decît frigul atotstăpînitor. Cîțiva copaci răzleți, negri, cu crengile despuiate, asemenea unor oameni bolnavi cerînd iertare, vegheau încremeniți sub povara singurătății.

— De mult n-am mai văzut soarele, rosti Ițic deodată, plictisit de tăcerea care începea să-l înăbușe.

Deși vorbise aproape în șoaptă, glasul lui răsună aspru și poruncitor, zdruncinînd liniștea pădurii ca o bătaie grea de aripă. Un brad bătrîn tresări spăimîntat și-și scutură crengile; zăpada se cernu fără zgomot pe învelișul alb. Căprarul se întoarse spre Ițic, ca și cum glasul l-ar fi deșteptat dintr-o aiurare:

— Cum ai zis?

— Soarele, zic, nu se mai arată de mult, repetă soldatul, uitîndu-se cu niște ochi vioiși la dînsul. O fi tîrziu, don căprar? Să nu ne-apuce noaptea prin pustiurile astea.

— Noaptea? murmură căprarul cu capul coborît în pămînt, încît părea a vorbi dintr-o peșteră. Numai Dumnezeu știe cîte se pot întîmpla pînă la noapte.

Veselia se stinse blînd în ochii lui Ițic Ștrul. Glasul căprarului, straniu și puțin tremurat, i se prelinse în inimă ca o amenințare neînțeleasă. Mai vru să întindă vorba, dar curajul i se opri în gît. Apoi, cuprins de zăpăceală, porni iar să se ștergă de sudoare, acumă însă numai cu palma goală. Întîi pe frunte, apoi pe ceafă și pe urmă pe gît. Mai ales gîtul și-l mîngîia prelung, ca și cînd i-ar fi fost mai drag ca oricare altă parte a corpului. Avea un gît înalt, uscat, cu vinele umflate, cu o piele foarte roșie și puțin zbîrcită, punctată cu pistrui cafenii cît urmele de vărsat. Sub bărbie începea părul cărămiziu, rar și murdar, care-i acoperea și fălcile, împreunîndu-se cu mustățile și urcîndu-se pe obraji pînă pe sub ochii verzi, vioi și parcă veșnic speriați. Din mijlocul feței păroase și roșcovane, nasul coroiat și subțire se ridica brusc, dominator, dîndu-i o înfățișare veselă, chiar cînd ochii și gura se umpleau de tristețe. Capul

totuși părea prea mare pentru trupul lui pipernicit, slăbuț, pe care hainele militare groase, sacul din spina și arma grea, te miri cum, nu-l doborau.

5 Căprarul se uită împrejur, iscodind încotro s-o mai apuce. Urmele după care veniseră pînă aici de-acuma ocoleau pădurea prin dreapta. Se scărpină, scuipe, își aruncă ochii la Ițic cu imputare. În sfîrșit, se hotără și o luă spre stînga, aproape de marginea pădurii, cu pași mai rari, ca și cînd ar fi căutat înadins să sosească mai tîrziu acolo unde totuși trebuie să ajungă.

10 Ițic Ștrul merse repede după dînsul, mutîndu-și pușca în răstimpuri de pe un umăr pe celălalt. Tăcerea îl posomora din ce în ce mai mult, silindu-l să se gîndească. Era vorbăreț din fire și mai cu seamă acuma simțea o nevoie dureroasă să vorbească, poate tocmai fiindcă don căprar era morocănos și avea o privire atît de neobișnuită.

„De ce tace omul ăsta?“ îi alerga mereu prin cap ca un junghi.

20 Ițic, la început, se mîndrise că-l alesese pe dînsul să însoțească în recunoaștere pe căprarul Ion Ghioagă. Mai fuseseră ei împreună și alte dăți, și umblaseră bine. Cu Ghioagă ar fi mers și-n inima iadului, fără frică. Dar azi căprarul parcă-i un străin. Niciodată 25 n-a mai fost așa de acru. Se vede că recunoașterea aceasta e mai primejdioasă ca toate dacă și căprarul e încurcat și posomorît. De ce nu s-o fi alcătuit o patrulă tare, cum se cuvine? Ce nesocotință să plece numai doi inși, cînd au de înfruntat cine știe ce greu- 30 tăți! Asta înseamnă să mergi de bunăvoie și fără folos în gura morții. Ițic Ștrul se cutremură și se uită ba în dreapta, ba în stînga, mai cu luare-aminte, să-și dea seama unde-l duce căprarul. Înțelese curînd că merg spre pozițiile dușmane, dar în aceeași vreme

parcă se întorc și înapoi. Ce-i asta? Doar n-o să se vîre chiar printre liniile de foc, să fie împușcați poate chiar de-ai noștri? Se înfricoșă. Barba îi dîrdăia, încît zadarnic se silea să-și strîngă fălcile.

5 Totuși, mai mult îl neliniștea tăcerea încăpățînată a căprarului. Din ce în ce era mai sigur că tăcerea aceasta trebuie să aibă vreo pricină. Ghioagă era om glumeț, vestit chiar în batalion că nu-și pierde firea și voia bună nici în clipele cele mai crîncene, că merge 10 la asalt totdeauna cu capela-ntr-o ureche și chiuind, ca la nuntă, stîrnind rîsul ostașilor și făcîndu-i să uite primejdiile. Apoi Ițic îl cunoștea bine de-acasă, din Fălticeni, unde dînsul avea un han mititel și cu o ogradă destul de mare să poată găzdui joia, în ziua 15 bîlciului, pe țaranii care veneau să tîrguiască. Ghioagă trăgea la Ițic de zece ani, încît se împrieteniseră de-a binelea, ajutîndu-se omenește la necazuri. Acum doi ani, tocmai pe vremea asta, în miezul iernii, cînd Ghioagă și-a cumpărat boulenii și nu i s-au ajuns 20 banii, Ițic a sărit frățește și, din toată sărăcia lui, i-a împrumutat patru poli, ca să nu scape omul chilipirul. Adevărat că nici pînă azi nu i-a întors datoria, dar nu face nimic, căci și Ghioagă e om nevoiaș, cu 25 cinci copii și fără pămînt. Acuma Ghioagă a ajuns căprar, iar Ițic a rămas soldat prost, fiindcă a fost prea sfrijit și nu-l luase la oaste pînă azi, cînd războiul nu mai caută cine și cît e de voinic, ci-i trimite pe toți în foc. Dar și în război au trăit ca doi prieteni; Ițic știa doar să-i dea căprarului cinstea cuvenită.

30 — Vezi, măi Ițic, am ajuns noi pînă aici, și nici măcar datoria ceea nu ți-am plătit-o! Doamne, Doamne, cum de nu ți-am plătit-o?

Căprarul vorbise atît de brusc și cu atîta durere în glas, că Ițic se spăimîntă ca și cînd ar fi auzit o

sudalmă. Răspunse de-abia după o pauză și foarte încet, căznindu-se să-și ascundă turburarea:

— Lasă, Ioane, că ai vreme să mi-o plătești, numai să scăpăm cu viață!

5 — Așa-i, bine zici, să scăpăm cu viață, murmură Ghioagă, dar acuma cu o voce răgușită și mînioasă, care închise convorbirea ca o pecete fierbinte.

10 Gîndurile lui Ițic se porniră pe o goană năvalnică, frămîntîndu-i în suflet, încetul cu încetul, o frică stranie. Oare de ce s-o fi chinuind căprarul ca și dînsul? Chiar în clipa cînd el își amintea de cei patru poli, Ghioagă i-a zvrilit vorba despre aceeași datorie. Adică de ce tocmai acuma să-l cuprindă părerea de rău?

15 Aici nu-i lucru curat. Nu îndrăznea să-și închiuiască ce poate să fie. Se simțea însă atît de singur, cum nu se mai simțise niciodată. Degeaba încerca să se mulcomească și să se mîngîie că se sperie de năluciri. În adîncul inimii lui frica se zvîrcolea tot mai dure-roasă. I se părea ca și cînd s-ar fi trezit în miez de noapte, singur, fără nici o apărare, în mijlocul unei cete de tîlhari hotărîți să-l omoare.

25 Viteaz nu se născuse Ițic Ștrul, ci fricos și bănuitor. Un copil de se răstea la dînsul, începea să-i joace barba și să-i ticăie inima. În Fălticeni lumea îl poreclise „iepurele“. În clipa cînd doctorul comisiei de recrutare a zis „slăbuț, dar tot bun“, Ițic a leșinat. Numai gîndul că va merge la război îl îngrozea. Era convins că are să moară cînd va auzi întîiul bubuit
30 de tun. Cu o zi înainte de-a porni din garnizoană, și-a luat rămas bun de la nevastă, de la cei șase copii, de la toți vecinii și cunoscuții, plîngînd ca o babă neputincioasă. Norocul lui a fost că, îndată ce-a sosit pe front, l-au și băgat în foc. Fiindcă nu îndrăznea să

descarce pușca, stătea lipit de peretele șanțului, ferindu-se și uitîndu-se cînd la dreapta, cînd la stînga, să vadă cum mor ceilalți. Văzînd apoi pe ceilalți, începu să-i scadă frica. „Cine are viață scapă“, își zise dînsul. Nici în război nu mai mor oamenii așa repede, și nici gloanțele nu nemeresc toate. Apoi scoase capul să vadă cu cine are să se bată. Nedescoperind nimic, se miră și se liniști mai mult: „Ce fel de război mai e și asta, că nici nu știi pe cine omori?“ Auzea
5 însă șuierăturile gloanțelor dușmane trecîndu-i pe deasupra capului, și uneori vedea în față cîte un bulgăre de pămînt sfărîmîndu-se cu zgomot de zăngănit de cuțite. Alături de dînsul simți pe urmă ceva ciudat, parcă ar fi căzut un sac greu. Întoarse ochii. Un
15 flăcăiandru se prăbușise în fundul tranșeei, cu capul plin de sînge. Ițic se înfurie deodată, ca și cînd ar fi primit o măciucă în frunte, ridică arma și începu a trage nebunește, să răzbune pe camaradul despre care nu știa decît că-i dintr-un sat de pe lîngă Fălticeni și
20 că mă-sa era vădană. Înfierbîntîndu-se din ce în ce, simțea că pieptul i se umflă și brațele i se încordează. Inima îi bătea cu o încredere și cu o mîndrie ce nu le mai avusese niciodată. Cînd auzi însă mai tîrziu
25 ordinul de înaintare, frica îl doborî iar, și parcă mai stăpînitoare. Deodată îl coplesiră iarăși șovăielile și chibzuirile. În tranșee ești la adăpost, pe cînd în cîmpul liber trebuie să înhați moartea de beregată ca să mergi înainte. Frica de pedeapsă mai mult decît
30 îndemnul sufletului îi poruncea să iasă din șanț, și totuși nu era în stare, căci picioarele îi înlemniseră și nu le mai putea urni din loc. Atunci a zărit pe căprarul Ghioagă sărînd din tranșee ca o săgeată și pornind înainte țațoș, cu nasul în vînt. Văzînd pe Ghioagă astfel, lui Ițic i-a trecut un fior de căldură prin

inimă, picioarele i s-au dezmoțit și i s-au ușurat ca pana. Și îndată s-a repezit peste parapet, parcă ar fi vrut să se ia la întrecere cu căprarul. Și, gonind, sufletul i se umplea de mînie și de o poftă ciudată

5 de-a strivi pe toți care i-ar sta în cale.

Pe urmă s-a obișnuit și cu războiul, cum se obișnuiește omul cu orice în lume. Se gîndea la moarte și parcă nu-l mai înfricoșa ca înainte vreme. Trăia cînd cu frica-n spate, cînd îmboldit de o îndrăzneală

10 sălbatică. Cu cît simțea mai aproape primejdia, cu atît îi creștea curajul, pe cînd depărtarea îi strîngea inima. În luptă se întărita, închidea ochii și trăznea în dreapta și-n stînga, ieșit din minți. Încetul cu încetul, cîștiga un fel de încredere, care-i dădea o

15 înfățișare voinicească. Odată, după o încăierare cu baioneta, maiorul l-a lăudat în fața batalionului. Altă dată, cînd un glonte îi găurise pulpa stîngă și rămăsese în urmă să-și panseze singur rana, comandantul brigăzii, un general în fața căruia tremurau

20 regimentele, trecînd pe lîngă dînsul, i-a strîns mîna, l-a întrebat cum îl cheamă și i-a zis: „Bravo, Ițic!” I-a și scris nevastei sale toate acestea, încît femeia s-a speriat și i-a trimis o carte poștală rugîndu-l frumos să-și mai astîmpere vitejia, c-or să-i rămîie copiii pe drumuri.

25 Ițic însă zîmbi de îngrijorarea muierii. Vedea că ea îl credea tot așa cum fusese la plecare. Ea nici nu putea bănui că Ițic al ei rîvnește acum o recunoaștere vădită a vredniciei lui în fața dușmanului. De unde să bănuiască femeia, dacă el însuși numai în taină își mîngîia

30 dorința, ca nu cumva să-l ia peste picior vreun camarad mai șugubăț. Și cu toate acestea visa decorația neîncetat, parcă de ea și-ar fi atîrnat tot viitorul. De aceea se îmbulzea totdeauna cînd era vorba de vreo însărcinare primejdioasă. Îi tremura inima, îl zguduia

frica și totuși nu se ostoaia. Își închipuia deseori cum o să se minuneze toată mahalaua cînd îl va vedea cu medalia pe piept. Și parcă auzea șoaptele tuturor: „Uite iepurele... Viteaz bărbat!”

5 Nădejtile lui Ițic s-au spulberat însă de cînd s-a schimbat comandantul companiei. Locotenentul cel nou, în două săptămîni, nu i-a spus o vorbă bună. Îl înjura din senin, se răsteya mereu la dînsul, iar alaltăieri l-a și lovit cu cravașa peste cap. Nu era

10 chip să-i intre în voie oricît se străduia. Asprimea locotenentului i-a frînt încrederea. Frica i se încuiba iar în suflet, din ce în ce mai stăpîna. Privirile comandantului îl îngrozeau și-l înțepau ca niște săgeți otrăvite. În cele din urmă, îi răsări în minte bănuiala

15 că locotenentul vrea să-l piarză. Și cu cît se zbătea să se apere, cu atît simțimîntul acesta i se sfredelea mai adînc în inimă.

„Poate că chiar acum mergem la pierzanie!” își zise deodată Ițic, clipind din ochi ca trezit dintr-un vis.

20

Mergeau mereu. Cu pașii rari, scufundîndu-se uneori pînă-n brîu în zăpada neprihănită, alteori scuturîndu-li-se în spinare povara crengilor de brazi cuminți, printre care înaintau trudiți, abătuți.

25 „Cum mai tace căprarul! se gîndea Ițic, călcînd cu băgare de seamă în urmele lui. Poate că el știe și nu-mi spune“...

Începu să pîndească mișcările căprarului. Îi vedea numai spatele: șapca înfundată pe cap, ranița roasă atîrnată lăbărțat pe umeri, pușca agățată cu gura țevii

30 tocmai spre dînsul, sacul de pîine în care uruia înăbușit încărcătoarele cu cartușe. Apoi, deodată, îl cuprinse un urît mare. I se păru că o mîna nevăzută îi apasă umerii, parc-ar vrea să-l oprească. Își iuți

pașii pînă ce ajunse în dreptul căprarului. Atunci se mai liniști puțin și întoarse ochii spre Ghioagă, așteptînd barem o vorbă care să-i ostoiască frămîntarea. Căprarul însă își urma mersul greoi, istovit, ca și cînd nici n-ar fi băgat de seamă că Ițic a venit aproape de dînsul. Fața lui uscată, cu pielea oacheșă și întinsă pe oase, era muncită și mohorîtă de gînduri. Din cînd în cînd, mustățile i se smuceau singure, strîmbîndu-i mai crunt cîte-o clipă înfățișarea. Ițic se căznea din răputeri să ghicească ce se zbuciuma în mintea căprarului. Și, fiindcă ceea ce cetea îl îngrozea, se înșela zicîndu-și că nu pricepe nimic și mirîndu-se de muțenia lui încă-păfinată.

„Adică de ce nu deschide gura?” murmură Ițic, simțînd foarte lămurit cum întrebarea aceasta se împrăstie ca o apă fierbinte, încercîndu-și puterea la toate cutiuțele minții lui și neputînd să scormonească de nicăiri răspunsul mîngîietor.

Deodată, căprarul se opri iar, fără a mai zice o vorbă, gîfîind de oboseală.

Gîndurile negre se risipiră îndată din creierii lui Ițic, ca un cîrd de pasări sperioase în care un copil a zvîrlit cu praștia. Se uită încrezător în fața îngîndurată a căprarului și nu-și pierdu hotărîrea nici cînd Ghioagă întoarse capul, parcă s-ar fi temut să-i întilnească privirea.

— Da' unde mergem, don căprar? zise Ițic, lipindu-și întrebarea de buzele căprarului cu atîta stăruință, încît părea că vrea să stoarcă negreșit un răspuns care să-i potolească turburarea.

Ghioagă îl privi lung. Din ochi parcă-i picura o milă, cu atît mai vădită cu cît se silea s-o ascundă. Într-un tîrziu, rosti încet:

— Las', c-ai să vezi... Lasă, nu te pripri, că...

Rămase cu gura deschisă, ca și cînd ar fi avut să mai adauge ceva, dar ceva atît de greu, că îi era teamă să nu-i sugrume glasul și să-i crîmpoțească buzele.

În clipa aceea Ițic simțea cum îi curgeau sudorile pe obraji, prin barba soioasă, pe piept, pe tot corpul, niște sudori fierbinți, care însă totuși nu-l mai puteau apăra de frigul îngrozitor ce începea să i se strecoare deodată prin toți porii, repezindu-se să-i înghețe inima. Și parcă frigul pornea din ochii căprarului și din gura lui căscată, unde nu se vedea nici limba, nici dinții, ci numai o pată neagră, rotundă, ca o gură de pușcă încărcată, din care pîndește moartea.

— Bine, don căprar... Bine, don căprar... Bine, don căprar, bîlbîi Ițic, tot mai încet, ca și cum glasul i s-ar fi filtrat prin niște site din ce în ce mai dese.

Privirea însă îi rămase spînzurată pe obrajii căprarului, rătăcitoare și obosită, ca o rugăciune sfioasă. Acuma nu mai rîvnea să afle nimic. Îi răsări în minte locotenentul, și-n același timp o blîndețe copilărească îi umplu sufletul. Se simțea întocmai ca în clipele dinainte de-a porni la asalt: mintea golită de gînduri, inima încordată de nerăbdare. Viața îi atîrna de un firicel atît de subțire, că orice freamăt ar fi în stare să i-o stingă.

— Ei, haidem, Ițic, hai să mai mergem! zise căprarul, scuturîndu-se de privirea soldatului, cu o voce îndulcită de milă.

Ițic tresări, parcă i-ar fi înfipt un cuțit în piept. Glasul acesta blajin îl îngrozea ca o osîndă. Începu să gîfîie greu și, dîndu-se înapoi din ce în ce mai spăimîntat, răcni deodată ca și cînd ar fi chemat într-ajutor:

— Nu mai merg, don căprar!... Nu mai pot, don căprar!... Să știi de bine că mă omori, don căprar!

— Ia seama, Ițic! Ia bine seama! strigă Ghioagă repede, cu ochii aprinși de o străfulgerare stranie.

5 Soldatul văzu limpede lucirea în ochii căprarului și-i înțelese rostul. Dar furia îi răscolise sîngele, ca întotdeauna în vârtejul primejdiilor mari. Nu mai simțea decît o pornire oarbă de-a se apăra din toate puterile și de-a abate astfel amenințarea înaintea să-l fi atins. Răcnea deci mereu, acoperind glasul căprarului, și se retrăgea cu ochii mereu în ochii lui, înfruntîndu-l. Cum pășea însă cu spatele înainte, se poticni peste o rădăcină moartă și se rostogoli brusc într-o groapă de zăpadă. Căderea neașteptată îi stinse într-o clipire toată mînia, făcînd loc unei spaime copleșitoare. Acum își dădu seama că nu mai e nici o scăpare și că trebuie să primească, fără zadarnice împotriviri, orice i-ar fi hărăzit soarta. Din fundul gropii, căznindu-se să se scoale, strigă înfricoșat:

20 — Stai, don căprar, că viu!... Stai mulcom, că viu!

În mintea căprarului încolțise un gînd atunci cînd Ițic se prăbușise. Își smucise chiar cureaua puștii într-un început de împlinire a gîndului hotărîtor. Dar văzîndu-i bocancii înzăpeziți bălăbănind în aer, îi răsări un rîs fugar, care-i descruntă sprîncenele și-i goni din suflet ispita.

— Haida-hai! Hai după mine! făcu dînsul, pornind înainte fără să-l mai aștepte.

30 Ițic se ridică din groapă, se scutură de omăt și alergă după Ghioagă mai liniștit, ca și cînd zdruncinarea i-ar fi risipit grijile.

De-acum mergeau mai iute și înviorați, simțind amîndoi c-au scăpat dintr-o primejdie. Căprarului i

se dezlegă limba și se întinse la vorbă, încît Ițic de-abia biruia cu răspunsurile. Povesteau însă numai de întîmplări voioase și petrecute de mult, cu ani în urmă, lucruri mărunte ce se înșiră în viața oamenilor, ca niște mărgele ieftine și lucioase, pe un fir de ață de cîlți. Se fereau înadins să se apropie de poarta războiului, parcă aici viața lor s-ar fi împotmolit într-un noroi cleios, din care nu mai sunt în stare să se desfunde. Vorbeau cu glas tare, spre a-și înăbuși gîndurile ce nu încetau a clocoti în sufletul lor, căutînd mereu să le întunece mulțumirea. Din cînd în cînd, căprarul rîdea, dar atît de silit, că Ițic se întorcea spre dînsul speriat și începea să rîdă și el tot atît de prefăcut.

15 Pădurea se rărea acuma, răsfirîndu-se în copaci singuratici, înfipti parcă ici-colo de vreo mînă năzdrăvană. Amurgul cobora nesimțit, mohorînd din ce în ce văzduhul și așternînd o ceață cenușie peste albul zăpezii înghețate.

20 Tăcerea, stăruitoare, înfășură iar din ce în ce pe cei doi soldați. Iar nu se mai priveau, și fețele lor iar se mohorau. Mai povesteau ei, dar se pîndeau ca doi vrăjmași ascunși. Înserarea le îngreua sufletele și le încuraja gîndurile negre.

25 Ițic se uita deseori împrejur, ca și cînd s-ar fi așteptat în fiecă clipă să primească lovitura. Tocmai vorbăria căprarului îi strecura în inimă o prevestire de moarte atît de sigură că, în clipa cînd ieșiră din pădure, întrebă, deodată:

30 — Ai ordin să mă omori, don căprar?

Ghioagă își curmă povestea, parcă i-ar fi retezat-o cu o ață subțire, și răspunse fără mirare:

— Eu?

— De ce umbli să mă omori, Ionică? urmă Ițic, acuma plîngător ca un copil în fața unui judecător mînios.

Pe fruntea căprarului se ivi îndată o umbră grea. 5
Întoarse capul, își îndreptă arma pe umăr și murmură foarte gros, ca dintr-o groapă:

— Ia taci!...

Pe urmă, peste cîteva clipe, iarăși:

— Ia taci!...

10 Și apoi, aproape la fiecare pas, ostoit, îngrozit parcă el însuși de glasul său:

— Ia taci!...

Ițic tăcu și puse ochii în pămînt, urmînd pe căprar cu spinarea încovoiată de povara grijilor. 15
Capul, cu șapca pe ceafă, i se legăna în cadența pașilor. Creierii îl usturau de zigzagul gîndurilor împotriva cărora nu găsea nici o apărare. În suflet i se zvîrcolea dorința de-a reîncepe vorba cu căprarul și-i părea rău că l-a întrerupt. Dar Ghioagă pășea acuma parcă mai abătut ca dînsul, oftînd în răstimpuri.

Coborau de-a lungul unui șir de molifți care, ca o linie punctată, tăia în curmeziș coasta blîndă, adormită sub învelitoarea albă. Se fereau amîndoi de amenințarea ce-i privea de pe muchea celuiilalt deal, dușman. 25
Întindeau pașii de la un copac pînă la altul. Zăpada înghețată scrișnea sub bocancii lor atît de tare, încît, în tăcerea stăpînitoare de jur împrejur, întorceau mereu ochii spre frontul vrăjmaș, înfricoșați să nu li se audă mersul. O vale seacă, însemnată de cîțiva brazi rari, șerpuaia chiar sub poalele coastei dușmane, care se îngusta îndepărtîndu-se pînă ce se împreuna cu șirul de molifți. 30

Ițic Ștrul, moleșit de gînduri, își asculta și-și număra pașii și se uita tot mai curios împrejur, căz-

nindu-se să recunoască locurile. Astfel, se pomeni încetul cu încetul cuprins de un simțimînt straniu de încredere. Vedea că se apropie mereu de liniile inamice și aceasta îi înfiripa puțină nădejde. Dacă mergi 5 spre dușman, înseamnă că mergi în patrulare, își amintea dînsul din bruma de teorie ce i-o băgase în cap la cazarmă în Fălticeni. Atunci poate că numai o frică neroadă i-a stîrmit toate închipuirile?... Gîndul c-ar putea fi așa îi strîmbea fața într-un zîmbet de fericire nemaisimțită niciodată. 10

Era mai liniștit, și totuși își dădea seama în adîncul sufletului că liniștea caută doar să-i adoarmă presimțirea și să-l înșele. Pe cînd se legăna în speranțe de bine, simțea lămurit că zbuciumările dureroase îi fierb neîncetat în creieri și că nu-l mai chinuiesc numai 15 pentru că peste ele s-a înțelenit o pojghiță subțire de nepăsare, pe care se poate plimba în voie închipuirea de mulțumire. Groaza cea mare i se ghemuise într-un colț ascuns al sufletului, ca o fiară la pîndă. O simțea cum clocește acolo, gata în fiecă clipă să se năpustească. 20
Și, cu toate acestea, o seninătate amețitoare îl ademenea. Își aducea aminte de-acasă și credea că, după isprava de-acuma, locotenentul trebuie să-i dea învoirea rîvnită de-atîta vreme. I s-ar cuveni două săptămîni cel puțin, dac-ar fi pe dreptate, dar s-ar mulțumi și cu opt zile. Barem să-și mai vază nevasta și copilașii. 25
Ce bucurie cînd va bate seara la ușa tinzii: „Cine-i?“... „Hai, deschide, că-s eu, Ițic!“ Începu să-și împartă zilele și chiar ceasurile, ca să nu rămîna nici o clipă neîntrebuințată bine. Întîia zi... a doua... a patra... 30
Dar încă de-ar avea și medalia?... Ei, poate că se mai înmoaie și locotenentul acuma... La urma urmelor, nu-i așa de hain nici locotenentul cel nou, numai să știi cum să-l iei...

Ajungeau în vale. Coasta dușmană era piezișă, ca o rîpă, și atît de aproape, că închidea zarea ca un zid. Șirurile de copaci se împreunau într-o rămășiță de pădure de brazi bătrîni, cu crengile groase, pe care

5 zăpada dormea zgribulită.

Sosiră în pădurice. Căprarul se opri lîngă tulpina unui brad foarte gros, cu coaja crestată și mîzgălită de rășină. O rădăcină, cîrligată ca o laviță, se ridica din pămînt peste stratul de zăpadă. Ghioagă curăță

10 omătul cu patul puștii și se așează încet și obosit. Ițic se pironi în fața lui întrebător, cu o încredere veselă în ochi, suflînd greu. Apoi, cum Ghioagă se încăpățîna în tăcere, îi zise zîmbind:

— Am ajuns, don căprar?

15 Căprarul însă nu răspunse. Printre tulpinile copacilor se uita spre poziția vrăjmașă, măsurînd parcă depărtarea din ochi.

După un răstimp, Ițic întrebă iar, tot zîmbitor:

20 — Mi se pare că sîntem chiar în fața companiei noastre?

Acum căprarul întoarse repede privirea la dînsul și zise:

— Bine zici... Uite, colo...

25 Și arată cu mîna în zare, alene. Ițic nu vedea nimic. Coasta lină și netedă se întindea ca o coală de hîrtie, dar se topea în ceața înserării. Rămase cu ochii pierduți, doritori, gîndindu-se c-ar fi bine, la întoarcere, să nu mai ocolească, ci să meargă drept peste cîmp, să ajungă mai repede la companie.

30 Tăcerea se coborî între dînșii iar, ca un gard viu. Apoi, într-un tîrziu, căprarul rosti cu glas moale:

— Ei, măi frate Ițic, pînă aici te-am adus eu... De-aici încolo poți să te duci și singur.

Soldatul tresări, parcă l-ar fi înțepat cu un ac. Se uită la căprar, zăpăcit, și de-abia peste cîteva clipe bîlbîi:

— Da' unde să mă duc, Ioane?

5

— Dincolo...

Căprarul îi arătă din cap linia vrăjmașă și apoi își odihni asupra lui o privire caldă, care îndemnă pe Ițic să întrebe iar, mai nedumerit:

— Adică de ce să mă duc, Ioane?

10

Pe Ghioagă însă întrebarea aceasta îl înfurie ca și cînd i-ar fi zgîndărit în suflet o neliniște de-abia mulcomită. Privirea i se făcu rece și glasul amenințător:

15 — Ce mai îți bați gura degeaba? Bucură-te și pornește, altminteri...

Ițic se agăță în neștire de cuvîntul din urmă, ca de o funie mîntuitoare, și-l repetă chinuit:

— Altminteri...

20

Și rosti atît de straniu cuvîntul, încît căprarul se înmuie îndată, fără să-și dea seama de ce, și bolborosi ocrotitor:

— Altminteri...

25

Acuma Ițic Ștrul simți deslușit că groaza a izbucnit din ungherul ei și i s-a revărsat, în toate tainițele sufletului, ca o otravă fără leac. Știa că în cîteva clipe îl va doborî, și totuși nu se putu opri să nu mai încerce o amîinare. Își răzimă arma de tulpina copacului, se așează lîngă căprar, îi apucă dreapta cu amîndouă mîinile și gura începu să-i torăie foarte repede, înfricoșat să nu scape prilejul de a-i spune tot, înainte de a fi prea tîrziu:

30

— Nu mă lăsa, don căprar!... Cum să mă duc eu acolo, Ionică?... Nu pot, Ionică! Nu ți-i milă de mine? Ori măcar de nevastă-mea și de bieții copilași! Acolo

mă omoară dușmanii, Ionică! Mă omoară... mă omoară!...

— Nu te omoară, de-asta să n-ai grije, mormăi Ghioagă întorcînd capul, ca să nu mai vadă ochii în care spaima juca nebunește, că doar de aceea te-am adus pînă aici, aproape... Nu vezi? Ridici mîinile-n sus și urci coasta încet. Nu te atinge nimeni dacă nu mergi cu gînd rău.

Soldatul sări în picioare ca mușcat de șarpe. Aruncă priviri înflăcărâte de o mînie bruscă, parcă nu-mai acuma ar fi înțeles gîndul căprarului.

— Apoi dacă-i așa, bine că știi, că nu mă mișc de-aici nici mort! Lasă, c-am priceput eu ispita, că nu-s prost... Vrei să mă faci dezertor, ai? Mă mir că nu ți-i rușine, Ionică! Încaltea de nu ne-am cunoaște de-acasă.. Rău îți șade, Ionică, zău așa! Adică ce ți-am greșit eu ție de umbli să mă dai dezertor? Nu ți-ar fi milă să-mi lași familia pe drumuri și să mă faci și pe mine să nu mă mai pot întoarce acasă niciodată?... Ei, iacă, eu nu vreau să fiu dezertor! Nu vreau și nu vreau!

Căprarul îl ascultă liniștit, și pe urmă îi zise tot blînd și domol:

— N-oi fi vrînd tu, dar de ce ți-e frică nu scapi!

— Minți! strigă Ițic întăritat de glasul moale al căprarului.

— Degeaba nu vrei tu, că tot dezertor ești, zise iar Ghioagă.

— De ce să fiu, dacă nu vreau să plec? Eu nu-mi fac datoria? Nu lupt eu ca orișicare?

— Așa-i, măi Ițic, dar eu n-am ce-ți face... Crede-mă, măi frate! Ordin! Auzi? Ordin de la don locotenent... Uite-acu tu nici nu mai ești în compania noastră. Raportul a plecat de azi-dimineață: Ițic Ștrul, dezertor...

Ițic ridică ochii în sus, deznădăjduit. Întrebarea „de ce“ îi sfîșia creierii, fiindcă nu găsea nici un răspuns mulțumitor. Își dădea seama că e pierdut, și știința aceasta îi stînjenea gîndurile. Căuta în minte vorbe de răzvrătire sau măcar de apărare, și nu mai afla decît o îngăimare nătîngă, prostească:

— Nu vreau... Nu vreau...

— Ba să vrei, măi frate Ițic, îi zise căprarul aproape în șoaptă. Trebuie să vrei, că altfel nu se poate... M-am gîndit și m-am frămîntat de-ajuns toată calea pînă aici, și vezi bine că nu se poate altfel!...

— Ce-am greșit, Ionică, păcatele mele? izbui Ițic să se scîncească iar, mai toropit.

— Parcă eu pot să știu?... Nu-s eu de vină, Ițic, vezi tu bine... Mie don locotenent mi-a ordonat să...

Ghioagă își curmă vorba speriat de ochii soldatului, care se făcuseră mari, parc-ar fi vrut să-i sară din cap.

— Să mă omori? stăruie Ițic.

— Să te omor! făcu stins căprarul. Și să te îngrop, să nu ți se mai afle nici o urmă... Acu vezi bine, măi Ițic, vezi bine că nu te mai poți întoarce înapoi... Vai de sufletele noastre!

Urmă o tăcere lungă. Ițic privea încremenit buzele căprarului, pe care-și cetea osînda, iar Ghioagă stătea cu gîtul întins, cu ochii țintă la dînsul, ca și cînd ar fi așteptat un răspuns care să-i ușureze inima. Frigul se înmuiase. Din cer cerneau, în legănări leneșe, fulgi ușori de zăpadă, ca niște petece de hîrtie.

Apoi deodată o troznitură zgudui tăcerea, urmată de un șuierat ascuțit. Zgomotul parcă trezi din somn toată firea. Un vînt subțire se porni îndată, răsucind în văzduh fulgii și dezmoțînd crengile bradului sub

care înlemniseră cei doi soldați. O cracă uriașă, ce se întindea deasupra lor ca o aripă grea, se clătină puțin, fără ca zăpada înghețată pe ea să se stîrnească.

Ghioagă se urni greoi, își săltă arma pe umăr și șopti:

— De-acu eu mă duc... Mi se pare că ne-au zărit cei de dincolo și trag după noi... Rămîi cu Dumnezeu, Ițic!

Îi luă mîna asudată și i-o strînse ușor.

Ițic Ștrul tresări ca deșteptat dintr-un vis urît și se agăță de mîna căprarului, murmurînd:

— Nu vreau... nu vreau...

Glasul îi era scaldat într-o durere atît de mare, că Ghioagă, spre a-și ascunde mila, se răsti deodată la dînsul:

— Să nu mă amărăști, omule, că pe urmă-i mai rău!... Eu te învăț cum să scapi și tu mă ții aici să m-apuce noaptea... Ia seama!

Își smulse mîna și se depărtă cîțiva pași.

— Să nu te puie ceasul rău să te întorci înapoi, Ițic, că mă bagi și pe mine-n năpastă, iar tu tot nu scapi... Noapte bună!

Porni singur pe calea pe care au venit amîndoi, cu capul în pămînt, cu inima ca plumbul. Își făcu cruce de mai multe ori pînă să-și simtă sufletul ușurat. Atunci își zise, oftînd adînc: „Mulțumesc, Doamne, că m-ai îndreptat să mă feresc de păcat... L-aș fi avut pe suflet toată viața... Bietul Ițic!”

Se uită înapoi fără să-și înceteze mersul. Ițic stătea în același loc, nemișcat, cu un braț întins, ca o chemare mută.

Căprarul se micșoră din ce în ce, pînă-l înghiți întunerecul, care se îngroșa văzînd cu ochii.

Un foc de pușcă izbucni iar. Ițic se cutremură și se întoarse spre coasta dușmană. Făcu un pas și se opri îngrozit, murmurînd:

— Nu vreau...

În mintea lui era un vălmășag cumplit. Nici nu mai îndrăznea să încerce să aleagă vreun gînd din miile de frînturi ce se zvîrcoleau fără sfîrșit. Sufletul însă îi era plin de o încăpăținare dîrză, din care izvora neîncetat murmurul: „Nu vreau“. Înălță ochii spre cer, așteptînd parcă de-acolo mîntuirea. Deasupra capului său înnegrea, nemișcată, craca uriașă, în stare să țină lesne orice povară. Și deodată toate gîndurile lui se agățară de creanga ademenitoare.

Întunerecul creștea mereu, îmbrăcînd tot pămîntul în haină de doliu. În bezna grea, Ițic se căzni mult pînă să-și petreacă curelele peste creanga neclintită și pînă să-și potrivească bine lațul pe gîtul lung, cu pielea roșie și presărată cu pistrii. Craca pîrii puțin peste zvîrcolirile lui, iar vîntul, din ce în ce mai furios, îl suci și-l învîrti toată noaptea.

Dimineața sosi tîrziu, însoțită de împușcături tot mai dese. Ninsoarea încetase. Soarele se ivi într-o spărtură de nouri, aprinzînd mii de curcubee pe cîmpurile înzăpezite.

Ițic atîrna sub creanga nemișcată, ca un viteaz în poziție reglementară. Doar că în loc de capelă avea un strat de zăpadă proaspătă peste părul zbîrlit și că bocancii erau despărțiți de pămînt cu vreo două palme. Ochii lui umflați și ieșiți din orbite priveau și acuma speriați în zare spre tranșeele companiei. Lumina albă însă îi săruta fața învinețită, ștergînd urmele suferințelor și netezînd cutele imputării.

În văzduh, peste capul lui Ițic Ștrul, războiul vîjîia mai furios, mai nesăturat, ca o uriașă pasăre de pradă.

GHINIONUL

Într-o sărbătoare, seara, la „Café Splendid“...
Lume multă... Chelnerii alergau sperați, de ici-colo,
legănînd peste capetele mușterilor tăvi încărcate cu
5 „consumații“. Fum mare, gălăgie și mai mare, muzică...
Eu, la o mescioară, singur, așteptam cu resemnare un
biet șvarț, comandat de două ceasuri.

— Îmi dai voie? murmură cineva la spatele meu.

Întorsei capul.

10 — A, tu ești, Ioane?

Era Ion Popescu, șef de biurou și prieten vechi,
pe care nu-l mai văzusem de câteva luni — un om
mic, grăsun, cu capul rotund și creștetul pleșuv, cu
fața rotundă, cu ochii rotunzi, în niște haine cenușii-
15 deschise... Părea foarte abătut. Se așeză fără vorbă,
punîndu-și pălăria nouă pe scaunul ce ne despărțea.
Apoi își șterse chelia de nădușeală, mă privi lung și
blînd, ca pe un duhovnic, și-mi zise puțin răgușit:

— Îmi pare bine că te-am găsit... Am mare
20 nevoie de un om, să-mi mai răcoresc sufletul!

Mă gîndeam să-i spun o vorbă de compătimire
sau de încurajare, dar nu-mi dădu răgaz:

— Nu-ți poți închipui, dragă, ce pacoste-i cînd
se ține ghinionul de capul omului... Pare ridicol și,
5 în realitate, e îngrozitor, îți amărăște viața, te nenoro-
cește, te... te... te zăpăcește!

Încercai să-l asiguri că înțeleg, deși nu înțelegeam
nimic. El însă mă opri cu un gest:

— Lasă... ai să vezi... Am motive grave să
10 vorbesc așa, căci de cîtăva vreme ghinionul e umbra
mea!... Dar ce-am pățit azi mă pune pe gînduri...
E prea mult!

Se încălzi și, ca să mă convingă mai bine, trecu
mai aproape, pe scaunul ce ne despărțea, continuînd:

15 — Acuma să vezi și să judeci... Aseară am avut
la masă pe Crișan, trebuie să-l cunoști, un filfizon cu
ceva parale și cu dungă la pantaloni... Îmi vine prin
casă mai demult, fiindcă nevastă-mea îl găsește
interesant și binecrescut... Mie mi-e antipatic, dar nu
20 puteam zice nimic, c-ar fi părut că-s gelos, și eu am
oroare de ridicol... În sfîrșit, după cafea, nevastă-mea,
ce să mai născocescă? „Haidem la un cinematograf,
să ne distrăm!“ Eu mă codeam, și cu gîndul la pungă,
și că eram obosit de la biurou. Tu știi bine cît muncesc
25 și cum sînt de conștiincios, încît nu-mi arde de petre-
ceri... Ea — hai, eu — nu! Atunci, Crișan: „Fac eu
cinste!“ Ce să-ți mai spui? Nu mai aveam încotro...
Am cedat!... Ne-am dus. După cinematograf iar: tre-
buie să luăm ceva undeva, căci tot Crișan face cinste...
30 În sfîrșit, am ajuns acasă pe la miezul nopții, frînt de
nesomn. Totuși, cu gîndul la biurou, am potrivit
deșteptătorul, ca de obicei, să mă scoale la șapte, să
nu întîrziu de la datorie... Azi-dimineață mă trezesc,
arunc ochii la ceas: șase. Mă întorc pe cealaltă parte

și adorm îndată liniștit. Dar peste câțva timp, grija condiceii de prezență mă deșteaptă iar. Arunc iar ochii la ceas: iar șase. Aoleu! Sar din pat ca fript... „Desigur c-am uitat să întorc ceasul aseară și s-a oprit“.

5 Îmi scormonesc din vestă ceasornicul de buzunar: era aproape nouă! Să-ți închipui capul meu!... Parcă n-aveam de ce? Peste zece minute condica se duce în cabinetul secretarului general, și în condică lipsește tocmai Ion Popescu, șeful de biuro, harnicul, conștiinciosul, punctualul Ion Popescu... Într-un minut, dacă nu și mai puțin, am fost spălat, îmbrăcat...

10 Numai gulerul să mi-l pun și haina... Când colo, ia butonul de unde nu-i! Caut pe noptieră, răscolesale patul, răstorn ligheanul... nu-i și nu-i! În sfârșit, să mă mai uit și pe sub pat... Mă plec, îngenunchez și simt o tăietură grozavă în genunchiul stîng... În genunche mi se înfipsea chiar butonul blestemat... Bine că l-am găsit, să pot pleca mai degrabă, să prind condica...

15 Dacă-ăș avea norocul să pun mîna și pe-o trăsură, aș fi salvat! Cobor în stradă implorînd în gînd pe dumnezeul nenorociților... Tramvaiul, ce-i drept, trece pe la poarta noastră, dar nu speram să-l pot lua, căci tramvaiul nu sosește niciodată cînd ești grăbit... însă cum pășesc pe trotuar, iată tramvaiul, și încă gol!... Mă avînt cu ceasul în mînă: „Slavă Domnului, mai am cinci minute!“... Conductorul mă asurzeste cu o sirenă hodorogită, vatmanul dă curent, pornim. Dau să plătesc, să scot portofoliul... Nu-i! Îngălbenesc. Atîta mi-ar mai lipsi, să-mi fi pierdut

20 banii!... Caută-te prin haină, prin vestă, pe dinafară, pe dinlăuntru... Degeaba! „Mi s-a furat!“ mă gîndesc înfricoșat. În vagon sunt numai patru călători, care par oameni de treabă; de altfel, nici nu m-am apropiat de ei... Pe jos nu-i! Atunci l-am uitat acasă, are să-l

găsească servitoarea și, cum servitoarea-i ticăloasă de te fură din ochi... Într-o clipire m-am repezit la scară, am sărit din tramvai și am pornit în goană înapoi... Din fericire, încă nu umblase nimeni în dormitor... Da, dar portofelul nu se găsește nici sub perne, nici pe masă, nici căzut pe jos, nicăiri... Va să zică, trebuie să fi umblat cineva! Încep să strig și să înjur. Nevastă-mea apare vopsită și indignată: „Ce-i, nebunule? De ce faci scandal?“ „Portofelul! Servitoarea!“ răcnesc eu într-una disperat.

5 „În loc să zbieri ca un măgar, mai bine l-ai căuta la tine, prin buzunare!“ „Da' ce? Nu l-am căutat? Crezi că eu sunt smintit?“ mă răstesc eu mai furios, vîrîndu-mi instinctiv mîinile adînc în buzunarele pantalonilor... Și ce să vezi! În buzunar...

— Portofoliul! Întrerup eu zîmbind înțelegător.

— Da, portofoliul... Ghinionul! Vezi d-ta, nu-l căutasem bine... Nu-i nevoie să-ți spun că eu n-am mai zis nici cîr, și că nevastă-mea m-a petrecut pînă-n curte cu blagoslovenii... Ce-mi mai păsa? Bine c-am scăpat și să dea Dumnezeu să găsească iar un tramvai... M-am postat încredințat în poartă... Ei bine, zece vagoane au trecut în jos, și nici unul în sus, spre minister! De trăsură, nici pomeneală... În sfârșit, pe la nouă și jumătate, aduce Dumnezeu un vagon în direcția mea, dar arhiplin, încît scările se rupeau de oameni. Încerc eu să mă agăț, să mă îmbrîncesc... Nimic. Vagonul pleacă, eu rămîn. Altă jumătate de oră, alt vagon, altă luptă să mă urc... El pleacă, eu rămîn... Cred că în stația aceea am îmbătrînit zece ani... „Dacă mai aștept tramvaiul, mă apucă aici prînzul“, îmi zisei în cele din urmă, resemnîndu-mă să pornesc pe jos. Atunci de-abia se trezește și norocul meu și-mi scoate în cale o trăsură goală. „Hai, birjar, galop!“

Chiar în galop m-a dus pînă la minister. Firește, ghinionul nu mă slăbește, n-am bani mărunți și birjarul minte că nici el n-are. Trebuie să-i dau un
5 sutar pentru o cursă de trei minute... Poarta ministerului, închisă! Portarul nostru, cu barba-i de mitropolit, nu-și arată chipul în geam... Bat discret, și nu vine! Bat mai cu inimă, și nu vine! Îmi învinețesc pumnii pînă ce catadicsește să apară, și încă cu o mutră mirată și nedumerită. „Deschide, omule, ori nu mă
10 cunoști?” „Da... dar ce poftiți, don șef?” „Condica s-a retras?” „Care condică?” „Idiot ești!... Condica de prezență!” Mă privește, mă cîntărește, zîmbește amical. „Ce, don' șef, ați uitat că azi e sărbătoare și n-avem serviciu?” Mă mir că nu m-a trăznit acolo
15 pe loc!... Așa era! Bărbosul avea dreptate! E sărbătoare... Numai un ghinion nebun poate face pe un funcționar să uite o sărbătoare! Stătui cît stătui, dobitocit, în fața portarului, care desigur credea că sînt beat. Pe urmă plecai, necăjit, firește, pe nevastă-
20 mea, care se interesează mai mult de pantalonii cu dungii ai unui filfizon decît de viața bărbatului ei... Eram hotărît s-o muștraluiesc... Prea am fost blajin cu ea totdeauna, de mi s-a urcat în cap! Sosesc tocmai destul de îndîrjit ca să-i pot face scena cuvenită...
25 Poarta, închisă. Altă poznă. De ce-i poarta închisă ziua-n amiaza mare?... Sun. Într-un tîrziu, vine servitoarea, deschide și, cînd mă vede, înlemnește. Mi-a trecut un fior prin inimă. Aici s-a întîmplat o nenorocire... Fata dă să fugă înainte, probabil să anunțe c-am venit. „Stai! Înapoi!” șoptii încrunțat.
30 Intru hoșește. Trebuie să aflu tot, acum ori niciodată!... Mă duc drept la iatacul nevestei. Încuiat! Nu-mi mai dau seama ce fac... Bat. „Nu ți-am spus, proasto,

că nu-s acasă pentru nimeni?” Era glasul ei. „Deschide
imediat că-s eu!” Nu știu cît a trecut, dar m-am pomenit zdrăngănind cu pumnii în ușă. Furia mă sugruma. Simțeam că am să-iucid pe amîndoi, orice-ar mai fi
5 pe urmă... Atîta ticăloșie! Atîta grozăvie!... În sfîrșit, deschide. Năvălesc înlăuntru și o găsesc, închipuiește-ți...

— Cu Crișan! zic eu compătimitor.

— Singură, dragă! Singură!... Asta-i culmea
10 ghinionului! Și doar sînt sigur că nu s-a închis ea de florile mărilor în casă. Firește, mi-a înșirat explicații berechet, că așa și pe dincolo, dar eu, zezec, nu m-am mulțumit și am stăruit într-una: „M-ai înșelat, mizerabilo! Unde ți-ai ascuns amantul?” Asta pînă ce am
15 înfuriat-o și a început ea să răcnească. Atunci m-am potolit și mi-am dat seama cît am fost de caraghios... Nevestei mele i-e greu pînă ce începe scandalul, că pe urmă nu-i mai ții piept nici cu o companie de jandarmi. Fiindcă eu o ricăisem, și mai ales fiindcă devenea tot
20 mai amenințătoare, am crezut că e cuminte și înțelept să renunț la dejun și să-mi plimb ghinionul și foamea pe trotuarele pline de lume și de soare... În stradă apoi m-am liniștit de-a binelea și am înțeles limpede că opintirile mele sînt zadarnice. Nu poți lupta cu
25 ghinionul cînd te urmărește de aproape. Trebuie să te supui toanelor lui, să te faci mititel și să te resemnezi. Așa am făcut. Și, prin urmare, m-am ciocnit cu un stîlp de felinar, era să mă calce o trăsură cu un cal și un automobil, m-am amestecat într-o învălmășeală
30 unde m-am ales cu cîțiva pumni încasați... și altele, prea multe, încît nici nu m-ai crede... Acuma sunt pregătit și oțelit pentru orice. Nu mai cîrtesc. Nu mă sperie nici fulgerile iubitei mele consoarte, care trebuie

să mă aștepte cu nerăbdare. Numai pînă acasă să pot
ajunge teafăr. Mi-e frică, îți mărturisesc, să nu-mi
cadă o cărămidă în cap, să mă omoare. Nu de altceva,
dar prea ar fi de pomină să ți se tragă moartea din
ghinion...

5

Tăcu. Mă privi spăimîntat și umil, așteptînd
parcă ceva... Împrejur, lumea era veselă, muzica se
zbătea să înăbușe gălăgia de glasuri, fumul de țigări și
zîngănitul tacîmurilor. Un chelner gras, blond și
foarte asudat, cu cîte o tavă încărcată în fiecare mîină,
se învîrtea tocmai la spatele nostru, strigînd cu un
zîmbet strîmb:

10

— Am sosit cu cafelele!... Aici!... Cine a dorit
cafele?

15

Vrînd să așeze marfa dintr-o mîină pe masa
clienților de alături, cealaltă tavă se înalță din ce în
ce mai sus peste capetele noastre, apoi deodată se
clătină; se întoarse în dungă și-și prăvăli toată încărcă-
tura pe spinarea prietenului meu.

20

— Ce faci, nerodule! strigai eu revoltat, sărînd în
picioare.

Ion Popescu însă rămase senin, zgulindu-se doar
puțin și uitîndu-se la mine aproape triumfător.

25

— Lasă, nu-i nimic... Bine că n-a fost cărămidă!
murmură dînsul, în vreme ce chelnerul privea năucit
la șprițul, șvarțul, capușinerul și tortul ce se amestecau
pe haina cenușie-deschisă a prietenului meu...

30

Trecu o clipă grea, întovărășită de muzica
neobosită și de rîsetele vecinilor. Pe urmă Ion Popescu
zise iar, încercînd să zîmbească:

— Acum cred că pot pleca mai liniștit... Acum
cred că s-a spart ghinionul!... Slavă Domnului!...
Dar pălăria? Unde mi-oi fi pus pălăria? adăogă uitîn-

du-se împrejur. Ei, Doamne, doar nu mi-o fi dispărut?
Sau poate...

5

Nu îndrăzni să-și sfîrșească gîndul. Se sculă
încet, cu multă băgare de seamă... Șezuse pe pălăria
cea nouă și o turtise ca o plăcintă. O ridică tacticos,
mi-o arată și porni șoptindu-mi grav:

— Ai văzut!... Ghinionul!...

FIARA

— Hector s-a bătut cu un câine turbat! mă întîmpinară copiii cînd intrai pe poartă, cu vădită mîndrie că paznicul casei noastre din capul satului a săvîrșit o mare vitejie.

— Nu se poate!... Cînd?

— Ba, zău, s-a bătut... Pe la amiază... Uite-l colo cum șade de pleoștit!

Lîngă cotețul de găini, cîinele stătea nemișcat, cu ochii îndreptați spre mine, posomorîți. Îl chemai. Se ridică șovăind și se apropie. Șchiopăta puțin. Blana-i albă era scărmanată și murdărită de colb. Dădu din coadă de două ori și apoi se ghemui iar în mijlocul ogrăzii, și-și linse piciorul dinapoi, rănit.

— Da... se poate... Bietul Hector!

Îmi era drag ca un om. Îl adusesem acum trei ani, în brațe, cățeluș bondoc, drăgălaș, cu capul mare și ochii înțelegători; îl crescusem și-l îngrijisem pînă ce-a ajuns dulăul bătaios, voinic și temut de astăzi, în fața căruia tremurau toți cîinii și copiii din sat. Hector însuși pricepea dragostea mea și-mi răspundea

cu o credință supusă și veșnic bucuroasă cum numai la cîini se găsește. De cîte ori plecam de-acasă, trebuia să născocesc meru noi vicleşuguri ca să nu mă însoțească, iar cînd soseam nu se astîmpăra pînă nu-și ștergea noroiul de pe labelle dinainte pe hainele mele... Și iată că, acuma, l-am strigat și de-abia m-a luat în seamă!

— Bietul Hector! zisei mai încet, amintindu-mi într-o clipire toate nenorocirile, citite ori auzite, pe care le poate stîrni turbarea.

Mila însă îmi născu în suflet îndoieli. Poate că Hector a dat peste un protivnic mai zdravăn, care l-a scuturat nițel... Adică de ce numaidecît turbat?... Lămuriri noi se grăbiră să-mi înlătore șovăirea. Cîinele cu care s-a mîncat Hector a fost străin... În orice caz, n-a fost de la noi, căci copiii cunosc foarte bine toți dulăii din sat... Venise dinspre hotar, cu capul în pămînt, obosit, pe marginea șanțului. Hector, cum l-a zărit, s-a repezit să-l miroase... Cel străin, nici una, nici două, și-a înfipt dinții în piciorul lui Hector... Pe urmă s-au încolțit furtunos, tăvălindu-se pe șosea, prin pulbere, vreun sfert de ceas, deoarece nu era nimeni să-i despartă... În sfîrșit, Hector a curmat lupta, retrăgîndu-se în ogradă, iar cellalt a pornit înainte, pe uliță, mai dîrz și cu ochii înroșiți...

— Bine, dar atunci ce-i de făcut? întrebai supărat, fiindcă știam prea bine răspunsul ce-l voi primi.

— Vai de mine! Mai stai pe gînduri? strigă nevastă-mea speriată, citindu-mi pe față nehotărîrea. Poate vrei să aștepți să se întîmple cine știe ce poznă, să muște vreun copil sau... Se vede că ți-e mai dragă javra ceea blestemată decît sîngele tău!

— Sîngele... sîngele, murmurai ruşinat, cu o privire spre cîinele încolăcit la cîţiva paşi mai încolo, care clipea cu un ochi încoace, ca şi cînd ar fi înţeles că e vorba de dînsul.

5 — Mă mir că te lasă inima să mai şovăi, în loc să chemi un ţăran să-l împuşte şi să scăpăm de orice grije!

— Da... da... zisei încet, uitîndu-mă iar, acum pe furiş, la Hector.

10 Intrai în casă, încurcat, fără să-mi dau seama de ce. Cînd trecui pragul, îmi veni în minte puşca cu două ţevi, care atîrna în perete, deasupra patului meu. Eram furios că mă duc spre armă şi totuşi păşeam apăsător, parcă m-ar fi împins cineva de la spate. O
15 luai din cui, cu multă băgare de seamă, gîndindu-mă că ar fi fost mai bine să n-o fi cumpărat şi că n-am avut nevoie de armă în casă cîtă vreme ne-a păzit Hector. Am ţinut-o doi ani degeaba, fălindu-mă doar la ţărani că pot ucide chiar un urs, deşi n-aveam decît cartuşe
20 cu alice de iepuri... Încărcai puşca şi-mi tremurau mîinile, zicîndu-mi:

„Dacă ar bănuî Hector ce-l aşteaptă, săracul!”

Apoi mă pomenii iar în curte, şanţoş, ca un vînător bătrîn gata de drum.

25 — Pe cine crezi să chemăm? întrebă nevastă-mea văzîndu-mă înarmat.

— Pe cine?... Ei, pe cine! rîsei eu prosteste, ca şi cînd întrebarea ar fi fost nespuse de caraghioasă.

30 În vreme ce rîdeam, mă gîndii la încărcătura cu alice de iepure şi mă cuprinse deodată spaima. Cum să ucizi un cîine cu alice de iepure? Asta ar fi o barbarie nemaiauzită... Nu se poate cu alice de iepure! Moartea trebuie să fie instantanee, altminteri... altminteri ar suferi prea mult sărmanul... Şi mai ales

de ce să-l chinuiască orice ţăran care nici nu ştie să tragă? Nu, nu, asta ar fi...

— Ce-i nevoie de ţăran, cînd sînt aici eu? urmaş îndată, mirîndu-mă însă singur de ce spuneam.

5 — Atîta ţi-ar mai lipsi, să te faci şi hengher de dragul dulăului! se cruci nevastă-mea. Lasă, că sînt destui oameni în sat cari pentru un gologan, doi...

— Ce vorbeşti?! strigai revoltat, parcă m-ar fi jicnit adînc. Cum îţi vine să vorbeşti așa?... Cum îţi vine?... Cum... cum...

10 — Din parte-mi, fă cum vrei! sfîrşi ea nepăsătoare.

Copiii primiră hotărîrea mea cu violente explozii de bucurie. Erau fericiţi c-o să mă vadă omorînd...
15 Avură însă repede o decepţie dureroasă aflînd că Hector se va săvîrşi în dealul din dosul casei, departe de privirile lor lacome. Cel mai mărişor încercă, zadarnic, să mă convingă prin lacrimi că el trebuie să fie de faţă negreşit la ultimele zvîrcoliri ale cîinelui.

20 Mă apropiai chemîndu-l cu glas blînd, vrînd să-l mîngîi şi să-l ademenesc să mă urmeze spre locul de supliciu. Hector, simţind viclenia, mă privi înfricoşat şi fugi între grajduri, dînd supus şi umil din coadă şi întorcînd de cîteva ori capul. Inima mi se strînse de milă, şi totuşi gura mea strigă mînioasă, ca şi cînd ar fi vrut să-i ascundă slăbiciunea:

25 — Ia să-mi daţi o frînghie să-l leg, că altfel nu isprăvim niciodată!

30 Copiii alergară voioşi că pot lua parte măcar la pregătirile de ucidere. Cu puşca pe umăr şi cu frînghia în mîna, înaintai vitejeşte pe urmele cîinelui. Îl descoperii în fundul şopronului, grămădit pe nişte ogrinji.

— Stai, Hector, stai, că nu-ți fac nimic!
murmurai legându-i sfoara de gît.

5 Cu ochii închiși, cîinele întinse gîtul, fără nădejde, dar cu supunerea obișnuită. O singură dată ridică puțin capul, încît mă speriai, crezînd că vrea să mă muște. El însă îmi linse mîna, parcă mi-ar fi cerut îndurare.

10 Îl îndemnai să vie după mine și nu se urni pînă nu-l atinsei în coaste cu vîrful piciorului. Tăcut, îmi linse și gheata, uitîndu-se în ochii mei, și apoi se sculă...

15 În poartă, Hector mai șovăi puțin. Pe urmă, însă, pași încet, pleoștit, frecîndu-se de picioarele mele, încît frînghia îi atîrna sub gît ca o amenințare leneșă. Urcarăm dealul pe o cărare piezișă. Nu mai îndrăzneau nici să mă uit la cîine. Mila îmi clocotea în piept și mă simțeam vinovat, cu toate că mă sileam să mă conving pe mine însumi că ar fi o crimă să țin pe lîngă casă un dulău care mîine-poimîine poate să fie
20 o primejdie pentru tot satul și, în primul rînd, pentru casa ce-l adăpostește. Mai ales însă îmi era rușine că m-am făcut eu însumi ucigaș, și acuma mi se părea că sînt sfidător de ridicol cu arma agățată de umăr.

25 „Așa, cel puțin, n-are să se chinuiască mult... Îl voi ochi bine, va muri într-o clipă”, îmi zisei totuși, ajungînd în deal, ca o mîngîiere.

30 Îmi veni în minte încărcătura cu alice de iepure, care acuma mă îngrozi de tot. Cum să moară repede cu alice de iepure?... „O, Doamne, barem de l-aș lovi bine, să nu-l văd suferind!”

Un soare aprins se zbătea în apus, înroșind cerul. Spinarea dealului, pleșuvă, parcă se scălda în lumina ruginie.

Cu gîndul mereu să scurtez chinurile cînelui, mă hotărîi să-l leg de o tulpină, să-l ochesc de-aproape, să fiu sigur că n-am să greșesc... Hector mă urma nepăsător...

5 În sfîrșit, găsii un mesteacăn tînăr și înnodai bine capătul frînghieii.

— Hector! Hector! șoptii cu glas tremurat, potrivind pușca la umăr.

10 Cîinele se uită la mine ciulind puțin urechile, dar fără groază în ochi, ca și cînd glasul meu i-ar fi redat deodată nădejdea.

„În piept trebuie să-l nemeresc!” îmi fulgeră prin creieri ridicînd arma.

15 Ochind, întîlnii privirea cînelui, încrezătoare, și mîinile începură să-mi tremure atît de tare, că țeava puștii se clătina ca o limbă de ceasornic.

20 „Nu există dobitoc mai sălbatec ca omul! mă gîndeam amărît. Cu toate astea, trebuie!... Și poate că nici nu-i turbat... Poate că... Sînt un ticălos fără suflet... Sînt“...

25 Închisei ochii și, zicîndu-mi mereu că n-am inimă, apăsai degetul pe trăgaci. Un bubuit asurzitor mă cutremură, încît sării cîțiva pași înapoi. Niciodată o pușcă parcă n-a făcut zgomot atît de îngrozitor. De-a bia peste cîteva clipe îmi adusei aminte de Hector

— L-am omorît...

30 Cîinele, în picioare, se zvîrcolea. În coastă îi răsăriseră cîteva mici pete roșii. Se repezea spre tulpina copacului, ca la un vrăjmaș de moarte. Pe urmă porni nebunește împrejurul mesteacănului, pînă ce frînghia se scurtă de tot. Atunci se opri disperat și se apucă să roadă funia întinsă cu gura plină de sînge amestecat cu bale. Scormonea în același timp lutul cu labele, neputincios, tăcut, furios, agățîndu-se de viață cu o supremă încordare de puteri.

„E îngrozitor... Hector!... Trebuie să mai trag, altfel se va chinui ceasuri întregi... Alicele de iepure“... îmi zisei cu ochii țintă și cu o milă mare în suflet.

5 Deodată, însă, simții o plăcere stranie văzînd frămîntările dureroase, o plăcere care mă împiedeca să pun iar arma la umăr. Plăcerea aceasta mă tulbura, mă rușina și mă înfuria, mai ales, dîndu-mi seama că n-o pot înăbuși.

10 „Asta-i barbarie... Să privești o suferință și să nu“...

Atunci văzui că Hector s-a așezat pe burtă, cu labele dinainte pe frînghia sîngerată, mai potolit, ca și cînd durerile i-ar fi amorțit. Liniștea lui mă supără. Și brusc, ca la o comandă irezistibilă, luai pușca la 15 ochi și trăsei a doua oară.

„De ce-am tras acum? mă întrebai înmărmurit. Asta... asta“...

20 Cîinele sări în sus ca o mingie vie, se zbătu, goni iar împrejurul copacului, descolăcînd funia. Apoi, istovindu-și puterile, se opri un răstimp. Ochiul lui speriați se uită la mine. Capul era murdărit de sînge. Picioarele îi tremurau. Se prăvăli și rămase neclintit, doar coșul pieptului i se ridica repede, și la fiecare respirație i se roșea mai adînc. Lîngă gît, între picioarele 25 dinainte, sîngele vopsea pămîntul din ce în ce mai mult, aburînd ușor în răcoarea amurgului.

Voiam să-mi întorc privirea și nu puteam.

30 — Săracul Hector! Vai, săracul! șopteam și, în același timp, simțeam că ochii îmi ardeau de o plăcere care mă muștra, și care totuși mi-i pironea spre cîinele muribund.

„Asta-i o rămășiță de barbarie, mă gîndii frămîntîndu-mă. În fața sîngelui se trezește fiara încă-

tușată în inima omului... Ce Dumnezeu, îmi dau seama și, cu toate astea!“...

Pe cînd mă gîndeam, mă apropiai binișor. Pata de sînge lîngă dînsul se întinsese. Cîinele se cutremură 5 într-un spasm greu.

„Acuma a murit... Acuma s-a sfîrșit“...

Pe urmă, parcă creierul mi s-ar fi înțelenit. Nu mai puteam să încheg nici un gînd. Doar o poftă cruntă îmi zdruncina sufletul: să pipăi sîngele cald... 10 Trebuie să-l simt... Vederea îmi era tulburată într-un vâl roșu, ca și cînd toată lumea s-ar fi umplut de sînge fierbinte, din care se înalță aburi amețitori ca o ceață... Mă lăsai pe vine lîngă cîinele mort, sorbind din ochi numai petele roșii, cari se măreau parcă în nesfîrșit... 15 Apoi deodată îmi înfipsei degetul în băltoaca de sînge sub capul cîinelui, simțînd un fior de groază și de plăcere sălbatecă.

Mă dezmetecii brusc, ca și cînd aș fi căzut într-o prăpastie.

20 „Ce-i asta?... Am înnebunit?“...

Îmi ștersei degetul în blana cîinelui, ca ucigașul care caută să ascundă urmele păcatului.

„M-a biruit fiara“, mă gîndii înfricoșat, pornind grăbit în vale, fără a îndrăzni să mă mai uit înapoi, 25 cu pușca în mînă.

Copiii mă așteptau în uliță, înfrigurați de nerăbdare.

— Auzi, că n-a fost turbat cîinele cu care s-a bătut Hector!... E al baciului, știi, cel de pe ulița 30 din dos... Ieri l-a adus de la munte...

— Acuma l-am omorît... Acuma degeaba... Acuma...

Ochii îmi erau arși de remușcări rușinoase

OMUL MIC ȘI OAMENII MARI

— Ia seama, Popescule, zise șeful circumscripției, un om cât o prăjină, cu nasul ascuțit și cu mustățile mînioase, că ești de serviciu! Ții minte ordinul domnului prefect?... Ori l-ai uitat?... La ora unu toate localurile de noapte vor fi închise... La unu, toate!... Ia seama, va să zică...

— Am înțeles, don șef! răspunse subcomisarul militărește, adăogînd apoi mai familiar: Puteți dormi liniștit, că doar sînt polițist vechi și mă cunoașteți...

Șeful îl privi lung, mormăi ceva, îi întinse mîna și ieși mîndru, însoțit pînă afară de subcomisarul Dumitru Popescu, cu capul gol, strălucitor de respect și repetînd mereu:

— N-aveți nici o grije, don șef... Icoana mea e datoria și ordinele superiorilor... Vă salut!... Trăiți!...

Rămas singur, subcomisarul se scărpină în cap oftînd, se uită la ceas și-și zise:

— E de-abia opt... Pînă la unu aș putea trage un pușor de somn... Numai de nu m-ar supăra nimeni...

Își scoase tunică, să n-o boțească, și o agăță în cuier, pe urmă se trînti pe divanul de piele hodorogit, cu fața-n sus, ca să nu doarmă greu.

În biuroul circumscripției era căldură și tăcere. În antreu, pe un scaun fără spetează dormita un sergent, iar din beci se auzea cîntecul desperat și fals al unui arestat.

Subcomisarul aștepta somnul cu ochii închiși, mișcînd din buze și suflînd pe nas din ce în ce mai apăsător. Prin creieri însă gîndurile îi alergau valvîrtej stîrnind întrebări și căutînd răspunsuri. De ce l-a privit așa de ciudat șeful?... O fi știind că-i vine greu să execute ordinul domnului prefect, că, de n-ar fi cele de pe de lături, s-o dai dracului de poliție... Parcă șeful zice: „Ia-mi, Doamne“?... Leafa, vai de ea... Cum să-ți hrănești nevastă și copii, să-i îmbraci omeneste și să-i încălți, să plătești chirie?... Omul mic e uitat de Dumnezeu, și dacă nu știe să se poarte... Și șeful s-a uitat așa de ciudat... Foarte ciudat... foarte...

Tocmai după miezul nopții se trezi speriat, sărînd drept în picioare. Văzînd că n-a întîrziat, se linișți și murmură căscînd:

— Dacă n-am pus pe sergent să mă scoale, de!... Am ațipit nițel... Știu că m-oi fi buhăit... Dar nu-i nimic, la frig trece repede...

Se uită în oglinjoara din perete. Era scund, vînjos, cu fața plină, cu o privire blîndă și umilă. Pe frunte îi luceau acuma șiraguri de bobite de sudoare, ca o coroană de om necăjit.

— Hai, hai la datorie, băiete, nu lenevi! se îndemnă dînsul, îmbrăcîndu-se tacticos și luptîndu-se cu moleșeala somnului.

Îmbondorit bine, cu o căciulă de miel în cap, părea mai înalt și impunător. Sculă pe sergent, să aibă grije pînă se întoarce din inspecție...

Afară viscoalea. Gerul pătrundea la os. Pe străzile pustii și albe, vîntul aspru stăpînea furios, pleznind cînd din față, cînd din spate pe subcomisarul Popescu, care, zgribulit, cotea dintr-o stradă într-alta.

„E bine... Bravo! se gîndea trecînd petrotuarele cîrciumilor și cafenelelor zăvorite. Oameni de treabă săracii... Cum să nu-i servești?”

Numai la „Café de Paris“ văzu de departe lumină. Se supără și intră glonț la proprietarul localului.

— Bine, nene Negrescule, se poate?... Așa execuți d-ta ordinul poliției?... Tocmai d-ta, care, de, mă așteptam la un concurs, zău așa...

— Ce să fac, șefule? se scuză proprietarul frecîndu-și mîinile. Du-te de vezi și d-ta! Numai oameni mari, primul-procuror, judecătorul de instrucție de la a treia, șeful de cabinet de la Interne... Pot eu să-i dau afară, spune?

— Trebuie, nene, dacă-i așa ordinul! zise polițistul mai domol.

— Eu nu îndrăznesc, șefule, iartă-mă... Dă-i afară d-ta, și mă închin! Nu poți zice că-i rea-voință...

Subcomisarul intră nehotărît în sala mare, scăldată în lumină și răsunătoare de veselie. Într-o boxă din fund, înconjurați de o ceată de chelneri, cinci domni cu fețele roșii și două doamne foarte vopsite și decoltate răcneau în cor la lăutarii care nu puteau dibui o anume romanță de amor. În răstimpuri, însă, ciocneau paharele cu șampanie și, în vreme ce ei beau, chelnerii și lăutarii zîmbeau cu admirație... Subcomisarul se opri uluit, cu ochii la dînșii: n-a mințit proprietarul... Uite procurorul, oarecum supe-

riorul lui... Și acuma să se ducă el, biet subcomisar să-l poftescă afară? Să se pună el cu toate mărimile astea!... Dar dacă mîine, fiindcă le-a stricat cheful, o să bată un telefon prefectului: uite-așa și-așa, subcomisarul Popescu a făcut și a dres... Mărimile astea cu o singură vorbă pot să-l sufle din slujbă și să-l nenorocească pe toată viața, să rămîie pe drumuri cu nevasta și copiii... Ce să te pui tu, mititel și calic, cu niște oameni mari ca ăștia?... Mai bine, cum zice și nevasta, să cauți să le intri în voie, că de ei atîrnă soarta celor mici... Ba te pomenești că dacă le zic acuma ceva, se supără și mă înjură de mă fac de rîsul chelnerilor!...

— Oricum, nene Negrescule, trebuie să le spui d-ta frumos că-i ordinul domnului prefect, zise subcomisarul înfricoșat și zăpăcit. Trebuie, nene! Altfel intru eu în bocluc și ar fi păcat, nene!...

În cele din urmă, proprietarul se înduioșă și se duse la masa boierilor. În clipa următoare toate privirile se îndreptară spre subcomisarul Popescu, ș-apoi cîteva glasuri răcniră răgușit:

— Comisarul!... Să vie comisarul să bea cu noi șampanie!...

Popescu salută cu groază și cu respect spre masă, retrăgîndu-se în același timp spre ușă, ca să scape de manifestația primejdioasă.

Cînd gălăgia era mai aprinsă, în prag apărură bruscați însuși prefectul poliției, înalt, spătos, îmblănit, înșoșonat, cu căciula de lutru trasă peste urechi și cu o havană între dinți. Subcomisarul salută încremenit, vrînd să zică „trăiți!” și neputînd scoate glas. Prefectul însă merse drept la masa chefliilor, unde fu primit cu însuflețire furtunoasă. Dădu mîna cu toți, mîngîie pe doamna blondă, ciocni un pahar de șampanie și apoi

se depărtă în uralele domnilor. Popescu îi deschise ușa cu plecăciune.

— Ia vino puțin cu mine! șopti prefectul, ieșind.

Pe trotuar, lângă automobilul care pufăia nervos, prefectul scoase un carnet și-i zise sec și tăios:

— Așa-mi execuți d-ta ordinele, ai?... Caști gura la oameni, în loc să...

— Domnule prefect... trăiți! bîlbîi subcomisarul tremurînd, e don prim-procuror... e... oameni mari... Eu am spus că d-voastră ați ordonat...

— Ai spus, ai?... Oameni mari, ai?... Lasă, că te învăț eu cum să-ți faci datoria, domnule! N-ai grije, te învăț!... Numele d-tale?

— Popescu Dumitru, trăiți... Eu cum am putut, don prefect... oameni mari...

Însemnîndu-l în carnet, prefectul îi mai spuse că are să-l învețe și apoi se urcă în automobil...

A doua zi subcomisarul primi, în scris, învățătura prefectului: amendat cu leafa pe trei zile.

— Ce ți-am spus eu, Popescule? întrebă șeful circumscripției citindu-i pedeapsa. Apoi dacă nu înțelegeți de vorbă, ce să vă fac, domnilor? urmă adresîndu-se și celorlalți subcomisari de față. Datoria, domnilor! Nu-mi umblați mie cu oameni mari și cu fleacuri! Acuma să te înveți minte! zise apoi iar către Popescu. Să fi adus imediat jandarmi și cu baioneta să-i fi scos afară!... În fața ordinului nu există nici procuror, nici ministru, nici rege!... Ordinul-i ordin, domnilor!...

Subcomisarul Popescu recunoscă că a greșit și primi amenda cu resemnare. Așa se și cuvine. Dacă s-a uitat că-i cutare și cutare, în loc să fi executat ordinul!... Ce oameni mari? Legea nu cunoaște oameni mari și oameni mici. În fața dreptății toți oamenii

sînt la fel... Slujbașul să nu se uite nici în dreapta, nici în stînga, ci drept înainte, cum îi spune legea... Asta-i!...

Totuși, nevastei nu-i mai spuse ce-a pățit. Numai cînd femeia îi aduse iar vorba de oamenii mari, i-o reteză scurt, zicîndu-i cu încredere:

— Omu-i om, nevastă, fie că-i mare, fie că-i mic!...

Peste cîteva zile însă șeful întrebă, ridicînd nasul dintr-o circulară:

— Care-i de serviciu azi, băieți?

— Eu, don șef! strigă Popescu.

— Diseară-i bal mascat la „Eforie“, știi?

— Nu știu, don șef, că-s familist și nu obișnuiesc...

— Diseară facem serviciu la bal, ai înțeles?... Dar să fii cu ochii-n patru, că-i foc! Rîndul trecut s-au furat acolo paltoane și haine de zeci de mii de lei și acuma domnul prefect ne face pe noi răspunzători de orice pagubă... Va să zică, așa să știi, Popescule!...

Ai zece jandarmi!... Să meargă strună!...

— Lăsați, don șef, că-mi cunosc datoria la perfecție! zise subcomisarul clipind jovial.

Seara, subcomisarul Popescu plecă la „Eforie“ cu jandarmii și cu un plan foarte chibzuit. Puse doi oameni la intrare, însărcinați să nu dea drumul nimănui fără bilet sau legitimație; astfel e sigur că nu se va putea strecura nici un pungaș... Ceilalți jandarmi fură orînduiți în diferite colțuri ale garderobei, să supravegheze pe oricine s-ar apropia de haine fără drept. El însuși se plimba de ici-colo, cu mîinile la spate, cu chipiul pe ceafă, mulțumit ca un comandant victorios.

Într-un tîrziu, jandarmii de la intrare opriră pe un boier gras, burtoș, cu blana pînă la pămînt și cu joben în cap:

— Bilet sau legitimație!...

— Ce bilet, mă? răspunse boierul ridicînd barba și uitîndu-se peste capul lor. N-am nevoie de bilet...

— Fără bilet nu se poate... Avem ordin...

— Ce ordin, ce nu se poate? ! se miră domnul întăritîndu-se. Ia dă-te la o parte, țoapă! Aide, că pe urmă...

Subcomisarul, văzînd stăruința boierului, interveni grav:

— Vă rog, domnule, jandarmii au ordin... Dacă n-aveți bilet, trebuie să vă legitimați, altfel...

— Eu nu mă legitimez în fața unui subcomisăraș ca d-ta! Știi d-ta cine-s eu?

— Nu vă cunosc, domnule, făcu subcomisarul mai apăsător, și vă rog să vă legitimați dacă vreți să intrați în bal...

— Impertinentule! izbucni boierul nemaiputîndu-și stăpîni indignarea. Am să-ți arăt eu cine sînt! Am să...

Vru să treacă în sală și întinse brațul să dea la o parte pe jandarmi. Atunci însă subcomisarul, jicnit, răcni:

— Pune mîna pe el, jandarm! Pune mîna!... M-a ultragiat în exercițiul funcțiunii!... Pune mîna!...

În clipa aceea sosi, în capul gol și cu părul mare, președintele balului și, luînd respectuos de braț pe domnul gras și furios, zise subcomisarului:

— Se poate să nu cunoașteți pe domnul Davidoglu, șeful? Vai de mine!... Și să-l superi în așa hal?... Dar cine nu-l cunoaște?... E prim-efor, șeful, om mare... Se poate?... Poftiți, domnule Davidoglu, și vă rog foarte mult să scuzați că...

— Ai să vezi tu mîine cine-s eu, obraznicule! strigă Davidoglu subcomisarului, dispărînd la brațul președintelui, care încerca să-l potolească.

După ce-i trecu mînia, subcomisarul Popescu se simți mîndru și fericit că și-a făcut datoria pe deplin, și a doua zi se așeză tacticos la biuro, chiar în fața șefului, să scrie raportul cuvenit despre cele întîmplate la bal. Cînd să înceapă, însă, telefonul zbîrnăi deodată, parcă mai aspru ca de obicei. Aparatul era în perete, lîngă masa lui, încît auzea tot.

— Allo!... Allo!... Aici șeful circumscripției... Vă salut, domnule prefect!...

— Bine, domnule, ce s-a întîmplat aseară la „Eforie“?... Se poate să fie atît de necuviincios subcomisarul d-tale, cu un om mare ca domnul Davidoglu?

Popescu auzi foarte deslușit glasul prefectului prin telefon și, din felul cum a lungit numele lui Davidoglu, a înțeles că era chiar acolo în biuro.

— Domnule prefect, vă rog, zise șeful, șovăind totuși pușin, subcomisarul nu și-a făcut decît datoria și a executat întocmai ordinul d-voastră... Am fost și eu, după incident, la „Eforie“ și m-am informat personal. Absolut toată lumea care a fost martoră întîmplării mi-a declarat că domnul Davidoglu nu numai că a refuzat să se legitimeze, dar a și ultragiat pe subcomisarul Popescu, încît vedeți, domnule prefect...

— Ei, asta-i acuma! mormăi glasul în telefon. Subcomisarul e dator să cunoască pe oamenii noștri mari și să se poarte cuviincios! Era de datoria lui să...

Popescu, zăpăcit de spaimă, nu mai auzi lămurit decît sfîrșitul:

— Comunică deci subcomisarului că l-am amendat cu leafa pe cinci zile, pentru că s-a purtat necuviincios cu publicul!

— Prea bine, domnule prefect! murmură șeful, agățînd receptorul. Apoi, întorcîndu-se și strîngînd

din umeri, adăogă: De, Popescule, ce pot eu să fac mai mult?... Ai auzit?

— Auzit, don șef, rosti subcomisarul foarte răgușit și privind speriat mereu aparatul telefonic. Ce să mai zic, don șef? De... de... de...

Șeful se plimba mormăind printre biurouri, ceilalți scriau tăcuți, și penițele scârțiau ca niște plinsete înăbușite. Subcomisarul Dumitru Popescu se uita acuma împrejur, neputincios, parc-ar fi cerut ajutor. Se aplecă apoi să înceapă totuși raportul, dar se opri înainte de-a înmuia în cerneală și zise deodată ușurat, ca și când i s-ar fi ridicat o piatră de pe inimă:

— Doamne ferește de ceasul rău, don șef!... Doamne ferește!...

LA URMA URMEI...

Ignat Pascu, directorul proprietății, își smulse deodată nasul din dosar, parcă i-ar fi căzut în creștetul capului un strop de apă în clocot.

— Dorina! murmură dînsul, trăgînd cu urechea. Ce caută nevasta mea la Faranga?

Faranga, divorțat, bogat și încă în floarea vîrstei, era directorul embaticurilor și făcuse curte Dorinei pînă deunăzi, cînd Pascu i-a prins mai-mai asupra faptului, dar i-a iertat, fiindcă se ferea de scandaluri și, ca om cu socoteală, n-a vrut să-și strice liniștea și casa din pricina unui prieten necinstit... Și totuși, acuma auzea limpede glasul Dorinei în biurul embaticurilor, despărțit numai printr-o ușă condamnată de cabinetul directorului proprietății.

De indignare, Pascu încremeni pe scaun, lîngă masa de scris încărcată cu dosare; și fu silit astfel să asculte cu luare-aminte uneltirile vinovaților. Era singur în biurou; dar pe fereastra plouată îl pîndea de-afară o zi morocănoasă de sfîrșit de toamnă.

Alături, glasurile prindeau din ce în ce mai mult curaj:

— Nu mai pot fără de tine, oftă Faranga, gros și cu foc. Trebuie să ne întâlnim undeva, altminteri să știi
5 că mă omor!

— Sînt nenorocită și desperată, se plînze îndată Dorina. Dar cum să ies în oraș dezbrăcată? Judecă și tu, micule... A venit iarna, și n-am nici haină, nici blană ca lumea... Îți închipui cît de greu îmi vine
10 să-ți spun asemenea necazuri, și totuși, trebuie să-ți spun, căci te iubesc...

Pascu, într-un acces de revoltă, făcu o mișcare scurtă cu scaunul, hotărît parcă să-i prindă a doua oară; chibzuiala și curiozitatea îi stăviliră repede
15 avîntul. Totuși, din pricina zgomotului, dincolo glasurile amuțiră, și de-abia după o pauză prudentă se ridică iarăși, fricoasă, șoapta lui Faranga:

— Mi se pare că-i aici Ignat...

— Nu se poate, te înșeli, îi răspunse Dorina, cu
20 siguranță. L-a chemat secretarul general. Mi-a spus aprodul... N-ai grijă...

Apoi, cu încetul, convorbirea reveni în făgașul de adineaori. Faranga îi dădea zor cu întâlnirea, și Dorina se plîngea că e dezbrăcată... În sfîrșit, cu
25 multe precauții, ca să n-o jicnească, el o rugă să primească un cadou de cîteva mii de lei, iar ea, foarte bucuroasă și protestînd că nu se poate, primi. Din nenorocire, însă, Faranga, nu avea bani la dînsul și-i ceru voie să-i trimită mîine. Bucuria Dorinei se
30 mohorî pe dată, căci trimiterea era plină de primejdii, fiind înconjurată numai de spioni de-ai lui Pascu, și... În cele din urmă, tot ea găsi mîntuirea: Faranga să puie plicul cu cadoul în mîneca rășfrîntă de la paltonul lui Pascu, care, zezec și nătăfleț cum l-a

lăsat Dumnezeu, n-are să bage de seamă nimic. Faranga, mai puțin îndrăzneț, încercă să-i explice că nu-i bine să te joci cu focul, pînă ce Dorina îi alungă temerile printr-o sărutare zgomotoasă, însoțită de
5 făgăduința solemnă că în mîneca lui Pascu va găsi și răspunsul ei, care va hotărî ceasul fericirii lor stingerite de atîta vreme...

Sătul de cîte auzise, Pascu se sculă în picioare și trînti un teanc de dosare pe biuro. Mînia i se potolise, lăsîndu-i în inimă o amărăciune apăsătoare. În cabinetul lui Faranga se înțelenise o tăcere fierbinte, din care pe urmă se destrămă un foșnet și o șoaptă:

— Du-te, măicuță... a venit Ignat...

Peste cîteva clipe, Dorina intră strălucitoare la Pascu și-l sărută prelung.
15

— O, micule, cît muncești tu pentru nevestica ta!... Ai avut vreo supărare de ești așa de abătut?

Îndrăzneala ei îl dezarmă cu desăvîrșire; îi răspunse încurcat:

— Nimic... de-ale slujbei... secretarul general...

— Așa-i slujba, micule, oftă ea cu compătimire de teatru, adăogînd însă imediat, foarte veselă: Am trecut pe-aici numai să-ți spun o veste minunată. Știi, am fost pe la mama, chiar de la ea viu, și i-am
25 cerut de la obraz vreo zece mii de lei, ca să mă îmbrac de iarnă... De ce să te mai plictisesc pe tine, cînd mama, slavă Domnului, are destule parale?... N-am făcut bine?

— Da... mama are, zise Pascu mai nervos, cotrobăind într-un sertar, ca să nu izbucnească.
30

Dorina mai ciripi vreo cinci minute, încîntată și fericită. Apoi plecă fredonînd, lăsînd în urma ei o dîră de parfum.

Pascu rămase uluit, cu ochii după ea, gândindu-se
ce să facă acuma? Se zbuциumă zadarnic; nu se putu
hotărî. Ştia însă că Dorina va minţi, se va jura, va
protesta şi-l va convinge că nu-i nimic adevărat.

5 Dacă a fost ea în stare, după ce a iertat-o ca un cavaler,
să mai vie la minister şi să intre la Faranga fără teamă
şi fără ruşine... De altfel, după-amiazi, Dorina aduse
iar vorba despre mă-sa, povestindu-i din fir în păr
cum a luptat pînă ce i-a smuls făgăduinţa că-i va da
10 negreşit banii, încît Pascu trebui să-i mulţumească
frumos că l-a scăpat de nişte cheltuieli așa de urgente.

A doua zi, la biurou, scoţînd capul după un
servitor care adormise pe coridor, Pascu zări pe
Faranga umblînd de ici-colo, grăbit şi nerăbdător, şi
15 înţelese că într-adevăr vrea să se ţină de vorbă. Întîi
se supără şi se gîndi să-l tragă la răspundere, dar pe
urmă cumpăni bine lucrurile, îşi luă seama şi, punînd
subţioară cîteva dosare, porni la secretarul general.

Se întoarse tocmai peste o jumătate de oră şi,
20 cu băta de inimă, se aruncă la paltonul ce atîrna
nevinovat în cuier. Şi în mîneca răsfrintă găsi un
plic, şi în plic, înfăşurate într-o duioasă scrisoare de
dragoste, zece hîrtii noi de cîte o mie. Atunci Pascu
se așeză la biurou, citi scrisoarea cu atenţie, se ridică
25 iar în picioare şi stătu un răstimp, uitîndu-se spre
fereastră, cu banii într-o mîină şi cu răvaşul de iubire
în cealaltă. Apoi brusc deschise un sertar şi ascunse
hîrțiile într-un regulament de împrumut, iar
scrisoarea o rupse în bucăţele foarte mici şi o zvîrli
30 în foc, mormăind cu o strîngere din umeri:

— La urma urmelor... Să vedem... Adică de ce
să-mi fac eu atîta inimă rea?

În poarta ministerului, ieşind de la slujbă, se
întîlni cu Faranga, dar trecu nepăsător, legănîndu-şi

ca de obicei mîna dreaptă... Acasă nevastă-sa îl întîm-
pină în antreu şi, cu mare explozie de drăgălăşie, îi
ajută să-şi lepede paltonul şi se grăbi să i-l scuture cu
însăşi mînuşita ei şi să-l perie cu măturica, înainte de
5 a-l agăţa în cuier. Pascu îi mulţumi şi intră liniştit
în sufragerie. Dorina îl ajunse din urmă, repede şi cu
drăgălăşia potolită... Potrivindu-şi şervetul la gît,
bărbatul o întrebă, îngrijorat:

— Unde mi-ai pus paltonul, dragă, că am nişte
10 hîrtii oficiale...

Femeia îi aruncă o privire dispreţuitoare.

— Poate doreşti să ţi-l servesc la masă?... Vezi,
aşa eşti tu... Niciodată nu ştii să preţuieşti o gentileţe...

Apoi toată după-amiaza Dorina se perpelii şi
15 bufni fără astîmpăr. Totuşi, la cină, Pascu îi mai zise,
ca din întîmplare:

— Ei, ce-ai făcut cu mama? Ți-a dat banii?

De data aceasta însă Dorina izbucni:

— Fireşte, eu să mă milogesc, şi d-ta să huzu-
20 reşti... Destulă ruşine că nu eşti capabil nici măcar
să mă îmbraci, de-am ajuns să nu mai pot ieşi pe stradă!
În schimb, scandaluri de gelozie ştii să-mi faci...
Ehei, proastă mai sînt eu, bine a zis cine a zis!

Pascu înghiţi ca un filozof şi pe urmă dormi
25 scaldat.

Dimineaţa, mergînd la slujbă, îşi pipăi mîneca să
vadă de nu-i duce lui Faranga vreo somaţie. Pe la zece
îl chemă ministrul şi-l ţinu zece minute. Cînd se
întoarse, îşi găsi paltonul pe jos, cu cheotoarea ruptă,
iar alături auzi pe Faranga răcnind la cineva şi bătînd
30 cu pumnul în masă...

Trei zile gustă Pascu plăcerea zbuциumărilor
altora. A patra zi, însă, cîntărind o rezoluţie pentru o
chestie încurcată, se pomeni cuprins de îngrijorare.

Dăduse adineaori peste hîrtille de o mie, și acuma îi veni în minte că afacerea aceasta nu se poate opri aici. Odată și odată trebuie să se afle că banii lui Faranga s-au împotmolit în mîneca lui, și atunci?... Și baremi de-ar fi păstrat scrisoarea de dragoste!

La masă, în vreme ce Dorina, tăcută și melancolică, stătea cu privirea în farfurie, Pascu îi zise cu blîndețe:

— Mi se pare că mama ta nu se mai îndură să te ajute!

Dorina ridică ochii, înțepată și gata să-l fulgere. Dar el, cu o energie neobișnuită, o domoli și urmă:

— Mama ta ți-a făgăduit și nu ți-a dat, eu nu ți-am făgăduit și uite... ți-am făcut rost... ca să nu mai fii dezbrăcată...

Își șterse gura cu șervetul, scoase portofoliul, numără banii și-i întinse peste masă cu un zîmbet de cuceritor. Dorina se uită o clipă cu spaimă la dînsul, apoi alergă și-l îmbrățișă, gîlgîind:

— O, micule drag, iartă-mă... inimă de aur.

Casa se umplu iar de veselie și de planuri de cumpărături. În amurg, însă, Dorina căzu pe gînduri și îl întrebă de unde a luat atîția bani? Pascu improvază o minciună complicată și ea îl crezu, dar cu o fluturare de surîs în colțul buzelor.

A doua zi Pascu plecă la minister mulțumit ca înainte de a-și fi prins nevasta cu Faranga. De-abia în biurou își aduse aminte de mîneca paltonului. O pipăi cu încredere și înlemni. Descoperi un plic mititel, fără adresă și nelipit, iar înlăuntru numai trei cuvinte: „Ești zevzec! Dorina.“

„Uite fericirea mea“, își zise Pascu, înseninat, punînd plicul la loc.

Se duse îndată la arhivă, după un dosar, ca să poată Faranga să-și ia răspunsul. Se întoarse

înapoi fluierînd ca un copist amoretat. Cînd să se așeze însă la biurou, îi răsări în minte o întrebare: de ce oare n-a fost pe plic nici o adresă? Se uită spre palton și văzu că Faranga umblase la scrisoare. Acuma îi părea rău că n-a examinat mai de aproape plicul. Dar Faranga i-a boțit de tot mîneca... Vrînd s-o po-trivească, simți ceva. Plicul. Va să zică, Faranga l-a citit și l-a pus înapoi?

Pascu rămase cu plicul în mîină și cu o îndoială nouă în suflet. Nu mai știa ce ține între degete: fericire sau nefericire... Apoi, ridicînd din umeri resemnat, aruncă plicul în foc, murmurînd:

— La urma urmelor...

CUMPĂNA DREPTĂȚII

— Gaz!... Hai gaz!... Am sosit cu gaz! mormăi
Șulăm intrînd, cu cobilița pe umăr, în curtea avoca-
tului Miliță Dogaru.

Portița de fier se închise singură în urma lui.
Duzii bătrîni, străjerii porții, își întindeau umbrele
pe prundișul curat, care scîrțîia umed sub bocancii
scorjiți. În mijlocul curții, casa veche, văruiată de
curînd și cu coperișul de tinichea nouă, se scâldea încă
somnoroasă în bătaia soarelui de dimineață, sclipind
și scînteind raze albe în toate geamurile... Șulăm ocoli
cu băgare de seamă treptele de piatră și se îndreptă
spre fund, pînă la ușa bucătăriei, unde, lăsîndu-și
jos bidoanele pline și așezîndu-le binișor, ca să nu se
răstoarne, repetă mai dulce și trăgănat:

— Gaz... gaaz... gaz...

Peste cîteva clipe îi răspunse din bucătărie un
glas jovial:

— Bine că veniși, jupîne... prea bine... Stai
nițel... numai cinci minute...

— Stau... iacă stau, murmură Șulăm cu o resem-
nare firească, ridicînd ochii spre casa avocatului și
privind-o ca și cum s-ar fi întrebat cît o fi costat repa-
rația, și mai ales coperișul cel nou.

5 Așteptă așa vreun sfert de ceas. Era om trecut de
șasezeci de ani, deșirat și puțin adus de spinare, cu
hainele îmbîcsite de pete și miros de gaz... De subt
pălăria soioasă i se zbîrlea părul lung, amestecîndu-se
cu barba lăptoasă cafenie, în care firele argintii se
10 puteau număra pe degete. Ochii negri, mici, împrej-
muiți cu mii de zbîrcituri, se ascundeau în fața păroasă
ca două mărgele de sticlă...

Bucătăreasa se ivi în sfîrșit în prag, voioasă,
suflecată, roșcovană și zîmbitoare, răspîndind în
15 răcoarea curții o undă de ceapă tocată și de aburi...
Șulăm o cîntări puțin din ochi și, înainte de-a apuca
ea să deschidă gura, îi zise bănuitor:

— Ai spus că azi îmi plățiți?...

— Am spus, jupîne, făcu bucătăreasa, pierzîndu-și
20 brusc zîmbetul, vezi bine c-am spus, dar acum boierul
nostru doarme, și n-avem voie să-l sculăm pentru
nimica-n lume... Eu și aseară i-am spus că iar o să
vii azi după bani și că ni s-a isprăvit gazul... Cine să
se înțeleagă cu dumnealui? Zice să-ți spun să mai
25 aștepți, că săptămîna viitoare o să-ți plătească tot...

— Ce săptămîna viitoare?... Ce să aștepți? se
miră Șulăm. Ce?... Asta-i vorbă?... Apoi eu nu mai
vreau săptămîna viitoare, auzi?... Mie-mi trebuie
gologani, că eu n-am capital să aștept iar săptămîna
30 viitoare!... De trei săptămîni, mereu săptămîna
viitoare...

— Lasă, jupîne, că doar n-o să înșele boierul
pe unul ca dumneata, ce Dumnezeu! îl întrerupse bu-
cătăreasa cu o mîndrie aproape disprețuitoare.

Glasul și fața femeiei umplură deodată de mînie pe Șulăm, care începu să răcnească, scos din fire și bălăbănind cu amîndouă mîinele, ca și cum ar fi vrut să se ferească de un vrăjmaș:

5 — Apoi atunci de ce umblă să mă înșele?... N-are de unde să-mi plătească?... De ce nu vrea să-mi plătească?... Că eu acum nu vreau să mai aștept, auzi? Nu vreau și nu vreau!... Mie să-mi dai banii, că eu n-am furat gazul! Eu am plătit de la mine trei
10 vedre de gaz și vi l-am dat pe datorie... Eu nu pot, nu pot... nu pot...

Se făcu vînat la față strigînd, barba creată îi juca înfrigurată, iar ochii i se umflară, stînd parcă să sară din orbite.

15 — Vai de mine, jupîne, se cruci bucătăreasa cu obrazii lucitori. Ce-i cu dumneata?... Cu mine și-ai găsit să te sfădești?... Boierului să-i spui ce spui, că dumnealui e stăpînul!

20 — Eu pot să-i spui orișicui... Mie nu mi-e rușine pe banii mei, că eu muncesc de-mi zdrobesc oasele... eu... eu...

Se opri brusc și rămase cu ochii în ochii femeiei, care stătea în ușa bucătăriei. Uimirea ei îi stinse furia ca un pahar de apă peste un chibrit aprins fără rost.
25 Mai bolborosi de cîteva ori „eu... eu“... din ce în ce mai încurcat și mai domol, apoi barba i se mototoli pe piept, acoperindu-i gulerul sclipitor de murdărie.

Casa avocatului era într-o stradă tăcută. Zgomotul orașelului tremura blînd, înăbușit în văzduh,
30 cu sfiala unui zumzet de stup harnic. În curte însă stăpînea numai duduitul focului din bucătărie și hîrîitul oalelor de pe vatră...

Șulăm, între tinichelele cu gaz, părea un par mîncat de carii, gata să se prăvălească la o suflare de

vînt. Respira greu. Buzele îi țicăiau. Mîinile, lăsate moarte în jos, i se zvîrcoleau nervos în răstimpuri.

5 — Acu eu ce să fac? șopti într-un tîrziu, umil, rugător. Că mie-mi trebuie bani, că eu trebuie să plătesc, că pe mine nu mă așteaptă, că eu...

Începu să se legene pe picioare ca la rugăciune și înălță privirile spre cerul alburii... În creieri i se vălmășeau vertiginos gînduri și amintiri, toate deopotrivă de ațîțătoare. Miliță Dogaru caută să-l înșele,
10 asta-i sigur, și de-aceea îl tot amîină cu plata de pe o săptămîină pe alta... Miliță Dogaru, avocat bogat, nu i-ar putea arunca lui cîțiva poli dacă ar vrea să plătească?... Adică s-a apucat el, la bătrînețe, de negoț cu gaz, ca să-l tragă pe sfoară tocmai un om care
15 se joacă cu banii? El a muncit din greu o viață întregă, și a suferit, și s-a trudit de și-a crescut copiii: doi feciori însurați și cu prăvălii, unul la Craiova, altul la București; trei fete măritate și înzestrate... Muncește bucuros și azi, cutreieră ulițele orașelului cu cobilița
20 în spinare și se hărțuiește cu platnicii răi, fiindcă nu-l rabdă inima să stea degeaba, dar de ce să-l înșele Miliță Dogaru?

25 Cu cît se gîndea mai mult că vrea să-l înșele, cu atît mînia neputincioasă i se înfigea mai tare în suflet. Se uită iar în ochii bucătăresei, lung, parc-ar fi vrut să-i scruteze adîncurile creierilor, apoi o întrebă cu imputare și plîngător:

— De ce umblați voi să mă înșelați pe mine?

30 Femeia rîse deodată, ca și cînd ar fi auzit o glumă, se bătu cu palma peste gură și răspunse:

— Ia fugi, jupîne, că mă faci să și rîd cu prostiile astea!

Șulăm clătina din cap, mai necrezător, și întrebă mohorît:

— De ce nu plățiți, de ce nu...

— Acu lasă, nu mă ține de vorbă, că-mi dau oalele-n foc, jupîne, îl întrerupse bucătăreasa, nerăbdătoare. Măsoară mai bine cinci chile de gaz, și lasă, că-ți plătește conașul... Hai, repejor!

Atunci Șulăm, scos din minți, prinse iar a răcni:

— Ce?... Ce?... Să-ți mai dau gaz tot pe datorie? Ca să mă înșelați mai bine?... Eu nu dau nimic, auzi tu? Nu dau și nu dau, auzi? Dar să-mi plățiți, uite-acu, toată datoria, toată... toți banii mei... toți...

— Taci, jupîne, nu țipa, că scoli din somn pe boieri și te aud vecinii! zise femeia, încercînd să-l potolească.

Dar Șulăm nu mai vedea, nu mai auzea, ci urla într-una, răgușit, amenințînd cu pumnii casa avocatului:

— Mie nu-mi pasă de vecini și de nimeni pe banii mei și pe munca mea!... Eu nu înșel pe nimeni, dar voi sînteți înșelători și hoji, că umblați să furați pe un om sărac!... Hoji sînteți, să știi tu, hoji, hoji!...

— Ce-i aici? răsună deodată, dinspre scara de piatră, glasul avocatului.

Miliță Dogaru, în halat, cu boneta de noapte în cap, seapropie furtunos, cu mustățile cărunte, ciufus lite, cu somnul în ochi, repetînd:

— Ce s-a întîmplat aici?... De ce zbieri, jidane?

Șulăm îi ieși înainte cîțiva pași, sfidător, strîgînd:

— Io-s jidan, dar dumneata vrei să mă înșeli!... Să-mi plătești gazul, să-mi plătești...

Avocatul avu o fulgerare de șovăire în fața îndrăznelii neașteptate, dar în clipa următoare își încleștă stînga în barba lui Șulăm, și cu dreapta începu să-i care la pumni peste cap, mormăind înfundat:

— Îndrăznești, tîrtane?... Îndrăznești?... Îndrăznești?...

Furia găzarului pieri ca prin farmec după prima lovitură.

— Ce... ce... mă bați, coane Miliță? bîlbăi dînsul, dîndu-se înapoi și încercînd să-și scape barba din mîna avocatului.

— Îndrăznești?... Îndrăznești? repeta Dogaru, izbindu-l tot mai cu sete și gîfîind din ce în ce mai greu.

Subt ploaia de lovituri, Șulăm căzu grămadă între bidoanele cu gaz. Pe nas porni a-i curge un fir de sînge negricios, mînjindu-i mustățile și prelungindu-i-se pe barbă. Îi bubuia capul și i se părea că a început să se învîrtească și curtea nebunește. Buzele lui însă bolboroseau mereu:

— Ce... ce... pe banii mei... coane Miliță...

Văzîndu-l jos, avocatul se potoli, își îndreptă halatul boțit și strigă obosit:

— Aide, piei din ochii mei, tîrtane, că-ți zdrobesc căpățîna!... Nerușinatule și ticălosule!

Bucătăreasa, care încremenise în ușa de spaimă, acuma ajută lui Șulăm să se ridice de jos, îi dădu pălăria și-i zise cu milă:

— Du-te, jupîne, du-te cu Dumnezeu...

— Plec, iacă plec, murmură ovreii uluit, strîngîndu-și măsurile împrăștiate. Plec... Io... pe banii mei... la bătaie...

Își luă cobilița pe umăr și se îndreptă spre poartă, în vreme ce avocatul intră în casă, bufnind răcorit:

— Fire-ai al dracului de jidan, fără rușine...

La poartă, Șulăm își șterse nasul, își aduse aminte că a căzut peste bidoanele pline și se gîndi: „Bine că nu s-a vărsat gazul“...

În uliță se opri, se uită înapoi și bolborosi mirat:

— De ce să mă bată pe banii mei?... Ce i-am făcut eu să mă bată din senin?...

5 Bucătăreasa stătea în același loc, ținându-se cu mâna de falcă, parcă ar fi așteptat o urmare...

2

Șulăm o apucă în dreapta... Își ștergea mereu
nasul cu mîneca stîngă și, pipăindu-și fruntea și tîmplele,
simți că i-au ieșit cucuie în locurile ghionturilor.
10 Capul îi vijăia de durere. Întîmplător văzu urme de
sînge pe mîneca hainei și se sperie și iar murmură:
— Bătaie... pe banii mei...

Totuși, îi veni în minte că încă n-a vîndut nimic
azi și își zise că urîtă safta a făcut. Se dusesse înadins
15 la Miliță Dogaru tocmai ca să înceapă ziua cu bine,
și, cînd colo... Dar asta nu se poate să rămîie așa!
Nu se poate... El bătaie n-a mîncat niciodată, că s-a
ferit de pozne și de oameni răi, și mai bucuros s-a lăsat
păgubaș decît să pățească cine știe ce. Și acuma, la
20 bătrînețe... pe banii lui...

În colțul străzii simți că îl apasă prea rău cobilița,
mai rău ca totdeauna, deși o mutase de cîteva
ori de pe un umăr pe cellalt. Își șterse fruntea îmbrobonată
de sudori și atunci îi trecu prin minte: „Am să-l dau în judecată,
25 să-mi plătească și bătaia“...

Dar numaidecît se gîndi că judecata e cu multă
cheltuială și cu două tășuri, chiar cînd ai de-a face
cu oameni de seama ta... Cum să se ia el la harță cu
Miliță Dogaru, singurul avocat în tîrgușor, care a
30 făcut avere din pricinile altora! Ar mai fi, ce-i drept,
un avocățel ovrei, Iosipovici, acioat aci de vreo doi

226

ani, tinerel, slăbuț, cu patru copii, trăind mai mult
din mila lui Dogaru, fiindcă toată lumea trage la cel
cu greutate... Apoi dacă-i așa?...

5 Zăpăcit și socotind că totuși asta nu poate rămîne
baltă, Șulăm se pregătea să plece mai departe, să mai
chibzuiască... În clipa aceea se pomeni cu institutorul
Dimitrie Popescu, spîn, cu ochi fierbinți.

— Noroc, Jupîne Șulăm, noroc! strigă institu-
torul de departe, amical și puțin jenat, ca datornicul
10 care ar vrea să plătească și nu poate. Ai pornit cu
noaptea în cap la muncă...

Șulăm mormăi ceva necăjit, amintindu-și că
și Popescu îi datorește cîteva chile de gaz, și vru să-și
15 vază de drum. Atunci însă institutorul, care zărise
petele de sînge, îl întrebă spăimîntat:

— Da' ce-i, Jupîne, cine te-a umplut de sînge?

Bătrînul, bucuros că a găsit cui să se jeluiască,
își descărcă inima în două cuvinte. Institutorul se
20 revoltă:

— Cum se poate asemenea barbarie?... Asta-i...
asta-i nemaipomenit, e ceva... ceva... prea din cale-a-
fară! Trebuie să-ți dea socoteală... Hai cu mine,
domnule!

25 Găzarul încercă să se codească, dar Popescu
nu-i dădu răgaz, îl apucă de mîină și strigă:

— Da' ce crede domnul Dogaru, că asta-i țară
de haram? Să bată pe oameni așa, tam-nesam?... Apoi,
dacă-i așa, o să-i arătăm noi că mai este dreptate pe
lume, domnule! N-ai nici o grije, că-i arătăm noi!...

30 Indignarea institutorului stîrni o nouă undă de
mînie în sufletul lui Șulăm, care, mergînd, se tînguia
din ce în ce mai dîrz:

— Și încă pe banii mei, domnule Popescu!...
Și bătaie...

227

Ieșiră în piață, și Popescu îl opri în fața unei căsuțe cu curte mare și cu grădiniță de zarzavaturi. Acolo ședea cu chirie avocatul Iosipovici care, dornic de muncă și de clienți, se scula foarte de dimineată.

5 Ferestrele erau deschise. Un pici sprinten, cu ghiozdanul subțioară, tocmai ieșea pe poartă, plecînd la școală.

— Stai, Mișule! zise institutorul. E acasă tătucul?... S-a sculat?

10 — S-a sculat de mult, răspunse copilul, strigînd spre casă: Tăticule! Tăticule!

Într-o fereastră apăru capul lui Iosipovici, tuns la piele, întrebător.

15 — Eu sînt, domnule Iosipovici, glăsui Popescu, intrînd în curte cu Șulăm de mîină. Să mă ierți că te deranjez așa de dimineată, dar cînd vei auzi despre ce e vorba, ai să te iei cu mîinile de păr...

20 — Poftim, poftim! zise avocatul intrigat, adăogînd către servitoarea care deretica prin odaie: Aide, Leanco, isprăvește și închide geamurile, că vin niște clienți...

Lîngă scară, Șulăm se opri încurcat:

— Cu marfa ce fac acuma?

— Lasă bidoanele afară, jupîne, că aici nu fură nimeni, îl învătă institutorul.

25 Pentru orice întîmplare, bătrînul luă cu sine baremi măsurile... Avocatul îi întîmpină în capul scării, frecîndu-și mîinile. Cînd îl văzu, Popescu simți un fior ciudat în inimă și deodată, trăznindu-i prin minte că Miliță Dogaru e președintele eforiei școlare, se gîndi uimit: „Oare ce m-oi fi amestecînd eu unde

30 nu-mi fierbe oala?”

— Încă o dată, domnule Iosipovici, iartă-mă că... bîlgui institutorul cu un suris zăpăcit, dar e un caz foarte... Știi, e într-adevăr ceva... interesant...

Iosipovici îi conduse în biroul de unde servitoarea venea cu mătura și fârașul. Pendula bătea solemn opt. Popescu tresări cu un suspin de ușurare și zise foarte grăbit:

5 — Vai, Doamne, opt... opt, și directorul meu știi cît e de afurisit, domnule Iosipovici... Îmi pare nespus de rău că nu mai pot zăbovi, dar jupînul o să-ți spuie și ai să vezi cît e de... de interesant... Te rog din suflet, domnule Iosipovici, și... la revedere...

10 Spune-i tot, jupîne, și să ai toată încrederea în dumnealui, că-i om de inimă...

Dădu mîna cu avocatul și chiar cu Șulăm, și se repezi afară, parcă i-ar fi fost frică să nu-l cheme înapoi.

15 Iosipovici examină cîteva momente pe Șulăm, rece, nehotărît, pînă își aduse aminte că gazarul, deși zdrențeros, are faima de om cu stare. Atunci se mai însenină, îi arată un scaun să șază, și apoi îl întrebă cu glas mătăsos și frecîndu-și iar mîinile:

20 — Ei, ce-ai pățit, bătrîne?... Te-a bătut cineva?... Că te văd cam scărmanat...

Șulăm se așeză, fără curaj. Plecarea institutorului îl opărise, oricît își zicea în gînd că slujba-i slujbă... Despre Iosipovici știa că nu ține legea și nu mănîncă

25 cușăr, prin urmare e ca și un străin... Se scărpină în cap și nemeri peste cucuiele care iar începură a-l durea. Privi în ochii avocatului, strălucitori de îmbărbătare profesională.

30 — M-a înșelat, domnule avocat, și m-a bătut, mormăi bătrînul cu o șovăire. Uite-așa, fără nici o vină... din senin...

— Hm... da, negreșit, făcu Iosipovici, devenind grav, ca să arate cît de mult se interesează de soarta clientului. Da... Dar ar fi bine să-mi povestești mai

pe larg, tot... Nu te sfii de loc!... Avocatul e ca și duhovnicul.

Îi zîmbi foarte dulce, cîntărind în sine dacă o fi avînd gazarul destule parale să plătească un onorar mai serios... Șulăm, înfierbîntîndu-se, își pierdu șirul, vorbi verzi și uscate, încît avocatul trebui să-l întrerupă:

— Perfect... am înțeles tot, dar cui ai dat gazul, cine te-a bătut?

Șulăm se uită la el bănuitor și zise:

— Adică nu ți-am spus?... Apoi cine să fie, nu-ți închipui?... Miliță Dogaru!

Iosipovici nu-și putu ascunde un gest de mirare. Într-o singură clipire își făcu socoteala că el, care trăiește din prietenia lui Dogaru, susținînd asemenea reclamație împotriva binefăcătorului său, și-ar zdrobi cariera și s-ar face imposibil în orașelul acesta... Astfel, în clipa următoare, zise plin de uimire:;

— Miliță Dogaru?... Nu se poate!... Avocatul, zici?... Conu Miliță?... Peste puțință, domnule!... O lume întregă îl cunoaște om pașnic, milos și suflet de aur...

Șulăm îngălbeni și se sculă în picioare, bolborosind:

— Dumneata zici că nu se poate, dar eu simt și acum că s-a putut... M-a umplut de sînge... și... uite mîneca hainei...

Iosipovici, ca să-și biruie încurcătura, își aruncă ochii pe biurou după ceva, zicînd:

— Și-acum ce vrei d-ta?...

— Ce vreau? făcu Șulăm aproape indignat. Apoi de ce am venit eu aici?... Și d-ta de ce ești avocat?...

Răspunsul și mai ales tonul gazarului enervă pe Iosipovici. „Vorbește cu mine parcă i-aș fi slugă,

se gîndi dînsul. Nu-i de mirare că Dogaru l-a luat la palme... O fi fost necuviincios de l-a scos din țîfîni"... Totuși, se mai stăpîni.

— Avocatul nu te poate învăța ce să faci d-ta, ci numai cum să faci!

— Eu nu știu chițibușerii de-astea, că de-aș ști n-aș mai fi venit de loc la d-ta... Eu știu atîta, că am mîncat bătaie de pomană, și nici măcar datoria nu mi-a plătit-o... Eu vreau dreptate!

Iosipovici înțelegea lămurit că Șulăm umblă să vîre zîzanie între el și Miliță Dogaru și simțea că nu trebuie să se lase. Cînd în orașel sunt numai doi avocați, doar n-o să se dușmănească din pricina unui bătrîn obraznic, care, la urmă, o să-i scoată ochii cu vreun pol și o să plece pe-aci încolo. Ar fi nebun să-și compromită el interesele pentru...

— Ascultă, bătrîne, vorbi dînsul deodată, apropiindu-se. Ceea ce vrei d-ta să faci nu-i nici cuminte, nici frumos...

— Dar ce-a făcut dumnealui e frumos? întrebă gazarul repede.

— Dacă vrei să fii om de treabă, ascultă-mă pe mine, urmă avocatul, neținînd seamă de întrebarea lui. Nu zic, și recunosc chiar că la o mînie se poate să se fi iuțit și domnul Dogaru... Oamenii sîntem cu toții, nu-i așa? Dar, gîndește-te bine, cu mîna pe conștiință, cine l-a supărat? De ce s-a înfuriat omul pașnic, stimat și iubit de toată lumea care îl cunoaște?... Ești cam aspru la vorbă, bătrîne, și de, nu toți oamenii sînt răbdători ca mine, să-ți treacă cu vederea....

— Adică d-ta crezi că eu sînt de vină? se holbă Șulăm.

— N-am spus că numai d-ta, Doamne ferește! protestă avocatul. Nu!... Am dorit doar să-ți arăt că

nimeni nu lovește fără pricină, adică fără să fie provocat, și cu atât mai puțin conu Miliță... Cît că te-ar fi înșelat, nici să nu mai spui nimănu, fiindcă domnul Dogaru e o persoană cu avere și cu greutate, în sfîrșit, un om prea cinstit...

Șulăm se apucă cu mîinile de cap și începu să se tînguiască:

— Ai-vai... Dumnealui e prea cinstit, iar eu sînt necinstit pe munca mea și pe marfa mea, pentru că dumnealui nu vrea să-mi plătească... Își curmă brusc jelaniiile și se apropie de Iosipovici cu niște scăpărări de ură în privire, continuînd cu o voce înecată : Domnule avocat, vād bine că pe d-ta mai mult te doare conu Miliță Dogaru decît durerea mea... Dar eu vreau dreptate, domnule avocat! Eu pentru dreptate am venit la d-ta!

— Iar eu sînt dator, înainte de-a lua un proces, să arăt omului calea cea bună! răspunse avocatul jicnit.

— Mai bine nu mi-ai arăta nimic, că pricep eu unde bați d-ta! strigă Șulăm aprins.

— Omule, eu am foarte multă răbdare, dar nu uita că toate obrăzniciiile au margini! zise Iosipovici de-abia stăpînindu-se și încheindu-și nasturii hainei. Cînd te învăț cum e mai frumos și mai...

— Ți-am cerut eu să mă înveți? se răsti găzarul furios. Eu îți cer să-mi faci o jalbă... eu cer dreptate... eu...

— Ei, destul, s-a isprăvit! izbucni Iosipovici. Am terminat cu d-ta! Dacă nu știi ce-i omenia, aide, imediat să ieși afară!

— Nu ies! se încăpățîină Șulăm, fără să-și mai dea seama ce zice. Nu vreau să ies!... Să-mi faci jalba, că de-aceea ești avocat!... Pînă nu-mi faci, nu ies!

Iosipovici sări înțepat, parcă i-ar fi tras o palmă:

— Ce?... Ce?... Nu ieși?... Cum ai zis?... Din casa mea?...

Îl înhăță de guler și îi făcu vînt spre ușă. Atunci însă Șulăm, clocotind de revoltă, prinse a ocări și a răcni:

— Rușine să-ți fie, domnule! Asta-i dreptatea... asta...

Iosipovici se repezi la dînsul și-l plezni cu dosul mîinei peste gură, gîfăind:

— În casa mea... mă insultî?... Aa, derbedeule!.. Mă și insultî?... Ieși afară, tîlharule!... Afară!... Marș!

Îl scoase din odaie în pumni și palme, țipînd tot mai furios:

— Afară, obraznicule!... Ticălosule!... Nemer-nicule!...

Auzind gălăgia, nevasta avocatului sosi la fața locului, disperată, și se agăță de brațul bărbatului.

— Astîmpără-te, Mișule, să nu-l omori!... Știi că ai mîna grea, Mișule, vrei să te nenorocești pentru un tîlhar?...

Șulăm se rostogoli pe scară, cu măsurile în mîină, și se trezi tocmai lîngă bidoanele pe care le lăsase afară.

— Va să zică, iar bătaie?... Numai bătaie?... Bine... Mie nu mi-e frică... Eu vreau dreptate... O să vedem dacă-i dreptate...

Ieșind pe poartă, cu cobilița pe umăr, mormăia amenințător:

— Adică așa merge? Cu bătaie?... Așa crezi d-ta?... Crezi că eu n-am gură?...

Nu simțea nici o durere, într-atît îi era sufletul otrăvit de revoltă. Mergea foarte grăbit, fără să-și dea seama unde se grăbește, și cotea din stradă în stradă, cu o siguranță deplină... De-abia în fața judecătorei de pace, văzînd niște grupuri de țărani care-și așteptau rîndul, se gîndi că nu poate intra cu bidoanele. În același moment însă își zise că prăvălia grecului e numai la cîțiva pași, și că grecul e om cumsecade. Își lăsă gazul în seama prăvăliașului și alergă la judecătorie. Trecu printre oameni, ca și cînd n-ar fi văzut pe nimeni...

În sala de așteptare furnicau împricinați și funcționari. Șulăm prinse din aer vorbele unui practicant tînăr, cu degetele murdare de cerneală, cu creion după ureche și cu dosare subțioară:

— Domnul judecător?... Da, da... a venit... adineori...

Bătrînul se năpusti asupra practicantului.

— Domnule... domnu... Eu am o jalbă la domnul judecător pentru bătăi...

— Pe coridor înainte, ușa a treia, stînga, strigă practicantul, fără a-l privi măcar, continuînd mai încet o convorbire cu un țaran chiabur de la care nădăjduia ceva.

Nici Șulăm nu-i ceru alte deslușiri, ci o luă repede pe coridor, numărînd cu mare grije ușile de pe mîna stîngă. A treia era păzită de un aprod mustăcios, cu degetele pe clanță, înconjurat de cîțiva oameni îmbătrîniți de așteptare.

— Am o jalbă pentru bătăi, zise Șulăm cu o mîndrie de erou, făcîndu-și loc cu coatele și dînd să

între peste paznicul care îi puse mîna în piept, acoperind ușa cu tot corpul.

— Stai, jupîne, hoo... c-aici e cu rînduială! făcu aprodul supărat. Don judecător de-abia a sosit, și are de lucru cu don grefier... Puțină răbdare! adăogă apoi mai indulgent, aruncînd o privire blajină spre un țaran cu capul gol, care îi strecorase adineori cîțiva lei.

— Bine, dar eu sînt grăbit, că-s negustor, stărui Șulăm.

— Oi fi, nu zic, se poate... Parcă dumnealor nu-s? sfîrși aprodul liniștit de tot, cu un zîmbet de complicitate spre țaranul său.

Șulăm stătea pe spini. Se uită împrejur și întîlni numai ochi resemnați. Pricepu că trebuie să aștepte și porni să se plimbe de ici-colo prin coridor, mormăind în neștire.

Din sala de așteptare venea mai gros murmurul oamenilor... Lui Șulăm i se părea că vremea nu se urnește din loc oricît grăbea el pașii. De emoție și nerăbdare îi asudase capul, și perciunii de pe tîmple i se înmuiaseră. Încercă să-și rînduiască gîndurile, ca să poată povesti lămurit judecătorului ce a pățit, și nu izbutea.

Apoi, văzînd că țaranul intră, se apropie iar de ușa, cu o privire implorătoare spre aprodul fără milă, care îi răspunse printr-o ridicare de umeri semnificativă. Luminat deodată, se dădu puțin mai la o parte, scormoni o bancnotă unsuroasă dintr-un buzunar ascuns și i-o strecoră în palmă.

— Numai nițeluș, jupîne... numaidecît îți vine rîndul și d-tale, că ești bătrîn și necăjit, zise aprodul, pipăind hîrtia, îmblînzit.

În sfârșit, Șulăm se pomeni în fața judecătorului, om slab, galben, fără mustăți, cu părul lins, așezat în dosul unui biou, de subt carei se întindeau afară ghetele foarte lustruite. În picioare, lângă biou,

5

stătea grefierul, vînjos și negricios ca un urs... Judecătorul se uită întrebător la Șulăm...

— Domnule judecător, eu am venit să mă jeluiesc că m-a înșelat și m-au bătut... Uite, că-s plin de sânge, și capul îmi duduie...

10

— Povestește! rosti judecătorul numai din buze, cu glas obosit și coborînd alene ochii într-un dosar.

Șulăm, turburat de glasul judecătorului și mai ales de privirile puțin batjocoritoare ale grefierului, începu să vorbească repede, fără șir, de-abia reușind să-și descurce pățaniile... Cînd tăcu, judecătorul întrebă cu același glas și fără să mai ridice ochii din dosar:

15

— Martori ai?

— Martori? se holbă Șulăm. Adică halul meu nu e destulă mărturie?... Martori trebuie?

20

— Firește... Altfel, de unde să știe judecata cine te-a bătut?

— De unde să știe? se aprinse bătrînul. Apoi judecata să se uite la mine și să știe!

25

— Da? făcu judecătorul plictisit. D-ta crezi că noi numai pe d-ta te avem aici... așa crezi?

— Eu am mîncat bătăi, domnule judecător, și nu se poate...

— Ce nu se poate?! se roși judecătorul. Așa, mîine s-ar putea să te bați cu cineva, undeva, și pe urmă să vii să te plîngi că te-am bătut eu sau dumnealui... Legea cere martori!

30

— Legea?... Apoi asta-i lege? răbufni Șulăm, fierbînd de indignare. Adică omul pașnic să umble veșnic cu martori după el, că altfel legea nu-l apără de bătăuși?

— Ascultă, omule d-ta să ne mai slăbești cu teoriile, că noi nu avem vreme de conversații, zise judecătorul stăpînindu-se. Ori aduci martori, ori pleacă pe-aci încolo și nu ne mai încurca!

5

— Cum să plec?... Eu nu plec!... Eu vreau dreptate! strigă deodată ovreiul, simțind că îi fuge pămîntul de subt picioare. Apoi cu părținire nu-i dreptate, domnule judecător!... Adică pentru că dumnealor sînt avocați, pot să bată pe oameni și judecata îi acopere?

10

— Aide, ajunge!... Ieși! șopti judecătorul răgușit, sculîndu-se în picioare. Asta-i obrăznicie!

— Ce obrăznicie?... Ce să ies?... Trebuie să-mi faci dreptate!... D-ta însă o împarți după obraz, domnule!... Asta... asta... nu...

15

— Domnule grefier, acest individ m-a ultragiat în exercițiul funcțiunii!... Îl declar arestat! zise judecătorul, potolindu-se brusc și plin de demnitate. Te rog să iai măsuri să fie la dispoziția judecății!

20

— Ce?... pe mine? răcni Șulăm. Adică tot pe mine?... Asta-i dreptate?... Asta-i...

Grefierul îl înhăță de umăr, șoptindu-i apăsător la ureche:

— Destul, jidane!... Lasă gura, că altfel te pun în fiare!

25

Îl scoase afară de spate, în vreme ce Șulăm, uluit, biîguia:

— Ce?... Ce?... Asta-i dreptate?... Dreptate?...

4

30

Îndată ce ajunse în coridorul întunecos Șulăm se dezmeteci și întrebă jalnic pe grefierul care îl aducea de braț să-l dea în seama unui jandarm:

— Ce-am făcut eu, domnule?... Adică eu....

— Lasă, c-ai să vezi numai de cît! zise grefierul cu dispreț. Ai să te sature de obrăznicie!

În sala de așteptare, înțesată de gălăgia mulțimii nerăbdătoare, grefierul strînse mai tare brațul lui Șulăm și răcni cu măreție:

— Hei, jandarm!

Frământarea de glasuri se curmă o clipă, oamenii se dădură la o parte speriați, iar de lîngă ușa sălii de ședințe răsună respectos răspunsul jandarmului:

— Prezent!

— Uite-l, strigă grefierul marțial. Și ia seama bine: a ultragiât pe domnul judecător!

Chiar atunci, pe ușa dinspre stradă, bătută de soare, intră avocatul Miliță Dogaru, cu o servietă grea subsuoară, cu pași rari de om mare. Auzind ultimele cuvinte ale grefierului, întrebă în trecere:

— Ce ultragiu, amice?

— Iacă, jidanul ăsta a fost obraznic cu șeful...

Dogaru se opri și se uită la Șulăm, lung, cu niște ochi micșorați de nedumerire. Șulăm tremura din genunchi. Mînia i se stinsese în inimă. O frică dure-roasă îi gălbenea obrazii... În privirea lui pîlpăia atîta îngrijorare și umilință, că avocatul întoarse capul și, luînd brațul grefierului, porni repede spre cabinetul judecătorului.

Șulăm lăsă ochii în pămînt, fără nădejde. De-acum i se părea că toată năpasta lumii are să se abată asupra lui... Se simțea vinovat în adîncul sufletului său și se mira cum a putut el, om bătrîn și cu socoteală, să-și piarză mințile pînă într-atîta... Dacă nu se iuțea cu Miliță Dogaru, nu se întîmpla nimic... Și baremi de-ar fi folosit ceva!... Dar s-a ales numai cu bătăi și cu rușine, și Dumnezeu știe ce-l mai așteaptă...

Singur nu pricepea ce i-a venit să se fudulească cu un om de treabă ca Dogaru, care și acuma, dacă ar vrea, l-ar putea scăpa din belea cu două vorbe spuse cum trebuie... Și încă pentru un fleac de parale! Parcă Miliță Dogaru ar fi omul care să se lăcomească la sărăcia lui!... Degeaba, cînd vrea Dumnezeu să te pedepsească, trebuie să tragi ponoasele!..

— Ia treci mai colea în colț, îi zise jandarmul mînios.

— Trec, domnu jandarm, cum să nu trec, murmură Șulăm, grăbit și umil, oftînd apoi prelung, cu ochii în tavan.

Peste vreun sfert de ceas, Șulăm văzu iar pe Miliță Dogaru cu grefierul, și deodată fu cuprins de frică și de o nouă licărire de speranță, mai cu seamă că amîndoi veneau drept spre dînsul.

— I-ascultă, jupîne, îi spuse grav grefierul. Domnul judecător a binevoit să te ierte de data asta, deși ai fi meritat să înfunzi pușcăria pe cît ai fost de obraznic... Ai însă noroc că a venit și conu Miliță să se roage pentru d-ta, că altfel... Dă-i drumul, jandarm, să se ducă dracului!

Șulăm crezu întîi că n-a auzit bine, dar, întîlnind privirea lui Dogaru, înțelese și, cu ochii înecați în lacrimi de recunoștință, bolborosi:

— Coane Miliță... să trăiești... să-ți dea Dumnezeu sănătate... că ești suflet bun... să-ți dea Dumnezeu...

— M-ai lăsat fără gaz, Șulăm, zise avocatul cu un zîmbet puțin tulbure. Du-te degrabă și măsoară cîteva chile, c-apoi duminecă o să-ți plătesc tot, ome-nește... Dar să nu cumva să mă lași fără gaz pentru diseară, că pe urmă ne supărăm...

— Vai de mine, coane Miliță... E_u să te las pe d-ta?... Să trăiești și să-ți dea Dumnezeu...

Nu isprăvi vorba. Ieși glonț în stradă, se repezi să-și ia bidoanele și, fără a se uita în dreapta sau în stînga, se duse ață spre casa avocatului Miliță Dogaru. Cînd intră pe poartă îi curgeau nădușelile pe tîmple.

5 De bucurie, nu mai simțea nimic, doar buzele-i arse mormăiră mai domol:

— Gaz!... Hai gaz... Gaaaz!...

DINCOLO

În miercurea aceea de iunie am fost abătut, fără nici un motiv, toată ziua. Mă deșteptasem de dimineață cu o neliniște vagă în suflet și cu un simțămînt de apăsare plumburie. Pe urmă, din cînd în cînd, aveam senzația că o mîină imaterială îmi strînge inima ca într-un clește, rărindu-i și încetinindu-i palpitațiile, pînă aproape să le oprească. Atunci, apoi, mă cuprindea o spaimă mare și mi se părea că o primejdie se pregătea undeva să se năpustească asupra-mi.

5
10

Mă sileam să nu iau seama, să uit și să mă scutur de amenințarea stranie ce mă împresura. Încercam să vorbesc mai mult ca de obicei, să fiu vesel și nepăsător. În zadar. Acul veninos mi se împlînta tot mai adînc în conștiință.

15

Eram profesor. Deși îplineam treizeci și cinci de ani, îmi păstrasem intactă pasiunea pentru meseria ce-mi alesesem. Mă socoteam, în sine-mi și în taină, un fel de mic apostol al luminării neamului. (Au trecut numai cinci ani de-atunci, și-mi dau seama cît de naiv eram și cît de ridicol). Intram cu emoție în

20

clasă. Îmi iubeam elevii întocmai ca pe copilașii
mei proprii, unul de zece și cellalt de opt ani... În
miercurea aceea, poate întâia oară în cariera mea, am
fost distrat pe catedră, plictisit, nervos. Ascultând
5 răspunsurile elevilor — eram în epoca examinărilor
finale — mintea mea căuta alte explicații: de unde și
ce rost să aibă tulburarea care mă hărțuiește necon-
tenit? Și fiindcă nu găseam nimic, și fiindcă spaima
necunoscută mă tortura, mă răcoream bruftulind
10 pe bieții școlari, îngroziți și altfel de emoțiile exa-
menului.

La prînz, acasă, am găsit o scrisoare de la tata.
O clipă mîna dușmană parcă-mi sfîrțică inima. În
creieri simțeam cum se îmbulzea să încolțească închi-
15 puirea unei nenorociri, care totuși nu mai avu răgaz
să prindă rădăcină, căci în același timp văzui și-mi
dădai seama cît ar fi fost de absurdă. Din moment
ce scrisoarea era desfăcută, însemna că nevastă-mea
a citit-o și că nu cuprindea nimic grav, altminteri nu
20 mi-ar fi întins-o atît de simplu. Urmele spaimei însă
izbucniră într-o întrebare răgușită:

— S-a întîmplat ceva?

Femeia mă privi nedumerită. I se părea ciudat
că o scrisoare de la părinții mei poate să mă uluiască.

25 Răspunse, după o ezitare, puțin disprețuitor:

— Nu... Ce să se fi întîmplat?

— Nu știu, dragă... Am întrebat așa... Sunt și
plictisit...

Bolboroseam fără noimă. Îmi era rușine de
30 închipuirea neisprăvită, ca și de întrebarea pripită.
Mă apucau îndată să citească slova bătrînească, în vreme
ce nevastă-mea, în tonul ei obișnuit de cicăleală, mă
copleșea cu muștrări:

— Are dreptate săracul tata să fie mîhnit!...
Auzi, să nu-i scrii tu nici un rînd de șase luni de zile!
Un străin să fie, și n-ar merita să te porți așa... Numai
eu de cîte ori te-am îndemnat: „Alexandre, nu e fru-
5 mos să-ți neglijezi părinții, scrie-le și tu măcar două
vorbe, să știe de soarta noastră“... În loc să mă ascuți,
te mai și supărai, parcă ți-aș fi cerut cine știe ce sacri-
ficiu pentru mine! Și baremi dacă ți-ar da ghes ocu-
pațiile! Dar, slavă Domnului, timp ai destul...

10 Pe patru pagini tata îmi făcea, în altă formă,
aproape aceleași imputări. Era preot în Prislop, pe
valea Izei, în Maramureș. Cine nu cunoștea prin partea
locului pe popa Hortopan? Bun slujitor al bisericii,
harnic gospodar, suflet cinstit și drept, așa îl judeca
15 toată lumea și așa era aievea. Nu l-am auzit niciodată
plîngîndu-se și nici în scrisoarea asta nu-și arăta direct
mîhnirea. Spunea că e voinic și sănătos, din mila lui
Dumnezeu, cu toate că a intrat în al șaizeci și cincilea
an de viață grea și plină de necazuri; preoteasa, însă,
20 adică mama, a început să se tînguiască mai des, cînd de
una, cînd de alta, încît n-ar fi de mirare „să ne pome-
nim într-o zi eu fără preoteasă, și voi fără mamă și
bunică“. Nu i-e frică bătrînei de moarte, dar are o
mare tristețe: că tocmai feciorul ei cel mai mare și
25 mai scump a dat-o uitării și n-o învrednicește cel puțin
cu o întrebare de sănătate din an în paști...

— Încetează cu morala și hai să ne așezăm la
masă! zisei brusc nevastei mele, care continua să-mi
demonstreze cît sunt de vinovat.

30 Mă rodeau suficient remușcările, nu mai era
nevoie de insistențele ei. Cum am putut ajunge în așa
hal tocmai eu, cogeamite profesorul și educatorul
tineretului? Adevărat, în general aveam un fel de
repulsie fizică față de hîrtia de scrisori albă. Cu asta

îmi și scuzam toate neatențiile și necuviințele în relațiile cu lumea mică în care mă învîrteam. Dar cu părinții?... Pare a fi devenit un loc comun că tinerii au dreptul să răspundă prin ingratitudine la dovezile de dragoste ale părinților. Eu însă mă revoltam și pretindeam că fac excepție. Frumoasă excepție! La fel vor răspunde desigur și copiii mei când vor fi mari, și eu nu voi avea curajul de-a mă plînge nici măcar în forma blajină cum făcea acuma tata...

Oricît mă acuzau aparențele, în realitate îmi iubeam părinții mai mult decît alții și mai ales decît cei ce-și proclamă iubirea în gura mare. În căsuța mea bunicul Vasile și bunicuța Maria erau pomeniți zilnic cu o duioșie aproape idolatră. Pentru mine tata rămînea părintele ideal, iubit și respectat mai presus de toate. L-am iubit parcă, în anume privinți, mai mult decît pe mama, deși n-a fost sentimental cu noi nici cînd eram mici, nici pe urmă. Părea distant și mîndru, și de fapt era un timid, iar răceala lui relativă era sfiala de a-și manifesta sentimentele...

Abia azi sunt capabil să prețuiesc deplin virtuțile unor părinți care au avut curajul să crească șapte copii, dintre care patru încă în viață. Și totuși, acuma bătrîni erau tot atît de singuri, ca și cînd n-ar fi crescut pe nimeni. Din doi băieți, nici unul n-a vrut să se facă preot și urmașul tatii la Prislop. Eu profesor la București, cellalt avocat la Dej. Din două fete nici una n-a vrut să rămîie acasă, să se mărite cu un „teolog” și să devie preoteasă, să continue pe moșioara părintească. Pe cea mai mare a luat-o un farmacist de la Zalău, pe cea mică, Florica, am luat-o eu, la mine, la București. Mai cu seamă din pricina acesteia s-au întristat rău bătrîni. Ar fi dorit s-o aibă cel puțin pe ea mai aproape. Putea să învețe și

la Sighet, unde începuse și urmase șase ani. Baremi pînă va lua bacalaureatul... N-a fost chip. Fetița ținea morțiș la capitală, pentru că apucasem a-i promite c-o iau. Voința ei s-a impus, firește.

De doi ani, adică exact de cînd le-am luat pe Florica, eu n-am mai fost de loc prin Maramureș. De altfel, și sora mea numai în vacanța mare a plecat acasă și numai o lună a stat la Prislop. Bătrîni trăiau singuri și se simțeau, desigur, uitați de toată lumea, și în primul rînd de proprii lor copii.

— Vacanța mare o petrecem toată la Prislop, cu bătrîni! am declarat deodată pe la sfîrșitul mesei, după ce, negreșit, toată vremea vorbisem numai despre scrisoarea tatei și despre „bieții bunici”.

Declarația mea a fost primită cu mare bucurie, în special din partea copiilor, care nicăiri nu erau mai răsfățați ca sub ocrotirea bunicilor. Toată după-amiaza s-au făcut planuri și combinații: cu ce tren vom pleca, ce toalete să ia nevastă-mea și Florica, dar copiii, ce program de distracții se impune?... Participam și eu la dezbateri, mai ales ca arbitru, cînd se ivea vreo divergență de păreri. Eram mulțumit și aveam impresia că prin hotărîrea enunțată mi-am ispășit păcatul cu nescrisul. Neliniștea de dimineată parcă se mai împrăștiase ca o ceață nestatornică în bătaia vîntului.

Pe seară, și ca o concluzie a proiectelor discutate, nevastă-mea găsi totuși cu cale să mă avertizeze:

— Sper că acuma cel puțin n-ai să mai tărăgănești, Alexandre? În orice caz, oamenii trebuie să fie anunțați din vreme că mergem... Suntem cinci persoane pe capul bătrînilor, și nu e glumă...

— Lasă, frate, nu-mi bate capul, că știu eu mai bine ca tine ce trebuie să fac!

După ciorovăiala de rigoare, mă retrăsei în biuro
să „compun“ scrisoarea. Mă treceau sudori reci, chinu-
indu-mă. Nu eram în stare să găsec un început care
să nu mă silească a minți și nici a spune adevărul...

5 Pe cînd îmi munceam astfel zadarnic creierii, auzii
deodată din prag:

— Salve, domnule profesor Hortopan!

10 Era Iulian Moga, dascăl ca și mine, avînd în să
catedra la Sighet, în țara noastră. Ne cunoșteam și
eram ca frații. Prisloean și dînsul, băiatul notarului
mi-a fost tovarăș în toate, din copilărie pînă la univer-
sitate. Înalt, subțirel, slăbuț, cu părul foarte negru și
15 o bărbuță de faun, cu niște ochi foarte vii și sfredeli-
tori, părea o arătare mefistofelică... Făcea politică,
firește, cu mare pasiune, ca toți maramureșenii.
Partidul său fiind la putere, s-a găsit și pentru dînsul
o vagă însărcinare de inspector, grație căreia putea
face naveta între București și Maramureș, avînd con-
știința împăcată și credința că servește țara. De cînd
20 era inspector și venea prin București, ne întîlneam
iarăși mai des. Îl invitai să rămîie la cină.

— Rămîn bucuros, Alexandre, cum să nu rămîn
la voi! strigă Moga patetic. Dar să nu crezi că am
venit pentru asta, Alexandre. Te rog!... Sosesec de la
25 Sighet direct și am un mesagiu pentru tine din partea
părintelui Vasile. De aceea am tras de la gară glonț
în strada Toamnei, la tine!

— Ai fost prin Prislop?... Ai văzut și pe mama?...
Ia spune...

30 — Domol, domol!... N-am mai trecut prin
Prislop cel puțin de un an, fiindcă nici nu mai am ce
căuta acolo. Pe mama, știi bine, am... mutat-o la
mine, la Sighet, alte neamuri n-am...

— Asta n-ar fi un motiv să te înstrăinezi de
satul natal, de locurile care...

5 — Romantism ieftin și perimat, domnule pro-
fesor! făcu Moga cam teatral, cum obișnuia cînd credea
că spune ceva important. S-a isprăvit cu satul natal
și poezia rurală! Noi vrem mașini azi, nu pămînt!
Suntem în secolul televiziunii, nu uita!... (Continuă
cu alt glas, simplu.) M-am întîlnit la Sighet cu bătrî-
nului tău, chiar ieri-dimineață. M-a întovărășit pînă
10 la gară, pînă a pornit trenul... Ce om admirabil,
Alexandre! Ți-e mai mare dragul să te întreții cu
dînsul! Te înviorează și te întinerește, zău așa! E
plin de viață, de sănătate, de încredere... Iacă, prie-
tene,ăștia sunt românii adevărați, sănătoși, pe care
15 se poate clădi o țară solidă!... Și vioi, și tînăr, mai
tînăr ca noi, pe onoarea mea! Dacă n-ar avea puțină
brumă în păr și în barbă, aș putea jura că ți-e frate,
și încă frate mai mic! (Schimbă iar tonul.) Totuși,
ieri am observat o urmă de amărăciune. Bătrînul e
20 amărît din pricina ta, Alexandre! Iartă-mă că ți-o
spun fără înconjur, suntem prea vechi prieteni și...

— Chiar adineaori am primit o scrisoare de la
dînsul, murmurai jenat. Știu, e trist și e singur...

25 — Cred că n-ar simți așa de multă singurătatea
dacă nu s-ar adăuga impresia că e părăsit și uitat de
copii... De, asta e durerea tuturor părinților, iar copiii
sunt egoiști și ingrați, toți, fără excepție... Mi-a cerut
cu mare, mare insistență, pînă în ultimul moment,
să-ți spun negreșit, îndată ce voi sosi la București, că
30 preoteasa vă dorește mult, că e slabă și mîhnită și
îngrijorată din pricina voastră... Vorbea numai despre
preoteasa, înțelegi, Alexandre, numai despre ea...
Asta m-a impresionat mai puternic!

Pînă la vremea cinei ne-am pierdut în evocări de amintiri, călătorie în trecut inevitabilă între prieteni din copilărie, cînd se întîlnesc și au timp de cheltuit.

5 Printre altele, la un moment prielnic, i-am amintit și despre neliniștea ce m-a obsedat toată ziua. S-a uitat lung la mine, a rîs:

10 — Dacă aș fi spirit științific ca tine, ți-aș spune că ai o depresiune nervoasă, pentru că ți-ai încărcat stomacul, sau un dezechilibru hormonal, sau așa ceva... În realitate, cred că n-ai nimic. Stările astea sunt mai
15 frecvente decît îți închipui, numai că oamenii nu le prea iau în seamă. Și mie mi s-a întîmplat de atîtea ori să simt brusc o spaimă inexplicabilă sau o bucurie mare, tot atît de misterioasă și nemotivată. Sunt senzațiile cele mai prețioase, fiindcă vin dintr-o lume
20 neexplorată încă și care poate va rămîne pururi inexplorabilă. Degeaba, omul nu e un simplu motor, cum încercați să-l înfățișați voi în dorința neroadă de a mecaniza și nivela toată viața noastră. Nu, omul, dimpotrivă, e mai curînd o minunată cutie fermecată. Sufletul nostru are vibrații și rezonanțe pe care nici
25 o știință nu le va putea codifica și explica și standardiza vreodată, pe care numai inima noastră le simte și le dezleagă în limbajul ei tainic. Sufletul comunică permanent cu cosmosul întreg, dincolo de timp și spațiu, dincolo de materie și neant. Într-însul trecutul și viitorul își lămuresc tainele peste viața și moartea efemeră. El e trăsătura de unire între spirit și materie,
30 prin el suntem în legătură cu cei ce au fost și cei ce vor veni după noi, între cei ce rămîn și cei ce pleacă, între dincoace și dincolo, în sfîrșit, între ființă și neființă!

Auzisem de mult că Moga a prins slăbiciune pentru multe superstiții, că s-a pasionat pe rînd după grafologie, chiromanție, astrologie, că a fost și spiri-
5 tist înfocat într-o vreme, că, în sfîrșit, credea în toate semnele, întocmai ca ultimul țăran din Maramureș. Tocmai cînd perora mai patetic, l-am întrerupt cu un surîs sceptic:

— Nu știi cît e de interesant ce spui tu, dragă Iuliene, dar te asigur că e foarte confuz...

10 Nu s-a supărat. A rîs. Și pe urmă și-a continuat expunerea, iar la masă s-a înverșunat să mă convingă întîi pe mine, apoi toată familia, inclusiv pe copii, că trăim într-o lume de umbre, că realitatea lucrurilor e inaccesibilă pentru rațiunea mecanică și că numai
15 intuiția sufletului... „Filozofia“ aceasta amenința să ne adoarmă pe toți; a trebuit să intervin:

— Nu vezi, omule, că ne-ai ucis cu atîtea mistere?... Mai bine povestește ceva despre tata, cum l-ai
întîlnit, ce ți-a spus de pe acasă...

20 S-a executat imediat. Era foarte vorbăreț. Și a stat pînă după miezul nopții, evocînd sumedenie de lucruri despre părinții mei, și îndeosebi despre tata, care a fost bun prieten cu notarul cel bătrîn, tatăl
lui Iulian, mort cu vreo zece ani în urmă. Era un subiect care ne interesa pe toți. Chiar și pe copii. Ne-am antrenat, de nici n-am observat cum au trecut
25 ceasurile.

În sfîrșit, Moga se retrase, scuzîndu-se că a palavragit atîta, noi însă am continuat depănarea
30 amintirilor din viața de toate zilele a bătrînului de la Prislop. Erau numai întîmplări și fapte mici, fără altă însemnătate, decît că s-au petrecut acolo și că la ele a participat tata...

— La culcare, copii! Destul! Mai povestim și
mîine! Ajunge!

5 Soră-mea totuși mai spuse copiilor cum obișnuiește
bunicul să citească seara, în pat, ziarul, cu lumînarea
aprinșă pe mescioara de noapte și cum regulat adoarme
citind și uită lumînarea aprinsă. Tîrziu apoi se trezește
de zgomotul mototolirii ziarului și mormăie supărat
cine știe ce, se scoală, se duce cu lumînarea în mîină,
ca o stafie, să bea apă și, în sfîrșit, se culcă de-a
10 binelea...

Pîină am stins eu lumina s-a făcut ora două.
M-am mai zvîrcolit totuși puțin înainte de a-mi veni
somnia. Tocmai cînd să adorm, cînd eram între vis
și realitate, mi-am amintit o întîmplare de demult,
15 din copilărie. Într-o noapte, m-am deșteptat brusc
din somn și am zărit lumină în ușa deschisă a camerei
în care dormea tata. Am tras cu urechea și am auzit
zgomot de pași. Nu știu de ce m-a cuprins o frică
cumplită. În clipa aceea însă a răsunat glasul mamei
20 din odaia de alături: „Ce-i, Vasilică? Nu dormi?“
Și îndată răspunsul tatei, puțin sugrumat, dureros:
„Vai, rău mi-e!“ Pe urmă a apărut în ușă, în cămașa
de noapte, cu lumînarea în mîină, ca o stafie... Spaima
de atunci o simțeam acum ca o prăbușire în somn...

25 A doua zi, după prînz, mă trîntisem pe sofa să
ațipesc puțin. Soneria zbîrnăi deodată strident, parcă
ar fi vrut înadins să-mi tulbure moleșeala. Apăru
servitoarea:

— Telegramă...

30 Am iscălit nervos recipisa, apoi am citit:

„Vasile mort. Înmormîntarea sîmbătă. Veniți.
Mama.“

Seara eram îngrămădiți cu toții în trenul de
Maramureș. Am ajuns vineri noaptea în Prislop. Biata

mama, slabă și neputincioasă cum era, făcuse toate
pregătirile pentru ceremonia din urmă. Era mai oțelită
sufletește ca noi toți. Sîmbătă după amiazi, precum
hotărîse dînsa, s-a făcut înmormîntarea, cu doisprezece
5 preoți, cum se cuvenea.

Abia duminică, după ce s-a terminat tot, după
ce casa noastră bătrînească și-a reluat înfățișarea
obișnuită, am putut întreba pe mama cum și în ce
împrejurări s-a stins bătrînul.

10 — N-a fost bolnav de loc, ne-a povestit mama.
Marți s-a dus la Sighet la tîrg, să cumpere bucate și
cîte altele. S-a întîlnit acolo cu Iulian al notarului și
au luat masa împreună. Miercuri iarăși a muncit
pe-acasă, ca de obicei. Dar toată vremea s-a frămîntat
15 și s-a zbcuiat de dorul vostru: că de ce nu-i scriți
nimic, că de ce v-ați înstrăinat așa rău... Ba într-un
rînd, după amiazi, mă pomenesc că-mi spune că s-a
hotărît: o să plece neapărat la București, să-și vadă
nepoții. Cine știe ce i s-o fi abătut și lui! Poate că
20 moartea i se arăta și-l zorea... Altfel, a mîncat bine
ca întotdeauna și s-a culcat așa, pe la zece, cu jurna-
lul, obiceiul lui. A citit ce a citit, și pe urmă a stins
lumînarea. Încă m-am și mirat, că doar știți voi cum
făcea dînsul de adormea mereu cu lumina la cap, de-mi
25 era și groază să nu se întîmple odată să ia foc și casa...
Am ațipit și eu. Pe la miezul nopții, cum m-oi fi trezit
nu știu, am văzut lumină în odaia popii. „Ce să fie?“
mă gîndeam. Am stat nițel și am ascultat și mi s-a
părut că-l aud gemînd. Vai de mine, zic, doar nu i-o
30 fi venit rău popii? „Vasile, dormi?“ am strigat pe
urmă speriată. A ieșit din odaie cu sfeșnicul în mîină,
în cămașă, după apă. „Vai! rău mi-e!“ mi-a spus pe
urmă, întorcîndu-se în odaia lui. Am sărit friptă din
pat și m-am dus după dînsul. „Ce te doare, Vasilică?“

l-am întrebat. „Nu știu, mi-e rău, așa“... S-a culcat, s-a învelit și mi-a făcut semn să mă culc și eu, să-l las să se odihnească. Lumina a rămas aprinsă pe mescioară. Nu știu cât o mai fi trecut, un ceas, două... M-am deșteptat năucită, fiindcă mi s-a părut prin somn că aud horcăituri din odaia lui. Am alergat; zăcea de-a curmezișul patului. A mai suflat de câteva ori. Se vede că se sculase iar, dar nu l-au mai ținut picioarele și s-a prăvălit înapoi...

10 Ascultam și plîngeam și mă învinovăteam, cași
cînd numai din pricina mea s-ar fi întîmplat ceea ce
s-a întîmplat. Și cîte zile am mai zăbovit în Prislop,
am întrebat mereu pe mama despre miercurea aceea
15 cînd m-a tulburat neliniștea fără motiv, cînd am stat
de vorbă despre tata, cum poate nu mai făcusem nici-
odată, pînă tîrziu după miezul nopții... În sufletul
meu, însă, rămîneau întrebările la care nimeni nu
mi-a mai răspuns: de ce în miercurea aceea, pe cînd eu
eram neliniștit la București, pe tata îl frămînta
20 aceeași neliniște mare la Prislop? De ce în ceasurile
cînd acolo, la o distanță de o mie de kilometri, sufletul
tatei se despărțea de lumea asta, noi, copiii și nepoții,
familia întregă îl îmbrățișam cu gîndurile și cuvintele
noastre, atît de stăruitoare, ceasuri întregi, pînă la
25 ultima suflare? Poate să fie simple coincidențe. Desi-
gur. Dar de ce atîtea coincidențe? De ce? Ce înseamnă
coincidențele acestea stranii? N-au ele nici un rost?...
Nu înseamnă oare nimic?... Nu cumva...?

DIN PERIODICE

ZEVZECUL

— Apropo, domnilor, ne zise într-o seară locotenentul Alexa Candale, dacă e vorba de ordonanțe, dați-mi voie să vă povestesc o întâmplare care pe vremea
5 aceea, acu-s șase... da, tocmai șase ani, făcuse mare vîlvă-n țară...

Pe atunci făceam serviciu în G..., un orășel așa și așa, destul de plăcut și de vesel. Aveam un colonel cumsecade, camarazi cheflii, și astfel, deocamdată,
10 eram mulțumit cu soarta. Din întâmplare, însă — firește, era o femeie la mijloc — mă învrăjbiu cu un pîrlit de domnișor: martori, duel, îi rătezai o ureche și, din pricina asta, fui permutat de urgență la B... Suflam foc de necaz, dar n-aveam ce face: ordinu-i ordin,
15 trebuia să plec numaidecît. Îmi luai calabalîcul de-a umăr, mă urcai în cel dintîi tren, și p-aci ți-e drumul spre noua garnizoană.

Despre B... nu prea auzisem nimica pînă atunci. Printre ofițerii de-acolo nu aveam nici o cunoștință...
20 Ce să fac?... Unde să trag?... Soseam dimineața. Eh!

nu stătui mult pe gînduri, mă aruncaî într-o birjă și poruncii să mă ducă la cel mai bun restaurant.

5 Cel mai bun restaurant, îi zicea „Hotel Splendid“, era o sărăcie de han, mititel, dărăpănat, murdar, ca vai de lume! Cameră nici vorbă să gădesc, căci cele două ce amarul erau le ocupaseră niște geambași ovrei.

Buimăcit cum eram, trebui să plec să-mi găsesc casă.

10 Îndată, în strada cea mai frumoasă, dacă în B... poate fi vorba de ceva frumos, zării într-o fereastră biletul cunoscut: „De închiriat două camere bine mobilate“. Odăițele într-adevăr păreau bunișoare. Proprietăreasa, o femeie c-o gură ca melița, mi le lăuda și mi le oferea atît de ieftin, că nu mă putui codi și dădui mîna.

15 Dintru-ntîi, pînă să mă obișnuiesc mai bine cu camarazii, stăteam mult pe-acasă. Mă așezam la fereastră și căscam gura la lumea ce se perinda pe stradă... Astfel, chiar a doua zi îmi ținti luarea-aminte un soldat gătit și spilcuit veșnic, parcă l-ai fi scos din cutie, care se învîrtea mereu pe dinaintea casei mele. Într-o zi îl întrebai cum îl cheamă și cine-i. Zicea că e ordonanța domnului colonel.

25 Era un tip foarte curios ordonanța asta, pe onoarea mea, domnilor! Văzîndu-l așa zîmbind neconținut și arătîndu-și dinții ca o cucoană cochetă, pășind numai pe tălpi ca un cavaler în sala de dans, vorbind moale și trăgănat, obraznic și prietenos... părea că văd un erou dintr-un roman de senzație. De nimeni nu-i era frică afară de domnul colonel. Cu mine începuse îndată legături de prietenie. Își zicea, probabil, că dacă soarta ne-a făcut vecini, trebuie să fim prieteni. De aceea,

de cîte ori trecea pe subt fereastra mea, îmi zîmbea prietenește... În sfîrșit, o prietenie cum se cade.

5 Dar adevărata viață pentru prietenul meu Costică începea de-abia seara. Cum se întuneca, el, mîndru ca o păpușe, cu mustățile răsucite ca acele, se înțepenea în poartă și zîmbea, zîmbea neconținut. Am înțeles în curînd că zîmbetul este arma lui cea mai strașnică. Și, într-adevăr, zîmbetului lui nimeni nu i se putea împotrivi. Slujnicele, fetele de țaran, nevestele, 10 toate erau roabele zîmbetului lui Costică. Care cum trecea pe dinaintea porții, se oprea oleacă, schimba cîteva vorbe și mai multe sărutări cu Costică și numai pe urmă își vedea de drum...

15 Eî bine, într-o seară mă întorceam de undeva de la masă. Străzile, firește, pustii și negre ca-n iad... Deschid, dau să intru, cînd, peste drum, zăresc o umbră.

„Cine-o fi pribegind așa tîrziu pe subt ferestrele colonelului?“

20 Fără să stau mult pe gînduri, hai să vedem ce-i cu umbra aceea. Trebuie să vă mărturisesc, domnilor, că mă așteptam să dau peste vreo femeiușcă întîrziată pe-acolo cine știe cum. Cînd colo, ce să vezi?! Umbra mea se pune în poziție și ridică mîna la cozoroc. Adică Costică.

25 — Dar tu ce cauți aici pe vremea asta?

Băiatul prinse a bilbîi zăpăcit... Pricepui pe loc că e vorba de o aventură de dragoste. Nu-l mai descusui, ci mă grăbii acasă.

30 Totuși, mă rodea să știu pe cine aștepta prietenul Costică. N-am aprins lumină. Am deschis încetinel fereastra și m-am pus la pîndă. Nu peste mult, auzii scîrțîind poarta colonelului, iar în deschizătură deosebi

un căpșor de femeie... Vorbea ceva, dar atît de încet, că de-abia putui auzi cîteva cuvinte întretăiate.

— Nu mă chinui, Marișo! se deslușea glasul tînguit al lui Costică.

5 — Lasă-mă-n pace... du-te... Nu e voie... nu se poate...

Apoi, în curînd, iarăși vocea femeii:

— Nu se poate, înțelegi?... Haide, pleacă...

Scena aceasta a ținut mai bine de zece minute.

10 Pe urmă, deodată, poarta se închise uruind, cheia se învîrti de două ori în broască, iar flăcăul meu rămase uitîndu-se la clanță, cu pumnii încleștați.

15 Mi se părea că văd limpede situația. Costică s-a zăpăcit de fata în casă a domnului colonel, dar ea nu vrea să capituleze. El, deprins cu biruinți ușoare, se întărită, se înfurie, dar, bag seamă, și fata e un drăcușor și jumătate...

20 A doua zi Costică păru foarte abătut. Mustața-i era neperiată, barba nerasă, numai cizmele, lustruite ca oglinda, mai arătau că el este vestita ordonanță a domnului colonel.

„Ce are băiatul ăsta? mă întrebai cu mirare. Te pomenești că s-a zăpăcit cu tot dinadinsul de Marioara!“

25 Seara mă așezai din nou la locul de pîndă. S-a repetat scena de ieri, numai că, de astă dată, poarta s-a izbit mai strașnic ca de rîndul trecut.

30 „Vezi, vezi? îmi ziceam. Marioara umblă cu mofturi. Desigur, umblă cu mofturi, altmintrelea de ce ar ieși în toate serile pînă-n poartă? Ca să-i spuie să plece?... Aș, face nazuri!... Ei, dar în cele din urmă tot Costică o să iasă biruitor!“

Costică, însă, pe zi ce mergea, tot mai mult se posomora. Într-o săptămînă se schimbuse de necu-

noscut. Își neglijase și cizmele... nu se mai sinchisea de nimic. Ba, odată, domnul colonel fu nevoit să-l cîrpească în mijlocul străzii, în fața lumii, fiindcă pe cai găsisse gunoi de alaltăieri.

5 În sfîrșit, am constatat că prietenul meu s-a zăpăcit cum nu se poate mai bine...

10 Cînd mă dusei întîia oară la domnul colonel, văzui mai de aproape și pe Marișo. Ei bine, domnilor, vă pot spune pe cîntea mea că era o fetișoară ca o floare înrouată. Obrajii ca laptele, ochii galeși, căprui, buze subțiri, roșii ca sîngele, talie vino-ncoace... În sfîrșit, domnișoară, ce mai la deal, la vale!...

15 Colonelul nu era acasă, și cînd ieșii, Marișo îmi ajută să-mi pun mantaua. M-am folosit de prilej și am vrut s-o îmbrățișez. Ei, credeți că s-a lăsat? Doamne ferește! S-a smult drîmboiata din brațele mele și mi-a sîsiit, supărată foc:

— Ești obraznic, domnule sublocotenent. Știi?

20 După asemenea experiență, urmăream cu și mai mult interes asediul lui Costică, deși, drept să vă spun, nu-i mai proceam mare izbîndă...

Odată poftisem la mine pe un locotenent, băiat foarte cumsecade, la un ceai. Trăncănisem cîte verzi și uscate, iar pe urmă îi pomeni și de Costică.

25 — S-a zăpăcit de Marișo? întrebă surprins locotenentul.

— Da, și mi se pare că s-a zăpăcit bine de tot...

— Asta o face foarte rău... foarte rău...

— În sfîrșit, de ce s-o facă rău?... El...

30 — Aș... Marișo nu e de el... De altmintrelea, n-are decît să-i ia dracul pe toți! adăogă scîrbit.

Văzui că nu vrea să vorbească și îl lăsaî în pace. Povestirăm iarăși despre calul maiorului și alte ase-

menea lucruri interesante, iar vremea trecea. Se apropia ceasul îndrăgostiților.

— Îndată o să ai și tu prilejul să-i vezi! fi zisei șagalnic.

5 Amorezii noștri se înființară... Locotenentul îi privea mormăind ca un urs trezit din somn.

— Idiotule, idiotule! zise așezându-se iar pe scaun. Apoi se întoarse brusc către mine întrebându-mă: Tu încă nu știi că domnului colonel nu-i place să stea ofițerii tocmai subt nasul lui...

10

— Subt nasul lui? Vorbește, te rog, mai lămurit!... Asta...

— Ești prost, băiete!... Ei bine, domnul colonel găsește că nevasta d-sale nu este destul de tânără, destul de fermecătoare, de...

15

— Și?

— Și are pe Marița, care e o fată drăguță!... Domnul colonel o găsește chiar foarte drăguță! încheie scurt locotenentul.

20

În toamna aceea ne bătuse Dumnezeu cu niște manevre cum nu s-a pomenit mai mizerabile. Într-o zăpușeală omorâtoare, într-o colbărie care te făcea să-ți scuiți plămîinii, făceam marșuri de cîte cincizeci de kilometri. Au trecut însă și ele, cum trec toate necazurile și bucuriile, și ne-am întors acasă, în târgușorul nostru mult hulit, care acuma ne părea un adevărat colț de rai.

25

„Ce-o să facă acum îndrăgostiții mei? mă gîndeam eu. Cum o fi revederea după atîta vreme?”

30

Seara mă și așezai la fereastră... Costică se arătă în curînd și începu a se plimba nerăbdător de ici-colo. Prin geamuri însă se strecura lumină de lampă, dovadă că domnul colonel încă nu se culcase... Trecu un drum bun de vreme pînă se stinse lumina în ferestrele colo-

nelului. Noaptea neagră îmbracă acum orașul într-o haină strînsă de jale. În turnul bisericei din piață, ceasornicul numără rar, prelung: unsprezece.

5

De-acuma clipele se scurgeau cu o încetineală spăimîntătoare. Îmi păru o veșnicie pînă sună miezul nopții. Pe urmă, nici un zgomot, parcă toată lumea ar fi moartă... Apoi, deodată, de undeva departe, hămăitul ascuțit, înfiorător al unui cîine spintecă văzduhul... Prin spinare începură a-mi furnica fiori de groază. Așteptam totuși, tremurînd, să văd ce s-o întîmpla. Costică, însă, oploșit subt poartă, nici nu crîcnea, iar în casă stăpînea o tăcere ca-n cimitir... Și, nu știu cum, frica, o frică proastă, neînțeleasă, mă prinse cu totul în mrejele ei. Umbre rînjite păreau că se învîrtesc nebunește în jurul meu... Mă dezbrăcai repede, mă vîrii în pat și-mi trăsei plapoma peste ochi.

15

A doua zi, parcă m-ar fi snopit cineva toată noaptea. Mă simțeam grozav de obosit, mă dureau toate oasele. Îmbrăcîndu-mă, îmi adusei aminte de Costică și, fără să vreau, pașii la fereastră.

20

În fața porții lui Costică, învălmășeală mare. Cîteva femei își frîngeau mîinile. Ce s-o fi întîmplat?

În clipa următoare văzui pe domnul colonel ieșind ca furtuna din casă. Își făcu drum printre oameni și dispăru subt poartă. Îmi pusei grăbit tunica.

25

„Hai să vedem ce-a mai ticluit năstrușnicul ăsta de Costică!” îmi zisei.

În poartă întîlnii pe domnul colonel, care ieșea, cu fața zgîrcită, mușcîndu-și nervos mustățile și bîlbîind neîntrerupt:

30

— O, ce idiot! Ce idiot!

Răzpii cu anevoie prin mulțimea ce se întea și alergai în goană spre grajduri. Cînd să intru, cît p-aci să cad jos de spaimă.

35

Adică, închipuiți-vă, domnilor, zevzecul de Costică se spînzurase!

IDILĂ DE LA ȚARĂ

Duminecă...

Ziua mușteriiilor...

5 Aron Tuptil se învîrtește ca o șopîrlă în dosul tejghelei, cu toate că e devreme și cîrciuma e încă goală. Barba-i neagră, încîlcită tremură parcă ar fi bolnav de friguri; ochii mici, scufundați în cap, licăresc înspăimîntați; mîna dreaptă, cu degetele scurte și grase, pare încremenită în gestul de-a număra
10 parale. Pe buzele lui albastrii plutește veșnic un zîmbet silit, zgribulit ca și cînd s-ar plînge mereu că e necăjit și n-are nici un ban. De altmitrelea, e bondoc, are fața roșcovană, plină de viață, mișcările repezi, tineresti, deși numără peste șasezeci de ani. Și e cel mai
15 cumsecade dintre toți ovreii din sat, fiindcă dă rachiu pe datorie...

Un copilaș cît un țînțar intră buzna în cîrciumă. Într-o mîină ținea o sticluță etichetată, în cealaltă, încleștată, un ban.

— Să-mi dați rachiu de patru, jupîne... dar a zis taica să-l faci mai tare! țipă copilul lihăind, cu glasul subțire ca un fir de ibrișim.

Tuptil tresare speriat și bîlbiie fără să vrea:

5 — Ce poțtești? Apoi ia banul, îl privește și pe-o parte și pe alta, îl trîntește pe masă și mormăie mulțumit: „E bun, e bun!“ Trage sertarul greu al tejghelei cu băgare de seamă. Copilul întinde gîtul și se uită cu patimă la mîna ovreii, care se lăfăiește o clipă
10 în maldărul de gologani unsuroși.

„Aoleu, da' bogat mai e jidanul ăsta!“... Pe fața copilului se citește pizma nevinovată. Ar fi fericit să poată scormoni și el în potopul ăsta de bani. Dar cum nu e nici o nădejde ca ovreii să-i îplinească
15 pofta, încruntă din sprîncenele albinețe și se răstește:

— Hai, dă-mi mai iute, jupîne, că mă bate taica dacă zăbovesc!

Iese și lasă ușa deschisă... Tuptil se năcăjește și o închide bombănind:

20 — Ți-ar fi căzut mînușița dac-o întindeai... Al dracului pițigoi!...

Pe urmă se așează la tejghea, numără banii, spală sticlele și paharele, ca să le aibă la îndemîină cînd s-o isprăvi hora în Arini...

25 Încet, încet, pe nesimțite, se înserează... Flăcăii și fetele vin de la horă la Tuptil să bea un rachiu ca să se răcorească. Românul așa-i făcut: bea cînd e înfierbîntat ca să se răcorească și bea cînd i-e frig ca să se încălzească...

30 Cît ai clipi din ochi, cîrciuma se umple de lume. În jurul meselor lungi, înnegrite de murdărie, șed de-a-valma moșnegi și copii, bărbați și femei. Într-un

colț, doi lăutari își freacă arcușurile; *contrașul* are albeață pe un ochi și numai două strune la vioară.

5 Repede, repede, pe nesimțite, mesele se încarcă cu sticle, cu pahare pline și goale. Obrajii oamenilor se roșesc ca sfecla, frunțile se umezesc de sudoare, ochii lucesc pătimaș, glasurile răgușesc, parcă-o mină nevăzută i-ar strînge de gît, din ce în ce mai năpraznic.

— Tuptil!... Măi Tuptil!... Domnule Tuptil!... Jupîne Tuptil!...

10 Zeci de guri lihăie numele ovreiului și toate vreau rachiu... Și pe urmă încep să cînte. Voci groase și pițigăite vîjîie sub tavanul afumat, căutînd să se împreune într-o melodie monotonă, nesfîrșită. Cîntecul se amestecă cu sudălmile și răcnetele celor amețiți, cu plînsul tăios al unui copil de țîță care zbîrnăie ca o amenințare prin odaia îmbîcsită de zăpușeală. Mama tocmai își ocărește bărbatul cătră o vecină, că tare-i bețivan și nu se sinchisește de copii. Și, ocărîndu-l, stoarce paharele unul după altul. Într-un tîrziu, după

15

20 ce copilul răgușise de plîns, începe să-l alinte și să-i lăcrămeze de milă.

Doi bărbați foarte cumsecade s-au luat la bătaie în mijlocul cîrciumii. O droaie de copii se uită la dînșii cu mirare și plăcere și fac rămășaguri:

25 — Să vedeți că-i mai tare nenea Ionică!

— Ba-i mai tare taica! strigă vlăstarul unuia dintre bătăuși.

În ferestrele dinspre uliță stau slujnicile, cocoțate ca găinile în coteț, și privesc cu jînd la chef.

30 Prin curte sunt răsfiirați cei îndrăgostiți și vorbesc de necazuri și se sărută și beau rachiu...

În odăița din fund, odaia boierilor, s-au adunat intelectualii satului. Notarul, doi învățători, prima-

rul și cîțiva chiaburi. Toți cu nevestele și cu copiii, în familie. Aci se bea bere... Notăreasa e însărcinată, deci lumea discută cu aprindere ce-o fi: băiat sau fată? Notarul fâgăduiește un butoi de bere dac-o fi băiat.

5 Femeia șade smerită, rușinată, cu o fetiță de vreo doi ani în poală, și clipește repede ca să fărîme o lacrimă ce i s-a încurcat printre gene...

Tuptil e fericit, atît de fericit, încît, în ascuns, își freacă mînile. Dar face mutră năcăjită și vorbește

10 cu glas plîngător. Și acuma nu mai e speriat. Toți ai lui sunt la treabă: jupîneasa, fetele, slujnica. El însuși ține locul cel mai greu, odaia cea mare, căci numai el știe să dea pe datorie și cît să dea. Altmitrelea, s-ar face încurcături. Jupîneasa slujește pe cei de prin

15 curte, pe cei îndrăgostiți, ea e bătrîna, pe ea n-o mai fac să roșească îmbrățișările, ea a trecut de mult peste d-ald-astea. Și, pe urmă, are și cap bun: nu uită cui a dat sticle și pahare, și nu i se întîmplă niciodată să plece mușteriii cu sticle sau cu pahare în buzunar.

20 Slujnica stă de pîndește să nu iasă cineva fără să fi plătit. Tuptil are încredere într-însa, cu toate că nu e ovreică... Fetele, în sfîrșit, se învîrtesc în odăița boierilor. Acolo nu le amenință nici o primejdie, căci doar au de-a face cu boieri. Adevărul e că boierii

25 ăștia sînt mai mojîci ca mojîcii, dar, la urma urmelor, de ce sunt boieri? Ca să fie mojîci...

Cheful, firește, se sfîrșește cu o păruială obștească. Așa-i făcut românul: îi place să-și arate vitejia cînd e trăznit. Tuptil cunoaște foarte bine năravul românului.

30 A mîncat și el bătaie de multe ori vrînd să-i liniștească. Acuma însă și-a băgat mințile-n cap. Totul e să nu-i prade avutul, adecă să-i spargă sticlele și paharele. Căci geamurile le-a suit în pod încă de după amiază,

iar lampa a acățat-o sus, la grindă. Când începe vijelia se pitește după tejghea și nu zice nici cîrc. Pentru niște capuri sparte și cîțiva dinți ruși, nu e mare pagubă!

5 Miezul nopții a trecut demult cînd s-a golit cîrciuma. Tuptil răsufală din baierile inimii și se așează să-și numere banii. E mulțumit. Îi tremură și buzele de mulțumire. Zăvorește ușile și se duce să se culce, mîngăindu-și barba cu amîndouă mîinile.

10 Se așează în pat lîngă jupîneasă și începe să se gîndească la una, la alta. Și atunci bagă de seamă că David iar nu e acasă. Se întristează și-i pierе somnul. David, David! Parcă nici n-ar fi băiatul lui. Bate cărțile nopți de-a rîndul și-i toacă părăluțele. Cui poate să samene băiatul ăsta cînd nimeni din neamurile lui n-a fost stricat? Și, gîndindu-se așa, aude sforăitul rar al fetelor, cari se odihnesc în patul de lîngă fereastră, și sufletul iar i se înviorează.

20 „Bune fete Estera și Rozalia — își zice Tuptil — bune și muncitoare și cuminți... Ce păcat că bărbății de astăzi sunt proști! He-he, dacă ar fi avut balabusta la spate cîte au fetele mele, ce mai viață am fi dus!... E, dar ce să-i faci? Așa-i viața, amară și grea ca plumbul... Nemăritate n-au să rămîie, că au destulă vreme, nu sunt bătrîne și au zestre berechet. Treizeci de ani? Ce-i aia treizeci de ani? Femeia de-abia la treizeci de ani începe să se cumițească... Sunt ele cam ofilite, dar e grasă zestrea îndeajuns... Da, da... Omul nu știe cînd are să moară și fetele cînd au să se mărite... Da! Cine știe ce aduce ziua de mîne, nu mai mult decît cea de mîne? De unde știi că nu un pețitor? Hm?“

Estera rîde prin somn. De bună seamă, visează vreun pețitor. Tuptil își trage plapoma pe ochi și iar începe să se gîndească:

5 „N-ar fi nici o mirare să fie un pețitor, că fetele sunt bune, și muncitoare, și cuminți. Și zestre au, și“...

Doarme...

BARONEASA

Nu se pomenea fată mai frumoasă în toată Ilva-Mică și-n împrejurimi ca Ileana Mariucăi lui Dosoftei. Se dusese vestea pretutindeni părului ei cel
5 negru ca mura, des ca peria și lung ca un șarpe, buzelor ei cele roșii ca zmeura și umede ca o floare stropită de rouă. Nici n-apucase să îplinească șaisprezece ani, și se și găsi împresorată de pîlcuri de pețitori, cari de cari mai frumoși, cari de cari mai bogați. Dar
10 Ileana nu vrea să vadă pe nimeni și nu vrea să audă de nimeni. Iar voința Ilenei era sfîntă, căci pe Ileana toată lumea o răsfăța, pînă și mama ei cea vitregă.

Fiindcă era așa de frumoasă, Ileana nu era silită să lucreze nimic. Toată vremea se gătea și visa. Îi
15 plăcea, mai ales, să viseze, căci viața e mai frumoasă visată decît trăită; căci dacă n-ar fi visat, ar fi trebuit să vadă că tatăl ei e calic, mai calic ca toată lumea; că mă-sa vitregă e bețivă, mai bețivă ca toate femeile, și că nici în Vinerea Patimilor nu e trează; că ar trebui
20 să se mărite cu vreunul din flăcăii ceia unsuroși și sfrijiți, de care sătenii zic că sunt frumoși și bogați;

5 că astfel ar trebui să facă și ea copii și să muncească și ea ca o roabă. Ea însă nu vrea să vadă lucrurile acestea, și de aceea visa. În visurile ei apoi, în loc de pețitori murdari și zdrențeroși, vorbea numai cu feți-frumoși și cu feciori de împărați, care se războiau între dînșii și se luptau cu fel de fel de balauri ca s-o poată cîștiga pe ea de nevastă. Iar visînd mereu, a început să creadă că visurile sunt adevărata viață, și viața e numai un vis.

10 I se părea Ilenei că ea e o prințesă surghiunită aci, între țărani de toropiți de trudă, și că va veni vremea cînd se va isprăvi surghiunul și se va întoarce în palatele cele fermecate. Ca să fie mai hodinită, s-a dus și la ghicitorul din Măgura, ca să-l întrebe cine-i
15 e sortit. Și ghicitorul i-a răspuns întocmai ca și babele cele înțelepte, cari se mirau de frumusețea ei:

— O să vie un fecior de împărat cu căruță de aur, cu armăsari de argint și cu slugi de aramă. O să se oprească, cu tot alaiul, înaintea unei căsuțe
20 dărăpănate, cu coperiș de paie. Pe prispa căsuței o să șază o fată frumoasă ca o rază de lună. Slugile o să întinză un covor de mătase de la caleașca prințului și pînă la piciorușele fetei. Și prințul o să ia fata de mîină, s-o sărute pe frunte și s-o urce în căruță. Pe urmă,
25 pocnind din harapnice, o să se ducă departe, pînă la al șaptelea hotar...

D-atunci înainte Ileana prinse a sta toată ziua pe prispă, așteptînd să sosească feciorul de împărat și s-o ia cu dînsul.

30 Și fiindcă voința Ilenei era sfîntă, într-o bună zi se ivi și feciorul de împărat. Era un baron ungar, bătrîn ca vremea, galben ca turta și stors ca lămîia. Trecea prin sat într-o caleașcă trasă de patru armăsari albi. Cînd auzi Ileana tropotul cailor și huruitul roșilor,

ridică fruntea și se uită lung, ademenitor, cu ochii ei cei de cicoare, la caleașca boierească. Inima îi bătea grozav și-și zicea înfricoșată: „poate c-a sosit!“...

Baronul o zări din goana cailor, opri caleașca.
5 Slugile se repeziră să-i ajute ca să se dea jos. O luă de mână pe Ileana, o sărută pe frunte și o urcă în trăsură, așezînd-o la dreapta lui pe pernele moi de mătase portocalie. Îi spuse la ureche vorbe ciudate, străine, din cari ea nu pricepea nimic, dar cari îi
10 sunau în creieri ca un bîzîit dulce de bondar bătrîn. Caleașca plecă în goană, armăsarii păreau că suflă foc pe nări...

Pe-atunci Ileana avea tocmai șaisprezece ani, iar baronul, șaiszeci și șase. Și fiindcă Ileana era atît
15 de tînără și frumoasă, iar baronul atît de bătrîn și bogat, s-a ales dintr-însa ibovnica cea mai răsfațată a boierului. Acum Ileana avea tot ce dorea: mîncări alese, băuturi scumpe, mătăsuri rare și bani mulți, cîți îi cerea inima. Toate acestea pentru cîteva sărutări și îmbrățișări. Era deci fericită.

Dar apoi, într-o bună zi, se pomeni că baronul moare. Moare și el, ca orice om necăjit. Pe ea însă nici
25 la moarte n-o uită. Îi lăsă palatul în care stătea, cu tot ce se afla într-însul, cu toate pămînturile, cu toți banii. Fără să-i ceară măcar să-l mai sărute o dată.

Ileana l-a plîns, l-a înmormîntat și l-a jălit. L-a jălit o lună, două. Pe urmă s-a pus pe gînduri. Și-a zis:

„Sunt tînără și frumoasă ca o iconiță din perete.
30 Bani am. Nimic nu-mi lipsește... în afară de cinste. E! Parcă toate fetele tinere și frumoase au cinste!... Am însă nevoie de ceva. De iubire! Iubirea cea mare, cea adevărată, cea pătimașă, aceea unde nu se dă nimic și nu se ia nimic“...

Și fiindcă voința Ilenei era sfîntă, au venit mulți prieteni cari au iubit-o. Și ea nu simțea că de cirpa baronului nu se apropie nimeni cu iubire adevărată. Îi părea bine că are bani și e iubită.

5 Pe urmă a început și Ileana să bage de seamă că iubirea cea adevărată nu se apropie de dînsa. A încercat s-o atragă, s-o momească, dar n-a izbutit. Și cînd a văzut că nu izbutește, s-a învoit cu viața: ea dă paralele, viața să-i dea iubirea. Orice iubire. Căci i-e sete
10 de iubire. Și a prins-a-și schimba iubirile cum își schimbă alți oameni cămășile.

Vremea trecu foarte repede. Ileana se trezi tocmai cînd avu în spate o jumătate de veac și cînd
15 țărani cereau să-i cinstească cu rachiu și să stea cu ei la masă ca s-o iubească. S-a învoit din nou cu viața și, după șampaniile franțuzești, a băut rachiu cu țărani. Îi părea bine că-i zic baroneasă și o iubesc. Dar începea să simtă că mătășurile și catifelele îi fac rău. Îi era dor de obîrșie, de vremea cînd visa. A lepădat deci
20 straietele cele pompoase și a îmbrăcat iar hăinițele cele frumoase, țărănești. Nu mai vrea să se deosebească de celelalte femei. Numele doar să-i rămîie: baroneasa. Astfel, apoi și-a găsit și ea prietene, ea, care toată tinerețea și-o petrecuse cu servitori și cu mobile cari
25 o priveau ca pe o străină și parcă îi aruncau mereu în obraz necinstea. Prietenele acestea nu-i scormoneau trecutul și nu se sinchiseau de prezentul ei. Îi iertau toate păcatele. Cel mult o pizmuiau pentru belșugul, pentru toată viața ei trecută, și beau și ele cu dînsa rachiu prost din păhărele de cristal, șezînd pe scaune
30 de pluș, holbîndu-se la tablouri scumpe.

În sfîrșit, prinseră a-i cădea și dinții, cei ce fuseseră albi ca spuma și ajunseseră negri ca păcatul. Îi căzu și părul cel des ca peria. Buzele ei cele roșii

și umede se spălăciră și se moleșiră. Ochii își pierdură tot focul cel ademenitor. Părea, în mijlocul rămășițelor de belșug, o stafie întârziată, o amintire urită a unor vremi frumoase.

5 Și începu iar să se gătească și să viseze, ca în vis să se vadă iar tânără și frumoasă, să aștepte iar vreun făt-frumos care s-o ia și s-o ducă departe, mult mai departe de cum a dus-o odinioară...

CINEMA

Pianul automat cîntă o horă zburdalnică. Spectatorii își șterg nădușeala de pe frunte. Un băiat cu tablaua aleargă printre bănci, țipînd ca din gură de șarpe:

5 — Rahat cu apă rece! Americane prăjite!

Apoi pianul tace. Luminile se sting. Băiatul cu tablaua încremenește într-un colț al sălii. Orchestra napolitană atacă o melodie spaniolă, și pe pînză se desfășoară povestea nemaivăzută.

10 „Contele și contesa stau la masă. În ușă apare un servitor aducînd stăpînului o scrisoare. Contele o ia, o desface, o citește. Cuprinsul scrisorii: „Stimate domnule conte, vă fac cunoscut că ați moștenit două sute mii franci. Mirați-vă și fiți fericit. Banii puteți să-i ridicați personal cînd doriți. Devotat, Cutare, notar.“

15 Contele spune contesei ce noroc neașteptat a dat peste dînsul. Contesa, care aduce mult cu o chelneriță, îmbrățișează pe contele, care seamănă cu un birjar. Amîndoi pleacă dansînd și lăsînd, firește, scrisoarea pe

20 masă. Servitorul vine și, cu o mimică diabolică, citește scrisoarea. De-acuma știe ce are de făcut, mizerabilul!“

— Rahat cu apă rece! strigă în pauză băiatul cu tablaua.

„Contele și servitorul se îmbarcă într-un vapor. Iată-i într-o cabină amîndoi. Servitorul trage cizmele stăpînului. Contele se culcă. Culcarea aceasta i-e fatală. Căci servitorul, infam, atîta a așteptat. Se repede la stăpîn, îi deschide gura cu forța și-i toarnă un lichid îmbătător. Într-o clipă, mîinile și picioarele contelui sunt legate cu frînghii groase ca brațul, în cealaltă clipă hoțul îi răpește scrisoarea notarului, iar sărmanul stăpîn e aruncat într-o ladă și încuiat.“

— Americane prăjite! strigă iar băiatul cu tablaua.

„Și iată-l pe servitorul trădător în hainele nefericitului conte, care se căznește neputincios, zăvorît în ladă. Servitorul, îngrozitor în noua lui înfățișare, se prezintă notarului, care este un detectiv amator. Notarului i se pare suspect acest conte oribil la vedere. Cu ajutorul unui cîine polițist, descopere pe adevăratul conte închis în ladă. Începe o goană nebună după servitorul mizerabil, care, în cele din urmă, este prins și aruncat în închisoare. Contele plînge și oferă cincizeci mii franci notarului detectiv care l-a scăpat de moartea sigură. Notarul însă recunoaște în conte pe fratele său vitreg. Bucuria lor e de nedescris. Se îmbrățișează și pe urmă contele se întoarce acasă la contesă cu cele două sute mii franci. Fericire. La revedere.“

Luminile se aprind. Orchestra napolitană tace. Spectatorii își șterg nădușeala de pe frunte. Pianul automat intonează o rapsodie unguerească. Băiatul cu tablaua încărcată aleargă printre bănci, țipînd ca din gură de șarpe:

— Rahat cu apă rece! Americane prăjite!...

RĂZBOIUL

Bărbosul (ridicînd nasul din „ediția specială“):
Eu, drept să-ți spun, nu pricep nimic din toate telegramele astea... E o harababură... I-ascultă, bre!
5 Tu ai făcut armată?

Spînul: Nu, dar sînt acasă în toate chestiile de strategie și tactică... M-am ocupat... Ce crezi? cînd faci atîtea războaie... Am cărți, hărți, planuri...

Bărbosul: Atunci fii drăguț, te rog, și mă lămurește și pe mine... Ascultă! Zice că o armată e în Flandria, alta în Alsacia, iar alta la Polonia... Vorbește de șapte sate și de douăzeci și șapte dealuri, de trei sute de kilometri și de o mie de kilometri, de fronturi și de mai știu eu ce... Și, în sfîrșit, spune că kaiserul vede tot... Ei, cum naiba se poate una ca asta?

Spînul: Nimic mai simplu, amice... Kaiserul are un binoclu cu care vede la o mie trei sute de kilometri!

Bărbosul: Pe urmă citesc că divizia cutare a fost împinsă, că brigada cealaltă a fost respinsă și ofițerii de stat-major zboară din batalion în batalion... Mă

rog, cum se împing și se resping batalioanele?... Și cum zboară ofițerii ceia de stat-major din batalion în batalion? Cu aeroplanul, ori cu zepelinuri? Și adică de ce zboară?

5 *Spînul*: Destul! Din toate astea văd că un nebun poate întreba mai mult decît ar putea răspunde zece înțelepți... Ei, acum ascultă: Eu, ce-i drept, n-am făcut armata, dar știu din experiență că războiul e ca și manevrele...

10 *Bărbosul*: Și cum sunt manevrele, dacă nu te superi?

Spînul: Ca jocul de șah... Și acolo mergi înainte cu o figură, tragi înapoi o figură, dai afară pionii și pierzi partida... Ei vezi, întocmai așa-i războiul!

15 *Bărbosul*: Mă rog... Tu știi să joci șah?

Spînul: Firește că... nu știu.

Bărbosul: Așa da. Fiindcă nici eu nu știu... De aceea, ce să-ți spun, pricep mai bine războiul decît jocul de șah.

20 *Spînul*: Stai, dragă, că-ți explic eu tot. Stai!... Uite... Va să zică, jocul de șah e ca războiul. Oștile se înșiră față-n față, pe urmă încep să avanseze...

Bărbosul: Înțeleg. Exact așa-mi închipuiam și eu. La dreapta stau prietenii, la stînga dușmanii. Apoi comandantii strigă „uraa!“... Și trag cu puștile și cu tunurile unii în alții.

Spînul: Idiot ești, bre!... Cum crezi tu că două armate o să se înșire așa, ca două echipe de elevi de liceu sau ca figurile de șah?... Ce prostie!...

30 *Bărbosul*: Bine, nu spui tu că jocul de șah e ca războiul?

Spînul: Am spus-o numai ca să te fac să mă înțelegi mai bine. Dar războiul e cu totul altceva decît jocul de șah. Ce dracu, nici atît nu știi? Războiul

modern se bazează pe legea pompării, pe care trebuie s-o știi din școală... Rușii merg înainte, nemții merg înapoi, nemții merg înainte, rușii merg înapoi.

5 *Bărbosul*: Rușii merg înainte, nemții merg înapoi...

Spînul: Ei, vezi?... La șah fiecare figură își are locul său, pe cînd la război totul atîrnă de împrejurări. Sau poate tu crezi că și terenul războiului e împărțit în șaizeci și patru de cîmpuri?

10 *Bărbosul*: Dar în cîte e împărțit?

Spînul: Aoleu, ești prost rău!... La război fiecare corp ocupă terenul cel mai convenabil...

Bărbosul: Ce-i aia teren?

15 *Spînul*: Un loc, sau o cîmpie, sau o colibă, uneori chiar o colibă poate fi teren.

Bărbosul: Și cel ce a ocupat terenul a învins?

Spînul: Ei, aș! După ce a ocupat terenul, pornește împotriva dușmanului și trage focuri, și sau învinge, sau e învins. Ai înțeles?

20 *Bărbosul*: Nu.

Spînul: Atunci degeaba îți mai explic. Războiul nu se face ca să-l priceapă toți nerozii.

Bărbosul (iar cu nasul în „ediția specială“): Las', că tu îl pricepi...

RĂZBOIUL

Însemnările unui sublocotenent

Sublocotenentul e grav rănit într-un spital din Transilvania. E român. A trebuit să lupte împotriva sîrbilor. Și-a însemnat pe apucate clipele petrecute în fața dușmanului într-un caiet cu scoarța neagră. Reporterul unui ziar, vizitînd spitalul înțesat de răniți, a vorbit cu ofițerul, care i-a dat voie să publice cuprinsul carnetului. Mi se pare că sunt interesante însemnările sublocotenentului. Mai cu seamă în vremurile acestea pline de înfrigurări războinice...

Lugoj, 28 iulie.. Aici am să-mi însemnez tot ce voi vedea și ce mi se va întîmpla în război... Tocmai mă pregăteam să plec la Sibiu. Îmi făceam geamantanul. Toc, toc! în ușă. Iată un soldat cu un plic portocaliu. Mobilizăm. E ordinul de chemare. Îmi dă să iscălesc și să adaog ora și minutele, fiindcă în 24 de ceasuri trebuie să fiu la Timișoara, la regiment. De-acum, noroc bun!

Timișoara, 6 august. Azi am avut o inspecție mare. Domnul general comandant al corpului de

armată. Bătrînul (text șters N.N.) Se zice că mîine (text șters N.N.) batalioane. Am presimțirea că unul va fi batalionul meu. Sînt ghinionist. Baremi de-am ști unde mergem!

5 *În tren, 7 august.* Aseară am primit ordinul de plecare. În zori am părăsit cazarma. Am stat în gară pînă la nouă. Ne duce la sîrbi. Prin gări, lumea filfîie batiste și umbrele. Toți ne urează izbîndă. Femeile plîng.

10 *...8 august.* Azi-dimineață am sosit. Un sat croat. Eu cu plutonul meu plecăm mai departe, pe jos. Sîntem escorta trenului. Soarele arde grozav. O să ne prăpădească zăpușala.

15 *...9 august.* Sîntem într-un cătun ciudat. Așteptăm tunurile. N-am mai văzut sat ca ăsta. E atît de lung, parcă n-ar avea sfîrșit. Facem gardă la biserică fiindcă e satul sîrbesc și se zice că sînt multe elemente suspecte. Căpitanul a și prins vreo șase țărani care o să fie împușcați. Așa-i ordinul de la divizie.

20 *...14 august.* Ne plictisim. Acuma însă ne-a trecut plictiseala. Am făcut treizeci de kilometri pe o căldură îngrozitoare. Se aude că ai noștri au trecut Sava și că la Sabatz e o luptă mare... Pe seară iar pornim peste o miriște. Ne scoase din sat fiindcă era vorba să se întoarcă cei de la Sabatz ca să se odihnească, dar n-au venit. Soldații cîntă *Deșteaptă-te, române!* și glumesc parcă ar fi la manevre.

25 *...17 august.* Ne-am întors în sat și am așteptat pînă azi-noapte, cînd a venit ordinul să venim aci în marș forțat și să așteptăm noi ordine. Am sosit la nouă dimineața și ne-am culcat. Am dormit cîteva ceasuri. Acum așteptăm. Se aude bubuitul tunurilor.

30 *Dincolo de Sabatz. 18 august, în zori.* Stau culcat afară din oraș, într-o livadă mlăștinoasă. Doi porci

grohăie la câțiva pași. Aseară la opt au sunat alarma și a trebuit să las pe masă friptura și sticluța cu vin negru. La nouă ne-a oprit în mijlocul cîmpului, ne-a împărțit cartușe și ne-a oprit să fumăm. Mergeam pe două drumuri. Ne opream mereu din pricina cailor artileriei. Sîntem vreo trei mii, poate mai mulți. La miezul nopții am ajuns în Klenak. Se auzea foc de pușcă. De-aici nu erau decît zece kilometri pînă la Sava, și nici un sat. Tunurile au fost trimise înainte, iar noi am dormit vreun sfert de ceas. Drumul merge la vale. Pretutindeni, tunuri și gherete de grăniceri. Mi se strînse inima de-a binelea, nu mai e decît un kilometru pînă la Sava, unde e podul de pontoane. Din zece în zece pași, cîte o sentinelă. La 2 ore și 43 minute noaptea am pus piciorul pe pod. Pe cellalt țărîm fumega o clădire uriașă, pe urmă fabrica de cărămizi ciuruită de granate. Și un miros de praf de pușcă, îmbătător. Pe ulițe, nici țipenie de om, numai mobile sfărîmate și sentinele care dormeau în picioare, cu arma la braț.

20 Întuneric beznă; colonelul ne conducea... Am ieșit din oraș, aci, în livadă... Acum răsare soarele. Stăm culcați în linie de trăgători, cu arma în mînă. Noi sîntem în aripa stîngă, aproape de șosea. Maiorul a chemat pe comandanții de plutoane și ne-a arătat;

25 De-acolo vine dușmanul! Dincolo de livadă e o porumbiște, iar mai departe începe pădurea. Locotenentul Crihan privește mereu cu ocheanul. Nu se vede nimic.

18, orele 6 și 10 minute dimineata. Un șrapnel trece peste capetele noastre spre podul de pontoane. Cel dintîi foc! Ai noștri s-au s...

Klenak, 18 august, după Sabatz, la Ambulanță, după-amiazi. Zac și scriu... Urmez... Cînd a fișit șrapnelul sîrbesc, locotenentul a strigat: „Ei, băieți, de-acu începe hora!” Dușmanul e la 1.500 metri. Dar

nu era unde-l așteptam noi, în față. Focul venea din dreapta, dinspre pădure. Din trei în trei minute, cîte un bubuit de tun.

5 Ai noștri au răspuns tot cu tunurile. Pe urmă, tăcere. Poate să fi fost șase și jumătate cînd am plecat în linie de trăgători spre porumbiște. Căpitanul dădu ordinul: „Plotonul al doilea și al treilea, înainte!” Mergeam puțin la deal. Pînă la marginea porumbiștei ne-am tîrît pe burtă, nici n-am băgat de seamă.

10 Amîndouă plotoanele mergeau. Locotenentul alerga mereu înainte și se întorcea înapoi.

Intrăm în porumbiște, cu arma în mînă, dar n-aveam voie să tragem, ca nu cumva să ne vadă de la marginea pădurii. Prin porumbiște, o salvă de gloanțe.

15 În jurul nostru de-abia cîteva gloanțe au trecut. Ciudat mai sfîrîie gloanțele! Am mers așa vreo jumătate de ceas. Cu mare băgare de seamă. Cînd am ajuns la marginea porumbiștei, ne-am pomenit cu o salvă groaznică de gloanțe. Trei deodată au căzut grămadă.

20 Porumbiștea toată era plină cu de-ai noștri. Auzeam mereu: „Înainte! Înainte!” Am făcut și eu semn cu sabia spre pădure. Între porumbiște și pădure e o livadă de vreo șase sute de metri. Am început să alergăm. Cum am năvălit din porumbiște, era cît p-aci să cad. Mă împiedicaseam de cadavrul unui sîrb mort mai de mult, în haine civile. Un miros groaznic. Cu fața în sus, gura căscată, arma frîntă alături de dînsul.

25 Trebuia să alergăm din răspuțeri prin livadă. Foarte mulți flăcăi se vedeau căzînd. Unii țipau, alții înjurau.

30 Credeam că sîrbii sînt înaintea pădurii într-un șanț, dar numai șepcile erau acolo, ei trăgeau cocoțați în copaci. Am început și noi să tragem.

Un locotenent a pus două mitraliere și a deschis focul spre pădure. Vedeam căzînd oameni din copaci.

Mulți. Nu știu câtă vreme a ținut pînă am trecut livada, două minute sau un sfert de oră. Ne trînteam jos, trăgeam, iar porneam. Cînd am ajuns la șanțuri, șepcile militare așezate frumos pe grămezile de pămînt, iar jos, în șanț, morți de mult, și peste dînșii cad acum mulți de-ai noștri.

Un soldat trece ca furtuna pe lîngă mine cu baioneta la armă, un glonte îl lovește în genunche, îi țișnește sîngele. Sar șanțul, dar îl aud văitîndu-se: „Mamă, mamă!“... „Brancardier! Brancardier!“ Alt soldat îl ia în cîrcă și-l duce înapoi. Intrăm în pădure, alergăm nebunește printre copaci. Pe la mijlocul pădurii, altă ploaie de gloanțe. Șrapnel. Se prăbușeau copacii, pîrșiau ramurile. Simt că mă împiedec și cad lîngă o rădăcină ieșită din pămînt. Vreau să mă ridic; nu pot. N-am simțit să mă fi atins vreun glonte, credeam că m-am lovit de vreun copac.

Îmi pipăiesc șalele, simt căldură la mîină, văd că e însîngerată. Mă gîndeam că poate mi-a intrat vreun gîndac în cizmă, fiindcă mă înțepa grozav. Dar și la picior mă lovise o schijă de granată.

Toți țipau: „Cartușe, cartușe!“ Pe urmă a început să mă învăluie o ceață parcă. Îmi ziceam că mor. Măcar de-aș ști că am învins. M-am tîrît totuși lîngă un copac bătrîn. Acolo mai era un rănit. Sprijinindu-ne unul pe altul, ne-am dus înapoi la șanțul cu cadavre și ne-am trîntit în mijlocul lor. Tovarășul meu, un plutonier, a smult de pe haina unui maior sîrb mort o decorație și și-a înfipt-o pe piept. Și el are un glonte în șale. În șanț tot auzeam: „Brancardier! Brancardier!“ Și cîteva înjurături românești. Peste o jumătate de oră vin doi soldați. Nu i-am văzut, doar am auzit: „Ia pe domnul sublocotenent, eu pînă atunci văd care mai trăiește“. Pe urmă nu știu ce-a fost, dar acuma mă pomenesc iar în casa cea galbenă, de unde am plecat înainte de-a trece Sava.

VREMURI RĂZBOINICE

Povestea e nouă și interesantă, fiindcă e din război și fiindcă tot ce e din război e nou și interesant. Povestea e și adevărată, cel puțin așa îmi spune cel ce mi-a spus-o între un șvarț dulce și o dulceață amară. Adevărată sau neadevărată, ce are a face? O dau cum mi s-a dat...

Acum vreo două luni, domnul Ilie Manea se pomeneste bolnav de apendicită. Doctori peste doctori, alergături, dureri... Zadarnic. E nevoie de operație.

Domnul Ilie Manea, pe lîngă apendicita cu pricina, mai are cîteva milioane de lei și un fecior la care ține ca la ochii din cap. Toate acestea însă nu-l pot scuti de operație. Trebuie operație, altfel e rău, altfel nu-i garantează nimeni viața.

În multe privinți e săracă țara românească, dar în doctori e tare. Doctorii noștri sunt printre cei mai buni din lume. Toată lumea o recunoaște, afară de români, bineînțeles. Și mai cu seamă afară de românii bogăți.

Domnul Ilie Manea, ca proprietar al câtorva milioane, are o neîncredere desăvârșită în doctorii români. Când tușește, aleargă la Viena, să consulte un doctor... Unde să se ducă deci pentru o operație de apendicită? Firește, la Paris. Acolo e sigur că se înzdrăvește cât bați în palme. Ba chiar e sigur că acolo nici nu s-ar fi îmbolnăvit.

Pentru orice eventualitate, însă, ia cu dînsul și pe fiul său, un flăcău voinic, frumos, de vreo douăzeci și cinci de ani. Avînd pe Jenică cu dînsul, va suferi cu mai multă ușurință toate durerile și necazurile boalei.

Plecară amîndoi.

La Paris trag amîndoi într-un sanatoriu. Operația se face și reușește întocmai cum nădăjduise bătrînul. L-a costat scump, dar face. Simte zi cu zi cum se întremează și nu conținește de-a preaslăvi pe doctorii francezi și de-a ponegri pe doctorii români.

Jenică a îngrijit pe tatăl său cu o dragoste nemărginită. Ziua-noaptea era lîngă patul bătrînului. Patru săptămîni nu s-a mișcat de lîngă bolnav. Domnului Manea i se umplea[u] ochii de lacrimi de bucurie văzînd dovezile de iubire ale odraslei sale.

Într-a cincea săptămîină, însă, Jenică simți nevoia să mai iasă puțin. Bătrînul mergea bine. Peste cîteva zile puteau pleca acasă. Și apoi Jenică nu vrea să se întoarcă de la Paris fără măcar să fi văzut Parisul și fără a fi cheltuit nimic. Se înțelese cu bătrînul și, fiind de acord, Jenică ieși.

Era o vreme minunată. Soare, căldură, splendoare.

Jenică intră repede într-o frizerie. Nu putea merge prin oraș neras și nefrizat.

Bărbierul, un bătrîn uscat și blajin, se uită la dînsul întîi mirat, apoi din ce în ce mai necăjit. Jenică nu se putu stăpîni să nu-l întrebe:

— De ce ești supărat, patronule?

— Nu sunt supărat, domnule! răspunse acru bărbierul. Mă mir numai că un bărbat voinic ca d-voastră poate să stea acasă cînd țara e în primejdie...

Jenică se roși și vru să explice omului că dînsul e român și că, deși n-a făcut armata, va stăruia acasă ca România să dea ajutor Franței...

Dar bărbierul nu se împacă cu explicațiile, și Jenică plecă tulburat și rușinat.

„A înnebunit bărbierul, se gîndi dînsul mîngîindu-se. Da' ce sunt eu să-mi expun viața de dragul nu știu cui?... Și chiar dacă aș merge la război, aș merge cu țara mea, și poate la partea sedentară, că doar nu sunt băiatul boierului Manea ca să mă bag carne pentru tunuri“...

Era gătit, ca scos din cutie. Învrtea bastonașul cu mîner de aur și fluiera. Dar străzile erau aproape pustii, deși era vremea plimbării, iar oamenii umblau grăbiți și îngrijorați.

„Grozav e războiul! își zise Jenică fluierînd. Să te ferească Dumnezeu... Parisul e gol... Pariziencele parcă au intrat în pămînt“...

Jenică e clientul lui „Capșa“ și al varieteurilor bucureștene. Și e irezistibil, fiindcă nu se uită la parale. Ar vrea să-și arate puterile și e mîhnit că nu i se prezintă ocazia. Totuși, se simte bine. Oricum ar fi, Parisul tot Paris rămîne. Chiar în vremuri războinice. Și se plimbă mîndru, țanțoș, fericit.

Într-un colț, însă, se pomenește cu un gardist.
-- Vă rog să vă legitimați!

— Cum, domnule? De ce? N-am făcut nimica!
zice Jenică speriat.

— Se prea poate, domnule, răspunde gardistul.
Dar sînteți suspect... Un tînăr voinic ca d-voastră,
dacă nu e militar, trebuie să fie sau neamț, sau spion...

Jenică protestează, zîmbește, se încurcă și nu se
descurcă decît tocmai la secție.

„A înnebunit poliția, se gîndește Jenică ieșind
de la secție. Nu mai vede decît nemți și spioni. Scîrbos
popor“...

Își urmează plimbarea și, în splendoarea înserării,
uită îndată incidentul. Iar fluieră, iar zîmbește și
aruncă priviri drăgăstoase femeilor. Dar în curînd
văzu că toate femeile se uită la dînsul cu scîrbă.

„Ce dracu oi fi avînd?! Își zice Jenică îngrijat.
Nu cumva“...

Își pipăie hainele, cravata, gulerul, pălăria. Nu
simte nimic deosebit. Se privește într-o vitrină. Se
găsește foarte elegant și cuceritor. Atunci, ce să fie?

În sfîrșit, găsește trei fete. Le privește dulce,
dar ele întorc capul, iar una zice:

— Ce tip nesimțitor! E cît un munte, și se
plimbă aici, în loc să meargă la oaste!

Jenică își pierdu tot cheful. Nu mai e de trăit
la Paris. Alergă la sanatoriu și nu mai ieși decît atunci
cînd plecă cu tatăl său, însănătoșit, spre România.

Acum e acasă și povestește cu însuflețire:

— Tot Parisul e militarizat. E o splendoare!
Bărbații în uniformă, automobilele aleargă, trenurile
— cu soldați. E o splendoare! Nu vezi un civil pe
stradă. Iar acei pe care-i vezi sunt sau copii, sau bătrîni
neputincioși. Închipuiți-vă o scenă la care am asistat.
Un tînăr se plimba nepăsător... Un tînăr chipeș...
Făcea cu ochiul cucoanelor. Un gardist...

O SCENĂ

(Scena se petrece într-un hotel din Abazzia. Sau cel puțin
s-ar fi putut petrece.)

O după-amiază de vară. Soare. Căldură. Plictiseală.

Mosafirul sosește cu doi copii de mînă. Un hamal aduce
un munte de geamantane. Toți se opresc la cabina portarului
de la hotelul, îi zicem, „Panonia“. Două minute de parlamentări,
apoi mosafirul pleacă cu copiii, urmați de portar, înspre inte-
riorul hotelului, printr-un labirint de coridoare. Portarul e
foarte limbut.

La o ușă se opresc cu toții. Intră. Începe scena.)

Portarul: Cred că odăile acestea vor fi tocmai
pe placul d-voastră... Cred și sunt sigur. Mai ales că
amîndouă împreună nu costă decît cincisprezece franci
pe zi... Adică pardon!... D-voastră sunteți român?

Clientul: Da.

Portarul: Va să zică, ziarist?

Clientul: Nu, domnule. Eu sunt dentist.

Portarul: Nu se poate, domnule... Vă rog, gîn-
diți-vă puțin, poate totuși sunteți și ziarist...

Clientul: Ei, da, adevărat: scriu și eu din când în când la gazete, cu deosebire când sunt chestiuni importante la ordinea zilei.

5 *Portarul:* Va să zică, nu mă înșelasem. Sînteți ziarist. Dar copilașii d-voastră? Și dumnealor sunt ziarști, nu? Nu?

Clientul: Încă nu.

10 *Portarul:* Va să zică, elevi de ziarști. Va să zică, viitori ziarști... Așa... Acuma ne-am lămurit... Ei bine, pentru aceste odăi d-voastră nu veți plăti decît paisp'ce franci...

Clientul: O, dar și paisp'ce franci e prea scump.

15 *Portarul:* Nu, mă rog. Vă înșelați. Paisp'ce franci e un preț redus. Un preț special. Ceva ca o ediție specială... Domnul Romanescu, celebrul redactor bucureștean, tot paisp'ce franci plătește pentru două odăi ca acestea... Știți, domnul acela care făcea gălăgie în sala pașilor pierduți... L-ați văzut?... Acela care striga în gura mare: „Las', că vă învăț eu minte!”

20 *Clientul:* Te înșeli, prietene, te înșeli. Domnul acela nu e ziarist. Îl cunosc foarte bine. E un simplu agent de publicitate.

25 *Portarul:* Va să zică, ziarist. Perfect! Și exact atîta plătește pentru două camere domnul redactor Popescu-Vasilești... cel care răcnea adineaori pe terasă: „Mișelie! Pungășie! Las', că vă arăt eu, escrocilor; vă dau eu la gazetă!”

30 *Clientul:* Iar ești greșit, prietene, fiindcă nici domnul acela nu e ziarist. E un negustor de lemne și proprietar de tipografie.

Portarul: Aa, va să zică, are atîtea ziare cîte vrea... Va să zică, e director de jurnale când dorește...

Clientul: Ei, da... firește... Dar ia spune-mi, ce te face pe d-ta să mă iei pe mine drept ziarist?

Portarul: Foarte simplu, domnule. Eu, domnule, sunt portar bătrîn. Am văzut multă lume. Am avut de-a face cu tot felul de nații, dar încă n-am pomenit un român care să nu fie ziarist... De altmintrelea, să n-aveți nici o grije. Scrieți numai în registrul hotelului că sunteți ziarist, și tot se va aranja perfect... (După o pauză, cu o obrăznicie revoltătoare.) Totuși, domnule, îmi dați voie să vă spun că eu mă mir...

Clientul: De ce te miri?

10 *Portarul:* Că în România nu se găsește nici un om care să nu scrie la gazetă, care să nu fie îndemnat să-și exprime părerile la gazetă...

Clientul (cu mîndrie): Ehe...

15 *Portarul:* Eu, domnule, știam că în viață mai sunt o sumedenie de alte ocupații în afară de ziaristică. Adică cum, nu sunt la d-voastră brutari? Nu sînt chelneri?

20 *Clientul:* Negreșit, dar aceasta nu-i împiedică de a fi și ziarști. Brutarii, sau măcelarii, sau chelnerii sunt colaboratorii ziarelor breslei lor.

25 *Portarul:* Am înțeles. În România toată lumea are cîte o ocupație suplimentară, sau poate complementară. Am înțeles... Va să zică, dacă cineva nu e ziarist de profesiune, cel puțin în orele libere se simte totuși obligat să scrie la gazete.

Clientul: Exact.

30 *Portarul:* Exact. Astfel se și înțelege că, deși la d-voastră toți oamenii sunt ziarști, totuși, aveți și cititori de ziare. Am înțeles. Unii scriu înainte de masă, iar după masă citesc, ceilalți citesc înainte de masă și după masă scriu... Am înțeles.

Clientul: Afară de aceia, bineînțeles, care nu citesc de loc, care doar scriu... Dar acuma fii drăguț și-mi explică cum cunoașteți d-voastră așa de bine

pe români. Sunt aici o mulțime de români care vorbesc perfect franțuzește...

Portarul: Ei bine, după gălăgia pe care o fac, după țipetele lor. „Mișelie! Pungășie!”

5 *Clientul:* Vorbește, prietene, nu te jena, căci eu, ce-i drept, sunt bucureștean, dar sunt bulgar. Ți-am spus că sunt român numai pentru că eram curios de ce întreb.

10 *Portarul:* A, d-voastră sunteți bulgar?... Va să zică, nu sunteți ziarist?

Clientul: Firește că nu.

Portarul: Atunci, scuzați. Prețul odăilor e numai zece franci...

15 *Clientul:* Cum, va să zică, ziaristii români plătesc mai mult?

20 *Portarul:* Negreșit. Toți ziaristii de paradă... Adică de ce să ne înjure și să ne batjocorească dumnealor degeaba? Noi primim, dar atunci să plătească gras, fie că sunt ziaristi, fie că nu sunt... și dacă nu sunt, *tant mieux!*...

(Și scena continuă sau se isprăvește. Cum vreți.)

PUIA

E cuminte. Mai ales când doarme. Măicuța o răsfătă, tătucul o rîzgîie. De aceea e Puia cuminte.

5 Pînă mai deunăzi toată ziua se juca și toată noaptea visa că se joacă. Era mama păpușilor. Le îngrijea, le mîngîia și le alinta, uneori le și spăla pe obrazii bucălați sau le atîrna mîncare printre dinții strînși într-un veșnic zîmbet fără viață. Lucia, Mirela, Toto, Sanda îi dădeau mult de lucru. Le îmbrăca și
10 le dezbrăca, le croia și le cosea mereu haine noi. Pe Toto l-a botezat cu alai; pe Lucia voia s-o mărite și-i și făcuse un trusou complet, bogat ticluit din cele mai variate petece găsite prin sertarele măicuții... Înainte
15 de-a fixa însă data nunții, a intervenit un eveniment asemenea unei declarații de război: a bătut la poartă viața, sub forma unei profesoare... Și nunta s-a amînat...

20 Păpușile s-au dat la o parte. Jocurile au rămas încremenite de mirare. Viața a sosit să-și reclame drepturile ei reci în viața Puiei.

Cîteva nopți a mai visat pe Lucia, pe Toto, pe celelalte... Apoi au început alte visuri. A început *i-o-n... ion și două cu unu face trei...*

5 Acuma Puia șade ceasuri întregi cu născiorul plecat peste tăblița neagră, strîngînd tare între degete creionul de piatră, desenînd încet slove cari încă nu au prins rădăcini solide în mintea ei fragedă. Gurița i-e întredeschisă, ochii umbriți de gene stufoase fixează cu teamă semnele celea albe pe cari mîna ei le așterne

10 anevoie, iar pe fruntea ei albă, limpede se ivește din cînd în cînd cîte-o cută fină, delicată... Puia cugetă; creierul ei imaculat lucrează... Pentru întîia oară în viață lucrează serios... Și nici nu-și dă seama că de-acum înainte va trebui să lucreze mereu, mereu,

15 că de-acuma a intrat și ea în vârtejul atît de cumplit al vieții...

Acum Puia visează și noaptea *i-o-n... ion și două cu unu face trei...* Pentru că Puia e cuminte...

DIVORȚUL

„Vasile mă înșeală!” își zicea Laura Sorobetea, frîngîndu-și mîinile și silindu-se să-și oprească lacrimile.

5 Nu plîngea niciodată în fața lui. Mai bine să moară decît să o simtă el că e nenorocită. Îl ura văzîndu-l că nici nu se sinchisește de frămîntările ei. Parcă nu s-ar fi întîmplat sau nu s-ar întîmpla nimic, atît se arăta el de liniștit. Nu putea înțelege cum poate fi cineva așa de ipocrit?

10

Uneori însă îi părea rău chiar de iubirea ei din trecut. Dacă ar fi bănuit ea că, sub înfățișarea lui cinstită și dreaptă, se ascunde o fire atît de cinică! Îndrăgise într-însul tocmai mîndria bărbătească ce nu

15 se ploconează nici în fața femeii iubite. L-a luat cu toate că era băiat de țaran, cam stîngaci, cam neobișnuit cu șlefuirile lumești. Adevărat că nici ea n-a avut zestre, dar a fost fată de profesor, cu educație aleasă, cu pian, cu puțină franțuzească, în sfîrșit domnișoară, care

20 putea visa, și chiar a visat, ofițeri, doctori, avocați, ingineri, iar nu un contabil la banca „Mercur”, ca

Sorobetea. Prietenele ei s-au și mirat când s-a măritat cu dînsul... Pe urmă toată lumea l-a iubit. S-a văzut că e bărbat bun, cumpătat, muncitor... Laura n-a avut nici un motiv să fie nemulțumită. Vasile o iubea
5 fără multe fraze, ce-i drept, dar din toată inima... Își lăsase o mustăcioară englezească cocheta, care-i plăcea ei foarte mult. Apoi ochii lui negri, aprinși, lucitori o învăluiau veșnic într-o mîngîiere caldă...

Avea o singură meteahnă Vasile. Deoarece seara
10 luau masa totdeauna devreme, înainte de culcare pleca la club și juca o partidă de biliard. Dintru întîi, Laura, nici vorbă, protestase că i-e urît singură; că e cea mai nenorocită femeie din lume... Când a văzut însă că într-adevăr e vorba de o distracție nevinovată, s-a împăcat. Sorobetea, om foarte chib-
15 zuit, era învoit cu partenerii să plătească totdeauna împreună, așa că cheltuiala nu întrece niciodată „banii mei de buzunar“, cum zicea dînsul, căci pe altceva nu mai dădea nici un gologan, nefiind nici
20 băutor, nici jucător de cărți și nici umblător după femei ușoare. Pe urmă, la ora zece precis suna la poartă, servitoarea alerga să-i deschidă, și el sosea cînd vesel, cînd posomorît, după cum cîștigase sau pierduse... Laura însă se culca liniștită și de multe ori
25 nici nu-i simțea venirea.

Într-o seară s-a întîmplat de Laura n-a putut adormi. S-a zvîrcolit zadarnic în pat, cu o carte în mîină, chemînd somnul. Astfel a venit ora zece. În
30 clipa cînd pendula a început să bată, soneria a pornit să sbîrnie.

— A, bine că vine Vasile!... Parcă mă cuprinsese și urîtul...

Îndată auzi pașii servitoarei alergînd să deschidă.

Laura aștepta și număra clipele. Dar clipele treceau așa de anevoie, că-și pierdu răbdarea.

— La ce nu mai vine, Doamne?... Ori n-o fi sunat el?

5 A trecut un minut, cinci, cinsprezece! În orice caz, ei i se păru o veșnicie pînă ce auzi pași. Îi cunoștea bine. Erau ai lui și se apropiau. Dar parcă veneau dinspre bucătărie, nu dinspre poartă... Simți un ac în inimă.

10 — Ce a căutat el la bucătărie?

Închise ochii și se făcu că doarme. Inima însă îi bătu să-i rupă coastele și în minte i se zvîrcolea mereu întrebarea: „Ce a căutat la bucătărie?“

Sorobetea intră în vîrfurile picioarelor, cu țigara
15 în gură. Se opri în mijlocul odăii, trase două-trei fumuri și așeză mucul în scrumelniță, stingîndu-l cu băgare de seamă. Apoi scoase batista și se șterse pe frunte... Laura, care-l pîndea printre gene, avu o tresărire și în gînd își zise îngrozită: „De ce s-a șters pe frunte?“
20

Bărbatul se apropie de pat și o sărută pe ceafă. Buzele lui însă erau parcă mai fierbinți ca altădată. Laura ridică încet pleoapele și murmură:

— De ce întîrzieși atîta?

25 — M-a ținut Grozea de vorbă la poartă. E necăjit foc, săracul, fiindcă l-am bătut la biliard de l-am rupt, răspunse Sorobetea cu mîndrie.

Pe urmă s-a culcat și a adormit curînd, ca și cînd ar fi fost istovit de oboseală.

30 Laura însă nu mai putu închide geana toată noaptea. O bănuială chinuitoare începu să-i roadă în suflet... De ce atîta vreme între deschiderea porții și intrarea lui în odaie? De ce a venit dinspre bucătărie? De ce a fost nădușit pe frunte? De ce cînd servitoarea?...

A, servitoare! Era spre ziuă când cuvîntul acesta i s-a înfipt în minte. Și deodată parcă i s-a făcut lumină. S-a uitat la Sorobetea, care dormea buștean. În lumina roșiatică a candeliei îi vedea bine fața strîmbată de un sforăit tihnit. Numai decît și-a zis: „E în stare să mă înșele cu servitoarea! E chiar sigur!”

Îi veni să-l zgîlție, înfuriată că ticălosul sforăie când ea e nenorocită și parcă simți o undă de miros de servitoare, desigur rămășițele vizitei lui prin bucătărie.

Laura suferea cum numai femeile știu să sufere: cu patimă. Era hotărîtă să divorțeze, dar îi trebuia o dovadă definitivă, zdrobitoare, care să-l nimicească pe el, iar pe ea s-o justifice în fața lumii întregi. Pentru dovada aceasta își mai prăpădea ea tinerețea sub acoperișul care ascunde deopotrivă rușinea ei și nerușinarea lui.

Și cum credința e sortită să triumfe întotdeauna, într-o zi Laura se pomeni că servitoarea îi cere voie să se ducă pînă acasă, deoarece a aflat că mamică-sa e bolnavă pe moarte; va pleca după cină și se va întoarce dis-de-diminează. Era pe la amiază, și Sorobetea încă nu venise de la bancă. Laura se roși de emoție. Simți că în sfîrșit se apropie și ceasul ei...

Seara dădu drumul servitoarei și rămase singură în toată casa. Întîi fu veselă și umblă de ici-colo prin odaie, cu zîmbetul ei cel mai drăgălaș pe buze. Deodată, însă, se opri pe loc încurcată.

Niciodată primejdia nu i se lămurise ca în clipele acelea.

Nesiguranța torturează fericirea, certitudinea o ucide...

Aprinse o lumînare și se duse la bucătărie. Lada servitoarei era descuiată. Își alegea un rînd de haine mai curate și se îmbracă tremurînd, parcă s-ar fi

îmbrăcat pentru o înmormîntare... Se întoarse în odaia ei, se privi în oglindă și găsi că îi șade drăguț. Apoi își pregăti o cutie de chibrituri...

Vremea trecu greu, dar ea aștepta răbdătoare, înfricoșată puțin. În sfîrșit, pendula bătu zece, rar și parcă mai trist ca totdeauna, încît Laura se spăimîntă și sări drept în picioare, cu chibriturile în mînă. O clipă mai stătu nehotărîtă, apoi alergă spre poartă.

Învîrți de două ori cheia în broască și îndată o tuli pe scară și pe coridor, ață în bucătărie. Acolo se trînti pe pat, cu fața în sus, cu cutia de chibrituri în stînga.

Bătăile inimii ei umpleau odăița cu un zgomot speriat. În curînd auzi pași grei, apăsați, rari... Se apropiiau încet, cu siguranță, parcă pe un drum făcut de nenumărate ori.

Mii de gînduri îi năvăliră în minte. Mai presus de toate, însă, simțea lămurit că acuma se rupe în două viața ei, că soarta, cu o secure uriașă, are să-i curme norocul...

Pașii erau acuma lîngă bucătărie. Auzi cum se așează o mînă pe clanță, iar ușa scîrțîi deschizîndu-se, un scîrțîit care-i chină inima ca și cînd ar fi rîcîit-o cu o custură ruginită.

Laura căscă ochii mari, să deslușească ceva în întunericul care începea să o sugrume. Vru să aprindă lumina, dar nu-și mai putea mișca mîinile. Simțea o durere cumplită gîndindu-se că omul pe care l-a iubit a venit aievea în bucătărie s-o înșele cu servitoarea.

Deodată pierdu răbdarea. Trebuie să aprindă chibritul, să-l dea de gol, să isprăvească... Dar atunci simți că el începe să se dezbrace. Îl auzi bine cum își scoate haina, cum o aruncă pe scaun... Îi încremeni

inima de spaimă. Urechile îi țiuiau atît de tare, de parcă mereu suna un clopoțel de alarmă...

„Cît va mai ține chinul?“ se gîndi Laura desperată, făcînd mereu sforțări zadarnice să aprindă chibritul, căci mîinile parcă îi erau înțepenite. Își strînse brusc toate puterile și izbuti să se ridice.

În aceeași clipă însă ușa se deschise încet, și o luminare aprinsă se ivi în odaie, după care urmă capul lui Sorobetea, puțîn galben, cu ochii ieșiți puțîn din orbite.

— Laura! răsună glasul bărbatului.

Pe marginea patului, un pompier roșcovan era tocmai pe cale să-și scoată ghetetele, cu fața speriată și rușinată.

Laura parcă ar fi văzut două fantome îngrozitoare. Se uită la pompierul de la picioarele ei, apoi la chipul spăimîntat al lui Sorobetea în deschizătura ușii. Vru să strige, să sară din pat, să-i explice cu o singură vorbă, dar glasul îi înghețase în gît de frică și de nedumerire.

Cînd se dezmetici, era iar întunerec. Pompierul se ridicase de pe pat și boscorodea ceva prosteste. Laura sări friptă, năvăli în coridor și apoi în odaia ei. Era goală. Alergă într-un suflet pînă la poartă, țipînd desperată:

— Vasile, Vasile!... iartă-mă...

„ÎNȚIUL GROPAR“

Era atît de amărît, că strîngea umbrela subțioară, deși ploua cu găleata. Adus puțîn de spinare, pălăria trasă pe ochi, pardesiul fluturat de vîntul tăios care vîltora neîncetat firele de ploaie, mergea grăbit pe trotuarul lunecos, mormăind în răstimpuri:

— Asta-i bătaie de joc...

Se întunecase. Strada Unirii, punctată cu rare becuri electrice, era aproape pustie. Ferestrele și vitrinele aburite răspîndeau pîlpîiri galbene-cenușii.

Nu știa încotro merge, dar ajunsese acolo unde se ducea totdeauna înainte de cină, la „Café Minerva“. Împinse ușa cu cotul. Cînd se văzu leoarcă, simți umbrela subțioară și se rușină.

— Ce idiot!

O scutură totuși, se uită împrejur și zîmbi. Toate mesele erau ocupate. Zări niște cunoscuți în apropiere și murmură spre ei:

— O ploaie mizerabilă... M-a pătruns pînă la piele, și doar am venit cu umbrela...

Trecu printre mese, salutînd ici-colo. În sîrîșit, lîngă o fereastră, în colț, dădu peste un domn singuratec, cufundat într-un jurnal.

— Alexandre, bună seara!... Îmi dai voie?

5 Domnul ridică ochii:

— A, tu ești, Aurică?

Îi întinse mîna. Era foarte oacheș, cu barba neagră, știrbită de fire albe.

10 — Așa de tare plouă? adăogă apoi, scoțînd batista să-și șteargă mîna pe care i-o strînsese cellalt.

— Grozav...

Se așeză în fața lui, își răzimă umbrela de fereastră. Se sculă iar, își scoase pardesiul și-l puse pe un scaun liber.

15 — Ia seama, să nu-mi pătezi pălăria!

Aurică, jicnit, nici nu mai răspunse. Își trase scaunul mai aproape și-și propti coatele pe marginea mesei, netezindu-și părul cu amîndouă mîinile. Înaintea lui, în spatele celuiilalt, se afla o oglindă îngustă și înaltă pînă-n tavan. Își văzu înfățișarea și oftă. Avea o figură de pasăre, smeadă, cu nasul subțire și ridicat, bărbia ascuțită, fruntea joasă și plecată înapoi, urechile lipite, ochii castanii mici, rotunzi, neliniștiți. Pielea negricioasă, aproape stacojie de multe rasuri, era boțită de cute aspre la ochi și pe frunte.

30 Actor la Teatrul Național din localitate și profesor de gimnastică și dexterități la Școala comercială, se numea Aurel Barberini. Criticii, fiindu-i prieteni de chefuri, îi preziceau mereu un viitor strălucit, iar el se lăuda cu succesele din cei douăzeci și cinci de ani de teatru. De cînd a improvizat odată pe scenă o glumă cu aluzii locale, toată lumea îl socotea om de spirit. El însuși regreta deseori că s-a născut român, și era

convins că numai străinătatea i-ar putea făuri gloria ce se cuvine talentului său.

— Ia mai lasă gazeta, dragă Alexandre, cînd vezi că omul e necăjit! izbucni deodată Barberini, încercînd să dea la o parte jurnalul.

5 — Numai două minute, suflete, și am isprăvit, mormăi Alexandru fără să ridice capul.

Actorul suspină iar și-l măsură batjocoritor, gîndindu-se cît poate să fie de nesimțitor un burghez chiar cînd e directorul Liceului central. Disprețuise toată viața pe burghezi, ca orice artist de provincie. Dar pe Alexandru îl socotise o excepție. Erau prieteni din copilărie, amîndoi piteșteni și amîndoi stabiliți aici de vreo douăzeci de ani. De cînd ajunsese directorul liceului, Barberini începuse chiar să-l respecte, mai ales că toată lumea îl prețuia ca pe un dascăl deosebit de serios și conștiincios.

— Așa se înșală omul în prietenii cei mai buni... șopti actorul, clătînd din cap de cîteva ori.

20 — Ei? făcu directorul în aceeași clipă, și înfășură ziarul cu grije, ca să-l vîre în buzunar.

— Dragă, ce să-ți spun? zise Barberini, luînd brusc o înfățișare tragică. Trebuie să-ți închipui!... Directorul d-tale!

25 — Ce director?

— Prietenul d-tale!

— Adică directorul tău? zîmbi Alexandru.

Barberini se înfurie:

30 — E un ticălos, înțelegi? Un... un... Să-i fie rușine!

Alexandru zîmbea mereu.

— Nu-i glumă, te rog să crezi! urmă actorul, încurcat puțin de surîsul lui, dar din ce în ce mai

mohorît. Cînd ți-oi spune ce mi-a făcut, n-ai să mai zîmbești!

Îi povesti, cu foarte multe amănunte că i-a dat un rol de mîna a treia, după ce toată stagiunea trecută l-a ținut la carantină.

— Închipește-ți, eu, artist, pe care mă admiră o lume... Și dumnealui își bate joc de mine cu *Întîiul gropar*!

S-a dus, fierbînd de indignare, cu rolul la director. Adineaori. Nici n-a vrut să-l asculte. Trebuie să-l joace pentru că are nevoie de ansamblu... Atunci i-a spus că el nu iese în *Întîiul gropar* pe scenă, mai bine își dă demisia. Și directorul, calm, ba chiar ironic, l-a sfătuit să nu se joace de-a demisia, că i-o primește numaidecît.

— Va să zică, după douăzeci și cinci de ani de succese în slujba artei, iată-mă amenințat pur și simplu cu izgonirea din teatru, ca un simplu servitor oarecare! Asta e răsplata artiștilor de valoare în țara noastră!

— Și pe urmă?

— Pe urmă ce mai puteam face? Obrăznicia domnului m-a încremenit. Sunt omul ordinei și al disciplinei. I-am zis „vă salut” și am plecat. Dar ce clocotește în sufletul meu numai bunul Dumnezeu știe!

Actorul își trecu degetele prin păr, oftă și se uită, peste capul lui Alexandru, în oglindă, unde își văzu mutra dramatică cu privirea îndurerată.

— Un artist ca mine, care am jucat și tragedie, și comedie! adăogă cu mîndrie muiată în mîhnire.

Alexandru Rătescu, fire blajină, stătea nedumerit, cu zîmbetul uitat pe față. Îl vedea pe Aurică

amărît, simțea amărăciunea și din glasul lui, totuși, nu înțelegea. În cele din urmă, întrebă:

— Bine, drăguțule, bine, dar *Întîiul gropar* poate fi o jicnire atît de mare? Și-apoi, dacă trebuie pentru ansamblu...

— Adică eu sunt artist de ansamblu? sări Barberini deodată furios, bătînd cu pumnul în masă încît vecinii întoarseră capetele. Așa m-am lăsat eu totdeauna călcat în picioare, de am ajuns să-și bată joc de mine toți nepricepuții cocoțați în capul teatrului!... De-acuma însă s-a sfîrșit! S-a sfîrșit!

Se opri. Se uită în oglindă. Îi plăcu expresia de energie. Continuă:

— Mai bine plec din teatru! Uite-așa!... Mă duc la București! Acolo-i locul meu, acolo-i presa, critica, elita... De ce n-aș fi și eu apreciat cum se cuvine, și sărbătorit?... Mi s-a propus de atîtea ori și am refuzat, ca un prost ce sunt. Credeam că o să mi se recunoască meritele...

Iar tăcu, iar se uită în oglindă și se însufleți:

— Pentru ce n-aș fi sărbătorit și eu?... La București actorii își aranjează jubileuri și banchete în fiecare stagiune. Eu nu merit?... Spune tu, Alexandre, nu merit?

— Negreșit, murmură directorul fără convingere.

— Dacă ar fi aici adevărați iubitori de artă, crezi că nu mi s-ar putea face mie o manifestație de admirație, spune?

— Desigur...

În clipa aceasta îi veni o idee și repede își aruncă ochii în oglindă, să vadă cum e cînd îi vine o idee. Se însenină, apucă mîna directorului:

— La urma urmelor, chiar *Întîiul gropar* ar merita o manifestație! Tocmai pentru că dumnealor

vor să mă umilească. Ar fi cea mai frumoasă revanșă pentru mine! Idioții cred că numai rolurile mari trebuie să fie răsplătite. Ei bine, să le dovedim că talentul adevărat e mare și în roluri mici! Nu-i așa, Alexandre?

5 Rătescu încercă să spună ceva. Actorul nu-i dădu răgaz:

— Și să știi că numai de tine depinde, Alexandre! Absolut numai de tine!... Nici să nu zici nimic... E în joc soarta mea, înțelegi?... Directorul umblă să mă distrugă. Ți-e prieten, dar e un mizerabil, degeaba îl aperi. Trebuie să-mi dovedești că mi-ești prieten. Nu uita că am copilărit împreună!

— Aurică, m-ai zăpăcit de tot, izbuti directorul să zică.

15 Barberini se întinse peste masă, stăruitor:

— N-ai înțeles?... Și cât e de simplu!... Dacă nu joc *Întâiul gropar*, directorul e în stare să-mi facă cine știe ce. De jucat, iarăși nu-l pot juca, fiindcă e onoarea mea de artist. O singură modalitate ar putea aranja lucrurile: să joc, dar să mi se facă o manifestație... Ar fi ceva simplu și superb pentru reputația mea!

— Ar fi, ar fi, dacă publicul ar vrea, zise directorul cu bunăvoință.

25 — Apoi de ce-ți spun ție, dragă? clipi misterios actorul. Parcă manifestațiile pică din cer, ca ploaia? Și, cum zic, numai de tine depinde... Liceul, înțelegi, și știi bine cât mă admiră elevii. Baremi despre ai mei de la Comerț, nici nu vorbim. E curată pasiune...

30 Cu toate astea, răuvoitorii ar zice că i-am pus eu să mă aplaude. Nici nu există ceva mai intrigant ca provincialul. Tu mi-ai face un serviciu imens, dragă Alexandre! Doar să arunci o vorbă, tot orașul va fi cu tine și va ieși o manifestație splendidă... Îți dai seama

ce ar fi asta pentru mine, pentru arta mea?... Aduceți elevii din cursul superior, că e o piesă clasică, și unul pronunță câteva cuvinte, pe scenă, firește. Eventual și un profesor... Dacă mi-ați da și un cadou, ar fi perfect. Poate să fie orice fleac, indiferent, chiar aș putea să-l cumpăr eu... Dar, știi, face impresie un cadou... cadou...

Alexandru Rătescu își încheie haina. Se posomoroșe. Murmură jicnit:

10 — Mie să-mi ceri asemenea lucruri? Se poate, Aurică? Demnitatea mea de îndrumător al tineretului... Ar însemna...

15 — Stai, stai, nu fi ridicol, Alexandre! se înflăcăra Barberini. Ce ți-am cerut, dragul meu? O crimă?... Nu spui tu — ca toată lumea de altfel — că mă admiră?

— Te admir, firește, dar eu sunt profan în chestie de teatru, se scuză directorul.

20 — Ei și? Ori n-ai încredere în talentul meu? Îmi pare rău!... Fii sigur că voi face din *Întâiul gropar* o creație cum nu s-a pomenit nici la București. A, nu-ți fie teamă, n-am să te dau de rușine! Și, dacă tocmai vrei să știi, am mai jucat rolul acum treisprezece ani, și am avut un succes monstru... Dar azi, cu experiența mea! Încît vezi bine că scrupulele tale...

25 Rătescu se codi, se împotrivi o jumătate de oră. Actorul îl copleși cu argumente, strivind chiar câteva lacrimi între gene la momentul oportun.

„Sărăcul! se gândi la sfârșit directorul, înduioșat. E băiat de treabă și suferă“...

30 Se sculă, se îmbracă și-i zise ocrotitor:

— Fii tare, Aurică!... Trebuie să-ți ridicăm moralul... Surtem datori...

— Bine zici, Alexandre, moralul... Mulțumesc, salvatorul!

— Am întârziat de la masă și mă așteaptă nevasta, adăogă Alexandru îngrijorat, strângându-i mâna. La revedere!

— Și discreție absolută, Alexandre, șopti actorul strălucitor. În astfel de cazuri surpriza e totul!

Își frecă mâinile, fericit, privindu-se în oglindă. Își zîmbi și se felicita. Chipul din oglindă îi plăcea... Apoi se uită împrejur. În cafenea lumea se rărise, dar zgomotul era mai mare. Alături, un domn cu burtă respectabilă bătea cu halba goală în marmura mesei, băiguind gros: „Plata, băiete!“ De la altă masă, chelnerul cu socoteala răspundea supărat: „Vine! vine!“ Privirea domnului se întîlni cu a lui Barberini și se învioră:

— Bună seara, bună seara! ce mai noutăți pe la teatru?

— Iacă, stătui nițel de vorbă cu directorul liceului, răspunse actorul foarte încîntat. Minunat om! Inimă de aur!... Dar știi că jucăm *Hamlet*, ai auzit?... Da, duminica viitoare! O să fie un spectacol superb!... Am eu acolo o creație, ceva strașnic de tot, *Întîiul gropar*... Nu s-a mai văzut pe-aici așa ceva, crede-mă!... Sper că vii...

Chelnerul sosi, domnul plăti și, plecînd legănat, zise:

— Venim, venim, negreșit... M-ar lăsa nevastă-mea să nu venim?

— Oprește și pe la noi cu plata, onorabile! strigă Barberini triumfător și confidențial către chelnerul care strîngea bacșișul de pe masa domnului. Ai fost vreodată la *Hamlet*? E o minune! Eu joc pe *Întîiul gropar*... Să vii să mă vezi, tovarășe! Așa ceva n-ai mai văzut nici la Paris... Creația mea... Ce-am avut? Da, o bere... Să vii, tovarășe, să mă vezi!..

UMBRE

Îl amețise Podoleanu cu tînguirile. De cum a intrat, l-a luat într-un colț și nu i-a mai dat drumul. Ca să poată pleca, a fost silit să inventeze o minciună, altfel, prietenul său l-ar fi oprit toată noaptea să-i ilustreze cum a ajuns să-și izgonească azi la prînz nevasta, după șapte ani de căsnicie fericită. Lui Barbu Spătaru, medic tînar, cu o situație materială mulțumitoare, însurat de trei ani cu o femeie frumoasă, blîndă și inteligentă, poveștile cu gelozii i se păreau în general puțin comice. Înțelegea gelozia și ca un cariu în inimă, cu toate că el însuși n-o experimentase, dar n-o admitea ca explozie tragică în viața unui om civilizat. Numai primitivii rămîn incapabili să-și domine pasiunile. Criminalii din gelozie n-au fost niciodată inteligenți... Mai bine de două ore a ascultat pe Podoleanu, care, din trei în trei fraze, regreta că n-a ucis-o. Îl compătimea pentru că îl vedea suferind aveau. În același timp, însă, îl încerca un zîmbet straniu, prin care ar fi vrut să-și exprime tăcut propria-i siguranță.

- Dacă o iubești atîta, de ce ai alungat-o?
- Dacă m-a înșelat...
- Când iubești mult...
- De aceea îmi pare rău că n-am ucis-o, iacă,

5 de-aceea!

Coborînd, Spătaru nici nu se uita înapoi, parcă i-ar fi fost frică să nu-l urmărească. Venise la club, ca în mai toate serile, să întîlnească prieteni, să audă fleacuri și să-și odihnească nervii. Spovedania lui Podoleanu pîna la urmă îl mohorîse, oricît ar fi vrut el să-și păstreze seninătatea obișnuită. O durere adevărată nu te poate lăsa indiferent. Se simțea acuma plictisit, cu gîndurile tulburi, înfășurat într-o amenințare vagă, ca un bolnav înainte de a-l doborî boala.

10 În vestibulul de jos văzu ceasul: unsprezece. Își înfodoli gîtul cu fularul de mătase, își încheie bine paltonul.

Afară ninge liniștit. Fulgii filfăiau în văzduh, coborau legănat pe acoperișe, pe globurile electrice, pe trotuarele înălbite. Calea Victoriei era tăcută și aproape pustie. Din cînd în cînd, cîte-o mașină se strecorea fără zgomot, încărcată de zăpadă, ca o jucărie de Crăciun. Rarii trecători păseau zgribuliți. Luminile vitrinelor se filtrau multicolore pe strada rămasă

15 parcă în stăpînirea funigeilor neastîmpărați.

Barbu Spătaru se oprise o clipă pe trotuar. De peste drum, un claxon discret îi atrase atenția asupra automobilelor în așteptarea clienților. După o ezitare de o secundă, porni totuși pe jos. Simțea nevoia să se miște puțin, să-și alunge din suflet amorțea. De altfel, stătea aproape. În cîteva minute va fi acasă.

20

Prin Piața Palatului frigul începu să-i gîdile urechile și să-i îmbujoreze obraji. Își iuți pașii. Pe umeri zăpada i se așezase ca o coală de hîrtie. Pe piept,

cîteva dungi albe, asemenea unor brandeburguri de bal mascat. Din cînd în cînd, fulgii jucăuși i se prindeau de gene, se topeau îndată și i se scurgeau pe obraji parc-ar fi plîns.

5 Avea acuma senzația unei înviorări. Întreaga ființă îi era pătrunsă de un sentiment de limpezire. Se gîndea cu drag la apartamentul în care-l așteaptă femeia lui... Coti la stînga, pe strada Știrbei-vodă.

„Bietul Podoleanu!... Cum să nu fie amărit cînd“...

10

Gîndul îi țîșnise brusc, parc-ar fi stat ascuns, la pîndă, printre celelalte. Totuși, nu-l înlătură. Tocmai pentru că el e fericit trebuie să fie mai înțelegător cu nenorocirile altora. Dacă ar fi el în locul lui Podoleanu, ce bine i-ar prinde mîngăierea unui prieten. După șapte ani să te pomenești deodată singur fără casă... Despărțirea îți sfîșie inima totdeauna, dar încă de femeia ta...

15

Despre nevasta lui Podoleanu a auzit și el vorbe aruncate ici-colo. Nu le-a luat în serios. Românul nu-și respectă nici propria-i soție, cu atît mai puțin pe a altuia. A spune murdării pe socoteala unei femei oricît de onorabile ține de birfeala cotidiană. Nu există romîncă fără amanți, cum nu se găsește romîn care să

20 nu fie deștept. D-na Podoleanu părea o sfîntă. El ar fi pus mîna-n foc pentru ea. Arăta atîta dragoste lui Podoleanu și-i făcea atîtea scene de gelozie, parc-ar fi fost meru în luna de miere. Și totuși, l-a înșelat, nu o dată, și nu cu unul. I-a găsit scrisorile păstrate cu îngrijire, parfumate, cuprinzînd locul și data întîlnirilor, toate detaliile.

25

Traversase strada Luterană. Ajunse în capul străzii Cîmpineanu. Îi trecu prin minte să-și continue calea, să se abată prin Cișmigiu și să iasă prin Intrarea

30

Nordului drept în fața casei sale. Se răzgîndi însă și coborî încet pe Cîmpineanu.

„Se face prea tîrziu, și Ina mă așteaptă“...

În vreme ce frămîntase în minte cazul d-nei Podoleanu, simțise în suflet zvîrcolirile remușcării: de ce mai hoinărește pe străzi cînd știe prea bine că Ina nu poate adormi pînă nu sosește el acasă?

„Uite, așa suntem noi, bărbații, în iubire, își zise dînsul filozofal. Începem prin a fi sclavi și sfîrșim prin a fi tirani.“

În două minute își trecu în revistă toate defectele conjugale și se găsi vinovat. Se poartă cu Ina parc-ar fi însurat de treizeci de ani. N-a căutat niciodată să-i afle năzuințele, să-i înțeleagă sufletul. Era sigur că Ina îl iubește, fără să-și dea seama că a fi iubit nu înseamnă nimic cînd tu nu răspunzi cu o iubire la fel. Iubirea lui se bazează pe siguranța în iubirea ei. Avea certitudinea că o domină, ca și cînd în dragoste dominația ar fi eternă.

— Ina e adorabilă! murmură el, scuturîndu-se, parc-ar fi vrut să-și împrăstie gîndurile.

A neglijat-o în toate privințele. A mers cu egoismul atît de departe, încît nu s-a întrebat niciodată dacă inima ei e mulțumită. O lasă singură de dimineață pînă noaptea. Numai la masă se întîlnesc. Deseori și seara el mănîncă la club, sub diferite pretexte. Știe că unica ei plăcere e cinematograful, și pentru că lui nu-i place, o trimite să meargă singură, deși ea, ca orice femeie, nu iese fericită decît la brațul bărbatului. I-a spus de atîtea ori că i-e urît seara acasă singură, și totuși, el o părăsește mereu numai ca să flecărească la club cu oameni străini.

„În inima oricărei femei se ascunde o comoară; totul e să știi s-o descoperi și s-o prețuiești!“

Ningea mereu, dar fulgii erau mai rari și mai leneși. În colțul străzii apărură deodată casa lui, înaltă, cu geamurile adormite. Numai într-o fereastră, la etajul al treilea, veghea o lumină portocalie, cernută prin perdele subțiri. Spătaru zări lumina înainte de a fi văzut casa.

— Sînt urticălos! bombăni dînsul. Aș merita să...

Își curmă gîndul la mijloc. De altfel, nici în creieri nu-i răsărise sfîrșitul. Pe cît era de sigur că e un ticălos, pe atîta nu știa ce ar merita. Se opri în fața casei, la cîțiva metri, cu ochii sus la fereastra luminată, cu inima tulburată de sentimente nehotărîte. Stătu așa un răstimp, parc-ar fi așteptat ceva în liniștea rece în care, printre bătăile inimii, percepea clar sfîrșitul fluturilor de zăpadă. Deodată, în cadrul luminos observă o umbră. Tresări murmurînd:

„Săraca femeie, cum se chinuiește din pricina“...

În clipa următoare lumina ferestrei se mohorî din nou, ca și cînd umbra ar fi revenit.

„Sau poate că?“...

Întrebarea scormonea răspunsul. A doua umbră a fost mai mare și a întunecat mai mult fereastra. Prin urmare, nu poate fi aceeași umbră. Amîndouă au trecut de la stînga spre dreapta. Dacă ar fi fost una singură, trebuia să apară a doua oară de la dreapta la stînga...

Barbu Spătaru avea în urechi lovituri de ciocane. Sumedenie de gînduri îi năpădiră mintea. Nici nu-și dădu seama cum s-a năpustit spre poartă, cum a deschis, cum s-a repezit la ascensor. De-abia în cabina strîmtă, cînd a apăsător pe butonul etajului al treilea, s-a dezmeticit puțin.

„Cît sunt de idiot să-mi închipui că Ina“...

Urcînd, ascensorul vîjia parcă să scoale din somn toată casa.

„Cînd ești zezec, iai ascensorul, în loc să“...

Încercă să se calmeze și să judece cu sînge rece.

5 Bănuiala însăși e o insultă față de femeia care i-a dat toate dovezile de iubire și credință. Și chiar dacă ar fi vreodată să-l înșele, cum își închipuiește el că Ina ar fi capabilă să-și terfelească propriul ei cămin? Toate acestea numai pentru că niște umbre s-au mișcat în fereastră? Dar dacă umbrele au existat numai în ochii lui buimăciți de alte fantezii?

10 Ascensorul stopă cu un zgomot de poticneală. Spătaru deschise ușa cu atenție. Nu aprinsese lumina înadins. O clipă plănui să nu mai dea drumul ascensorului. Își schimbă gîndul îndată și ieși pe platformă trîntind ușa cabinei. Pe cînd liftul huruia coborînd, el căută cheia de la broasca de siguranță, o potrivi cu bîgare de seamă și învîrti liniștit, zicîndu-și fără să vrea:

20 „Parcă pe scara de serviciu n-ar putea ieși dacă“...

Își lepădă șoșonii, paltonul, pălăria. Apoi stinse becul și rămase cîteva secunde nemișcat, trăgînd cu urechea spre scara din dos.

25 — Tu ești, Dudule? se auzi deodată, puțin speriată, vocea Inei.

— Eu, eu, mormăi Spătaru, pornind prin fișia de lumină ce trecea din ușa deschisă a dormitorului prin salonaș pînă în vestibul.

30 Se pomeni în pervazul ușei, cercetînd dintr-o ochire întreaga încăpere. În patul larg, bondorită în plapuma portocalie, Ina ședea, cu o carte pe genunchi, privindu-l lung, cu ochii ei mari, albaștri și melan-

colici. Cu părul blond zburlit băiețește, cu brațele goale, plătînd, părea o fetiță spăimîntată.

— De ce-ai întîrziat așa, Dudule?... Dacă-ai ști cît mi-a fost de urît...

5 Glasul ei era dojenitor, dar dulce ca o alinare. Bărbatul o privea mereu, parc-ar fi fost sigur că în ochii ei are să citească răspunsul pe care-l căuta mereu. Acuma însă observă cu groază că ochii femeii exprimă tot fără să precizeze nimic.

10 — Tu ai umblat adineaori la fereastră? zise dînsul brusc, ca un judecător care vrea să smulgă un adevăr printr-o întrebare neașteptată.

— Nu! minți Ina instinctiv, fără urmă de șovăire. De ce întrebi?

15 Spătaru simți minciuna. I se păru că o vede înflorind pe buzele ei, în siguranța glasului ei, în lumina mai caldă a ochilor ei, și se mira pentru ce o fi mințind.

20 Răspunse, după o mică pauză, apropiindu-se: — Mi s-a părut c-am văzut niște umbre...

— A?... Umbre? făcu Ina nevinovată. Ce umbre?... Ți s-a părut.

— Da... Probabil.

25 Bărbatul întoarse capul, umilit. Își dădea seama că n-ar fi trebuit să întrebe nimic, și totuși nu se putea stăpîni nici acuma. Se gîndea să născocască un pretext, ca să se poată duce pînă la scara de serviciu, să se convingă definitiv. Renunță de rușine că Ina va înțelege mai mult. Dezbrăcîndu-se, încercă să schimbe vorba:

30 — Știi că Podoleanu divorțează...

Povesti amănunte. Cînd întîlni privirea Inei, se încurcă. Ochii, în care el se obișnuise a citi ca într-o carte, erau acum plini de toate misterele.

Se întinse subț plapumă. Atingerea corpului ei îl înfioră. Ina se lipi de el gîngurînd:

— Ce ai, Dudule drag?... De ce te-ai schimbat așa?

5 — Nu știu... M-am schimbat eu, ori te-ai schimbat tu?... Am impresia că iubirea e o mare iluzie.

— Nu stingi?

— Da. Numai întunerecul alungă umbrele...

În suflet îi stăruia neliniștea ca o rană deschisă.

ALIBI

Ei, acum de unde pornim, Alecule? întrebă primul-procuror cu o îngrijorare pe care zadarnic se silea să o ascundă.

5 — De la început, stimate domnule prim', mormăi judecătorul de instrucție Babulea, ironic și sigur de sine, ca și cînd el de mult ar fi avut în buzunar dezlegarea tainei.

— Care început dacă nu te superi? stăruia cellalt.

10 — Asasinul! zise Babulea puțin emfatic.

Erau prietini din copilărie, piteșteni get-beget. Primul-procuror Ionel Vasilescu, înalt și slăbuț, cu niște ochi căprui speriați, cu mustăți ciupite de cărunțeală, timpuriu, ce-i brumase și părul prea stufoș, avu
15 veșnic scrupuluri și neîncredere. Foarte conștiincios, se ferea de concluzii pripite și, tocmai pentru că în mîinile lui se afla soarta atîtor oameni, devenea zgîrcit cu afirmările categorice. Alexandru Babulea, dimpotrivă, nu se îndoia niciodată de propria-i perspicacitate. Cu cît realitățile îl dezmințeau mai des, cu atît
20 dînsul dobîndea mai mare încredere în talentul său

5 înăscut de detectiv că nimic nu-i scapă. Voinic, spătos, gras, cu respirația scurtă și grea, cu ochii aspri de oțel, cercetători și sfredelitori, făcea impresia unui agent de siguranță recrutat din vreo mahala, deși era vlăstarul unei familii burgheze, cu stare, cunoscută și respectată în Pitești...

— Atunci noroc, dragul meu! sfârși Vasilescu, recomandînd ca de obicei cu glas aproape îndurerat: Și prudentă!

10 De fapt, în ciuda aparentei certitudini, de astă dată și Babulea avea oarecare emoție. Era vorba de un caz cum nu i se mai ivise în toată cariera lui de peste douăzeci de ani de judecător de instrucție. Nu crima în sine, deși executată cu o cruzime și un sînge rece nemaipomenit la Pitești, ci împrejurările ei și lipsa desăvîrșită de orice urmă sau indicii care să permită vreun început de identificare a ucigașului. După douăzeci și patru de ore de la descoperirea celor două cadavre, Babulea se afla mai deconcertat decît 20 în clipa cînd polițaiul Brancovici, un bătrînel cochet și mereu mahmur, i-a adus vestea menită să îngrozească pașnicul orașel argeșan... Senzația era cu atît mai vie cu cît victimele făceau parte din negustorimea bogată, temelia socială a Piteștilor. Agatie Vasiliu, 25 trecut de șazeci de ani, se retrăsese din afaceri de curînd. Circulau legende despre averea lui, toată în monede de aur, păstrată acasă și ascunsă așa de bine, că nimeni, afară de el și soția sa, n-ar fi fost în stare să găsească decît cel mult firimituri. Cel puțin așa se 30 spunea. De trăit, însă, trăiau extrem de modest, dacă nu chiar meschin. Zgîrcenia soților Vasilescu sporea pe măsură ce îmbătrîneau. Casele lor din Piața Libertății păreau veșnic pustii. Trăiau singuri, fără țipenie de om lîngă dînșii. Curtea mare, un sfert de

pogon, avea spre stradă un gard de scînduri, printre care nici un ochi nu putea străbate înlăuntru. Poarta, totdeauna zărnită, părea ruginită în țîțîni, iar porțița, scîrțăia jalnic de cîte ori intra cineva, ca și cînd ar fi vrut să dea de știre. Cele două corpuri de case, în fund, abia se vedeau dintre arborii bătrîni și neîngrijiți ce umpleau curtea, lăsați parcă înadins ca niște paznici ocrotitori. Bătrîni locuiau numai în corpul din dreapta, 5 trei camere cu o bucătărie-spălătorie și o mică mar-chiză indicînd intrarea. Cealaltă casă, aidoma ca înfă-țișare și paralelă ca așezare cu prima, stătea goală de teama să nu nemerească niscaiva chiriași ticăloși care să-i jefuiască... O remiză aproape ruinată, între ambele 10 corpuri de casă, era plină de lemne, iarna-vara deopotrivă. Înspre vecini curtea era apărată de o împrej-muire de zid înalt de doi metri deasupra căruia, pentru deplină siguranță, se adăogase și o împletitură de sîrmă ghimpată. Mai cu seamă zidul acesta făcuse pe judecătorul Babulea, azi-noapte, pe cînd studia afa-cerea, să tragă întîia concluzie:

— Ucigașul n-a putut pătrunde decît pe porțiță! Imediat însă i s-a ivit în minte restricția:

— Ucigașul sau ucigașii?

25 Putea să fi fost unul, dar tot atît de sigur puteau să fi fost doi, cel puțin după primele cercetări. Cadav-rul bărbatului s-a găsit în sufragerie, adică în odaia de lîngă bucătărie, unde zăcea cealaltă victimă stran-gulată, bătrîna...

30 Babulea, de altfel, se simțea el însuși o victimă a împrejurărilor neprielnice în care trebuia să instru-iască o afacere atît de dificilă. În zadar căuta dînsul să introducă metode civilizate și să aplice tehnica

modernă în conducerea cercetărilor. Se izbea de primitivismul mediului și al organelor executive. Până să fie chemat dînsul la fața locului, anchetase întii sergentul de stradă, pe urmă un subcomisar și, în sfîrșit, polițaiul însuși, care, spre a descoperi mobilul crimei, se apucase să scotocească prin sertare, împreună cu d-na Zița Vasiliu, cumnata victimelor, ca să vază dacă și ce s-a furat. ...Nici primul-procuror nu s-a emoționat de tînguirea lui, zicînd naiv:

— Lasă, dragă Alecule... Noi n-avem de-a face cu criminali profesioniști care-și înscriu amprentele digitale în registrele poliției. Tîlharii noștri sînt mai diletanți și întrebunțează tehnica patriarhală...

— Firește, de la cap se strică peștele, observă Babulea puțin amărit. Dacă tu, șeful parchetului, vorbești astfel!

Fără să fi audiat încă pe cineva, numai după constatările și observațiile sale, în casa crimei, coroborate cu procesele-verbale ticluite de poliție în privința felului cum s-au descoperit cele două cadavre, cel puțin două zile, mai sigur însă chiar trei, de la săvîrșirea nelegiurii, judecătorul de instrucție se străduia să dibuiască măcar un punct de sprijin, solid, real, pe care să-și ridice construcția. În clipa cînd va putea răcni către cineva, indiferent cine, cu o umbră de bănuială: „Tu ai ucis!... De ce i-ai ucis?“, atunci afacerea va fi pe roate, chiar dacă cel apostrofat nu va avea nici în clin, nici în mîneacă cu crima. Aici însă lipsea parcă însăși posibilitatea bănuielii, încît Babulea își zisese furios aseară închizînd dosarul:

— Deocamdată toți piteștenii pot fi criminali sau nici unul... Ceea ce dovedește că eu sînt idiot!

Pe urmă lucrurile s-au mai limpezit puțin, fiindcă azi-dimineață a lucrat mai sistematic. A reconstituit cronologic desfășurarea întîmplărilor după depoziția dată poliției de către d-na Zița Vasiliu... Era sigur că bătrînul Agatie Vasiliu a fost sîmbătă dimineața în piață, unde s-a întîlnit cu fratele său Take, soțul Ziței, negustor chiabur. Sîmbătă după amiază servitorul preotului Tănăsescu a intrat în curtea lui Agatie, trimis de stăpînul său să-l cheme pentru a încheia socotelile eforiei bisericesti. Servitorul a bătut la ușa marchizei, dar n-a răspuns nimeni și a conchis că nu e nimeni acasă; preotul însuși, aflînd aceasta, a socotit că bătrînii vor fi ieșit pînă la Take sau vor fi plecat la București, cum aveau obiceiul să plece uneori, probabil spre a stîrni zelul vreunor debitori răi-platnici. Sîmbătă pe seară servitorul popii a fost trimis din nou și s-a întors cu același răspuns. Sîmbătă noaptea a nins, prima zăpadă a anului. A nins și duminică toată ziua încît după amiază au apărut săniile cu zurgălăi, mai ales spre Trivale. Luni după amiazi preotul Tănăsescu a trimis a treia oară servitorul la Agatie Vasiliu, care, fiind președintele eforiei, trebuia negreșit să iscălească anume hîrtii. Fără nici o bănuială urîță și numai de grija hîrtoagelor care nu puteau fi rezolvate fără semnătura bătrînului, preotul s-a repezit personal pînă la Take, să se intereseze cînd vine Agatie acasă. Firește, soții Take Vasiliu habar n-aveau de nimic și nu putură satisface curiozitatea preotului. În preajma cinei însă Take spuse Ziții cu o compătimire în care era și remușcare:

— N-ar fi rău să trimiți pe Mia după masă să vază ce-i pe-acolo... Nu de alta, dar te pomenești că a dat vreo boală peste ei și n-are cine să le întindă un pahar cu apă...

Mia, servitoare de peste douăzeci de ani în casa lor, adusă de Zița în inventarul zestrei, se scutură cu groază și refuză să meargă:

5 — Aoleu,coniță... nu mă duc nici să mă omori și să mă tai în bucățele!... Că mi-e urît și ziua să intru la dumnealor, darmita seara!...

10 Zița n-a insistat. Știa că servitoarea nu simpatiza nici pe Agatie și mai puțin pe Elena, care era cam iute la gură și o bruftuluia de câte ori o întâlnea, sub motiv că ea nu e obișnuită să tolereze servitorilor nici o intimitate și cu atât mai puțin Miei. Dar a doua zi, ieri, marți, s-au dus amîndouă împreună. Portița de-abia au putut-o deschide din pricina zăpezii. În curte zăpada era ca un cearșaf întins, semn că n-a umblat

15 nimeni. Picioarele li se înfundau, pășind, pînă aproape de genunchi.

— Ori nu sunt acasă, ori...

20 Zița nu-și sfîrși gîndul, observînd cu spaimă că ușa marchizei se afla întredeschisă, uitată sau lăsată așa numai de vreun străin, fiindcă Agatie o închidea totdeauna cu mare atenție. Cînd au pătruns în casă și au dat peste cadavrul lui Agatie ghemuit la picioarele mesei ca un cîine de pripas, servitoarea a început să răcnească din rășputeri, repezindu-se în curte afară și alarmînd vecinii.

25 — Aoleu!... Săriți!... Ajutor!

30 Nu mai puțin îngrozită, Zița a știut totuși să-și stăpînească firea și să se gîndească numaidecît la biata Elena. Porni spre bucătărie. Cum trecu însă pragul sufrageriei, o văzu întinsă pe podele cu fața în jos. Atunci deodată își pierdu și ea stăpînirea. Îi fulgeră prin minte că tîlharii trebuie să se afle încă în casă, undeva, poate în bucătărie, și se aștepta parcă să se năpustească și asupra ei... Năvăli afară împleticin-

du-se, vrînd să țipe și neizbutind să scoată nici un glas... Se adunase lume destulă. Ordonanța ofițerului care stătea cu chirie la d-na Niculescu-Lungu a fost trimisă în goană să cheme poliția. Un sergent, mai speriat ca

5 toți, răsărit cine știe de unde, printre oamenii care se cruceau și se întrebau cine să fie ucigașul, se postase în ușa marchizei și nu dădea voie nimănui să intre...

Raportul polițaiului specifica foarte energic că s-a găsit ușa șifonierului din antreu deschisă și rufăria

10 din două rafturi aruncată pe jos, dovadă că ucigașul a căutat bani, dar a trebuit să renunțe, probabil fiind surprins de cineva. Pe masa din sufragerie s-a aflat o oală de lut de circa doi litri capacitate, goală. D-na Zița Vasiliu, cumnata victimelor presupune că în

15 oala aceasta ar fi păstrat Elena amanetele de valoare, bijuterii mai ales, știindu-se că avea obiceiul să împrumute pe amanet... Încolo, printr-o cercetare sumară, s-a descoperit suma de peste două sute de mii de lei, numai în monete de aur, ascunse în diferite colțuri...

20 — Mircea e criminalul! izbucni deodată judecătorul Babulea, ca și cînd s-ar fi coborît duhul revelației în sufletul său.

Totdeauna a contat dînsul pe inspirație. Cînd orice speranță pare pierdută, soluția țîșnește ca o săgeată din adîncimile subconștientului. Legăturile și motivările vin pe urmă și se înșiră ca niște verigi ale unui lanț miraculos.

25

Mircea era unicul fiu al d-nei Niculescu-Lungu, vecină cu casa crimei. Văduvă de mulți ani, d-na Lungu și-a pus toate nădejdlile în băiatul ei drag.

30 A cheltuit cu dînsul tot ca să-l facă om. A ajuns, cu chiu, cu vai, avocat, dar numai cu titlul, căci în realitate nu făcea decît chefuri în tovărășiile cele mai pestrițe. Altfel foarte simpatizat de toată lumea,

fiind spiritual și vesel, încît nu exista petrecere în Pitești și împrejurimi de la care Mircea Lungu să lipsească. Se îmbăta anevoie și, oricît ar fi fost de cherchelit, rămînea veșnic drăguț și cu voie bună.

5 — Imediat să-mi fie adus la cabinet Mircea Niculescu-Lungu! ordonă magistratul instructor grav și sever.

Se plimba prin birou frecîndu-și mîinile de nerăbdare și de satisfacție. Din clipa cînd i s-a ivi-
10 numele acesta, misterul începu să se limpezească treptat. Mircea șade la maică-sa, vecin direct cu Agatie Vasiliu. Toată lumea știa că bătrînul Agatie și mai ales coana Elena îl iubeau ca pe copilul lor. Se vorbea chiar că Agatie l-ar fi pus în testament ca moștenitor principal. În orice caz, Mircea umbla foarte des prin
15 casa cu crima și era foarte bine primit... Restul, adică crima, venea de la sine. Etern în goană după bani, Mircea a pregătit de mult uciderea bătrînilor, pe de-o parte ca să-i jefuiască, apoi ca să ajungă mai curînd la moștenire... De vineri a răspîndit vestea că
20 a doua zi pleacă la Cîmpulung la o nuntă mare unde speră să petreacă măcar trei zile. De fapt, își pregătea un alibi: El nu știe nimic, a lipsit din Pitești, eh!

„Dar pe mine nu mă leagă nimeni de gard!“
25 își zise Babulea cu mîndrie.

Își aduse aminte că Mircea e nepotul primului președinte al tribunalului. Avu o ezitare. Ce-o să spuie președintele cînd îi va aresta nepotul?... Dacă e
30 criminal, n-am ce-i face.

Mircea Lungu apăru în fața judecătorului de instrucție cam buhăit și morocănos. Fusese sculat din somn. Numai azi-noapte sosise de la Cîmpulung și de sîmbătă nu dormise decît pe apucate, încît era
copleșit de osteneală parc-ar fi tras la jug.

Se cunoștea bine cu Babulea. Făcuseră împreună și cîteva petreceri. De aceea Mircea întrebă nedumerit:

— Ce s-a întîmplat, domnule președinte, de m-ai ridicat din pat cînd mi-era somnul mai dulce?

5 Judecătorul îl fulgeră cu o privire disprețuitoare, zicînd:

— Mă mir că nu bănuiești nimic!... Orice cinism are margini... Apoi, după o mică pauză calculată, continuă brusc și insistent: — Cunoști pe Agatie Vasiliu?

— Cum nu... Chiar bine! răspunse Mircea.

— Știi că dădea împrumuturi pe amanet?

— Da...

— Știi unde păstra amaneturile?

15 — Într-o oală, știu.

— Și unde ascundea oala?

— Într-un dulap de rufe...

— Atunci de ce i-ai omorît? strigă Babulea cu alt glas.

20 — Pe cine? se miră acuma Mircea Lungu.

— În zadar vrei să tăgăduiești... Am toate probele!... Mai bine mărturisește sincer dacă vrei să-ți ușurezi situația. Cum i-ai ucis? Spune, repede!

Mircea Lungu își aminti deodată ca prin vis
25 că a auzit ceva aseară despre asasinarea soților Agatei Vasiliu. Perplex și încă mahmur, întrebă:

— Cum, adică eu i-am omorît?...

— Va să zică recunoști? triumfă judecătorul.

— Bine, dar eu de sîmbătă am fost plecat la
30 nuntă!

— Alibi! observă Babulea disprețuitor. Nu merge!... Întii i-ai ucis, pe urmă ai plecat să petreci! Ești un monstru!

Mircea se simțea cu desăvîrșire frînt. Vedea în ochii judecătorului atîta gravitate, că-l ostenea mai rău. Dar acuzația era atît de absurdă, că părea mai curînd o farsă de prost-gust pusă la cale de prieteni ca să-i încerce gradul de trezie. Cu o resemnare jovială, zise deodată:

5 — Domnule președinte, mărturisesc tot ce do-rești!... Numai lasă-mă să dorm cîteva ore!... Trei noapți n-am dormit ca lumea. Sunt distrus. Abia mă țin pe picioare... Pe urmă, știi, nu mă dau înapoi... Orice poțtești!

10 — I-ascultă, unde te trezești? strigă Babulea indignat. Crezi că cu astfel de tertipuri ai să mă induci în eroare?... Pe mine, vulpe bătrînă?... După alibi, vrei circumstanțe atenuante?... Aידade!

15 — Foarte bine, declară ironic Mircea Lungu. Aveți nevoie de un inculpat și nu găsiți. Perfect. Eu vă stau la dispoziție pînă se va găsi criminalul adevărat. Eu tot n-am nici o ocupație serioasă, așa că mă pot preta bucuros la orice experiment!

PRELUCRĂRI

DUMNEZEU

Într-o țară îndepărtată a fost odată un împărat care cu cât îmbătrînea, cu atît simțea mai mare mîhnire în suflet.

5 „În viața mea, zicea dînsul, am gustat și am văzut tot ce este îngăduit omului să guste și să vază. Ceva însă în toată viața mea n-am văzut: pe Dumnezeu. Trebuie să-l văd!”

10 Și dădu poruncă mare boierilor, sfetnicilor și preoților săi:

— Dacă nu-mi veți arăta pe Dumnezeu, am să vă pun pe toți la închisoare și am să vă pedepsesc strașnic!

15 Și le dădu un soroc de trei zile. În curtea împărătească se stinse veselia. Curtenii umblau de ici-colo, cu capetele plecate, așteptîndu-și groaznicul sfîrșit.

20 În ziua sorocului hotărît, toți boierii, sfetnicii și preoții fură chemați înaintea împăratului. Și boierii, sfetnicii și preoții păstrau tăcere mare, iar împăratul tocmai se pregătea să rostească osînda înfricoșătoare.

În clipa aceea însă un copil de păstor păși în fața împăratului și-i zise:

— Dă-mi voie, măria-ta, să-ți împlinesc eu dorința!

5 — Bine, răspunse împăratul. Dar bagă de seamă că ți-e capul în joc!

Și copilul de păstor luă de mână pe împărat și-l duse într-o piață și-i arătă soarele strălucitor și-i grăi:

— Privește în sus!

10 Împăratul vru să ridice capul ca să arunce o privire spre soare, dar razele orbitoare îi pricinuiră durere în ochi și-l siliră să plece capul și să închidă ochii.

15 — Vezi, stăpîne? Și doar soarele e numai o mică rază a măririi lui Dumnezeu, un colțișor neînsemnat al împărăției lui Dumnezeu! Cum ceri tu atunci să vezi pe însuși Dumnezeu cu ochii tăi slăbiți și înlăcmați? Mai bine caută să vezi pe Dumnezeu cu ochii sufletului tău!

20 Aceasta plăcu împăratului, care grăi astfel către copilul de păstor:

— Văd că ai o minte luminată și un suflet înălțat. Mai răspunde deci la următoarea întrebare: Ce a fost înainte să fie Dumnezeu?

25 Păstorul stătu pe gânduri o clipă și apoi vorbi:

— Stăpîne, nu te supăra, dar te rog să numeri!

Împăratul începu să numere:

— Una, două, trei...

— Nu, nu, întrerupse păstorul, nu numeri bine.

30 Începe înainte de unu!

— Cum asta? Nu știi că înainte de unu nu este nimic?

— Înțeleaptă vorbă ai rostit stăpîne; nici înaintea lui Dumnezeu n-a fost nimic!

Aceasta plăcu și mai mult împăratului, care grăi astfel:

— Am să-ți fac un dar împărătesc dacă ai să-mi mai răspunzi la o întrebare: Ce face Dumnezeu?

5 Iar păstorul răspunse:

— Bine, am să răspund și la întrebarea aceasta, dar împlinește-mi întâi o rugăciune. Schimbă cu mine hainele tale!

10 Și împăratul își scoase hainele împărătești și le dădu păstorului. Și păstorul se urcă pe tron, luă sceptrul în mână, și, arătînd spre împăratul îmbrăcat ca păstor, care stătea la picioarele tronului, glăsui astfel:

15 — Iată ce face Dumnezeu: pe unii îi ridică pe tron, iar pe alții îi alungă.

Și se îmbracă iarăși cu hainele lui de păstor.

Împăratul rămase multă vreme pe gânduri, apoi zise înseninat:

— Da, acuma văd pe Dumnezeu!

CUPEUL FERMECAT

Trecuse de mult miezul nopții. Dintr-o broboadă de ceață deasă, cadranul roșu, luminos al unui ceasornic rânjea la mine parcă ar fi fost fața arămie și zbîrcită a vreunui tovarăș de beție. Îmi veni pofta să mă cert 5 a cineva și începui a mă hărțui cu ceasornicul.

— I-ascultă, ăsta! Degeaba te mai schimonosești așa! Cutele alea de pe fruntea d-tale încruntată, alea care vreau să-mi arate că sunt orele două, pentru 10 mine sînt *șmafu*, ai înțeles? *Je m'en fous, madam la Lune Rousse!*...

Cu siguranța instinctivă a bețivanilor de profesiune simțeam însă că picioarele n-o să mă mai slujească multă vreme, și deci dădui să găsesc o birje, care să mă ducă acasă. Nu știu cam pe unde voi fi umblat, dar birje, ca-n palmă! O luai înainte și, cu 15 chiu, cu vai, nimerii pe o stradă bătrînă, pustie și hopuroasă.

Deodată, în mijlocul unor grozave pocnete de bice, un glas de aramă îmi vui în urechi:

— Hee! Heep!...

Caii erau cît p-aci să mă calce, deși mergeau numai la pas. Mă clătinau puțin pe picioare, pălăria îmi căzu jos, dar, de voie, de nevoie, mă îndreptai și făcui semn vizitiului să oprească. Ajunsei trăsura din urmă și tocmai vrui să urc, cînd, uitîndu-mă la vizitiu, 5 văzui că are un guler alb și fardat și o pălărie tricornă, foarte caraghioasă. Dar ceea ce mă miră mai mult era că purta niște pantaloni scurți, care se pierdeau sub ciorapii lungi și albi, și niște pantofi cu cătărămi. 10 Îl privii mai bine, și atunci băgai de seamă că hainele îi sunt așa de pestrițe și de roase, ca penele unui papagal bătrîn, bătut de furtună.

Vizitiul de altmintrelea era un moșneag gîrbov, cu părul ca argintul. Dumnezeu știe ce o fi avut, dar 15 era atît de zbîrcit, că nu mai avea nici ochi, nici gură; se poate că nici nu mai vedea, nici nu mai auzea, ci bîjbiia doar așa, în beznă.

Dar și caii erau niște dobitoace cum nu se mai găsesc astăzi. Poate că și hamurile îi făceau mai stranii 20 de cum erau aievea, oricum însă părea că sunt cel puțin de două sute de ani.

Trăsura era și mai ciudată. Era galbenă ca o coajă de lămîie. Avea ferestre rotunde, cu sticlă concavă, așa că nu puteai vedea înlăuntru. Roatele erau 25 mari și înalte, cu arcurile lungi, ca picioarele de lăcustă. Coperișul era încins cu un grilaj, ca la vechile căruțe de poștă care duceau și bagaje. Vizitiul stătea cocoțat sus, în vîrfurile trăsurii, iar la dreapta lui, într-o toartă de bronz, clipocea flacăra de ulei a unui felinar. 30

— Ce fel de vizitiu ești d-ta? întrebai pe moșneagul de pe capră, dar el nu mă luă în seamă.

Pusei piciorul pe scara cupeului, care era, de asemenea, foarte înaltă. Atinsei clanța. Ușa se întoarse în balamale cu un suspin înăbușit.

Intrai.

5 — Pardon! zisei politicoș, căci în cupeu zării pe cineva.

Dar nu primii nici un răspuns, așa că repetai mai răspicat.

— Pardon!

10 Nici acuma nu-mi răspunse nimeni. Totuși, fiind obosit mort, luai loc în trăsură.

Și cupeul porni iarăși în tactul cumpătat pe care îl urmează aceia cărora li-e indiferent când și unde vor ajunge. Tovarășul meu de drum nu-mi răspundea la întrebări și, astfel, crezui că voi face mai bine dacă voi sta și eu frumos și voi tace ca peștele. Mă gîdilea parcă voluptatea liniștei și a vastității ce mă cuprinse și mă moleșea în acest cupeu straniu. Nici vorbă, miroase puțin a putred pe dinăuntru, dar cu mirosul te obișnuiai îndată. În schimb, simțeam o adevărată beție să mă tolănesc pe pernele moi de mătase; toate oasele, toate încheieturile simțeau că sunt înfășurate în ceva moale și nespus de plăcut.

25 Situația aceasta romantică, mie unuia, îmi plăcea. Stăteam într-un cupeu cu un om necunoscut și tăcut ca moartea, și-mi puteam închipui orice. Nu mă tulbura nimeni și nimic. Mă neliniștea doar un sentiment de așteptare. Sau așa ceva. Parcă tot așteptam să știu cum se vor sfîrși toate acestea. Îmi veneau în minte fel de fel de întorsături romantice pe care le citisem sau le auzisem undeva. Cupeul însă mergea mereu, parcă de nenumărate veacuri niciodată nu s-ar fi oprit...

Pe cît îmi îngăduia lumina amorțită a felinarului ce pîlpîia afară, începui a cerceta pe tovarășul meu de drum. Prea de tot tînăr nu putea fi, căci purta niște haine care astăzi nicăieri nu se mai poartă: o redingotă, croită pe talie, de subt care se vedea puțin vesta de brocat, pantaloni deschiși, poate chiar albi, strîmți, încît se întindeau pe picioare, în cap un joben negru de mătase, mare și inform, de subt care se rostogolesc pe umeri șuvițele de păr răsucite în formă de suluri. Părul poate că era cărunt, dar totuși mai curînd pare a fi blond. Figura nu i-o vedeam: dormea. Iar cupeul uruia neconținut.

15 Mergeam pe străzi întunecoase și pustii. De cîte ori mă uitam pe fereastră, vedeam același tablou: o stradă murdară, moartă sau poate adormită. Nicăieri țipenie de om. Pașii țacăniți ai cailor, zureitul geamurilor cupeului și respirația regulată, fără expresie, a tovarășului meu de drum: atîta era tot zgomotul care făcea și mai monotonă tăcerea mare ce mă apăsa.

20 De unde venea cupeul acesta? Unde merge? De cînd e pe drum? Ce scop urmărește? Îmi puneam mii de întrebări, dar nici la una nu puteam răspunde. Cupeul de altmîntrelea mergea atît de încet, că ori cînd m-aș fi putut da jos fără ca cei dinlăuntru să observe. Această soluție însă nu mă mulțumea... De ce să duc eu în spinare o taină neînțeleasă și nedezlegată? Am rămas deci așteptînd ce va urma.

30 Dar n-a urmat nimic. Aceași uniformitate, aceeași nesiguranță, același întuneric în care de abia clipoceea un opaiț funinginit. Mă simțeam cum mă simt deseori, în vis, cînd ceva îmi cuprinde inima așa că nici nu mai poate bate, parc-aș fi mort. Atunci toate întîmplările, toate amintirile, toți oamenii se

contopesc și trec peste mine, cum trece apa, cum trec valurile.

De unde am venit? Unde merg? De când sunt pe drum? Ce scop urmăresc? Pentru ce trăiesc? Îmi puneam
5 mii de întrebări, dar la nici una nu puteam răspunde. Cupeul, de altmintrelea, mergea atât de încet, că oricînd m-aș fi putut da jos fără ca cei dinlăuntru să observe. Nu se sinchisea de mine și nu răspundeau la întrebările mele. Eram supărat.

— Dragă domnule doctor, zisei furios către
10 tovarășul meu de drum, felul d-tale de-a te purta e cît se poate de îngrozitor. Nu spui nimic, așa că sunt nevoit să ghicesc eu singur ce se petrece cu mine. De ce nu vorbești? D-ta trebuie să te plimbi mai de multă
15 vreme în hodorogitura asta învechită, și deci poți să știi mai multe decît mine. Sau poate tocmai prin tăcerea d-tale vrei să zici că nici d-ta n-ai putut afla mai mult decît mine?... Vrei poate să-mi demonstrezi, prin aceasta, că așa e și viața? Că plecăm la drum,
20 singuri nu știm de ce; mergem, habar n-avem de ce, și ne dăm jos, murim, fără a fi găsit răspunsul la vreuna din întrebările noastre? D-ta poate că ești însuși Trecutul? Trecutul, de la care nu putem învăța nimic?...

25 Tovarășul meu însă rămase mut, iar cupeul se urnea înainte mereu, nepăsător.

Poate că ăștia vreau să-și bată joc de mine? Da? Atunci să le arăt că și eu știu să fiu tot atât de nepăsător și de tăcut ca și dîșii. Și, într-un sfert
30 de oră, simții ce repede te obișnuiești cu tăcerea aceasta încăpățînată, cu acest nimic mut, care sfîrșie, sfîrșie mereu și fără zgomot, ca nisipul, ca lumea însăși.

Pe cer luceau puzderie de stele mari și luminoase, care păreau mult mai mari ca altădată. Luna părea că

se uită mai prietenoasă în cupeu, ne acoperi cu un văl de dantele argintate, iar felinarul începutu a arde cu flacăra mare, scrumoasă, ca un candelabru de doliu. O adevărată înmormîntare, fără clopot.

5 — Nu, nu! strigai deodată, încă nu vreau să mor!

Deschisei larg ușa cupeului și înghiții lacom aerul proaspăt ce năvălea înăuntru. Încetul cu încetul, îmi revenii și făcui o mișcare cu piciorul, ca și cînd
10 aș fi vrut să mă cotorosesc de zăbranicul cu horbote de argint. Mă opintii din răspuțeri, mă sculai și mă dădui jos din cupeu. Cupeul trecu încet și mut pînă ce îl pierdui din vedere...

Eram iar în stradă și un vînt răcoros îmi mîngîia
15 obraji. Îmbrățișam cu deznădejde un stîlp de felinar. Poate stîlpului acela am să-i mulțumesc că astăzi mai sunt în viață. Mă agățam de dînsul ca o lipitoare, altmîntrelea, poate și acuma aș ședeă colo, în cupeul galben.

20 Simțeam cum mi se ușurează pieptul, cum mi se umflă plămîinii, cum mi se reîntoarce sîngele în vine, cum încep să mi se miște iar bulbi ochilor, cum începe să lucreze iar mintea și pot să deosebesc, încetul cu încetul, casele dimprejur, porțile, străzile.

25 Mă apropiai cu băgare de seamă de vardistul care sforăia răzimat de peretele unei băcănii.

— Ce stradă-i asta? Îl întrebai cu aerul unui om grăbit, dar cînd aflai numele străzii, rămăsei cu gura
căscată, căci eram tot acolo de unde plecasem.

— Bine, dar n-ai văzut d-ta, p-aici, un cupeu,
30 înalt, mare și larg, ca un dric de clasa întîii?

— Cupeu galben? Dric? făcu vardistul frecîndu-și ochii cu pumnii. Un cupeu galben?... Nu... Sunt de un ceas și jumătate aici, dar n-am văzut nici un cupeu galben...

Mă privi mirat și când mă depărtai, văzui, cu coada ochiului, că clatină din cap necrezător.

5 La urma urmelor, se poate ca vardistul să nu-l fi văzut. Căci, de obicei, aceia care l-au văzut și s-au urcat într-însul călătoresc mult mai departe ca mine și nici nu se mai întorc înapoi, așa că nu ne pot spune: unde mergem? de unde am venit? de ce trăim? și de ce murim?

VENUS

5 Alexandru Ralea era de vreo opte zile în Roma și încă nu izbutise să isprăvească cu Forul Roman. Fiindcă nici nu se poate isprăvi cu Forul Roman în opt zile. Cu totul altceva a fost Forul pe vremea republicei, ca, de pildă, în epoca de aur a lui August sau sub împărații de mai târziu. Fiecare secol trebuie să-l scormonești, să-l găsești printre ruinele acelea mărețe...

10 Ba chiar, dacă e să vorbim drept, Alexandru nici în Forul Roman n-a pătruns încă decât pînă la templul lui Saturn, iar templul acesta e de-abia „începutul începuturilor“. Opt coloane uriașe de granit au mai rămas în picioare, și în jurul acestora sunt
15 atîtea de văzut și de cercetat, încît Alexandru nu se îndura să se despartă de ele.

20 Simțea totuși primejdia grozavă ce-l amenința, zi cu zi, tot mai mult. Guvernul îi dăduse un concediu de patru săptămîni și un ajutor de cinci sute de lei... pentru străinătate. Vrea să arate că e demn de această distincție. A venit la Roma cu gîndul să studieze

Forul Roman pe baza săpăturilor celor mai recente, ca pe urmă, reîntorcîndu-se la Focșani, să țină niște lecții de filologie clasică să-i meargă vestea.

5 După o muncă conștiincioasă de opt zile însă de-abia ajunsese pînă la templul lui Saturn. Adevărat că pînă aci cunoaște Forul așa de bine, cum își cunoaște palmele. Se uită visător la zarea depărtată și își dădu seama că, dacă va înaintea cu minuțiozitatea de pînă
10 acum, tocmai peste două săptămîni va ajunge la minunata coloană a lui Phokas, care se îndreaptă orfană spre cerul alburii. Peste trei săptămîni însă îi expiră concediul. Și pînă atunci banii îi scad mai repede de cum scade luna pe bolta cerească.

15 Uneori îi venea să se supere pe guvernul care crede că, cu cinci sute de lei și în patru săptămîni, poți vedea toată Roma, cînd numai pentru Forul Roman ți-ar trebui cel puțin un an de zile ca în sfîrșit să zici că ai învățat ceva. Dar cum să se supere pe guvern? Mai întîi, el, din principiu, e totdeauna guvernamen-
20 tal. Pe urmă, fără sprijinul guvernului, ar fi putut muri, și tot n-ar fi putut să vadă cu ochii orașul visurilor sale!

25 Roma! Din fiecare lespede de piatră simțea bătaia miilor de ani. Cele opt coloane ale templului îi aduceau aminte vechile bogății, comorile, „*aerarium Saturni*“ din care Iulius Caesar și Antonius s-au înfruptat cu atîta plăcere. Comorile au dispărut; au rămas doar bolovanii, ca niște inimi despuiate sau ca niște buzunare goale. Ce vrea să știe umbra lui Saturn, care rătăcește printre pietrele mucezite, că un biet profesor de la Focșani n-are decît patruzeci de lire
30 în buzunar, iar acasă o singură hîrtie de o sută, ascunsă bine, ca să-i ajungă trei săptămîni!...

A doua zi, dis-de-dimineață, Ralea urca iar spre Forul Roman, dar hotărît nici să se mai uite la templul saturnian; o să meargă, să zboare înainte să dea gata Forul pînă diseară. Sunt atîtea de văzut în Roma,
5 încît pentru un secol întreg de-abia îți rămîne o singură clipă. Împărțise Baedekkerul în douăzeci și una de zile; în atîta vreme trebuia să vadă „toată Roma“, deși, la gîndul acesta, simțea că i se înviltoresc mințile.

10 Cu cît se apropia însă mai mult de Forul Roman, cu atît era mai sigur că iar o să se oprească la templul lui Saturn. Și se necăjea grozav că și vremea, și banii îi sunt măsurați. Niciodată nu-l amărise mai mult sărăcia ca în clipele acestea.

15 Deodată însă luă o hotărîre eroică. Nu se mai duse pînă la Forul Roman, ci, îndată la Capitoliu, coti brusc la stînga și intră într-un palat spre care alergau și alți străini cu Baedekkerule în mînă. Curtea palatului era plină cu statui și monumente antice. Pe
20 o tăbliță de mucava scria: „Museo Capitolino“.

Alexandru trebui să se așeze pe un sarcofag antic. Atît de tare începuse să-i bată inima. Cu un minut în urmă el era un nimeni, un nenorocit fără bani, și acuma deodată se pomenește în mijlocul
25 statuilor clasice pe care le-a visat de atîtea ori! Respira, ar fi putut zice, același aer antic, un aer dulce, roman, cald.

Tocmai peste un ceas își veni în fire. Se trezi silabisînd inscripția unui monument și se gîndi cu spaimă cîte lucruri de văzut vor mai fi în caturile
30 de sus ale muzeului. Îi venea să plîngă de necaz și de neputință. Se mai învîrți puțin prin curte, apoi deodată închise ochii și porni glonț spre scară sus. Nu îndrăznea să se uite nici în dreapta, nici în stînga. Se hotărîse

să vadă mai întâi *en gros* toată colecția și numai pe urmă să se întoarcă la amănunte.

Dar deodată rămase țintuit pe loc. Își alunecase privirea întâmplător spre o cabină. Îl oprise o figură care i se părea grozav de cunoscută și care îi zîmbea aproape ștregărește, parcă i-ar fi zis: „Ai vrut să treci pe lângă mine, ai?”

Ralea intră în cabină. Ochii lui mirați zăriră un număr. Răsfoi în Baedekker și citi: „Venus Capitolina”.

Respirarea i se curmă o clipă, iar cartea începu să-i tremure ușor în mână.

„Va să zică, aici este! Asta e faimoasa!” își zise uluit, și inima îi bătea ca un ciocan de oțel.

Se uită apoi sfidător în ochii zeității. Un minut șovăi. Pe urmă murmură cu o amăgire sinceră: „Mi-o închipuiam mai frumoasă!”

Admirația începu să-i dispară și, în aceeași măsură, se înveseli. În Baedekker, lângă numărul statuiei, scrie: „Învîrțiți!” Atinsei nepăsător statuia. Soclul scîrțîi discret, iar spatele zeiței se întoarse încet spre lumină.

„Aha! — zise Ralea, scriind cu degetul o curbă în aer, conturul e splendid! Așa ceva numai un artist clasic poate face!... Păcat numai că i-a greșit figura!”...

Alexandru ieși din cabină. Dar abia făcu cîțiva pași și se opri.

„Eu sunt orb sau lumea e oarbă? Ia s-o mai văd o dată!”...

Intră iar în cabină. Pe buzele zeiței plutea același zîmbet ștregăresc. Se uita în jos cu o demnitate nespusă, aproape ironică, iar cu mîinile amîndouă se apăra, pudică, împotriva ochilor barbari.

Profesorul de la Focșani atinse iarăși statuia, dar cu mîini mai pioase, și începu iar a o învîrți, dar cu atîta umilință, parcă ar fi vrut să-i ceară iertare. Zeița însă privea mîndră pe deasupra capului lui în depărtarea miilor de ani. În liniștea-i princiară, parcă nici nu-i păsa cine și cînd îi descopere grațiile armonice.

În vremea aceasta intră un domn cu Baedekker. Străinul căută o clipă în cartea roză numărul, privi o clipă, încremenit, statuia, făcu un semn cu creionul în carte și plecă. Zeița se uită liniștită în urma lui, dar în liniștea aceasta era o ironie zdrobitoare, care parcă îl durea și pe Ralea.

Profesorul de la Focșani roși, vîri repede Baedekkerul în buzunar și, închinîndu-se umil, ca credincioșii în fața altarului, privi formele Afroditei născută din spuma mării, care și acum, după mii de ani, ascund într-însele taine dumnezeiești. Și nu se dezmeteci decît atunci cînd un servitor îi aduse aminte că trebuie să închidă muzeul...

A doua zi, mergînd spre Forul Roman, nu se putu stăpîni să nu se oprească măcar un minut în cabina Venerei. Stătu însă multă vreme la picioarele zeiței, deși simțea că își neglijează datoriile lui de profesor. Din pricina Afroditei neglijează Forul Roman, care este cartea cea adevărată a istoriei, pe cînd Venus nu e decît un basm frumos. Dar neglijența aceasta era atît de dulce! În cabina zeiței parcă zîmbea o bucată de cer antic. Ralea se simțea liber, independent și mare. Începu a vedea tot mai lămurit că trebuie să stai ore întregi în fața frumuseții ca să-ți pătrundă sufletul întreg, să te transforme cu desăvîrșire. Cu cît privea mai mult statuia, cu atît i se deschideau orizonturi mai largi. Citații poetice, amintiri, fragmente îi

răsăreau în minte, prefăcîndu-se în adevăruri vii, înțelese...

5 Și de-acum înainte Venus era, pentru Ralea, ca lumina soarelui, ca aerul. Se ducea la dînsa ca la o amantă. O iubea cu o iubire curată, sublimă și neîndoielnică și era cu atît mai fericit că putea să ascundă guvernului de la București iubirea lui de la Roma.

10 Dar într-o zi... cele patru săptămîni trecuseră. Alexandru trebuia să plece. Cîntea și datoria îl chemau acasă.

15 Îi erau calculate toate minutele și toate paralele. Nu mai putea nici măcar să meargă să-și ia rămas bun de la Venus. Stătea trist și abătut în sala de așteptare a gării. Porumbeii albi zburau pe subt coperișul de sticlă, parcă i-ar fi adus ultimul adio de la Venus. Și deodată se pomeni cu însași zeița în față, cu zeița care îi zîmbea și-l chema. Era o fotografie mare, atîrnată în vitrina librăriei din gară. Sirena fluiera. Îi mai rămînea doar o clipă.

20 — Cît costă? întrebă brusc pe negustor.

Scoase hotărît cea din urmă hîrtie din buzunar și o puse pe tejghea...

25 Ce să mai spunem?... A călătorit cu trenul trei zile, nemîncat și nebăut, căci de la Roma pînă la Focșani e cam mult. Trei zile numai cu chipul zeiței a trăit. Dar a răbdat bucuros, parcă ar fi fost vorba de o aventură de dragoste. Și cu cît se depărta mai mult de Venus, cu atît era mai fericit că duce cu dînsul cel puțin chipul zeiței celei mai fermecătoare...

ȚĂRANUL ȘI COASA

Întîmplarea făcu să fiu odată de față cînd intră un țaran într-un magazin de fierărie.

5 — Bună ziua! zise dînsul.

— Ce dorești?

— Aș vrea să cumpăr o coasă...

Negustorul se repezi și trînti pe tejghea un mănunchi de coase.

10 Țăranul se uită la ele chiorîș, cu niște priviri dușmănoase, apoi, întorcîndu-se cu dispreț și strîmbînd din nas, murmură:

— Aș cumpăra d-alea cu pajura tunului.

Negustorul dădu la o parte coasele cu cap de taur și aduse vreo cîteva din cele cu pajura tunului.

15 — Da' parcă mai sînt acolo, mormăi țăranul peste umăr.

Prăvăliașul, om răbdător, aduse îndată toate coasele însemnate cu pajura tunului. Țăranul își alunecă ochii peste marfă, dar nici n-o atinse. Clătina din cap gînditor.

20 — Ei, ce mai poștești?

— De, mă gândesc că tot mai bine o fi să aleg una din cele cu cap de taur...

Negustorul n-avu încotro; încărcă teigheaua din nou cu coasele cele dintii. Acuma însă văzu și țăranul că-și face de cap și deci luă din grămadă o coasă la nimereală.

5 Închise întâi ochiul drept și cercetă coasa cu de-amănuntul, apoi închise pe cel stîng, ținînd-o înainte, cu vîrfurile în jos. Pe urmă o ridică în sus și o mai privi așa o bucată bună de vreme.

10 — Cît ai cere pe ea? Țifni, în sfîrșit, către negustor, așa ca cu gura altuia.

— Patru lei.

15 — Pe coasa asta? întrebă țăranul batjocoritor. Nu se poate!

O îndepărtă puțin și trase cu mîna o linie în aer, să vadă cum ar veni dac-ar avea coderiște, apoi o ciocăni cu degetul arătător și, în cele din urmă, o îndoi pe genunche.

20 — Hm... ei... va să zică, nu glumești?

Negustorul se jură pe tot ce are mai scump că nu i-o poate da mai ieftin deoarece și pe el îl costă patru lei în cap.

25 — Dar bine, domnule, nu vezi d-ta că nu-i călită cumsecade?

— Te înșeli, e fabricată din cel mai fin oțel englezesc.

— Ia nu te mai face caraghios! Trebuie să fii orb să nu vezi că e făcută dintr-una veche...

30 — E o marfă minunată, care o să ție pînă la moartea d-tale.

— Dacă cumva nu s-o rupe în otavă, zise țăranul rîzînd.

— Coasă ca asta n-ai avut d-ta de cînd ești pe lume. Mă rog, n-ai decît s-o cercetezi mai bine și să vezi...

5 — Aș, ce să mai cercetez? Coasa-i coasă, una ca și alta. O iau pe care îmi cade în mîină. Ei, spune-mi verde, cît ceri pe ea, că n-am vreme de pierdut. Am o mulțime de treburi prin tîrg...

— Ți-am spus o dată: patru lei.

10 — Dar bine, domnule, pe ce ceri d-ta patru lei, pe ce?...

Și, zicînd aceasta, începuse să cerceteze coasa din nou, iar ca să o vadă mai bine, ieși în stradă. În prag, însă, se întoarse și strigă:

15 — Ia seama, că mi-am lăsat înlăuntru pălăria!

Afară razele soarelui tremurau și alunecau vesele pe oglinda albăstrie a fierului. Țăranul duse coasa încetinel la gură, suflă și așteptă cu adîncă evlavie pînă ce aburii o întunecară o clipă și apoi se limpeziră iarăși, numaidecît. Pe urmă o atinse de cîteva ori cu vîrfurile de trotuar, făcînd-o să clincăie.

20 — Cam ciudat sună, mormăi dînsul întorcîndu-se alene în prăvălie. O dai cu trei lei și cincizeci, sau n-o dai?

25 — Ei bine, fie; deoarece țin la d-ta, hai să rămîn eu de pagubă, ia coasa cu trei lei și șaptezeci și cinci de bani!

— Doamne ferește!... Ce-ar zice feciorii mei cînd ar afla c-am dat atîta?... Ei, o dai ori n-o dai?

— Mai ieftin nu pot s-o dau.

30 — Atunci să rămînem sănătoși!

Ieși; dar din mijlocul străzii se întoarse repede înapoi și mai strigă o dată:

— O dai ori n-o dai?

— Nu, n-o dau.

Țăranul își mototoli zăpăcit pălăria unsuroasă între degete.

— De când sînt n-am avut treabă cu un om mai fără suflet ca d-ta... de când țin eu minte... Știi ce, domnule, pun coasa deoparte, am să mă mai gîndesc nișel afară.

După vreun ceas de vreme veni însoțit de o rube-denie.

— Am venit, zise dînsul, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte. Dumnealui e cumnatul meu. Ne-am sfătuit să cumpere și el o coasă, că doară cînd cumperi două se cuvine să le iei mai ieftin...

— Mai ieftin nu le pot da, ți-am spus de o mie de ori.

— Gîndește-te bine, domnule, să nu-ți pară rău.

— Nu, nu. Nici să nu ne mai răcim gura.

— Va să zică, nu vrei să lași nimic. Nici măcar un ban? izbucni țăranul furios.

— Nici o para, răspuse hotărît negustorul.

— Ei, acu ce să mai zic? adăogă țăranul mai îmblînzit.

— Zi ce-ți place. Eu nu mai stau de vorbă cu d-ta.

— Aide, aide, nu te mai supăra și d-ta așa, ca o cucoană bătrînă. Dacă ți-e scumpă vorba, hai, dă mîna.

Și țăranul, mulțumit, dădu mîna cu negustorul.

— Așa. Iacă, ne-am învoit! Cîine să fie cine nu se va ține de tocmeală...

Cu o încetineală sărbătorească, începuseră să-și descheie pieptarul. În vremea aceasta însă nu-și luă de loc ochii din colțul unde răzimasese coasa cumpărată. Deodată i se năzări că coasa e mai strîmbă și mai mică decît aceea pe care o alesese. Iscodi cu priviri mînioase

personalul prăvăliei, apoi ridică coasa și-i cîntări greutatea.

— Asta-i altă coasă! strigă dînsul întăritat. Poți să spui ce vrei, asta nu-i coasa mea!...

Și repede își încheiă nasturii lucitori de cositor ai pieptarului.

— Cum să nu fie asta coasa d-tale?! Vino-ți în fire, nene, altmintrelea o să-mi ies și eu din țîțîni!...

— Nnda, hm... hm... Cine dracu m-a pus să ies din prăvălie!... Sînt și eu de vină, ce e drept!... Ei, acu ce mă fac?...

— Îți spun că asta-i coasa pe care ai ales-o!...

— Asta?... Parcă eu n-am ochi să văz?!

O ciocăni cu degetul, o îndoi pe genunchi, o scoase în stradă, o zăngăni de trotuar și se întoarse cu ea, pleoștit, în magazin.

— Asta nu-i coasa mea!... Pe asta nu dau mai mult de trei lei și cincizeci!

— Nu umbla cu matrapazlicuri, nene!... Dacă nu-ți place asta, poftim, alege-ți alta. Găsești aici cîte dorești.

— Da' ce, crezi d-ta că eu sînt nerod să mă apuc din nou să-mi bat capul alegînd? O iau pe asta, dar mai ieftin, fiindcă e mai slabă ca cea dintîi.

— Spui prostii, neică, încetează!

— Cum? Adică vrei să rămîn eu de pagubă? Nu te-ar durea pe d-ta sufletul să-mi iei mie două prețuri?

— Hai, scoate banii degrabă și nu mai vorbi degeaba.

— Bine, strigă țăranul amărît, să ai d-ta dreptate. Dar cel puțin să împărțim cei douăzeci și cinci de bani, să nu rămîn eu cu toată paguba.

— Rămîne așa cum am spus.

— Ei, dacă e așa, ia-ți banii!...

Începu iar să-și descheie pieptarul, din al cărui buzunar scoase, cu multă băgare de seamă, o piesă de doi lei și o întinse negustorului.

— Ceilalți îi strîng acușica!

Dintr-alt buzunar al pieptarului mai scormoni patruzeci de bani, iar dintr-un al treilea alți zece bani.

— Uite cincizeci bani.

Apoi vîrî mîna în buzunarul cioarecilor, unde găsi șaptezeci și cinci de bani.

— Cincizeci de bani cu șaptezeci și cinci fac un leu și douăzeci și cinci. Acu cît mai lipsește?

— Încă cincizeci de bani.

— Cincizeci?... Hm... Nu cred să mai am atîta.

În vremea aceasta, cu mutra cea mai nevino-vată din lume, pîndea ochii negustorului, parcă ar fi vrut să-i citească gîndurile.

— Adică... Ia stai nișel... Unde dracu i-am pus?

Aha, în nodul basmalei!...

Într-adevăr, din colțul boțit al unei basmale roșii mai scoase douăzeci de bani.

— Ăștia au fost cei din urmă, zise dînsul prietenos. De unde nu-i nici vodă nu poate lua!

— Încă treizeci de bani! stăruî negustorul fără milă.

— Acuma lasă, nu mai zice nimic; coasa și așa nu face două parale! Și nici nu mai am bani la mine, că ce brumă mai am i-am uitat în căruță, în suman. Cred că nici d-ta nu vrei să alerg atîta amar de loc pentru cîtiva gologani. O să ne răfuim noi altădată ca oamenii cinstiți.

— Mie să-mi plătești pe deplin! Du-te de adă paralele, că coasa n-are să fugă pînă te întorci d-ta!

Atunci țăranul deodată făcu pe jicnitul.

— Ce? Adică n-am eu la d-ta cinste de cîtiva gologani? Știi d-ta, domnule, că tata și cu bunicu-meu au fost primari? Mie nu-mi trebuie mila nimănui, să știi d-ta! Cumnate, aruncă-i treizeci de bani și hai să plecăm!...

Își luă posomorît coasa și se îndreptă spre ușă. În prag însă se mai întoarse o dată cu fața schimonosită, plină de dispreț, și, făcînd să lucească coasa în lumina soarelui, strigă triumfător:

— Ascultă, domnule! Să știi de la mine că asta-i cea mai bună din toate coasele d-tale; celelalte nu fac două parale!

SENTINELA

5 Prințesa Nadejda se uita pe fereastra castelului mohorît în care trebuia să-și macine tinerețea. Ferestrele castelului erau închise cu un grilaj de fier gros și pîntecos și astupate cu geamuri concave, așa că trecătorii, care își aruncau ochii spre ele, credeau că în dosul lor oamenii nu trăiesc, ci doar visează viața. Deasupra porții, o pajură de piatră, înnegrită de bătrînețe, căsca plictisită.

10 De la fereastra prințesei nu se vedea decît un loc mare, pătrat, înconjurat de o cazarmă joasă, cu pereții galbeni și cu coperișul roșu. Dincolo de cazarmă, însă, se zăreau, ca niște ape mari din basmuri, livezile și lanurile înflorite.

15 În curtea cazărmii făceau exerciții soldații în haine albe, cu gulerul roșu, iar în odaie, o pendulă uriașă arăta trecerea vremii, cu țacănitul ei bizar de aramă.

20 Curtea cazărmii, pardosită cu lespezi spălate, albe și cenușii, îngrădită cu salcîmi mărunți, prin frunzișul cărora privea pe furiș siluetele albastre, vopsite

pe pereți pentru tragerea la semn, soldații cu tunicile albe, cu pantalonii albaștri, care toată dimineața tropăiau prin curte și se jucau cu puștile: toate acestea pentru prințesa Nadejda erau o priveliște foarte plăcută. Și curtea friguroasă, mucegăită i se părea o lume străină, curioasă, în care nu se putea coborî niciodată... Bărbatul ei era un om strașnic, zgîrcit pînă la nebunie și gelos pînă la turbare...

5 Totuși, prințesei îi plăcea mai mult curtea cazărmii în după-amiezile somnoroase, cînd nu umbla printr-însa țipenie de om și cînd toată lumea era tăcută, plină numai de ecouri. Doar un singur soldat, sentinela, pășea, ca o pendulă de ceasornic, în sus și în jos, pe sub peretele cazărmii, iar baioneta arunca umbre lungi pe peretele galben.

15 Sentinela se plimba ceasuri întregi de ici-colo, fără să obosească, și numai rareori se oprea la ghereta care era tocmai sub fereastra prințesei. Atunci se uita în toate părțile și, fiindcă nu vedea pe nimeni, căsca cu lăcomie.

20 Prințesa Nadejda cerceta cu de-amănuntul tunica albă a soldatului, pe care licăreau tiviturile de postav roșu și nasturii de aramă, pantalonii ca culoarea cerului de vară, bocancii mari, hopuroși, coiful strălucitor, ranița roasă din spate, părul blond-roșcat, obrazii și nasul roșu, ochii albaștri, și cînd căsca, se minuna de dinții lui albi și de limba lui roșă.

25 Prințesa credea că toate acestea sunt nedespărțite de sentinelă și nici nu-și putea închipui că omul acesta se poate dezbrăca, de pildă, ca bărbatul ei. Ea credea că bărbatul ei e singurul om care își poate scoate hainele. Pe ceilalți oameni îi văzuse doar veșnic îmbrăcați.

30 Nadejda avea șasesprezece ani, iar de trei ani suferea în brațele prințului. Și pe-atunci, ca și astăzi,

uneori, se întâmpla că fetele fragede erau date de neveste unor boieri puternici și morocănoși. Nadejda era fata unui zarzavagiu; tatăl ei a luat două sute de galbeni pentru dînsa, și se știe că nici un popă n-a binecuvîntat cununia ei cu prințul.

Schimbarea vremii și a sentinelelor prințesa o vedea numai prin fereastră. Prințul, bătrîn și veșnic posomorît, fugea de oameni, și, în afară de servitori bătrîni și slujnice, nu vorbea cu nimeni.

Cîtă vreme Nadejda a fost copilă, n-a băgat de seamă că, la gheretă, se plimba mereu altă sentinelă, că păpușa aceea cu mișcări mașinale o dată e bălaie, o dată oacheșă, uneori scundă, alteori înaltă. Dar odată veni un flăcău cu niște ochi atît de albaștri, ca cicoarea de răsăritul soarelui.

„Ce bine trebuie să fie să mîngii asemenea] ochi!“ se gîndi prințesa Nadejda, și întinse mîna, dornică, spre dînsul.

A doua zi ochii erau bruni ca nucul, și toată păpușa ceva mai mică, dar avea mustăți mai subțiri, mai răsucite.

„Ce plăcut trebuie să fie să mîngii asemenea mustață!“ se gîndi prințesa Nadejda, și ar fi vrut să poată zbura ca vrabia care se avîntă de pe prichiciul ferestrei ei tocmai în vîrfurile gheretei.

Cu vremea cunoscă pe toți soldații și, fără să-și dea seama, era îndrăgostită de toți. Căci toți erau tineri, cu obraji îmbujorați de brumă, și toți erau departe de dînsa...

Într-o noapte prințesa Nadejda se trezi din somn. Inima îi bătea nebunește. Era cea dintîi noapte petrecută fără odihnă, noaptea care curmă visurile adînci și naive ale copilăriei. Arma sentinelei licărea din cînd în cînd în lumina lunii, îmbrăcînd în lumină și pe

soldat. Nadejda nu putea desluși care soldat este, dar, oricare ar fi fost, se îndrăgosti de el. Îl privi mult, ca să-l recunoască și altădată, dar degeaba, fața nu i-o putea vedea, doar talia și mersul putea să și le însemneze mai bine.

De acuma înainte se uită mereu ziua la toți soldații, ca să recunoască pe sentinela din noaptea aceea. Dar nici unul nu era așa de înalt, așa de voinic ca sentinela dorită. Acela cu baioneta la armă era parcă atît de înalt ca un plop plîpînd, iar fața, ale cărei trăsuri nu le zărise, și-o închipuia palidă ca giulgiul. Încetul cu încetul, ajunsese să creadă că atunci nici n-a avut de-a face cu o ființă omenească, ci cu vreo fantomă, jocul zglobiu al imaginației ei prea încordate...

Odată însă, într-un apus de soare, cînd Nadejda căuta ceva în scrinul cu ștofe scumpe, auzi zgomotul unor pași zdraveni, mașinali. Inima prințesei se strînse ca un ghem. Repede duse la fereastră un fotoliu vechi, zdrențuit, se cățără la geam, și de-acolo văzu o baionetă care, în razele soarelui ce se scufunda, strălucea roșă ca sîngele și mereu se îndepărta. Prințesa Nadejda se uită nerăbdătoare și așteptă pînă ce sentinela se apropie.

— Hei! zise deodată domol cu glasul ei subțire. Baioneta se opri.

— Hei! strigă mai tare.

Soldatul se uită împrejur de unde o fi venind glasul. Nu văzu decît o mîna micuță care îi făcea semn dintr-o fereastră.

— Cine-i? întrebă soldatul cu glasul gros.

— Eu sunt. Prințesa Nadejda.

Soldatul rămase uluit, apoi sări, ca ars, vreo trei pași înapoi și se împiedică. Despre prințesa

Nadejda auzise și el multe de pe la ofițerii care cercetau cu ochenele castelul și spuneau minuni despre părul castaniu al prințesei, despre obrajii ei de lapte, despre trandafirii însingerați din obrajii ei și despre buzele ei ca cireșa coaptă.

— Tu ai fost sentinelă deunăzi, când a fost lună plină? întrebă Nadejda.

— Eu, minți soldatul.

Inima prințesei era gata să plesnească.

— Atunci urcă-te și mă sărută, vorbi ea dornică și înfricoșată.

Soldatul nu știa ce să facă. Fereastra era înaltă. El n-avea voie să se miște de la locul de pază. Tremura, se temea și dorea ceva, ca și când o zîină l-ar fi ispitit în vis, poftindu-l să o sărute.

Își răzică arma de perete. Se cățără spre fereastră. Obrazul îi ajunsese pînă la grilajul de fier. În întuneric văzu doi obraji ca de spumă și doi ochi de femeie, mari, înflăcărați, cu luminile verzui, care îl priveau.

Nadejda vedea întâia oară fața unui bărbat tînăr și străin atît de aproape de obrajii ei, și, de mirare, rămase cu buzele întredeschise. Uită să-i zică cel puțin: „Sărută-mă!”

Deodată, un bubuit groaznic se auzi... O dungă de foc luci înaintea ochilor ei și un fum greu îi umplu obrajii și privirile. Fața soldatului se schimonosi, gura i se deschise larg și se închise cu o strîmbătură caraghios de dureroasă, apoi se prăvăli din fereastră. Nadejda nu mai auzi decît un bubuit surd...

Pe-atunci așa se pedepseau sentinelele care își părăseau postul. Erau vremuri războinice!

BARBA

Razele orbitoare ale becurilor electrice se răsfrîngeau mîndre în cristalul oglinzilor venețiene. Bărbierul lucra repede, tăcut și mișcat; în tăcerea incremenită, scîrșîitul briciului semăna cu țîrșîitul timid al unui greier.

Petre Ulvineanu vedea în oglindă, cu multă plăcere, cum i se întinde, se reliefează și îi întinerește, clipă cu clipă, fața obosită, aproape ofilită, pe care barba de o zi o acoperise cu umbrele și brazdele plictisitoare ale bătrîneței.

„Am ajuns la vîrsta — se gîndea dînsul — când trebuie să-ți iei cafeaua cu lapte așteptînd bărbierul. Iată-mă nevoit să am mai multe întîlniri cu briciul decît cu mireasa.”

Petre Ulvineanu era mire. Tocmai la patruzeci și șapte de ani avu și el norocul ca o fată tînără, bogată să vrea să-și lege de dînsul toată viața. Pînă acum nu-l luase nimeni în serios. Fusesse regele flirtului, regele patinajului, regele balurilor, regele cravatelor, dar cu toate astea trecea prin lume ca o cocotă cu care

toți vreau să petreacă, dar căreia nimeni nu se gîndește să-i întindă mîna.

5 Cît a fost într-adevăr tînăr, i-a plăcut să-l mîngîie aripile uşoare și pestrițe ale vieței; cînd însă tinerețea lui încăpu pe mîinile bărbierului, ale croitorului și ale lui Dumnezeu, cînd luna părea de douăzeci și cinci de ani, iar marțea deodată avea cincizeci, cînd fu nevoit să înconjoare lumina prea strălucitoare, ca
10 nu cumva cutele ascunse ale bătrîneței să înceapă a rînji de sub masca tinereței lui meșteșugite, cînd acasă trebui să arunce cît colo corsetul ca să se poată tolăni bătrînește într-un fotoliu moale și cuprinzător, se posomorî foarte mult și începu să se gîndească.

15 Seara, înaintea oglinzii, fața lui părea tînără și neobosită, mai ales după întîlnirile cu bărbierul. Ziua, însă, obrajii lui rași de nenumărate mii de ori, chinuți de tăișul briciului, gîtul lui ca un gît de curcan, cearcănele de zbîrcituri înguste și dese de sub ochii scufundați în orbite îi trînteau în nas o sumedenie
20 de adevăruri cumplite și triste. Deseori, în saloanele cele mai vechi și strălucite, simțea o greutate de plumb în ceafă și un fior rece prin spinare.

— La ce te gîndești, domnule Ulvineanu? îl întrebă odată Fanny Dragnea, tocmai într-o clipă cînd
25 simțea greutatea de plumb în ceafă.

— Mă gîndesc — răspunse Ulvineanu strîmbînd deodată cochet din colțul gurii — mă gîndesc la plictiseala oamenilor aștia. Aci mă simt ca și cînd aș sta între flori artificiale și aș fi silit să cred că e primăvară.
30 Eî, asta nu mai merge! Asta nu se mai poate! Mi-e dor de natură, de locurile unde acuma e zăpadă, unde e vîntul care îți mîină sîngele în obraji, unde omul poate să fie într-adevăr om. Dar n-am cu cine să mă duc prin locurile astea...

Aluzia aceasta avu urmări grave. Peste vreo săptămînă Ulvineanu primi o scrisoare din Sinaia, de la domnișoara Fanny. Scrisoarea era atît de drăguță, atît de dulce, încît Ulvineanu nu se putu stăpîni și
5 plecă la Sinaia. Repede de tot ajunse și regele toboganului și apoi se logodi cu domnișoara Fanny. Simțea însă că această izbîndă minunată și neașteptată nu i se datorește lui, ci numai și numai aerului aspru care i-a îmbujorat obrajii, care l-a întinerit sau cel puțin
10 l-a făcut să pară tînăr... cine știe pînă cînd?

— Pudrează-mă, te rog, și pe gît, zise bărbierului, care își dădea toată silința să-l întinerească, fiindcă știa unde se duce Ulvineanu.

— Acu sunteți atît de freș, conașule — vorbi
15 bărbierul — încît, dacă aș fi femeie și dacă aș fi de șaisp'ce ani...

— Taci din gură, săpunarule! Vrei adică să-mi spui că d-tale îți datoresc tinerețea? Știi, știi...

Bărbierul își mîngîie chelia.

— Poftiți de vă uitați, conașule, la tidva mea.
20 Sunt chel și bătrîn, cu toate că încă n-am împlinit treizeci și trei de ani. Boierii trebuie să aibă vreo taină a lor de rămîn tineri. La vîrsta d-voastră eu o să fiu un bărbier bătrîn și uscat ca tinicheaua, pe cînd
25 d-voastră vă însurați, luați o fetiță de optsp'ce ani, și cu ea patru sute de mii de lei... Nevastă-mea încă n-are treizeci de ani, dar nici nu-mi vine să mă uit la ea. În schimb, primadona pe care am văzut-o aseară la teatru se zice că e de patruzeci și unu, și
30 — de ce n-aș spune-o, conașule! — azi-noapte am visat-o, iar dimineața, cînd m-am trezit alături de nevastă-mea, m-am infuriat așa de rău, că era cît p-aci s-o iau la bătaie... Ehe, boierii știu să trăiască și să-și

păstreze tinerețea! Îi vezi pe dric, și tot tineri îi vezi!...

5 Și-n vreme ce bărbierul îi ungea părul cu alifii scumpe și mirositoare, Ulvineanu, privind cu ochi mari la luminile gălbui, simți parcă nevoia să se gîndească cu glas tare.

10 — Ai dreptate, domnule săpunar, ai dreptate! Toți sîntem niște actori mizerabili. D-ta joci rolul bărbierului în viață și ai să rămîi un figurant urît cît vei trăi. Mie mi-a fost împărțit rolul de viveur elegant, cu toate că îmi aduc foarte bine aminte, începusem să
15 joc alt gen, și la douăzeci și patru de ani păream de treizeci și cinci. Da, da. Mi-am schimbat genul. Fie că de nebun, fie că de necaz, lăsasem să-mi crească barbă. Și aveam o barbă lungă, frumoasă, ca un popă îndrăgostit. Și lumea începuse să mă ia în serios. Oamenii vorbeau cu respect de mine. Colegii mei
20 prinseră a mă ocoli, prea le păream serios. În schimb, bătrînii mă îmbrățișau cu căldură în mijlocul lor, iar eu, fără să-mi dau seama, mă simțeam bine printre dînșii. Eram student în medicină și toată lumea îmi proceea o carieră strălucită. Pîna și chelnării, cari, în privința asta, sunt specialiști, vorbeau cu mine ca cu un viitor profesor... Apoi deodată mi-a ieșit în
25 cale o veveriță. O fetiță roșcovană, durdulie, pe care o întîlnii într-un local de petrecere tocmai cînd o durea un dinte. Am dus-o acasă și i-am scos rădăcina cu pricina. Drept recunoștință, mi-a spus următoarele:
30 „Să-ți dau o povață. Rade-ți barba. Să știi de la mine că nici o fată n-are să te placă cu bărboiul ăsta de-un cot. Parc-ai fi de-o sută de ani. Te-aș săruta dar mi-e scîrbă de barbă!” A doua zi mi-am dat jos barba. Cariera de doctor s-a dus dracului. De-acuma nu mai îndrăznii să mă duc printre domnii profesori. Mă întorsei

iar la prietenii mei zburdalnici și începui să mă înfund prin localurile de noapte. Adevărat că acuma nu mă mai stînjenea barba. Avui din ce în ce mai mari succese la femei. Încetul cu încetul, ajunsei regele flirtului, regele patinajului, regele cravatelor, regele valsurilor, iar astăzi, la vîrsta de patruzeci și șapte de ani, sunt tot acolo unde eram cînd aveam douăzeci. Rolul de viveur trebuie însă să-l joc pîna la sfîrșit, trebuie să-l joc... Mă gîndesc de mult ori că, dacă nu
10 mi-aș fi ras barba, astăzi poate aș fi profesor la Universitate, aș avea clinica mea, aș umbla în cupeu, aș purta ochelari de aur, aș avea mutră gravă și serioasă... Viața e o comedie, domnule săpunar! E îngrozitor să te gîndești că nimic nu atîrnă de noi, că totul se învîrtește în jurul bărbii sau în jurul mustăților... Apropo,
15 vopsește-mi, te rog, mai bine sprîncenele!...

SFÎRȘITUL

Cerul părea acoperit cu un văl foarte fin: era palid și boțit. Iar din dosul pînzișului mătăsoș al ceței luna privea cu o tristețe picantă, aproape femeiască. Lumina stelelor era spălăcită, ca și cînd toate stelele s-ar fi topit sau ar fi vărsat șiroaie subțiri de lacrimi.

În grădină filfiiuau miresme dulci, pierdute. Globurile de sticlă colorată licăreau în lumina rece a lunei ca niște turbane pestrițe din povești, se înălțau, se îndoiau, se ridicau parcă în vârful picioarelor și, ca și Anastasiu, se uitau pe cărarea prunduită care se pierdea în întunericul depărtării.

Pe cărare, pietricelele albe, obraznice scîrțiau sau alergau, ca niște copii zburdalnici, să anunțe din vreme pe Anastasiu că se apropie cineva.

— Eleonora! șopti Anastasiu dintre turbanele de sticlă.

Fata vru să fugă, dar Anastasiu îi căzu în genunchi și îi sărută piciorul, acolo unde panglicile sandalelor îi îmbrățișau gleznelor rotunde.

— Ce cauți d-ta aici, domnule Anastasiu? zise Eleonora încet, strîngîndu-și pe umere șalul de cașmir. Scoală-te, te rog... Ce-ar fi să te vadă cineva așa...

— Mie puțin îmi pasă de prejudecățile lumii! strigă tînărul. Eu vreau ca, împotriva lumii întregi, să fii a mea! Vreau să te duc de aici departe, unde prejudecățile, clevetirile lumii să nu ne poată ajunge...

— Sunt unele formalități, domnule, sunt unele formalități, zise fata foarte tulburată.

— Formalitățile ne omoară viața, răspunse Anastasiu. Eu caut fondul vieții, fondul cel adevărat. Vino cu mine! O salcie pletoasă sub care ne vom îmbrățișa, o ciocîrlie care ne va ciripi cîntecul ei ceresc sunt formalități mult mai frumoase, mult mai poetice decît toate ceremoniile nupțiale...

— Dar, domnule, murmură Eleonora, d-ta nu te gîndești la urmări...

— La copii? întrebă Anastasiu.

Eleonora se roși ca racul, căci ea nu se gîndise la aceasta.

— Copiii, zise Anastasiu cu căldură, se nasc liberi și independenți. Părinții n-au dreptul să le octroieze prejudecățile lor...

Eleonora își ascunse obrazii în palme și de-abia putu zice:

— Domnule, d-ta ești greșit... Dar nu mă miră de loc... D-ta încă n-ai cunoscut o femeie în care să găsești delicatețea... Femeile pe care le-ai cunoscut d-ta (nu ți-o spun cu imputare, d-le Anastasiu) au privit viața mult mai ușor de cum este... Nu trebuie să fii atît de cinic dacă vrei să te mai ascult...

— Eleonora! Eleonora! se auzi dinspre casă, unde cîinii începură a lătra furioși.

— Pe mine mă caută! păli fata. Trebuie să mă duc... Adio!

— Nu, nu te las! zise Anastasiu apucînd mîna Eleonorei. Las' să știe toată lumea că te iubesc, că te vreau și că *je m'en fous* de toată lumea! Dacă mă iubești trebuie să rămîi cu mine...

— Eleonora! Eleonora! se auzi tot mai aproape.

— Domnule, dacă ești impertinent... șovăi Eleonora.

Dar Anastasiu o îmbrățișă și o sărută de mai multe ori, murmurînd:

— Ah! mă iubești! Mă iubești!

Pe cărare se ivi o figură de bărbat care lumina cu un felinar prin tufișuri.

— Tata, șopti fata tremurînd.

Luă pe Anastasiu de mînă și-l tîrî după ea în desișul parcului. Fugeau prin tufișuri întunecoase. Anastasiu se mira doar că se duc tocmai spre casă. Înconjurată toată grădina și ajunseră în dosul casei. Deschiseră ușa bucătăriei și, prin cîteva camere întunecate, intrară deodată într-o odaie mare, unde era pusă masa și unde candelabrele risipeau raze gălbui pe farfuriile, paharele și tacîmurile luxoase. Cînd intrară, dintr-un fotoliu adînc se ridică un preot tînăr, în care Anastasiu recunoscă îndată pe zelosul și cucernicul preot al tîrgului. Cei doi bărbați se priviră o clipă cu ochi de lup, pînă ce Anastasiu se hotărî, și cu o ironie superioară întinse mîna preotului.

— Bună seara, părinte!

Eleonora făcu un semn preotului să nu se supere.

— Tinere, zise preotul cu glas cucernic, am auzit multe lucruri bune despre d-ta de cînd cu nesocotința-ți a trebuit să... în sfîrșit, să-ți ispășești nesocotința...

Știu că te-ai făcut om silitor, că ocolești societățile gălăgioase și zădărniciile lumestei...

În vreme ce preotul vorbea, Anastasiu zîmbea ironic din colțul buzelor.

— Fata aceasta, zise preotul deodată, mi-a încredințat o taină mare... mi-a spus că te iubește...

La vorbele acestea Eleonora o tuli repede din odaie.

— Mi-a spus, urmă preotul, că e îngrijorată din pricina d-tale, care ai ajuns cu totul în ghearele ateismului...

— Ți-a spus aceasta? zise Anastasiu cam deziluzionat.

— Nu mi-a spus-o tocmai așa cum ți-o spun eu, răspunse preotul, dar sufletul ei nevinovat și blînd a simțit și m-a făcut să simt și eu în ce primejdie grozavă te găsești... Acuma însă nu vreau să discut aceasta. Dar trebuie să înțelegi că pe d-ra Eleonora n-o poți lua decît respectînd formalitățile cele sfinte și onorabile. Oricît de emancipat te-ai crede d-ta, omul, cînd pune bazele familiei, trebuie să țină seamă și de obiceiurile lumii. Crezi d-ta că eu sunt mulțumit cu întocmirea societății de azi? Nu, domnule, aceasta încă nu este împărăția lui Isus, pe care noi, teologii, o visăm și o așteptăm. Vedem și noi răutatea lumii, dar în mijlocul nemărginitelor rătăcirii omenești credința e un liman de scăpare...

Anastasiu se jucă un răstimp cu lanțul de la ceasornic, apoi deodată se uită în ochii preotului:

— Spune-mi, părinte, ce trebuie să fac?

Ușa se deschise și intrară părinții Eleonorei.

— Înainte de toate să vorbești cu părinții fetei, zise preotul, se sculă, duse pe Anastasiu în fața părinților și-l prezintă.

— Pe tatăl d-tale îl respectăm foarte mult, zise tatăl Eleonorei cu glas solemn. Ce dorești de la noi?

Anastasiu vru să rămână stăpînul situației pînă la sfîrșit și zise scurt:

5 — Mîna fiicei d-voastră. Inima ei este a mea de mult.

— Tatăl d-tale îți cunoaște intențiile? întrebă tatăl Eleonorei.

10 — Eu, răspunse Anastasiu, sunt stăpînul răspunzător și independent al hotărîrilor și faptelor mele.

Cît privește formalitățile de drept, învoirea tatălui meu pot spune c-o am cu siguranță.

Tatăl Eleonorei vorbi din nou:

15 — Noi nu vrem să împiedecăm fericirea fiicei noastre. Ea te iubește, și aceasta ne obligă să fim cît se poate de indulgenți în privința formalităților. Din partea noastră deci nu va întîmpina nici o împotrivire...

20 Anastasiu își păstrase sîngele rece și astfel simțea, vedea cît de teatral a fost aranjată toată scena. Dar în clipa următoare intră Eleonora, alergă la părinții ei, îi sărută, apoi se aruncă plîngînd în brațele lui Anastasiu...

Apoi veni nunta... sfîrșitul idilei...

FAMILIA MISTERIOASĂ

5 Pînă mai dăunăzi am fost vecin cu o familie foarte misterioasă, de care nu mă despărțea decît un perete subțire ca hîrtia; săptămîni, luni de-a rîndul, nu făceau mai mare zgomot ca un șoarece care zuruie printre petice de hîrtie aruncată. Nici un cuvînt mai răspicat, nici uruit de vase sau de mobile, nici măcar baterea în perete a unui cui nu tulbura liniștea, îngrozitoare parcă, ce stăpînea dincolo. Uneori părea că

10 toată familia ar fi murit și că în mijlocul pereților goi nu mai trăiește decît veșnica tăcere, veșnicul gol...

Cînd și cînd, totuși întîlneam pe cîte cineva din familie. Erau niște oameni modești, fricoși, nu îndrăzneau să te privească în ochi și se lipeau de perete, să

15 facă drum, cînd treceai pe lîngă dînșii. Învederau neputința, neștiința de a trăi, tulburarea copilărească ce o simt toți cei care stau fără dinți și fără gheare față-n față cu lupta năprasnică a vieții.

20 Cu cît vedeam mai mult pe oamenii aceștia, cu atît mi se furișa mai adînc în suflet compătımirea și curiozitatea. Vecinătatea lor mă făcea sentimental

și nervos. Am ajuns să-mi fac uneori imputări că nu aud prin zid plînsorile lor mute, că nu mă duc la dînșii chiar nepoftit, că nu-i ajut pe oamenii aceștia, care nu îndrăznesc și nu știu să ceară și să se înghe-suiască.

În casă, slugile, proprietarul, chiriașii, toți făceau mare haz de mizeria familiei. Chiar n-o puteau plăti decît în rate săptămînale, și chiar așa mergea greu și neregulat. La băcănie au cumpărat pe datorie pîinea, într-o bună zi băcanul le-a tăiat scurt creditul. Acuma nu mai mînceau decît pîine și dovleac, căci brutarul din colț, un om bun la inimă, le-a deschis cont nemărginit pentru pîine și dovleac. Așa trăiau, și toată casa îi știa și-i batjocorea.

Într-un tîrziu, am înțeles ce însemnează zgomotul de șoarece care se auzea din vecini uneori, cînd era liniște desăvîrșită. Tușea bărbatul. Tușea încet, timid, discret, ca o cucoană foarte fină, și parcă vedeam mîna străvezie, ca de pergament, cum o ține la gură. Niciodată nu pomenisem un ofticos atît de pudic, atît de răbdător. Și, desigur, tot el împrăștia în casă acea atmosferă atonă, a cărei tristeță parcă se strecura prin perete pînă la mine.

Odată, pe scară, am întîlnit o fetiță blîndă, fricoasă, sfioasă. Doar m-am uitat la ea, și am ghicit că e din familia cea misterioasă și tristă. Cu iuțea, fericit, am băgat mîna în buzunar, am scos un franc și i l-am dat: „Cumpără-ți bomboane!”

Fetița roși, dar în clipa următoare ochii i se aprinseră și se așintiră la banul de argint, pe care îl strînse pătimaș între degete. Uită să mulțumească și alergă în goană înapoi, acasă.

Scena aceasta m-a cutremurat pînă-n adîncul sufletului. M-am hotărît ca îndată ce o să mai văd pe

fetiță să-i dau un napoleon. Am și învelit napoleonul într-un petic de hîrtie și l-am pus într-o despărțitură deosebită a pungii.

Napoleonul își are însă și el povestea lui tragicomică. Nici eu nu sunt bogat; o dată chiar am fost în așa strîmtoare, că numai napoleonul acesta m-a scăpat dintr-o situație foarte penibilă, parcă înadins ar fi vrut să-mi răsplătească buna intenție, ca în basme.

Astfel, cînd am mai întîlnit fetița, nu mai aveam napoleonul. Dar, de altmintrelea, fetița a trecut așa de repede pe lîngă mine, că nu i-am putut oferi nici măcar o piesă mai mică. Pe urmă parcă ar fi înghițit-o pămîntul: n-am mai văzut-o. Mi-am închipuit că părinții au dat-o cuiva de suflet, ca să nu le îngreuiere și mai mult sarcina vieții...

Nu înțeleg nici astăzi cum atîta mizerie n-a putut să înduioșeze pe ceilalți chiriași. Dar familia aceasta, ce-i drept, avea o trăsătură de noblețe, de mîndrie, care nu te lăsa să te apropii. Sufereau mult, și de aceea nu puteau face mutră de cerșetori, fără de care însă nu poți înmuia oamenii. Femeia, care își pierdea toate clipele îngrijind pe bărbatul bolnav, chiar în zilele de cea mai neagră mizerie, ieșea îmbrăcată bine și curat, trecea puțin semeață pe sub ferestrele vecinilor și nu saluta pe nimeni. Iar vecinii nu credeau că în rochie curată, cu obrajii fragezi, zîmbitori, cineva se poate tîrî prin toate iadurile foamei...

Într-o zi apoi a dispărut și femeia. Chiriașii au luat act cu satisfacție, căci toți spusese de mult că femeia asta mîndră și luxoasă nu va putea îndura mult mizeria. Eu însă eram convins că dispariția femeii trebuie să aibă o pricină grozavă. Simțeam că e o crimă că n-am intervenit pînă atunci. Am trimis deci prin poștă, pe adresa bărbatului, o sumă mai mare,

scriind că i-o ofer împrumut. A treia zi am primit mandatul și banii: „Adresantul a murit“.

5 „Cum a murit? Când a murit? Cum se poate să nu știe nimeni nimic? Proprietarul spunea bâlbâind că într-o dimineață au venit câțiva oameni și l-au dus, dar că atunci de-abia mai sufla. Unde l-au dus? Nu se știe. Trebuia să se mute de Sf. Dumitru, să facă loc chiriașului cel nou, care luase casa și chiar începuse a o tapeta din nou.

10 Chiriaș gălăgios, pretențios, care știe să trăiască. Lada mea cu gunoi, care alunecase puțin sub fereastra lui, o trânti așa, că tot gunoiul mi se răsturnă în ușă.

ADDENDA

(INEDITE)

ANA MARIA

[Prelucrare]

În lumea cea veche și frumoasă a basmelor, când
scriitorul și cetitorul storcea din fiecare poveste oricât
5 de neînsemnată „morală“, frumoasele flori ale poveș-
tirilor le strîngeau în buchete mîini binevoitoare, și
poveștile n-aveau numai savoare, dar și miere dulce
mîngîietoare. Azi e mai anevoios să culegi flori așa
de blînde și sentimentale, căci vitrinele scriitorilor
10 sînt pline cu orhidee și alte flori cu mirosuri exotice
îmbătătoare. Totuși, uneori ți-e dor de vremile fru-
moase de demult, de poveștile frumoase de demult și
de morală care zîmbește cu gingășie, care e în același
timp blîndă și cochetă.

15 Ana Maria Rosenmond, la vrîsta de doisp’șce
ani juca *leandler* cu atîta patimă și foc, că preotul din
micul sat austriac chemă pe părinții fetei, îi puse să
șează pe scaunele în stil Biedermeier și, răzimîndu-se
de dulapul de rufării care era coperit cu o față în

horbotă și pe care stătea o cruce de lemn, încercă să le vorbească la inimă:

— Copila voastră, Ana Maria, dumineca trecută înnebunise cu jocul ei pe flăcăii din sat. În fata asta arde focul Diavolului și dacă n-o cățați de cu vreme de mîntuirea sufletului ei, o să *Kichopni*. Cerul i-a dăruit prea multă frumusețe și acum cerul cere să i-o dați îndărăt. Fiica voastră să fie mireasa lui Hristos, să îmbrace haina călugărească, care singură o va apăra de suferințele pămîntești și de chinurile iadului.

Părinții merseră plîngînd acasă, se sfătuiră multă vreme ce să facă, în sfîrșit, hotărîră să trimiță pe Ana Maria într-un institut de călugărițe la Gratz. Preotul satului luă asupra-și sfînta misiune să ducă pe Ana Maria în Gratz, și în decursul călătoriei vorbi neconținut la sufletul tinerei fete.

Casele cele mari, oamenii cu haine ciudate și femeile ce răsplineau razele frumuseții însă stricară imaginația Anei Mariei. Tăcea cu încăpăținare ori de cîte ori preotul îi punea vreo întrebare. Înaintea unei cîrciume unde pe ușa scria: „Vin nou“ — popa, căruia i se făcuse cald, după mai multă zbuciumare sufletească, se opri și vorbi astfel Anei Maria:

— Eu acuma intru aci, dar tu n-ai voie să vii cu mine. Stai aici în colț, zi șase *Tatăl nostru*, și pînă vei zice al șaselea, eu voi fi din nou lîngă tine.

Ana Maria își împreună mîinile, se uită cu evlavie la cer, și preotul se depărtă liniștit. Cînd se întoarse, Ana Maria — nicăiri. Preotul era cît p-aci să-și piarză mințile, alergă ca un smintit pe ulițe, întrebînd de la toți oamenii nu cumva au văzut trecînd pe undeva o fetiță de la țară în haină roză. Degeaba fură toate, Ana Maria nu se găsi. Preotul se opri în colțul stradei

unde lăsase pe Ana Maria, zise șase *Tatăl nostru*, apoi își zise așa: „A luat-o Diavolul.“

Și plecă trist acasă.

Cînd fu de 15 ani, Ana Maria Rosenmond era balerină la Burgtheaterul din Viena. Un arhiduce o luă la ochi, și de-atunci din rîndul cel din urmă al baletului așa zicînd, zi de zi făcea cîte un pas înainte către rivaldă. Se și vorbea că pe cea mai celebră balerină din vremile acelea, care după arhiduce era „o vază aulică“, să o înlocuiască cu dînsa. Arhiducele însă deodată gîndi altceva și fugi cu Ana Maria în Veneția. Șpionii împăratului știriciră în care *palazzo* se ascunde arhiducele. Pe arhiduce îl chemară acasă în Viena, împăratul îl certă și-l puse în carantină mai multe luni. Ana Maria primi 200 de taleri de la un omuleț ciudat, misterios și apoi o izgoniră pentru totdeauna de pe teritoriul Austriei.

Trebuie să părăsească minunata Veneție, orașul visurilor, care pe atunci aparținea Austriei. Dar un director italian care tocmai vroia să meargă cu compania sa în Paris, auzise de la republicani unde se ascunde Ana Maria, o cercetă și-i oferi un contract splendid.

Ana Maria ajunse în Paris și într-un an de zile deveni una dintre cele mai celebre balerine ale Operei italiene. Asta-i fuse epoca de aur. Ziarele scriau coloane întregi despre jocul ei, muzicanți îi dedicau ei compozițiile lor, poeți o admirau și o iubeau de departe, iar prinții îi făceau curte de aproape. Vestea idilei venețiane ajunse și în Paris și făcu să crească și mai mult nimbul balerinei.

Dar gloria atunci îi ajunse la zenit cînd un tînăr și renumit poet francez bău otravă în supărarea-i

amoroasă pentru că Ana Maria îi trimise înapoi versurile de dragoste însoțite de-un compliment italianesc de surugi. Ana Maria aici fusese curat nevinovată. Ea nu-și aducea aminte decât că între multe mii de oameni i-au prezentat un bărbat foarte blond, aproape alb de blond, căruia ceilalți îi ziceau René și care toată seara nu-și luă ochii de la dînsa. Versurile, ca semnul unei obrăznicii vădite, i le-a trimis îndărăt.

Poetul nu muri de otravă, dar își pierdu lumina ochilor.

Pe-atunci oamenii erau încă impresionabili față de istoriile sentimentale, și vestea poveștii sentimentale dintre poet și Ana Maria se răzleși în toată lumea. Bătrînul preot așa auzi întii de vestea mielușelului pierdut.

— Opera diavolului, zise trist, să-i așteptăm sfîrșitul...

Peste un an nimeni nu mai știa nimic de Ana Maria. Într-o seară dispăru misterios de-aci și nici nu mai ieși la iveală. Îndrăgostiții ei scormoniră pentru dînsa întreg orașul, degeaba! Într-un an toată lumea o uită... chiar și numele.

Ana Maria în timpul acesta zăcea într-un mormînt mare și trist, a cărei învelitoare era de aba proastă și de unde nu putea vedea nici cerul, căci fereastra era la spatele ei și ea nu se putea mișca. Călugărițe forfoteau în jurul ei și ea în visurile-i de aiurire credea că bătrînul popă totuși a dat peste ea undeva și acuma vrea s-o facă cu de-a sila mireasa lui Christos. O boală lungă, chinuitoare o țintuise în pat, și-n vremea asta nu se gîndea la altceva decât la satul ei și la popa bătrîn.

„Dacă mă vindec. își zicea deseori, mă fac călugăriță. Bine-mi spunea bătrînul popă.“

Trecu un an de cînd Ana Maria ajunsese în spital, și-n vremea asta toată frumusețea i se ofilise, pe care nu demult prinții i-o asediau, pictorii o eternizau, compozitorii o puneau pe note și poeții o cîntau.

— Ești vindecată, fiica mea, zise într-o zi doctorul. De-acuma te poți duce de-aici, ba chiar trebuie să pleci.

Ana Maria cei dintii pași îi făcu spre oglindă și-ntr-o clipă văzu ce stricăciuni a făcut într-însa un an de zile. Multă vreme zăcu leșinată în odaie, în vechea ei odaie unde cununi de lauri, benzi colorate, daruri rămaseră cu amintirea ultimă a gloriei trecute. Cînd își veni în fire, prinse a mîngîia ca o nebună lucrurile cari îi erau dragi și-n sfîrșit se opri dinaintea portretului copilului ei, care era încadrat cu vâl negru de doliu.

Ana Maria înțelese brusc și aceasta:

— A murit, a murit fără să-i fi putut săruta gurița...

Și ce chin este pe lume s-a zvîrcolit în sufletul ei. Toate suferințele iadului îi trecură prin vine ca un oleu înfierbîntat.

Dac-ar fi văzut toate astea bătrînul preot...

Aici s-ar cuveni să închei povestirea. În lumea cea veche și frumoasă a poveștilor, aici aș fi pus jos condeiul, pentru că am scos frumos la iveală „morală“.

Dar eu n-aș avea hodină dacă aș tăcea cele ce i s-a mai întîmplat cu Ana Maria. Documente reci ne spun scurgerea vieții ei mai departe și tot așa de rece vreu s-o spun și eu.

Ana Maria pierduse tot ce putea pierde și nu-i rămase decît un medalion în care era pictată cu email chipul Sfintei Maria și pe care încă bătrînul preot i-l atîrnase la gît. Medalionul acesta îl căută în toate părțile, dar nu-l găsea nicăiri, căci în decursul anilor s-a irosit. Cînd văzu Ana Maria că-și pierduse și această ultimă nădejde, îngenunche pe pămîntul rece și grăi astfel:

5 — Sfîntă Maică Precistă, și tu m-ai părăsit!...
10 Acu trebuie să mor!

Și vru să moară, dar un glas, parc-ar fi fîșit de pe buze de femeie, îi șopti:

— Caută!

15 Și Ana Maria începu din nou să caute, scormoni prin toate sertarele, prin toate crăpăturile odăii, examinează totul cu de-amănuntul, și douăzeci și patru de ore căută nemîncată, nebeută, parcă canonindu-se, medalionul, ultima nădejde. Chipul Sfintei Maria nu-l mai găsi. În schimb, dădu peste o scrisoare al
20 cărui scris nu-l cunoștea și o desfăcu curioasă, căci încă nu era nici desfăcută.

În scrisoare poetul care vruse să-și facă seama cu otravă din pricina ei își lua adio de la dînsa și de la viață.

25 „Dacă aș fi desfăcut atunci scrisoarea asta, se gîndea în sine Ana Maria, nenorocitul băiat nu s-ar fi otrăvit și n-ar fi orbit din cauza asta.“

Apoi deodată-i veni în minte întrebarea: „Oare mai trăiește? Ce face? În visurile lui neluminate mă
30 vede tot așa de frumoasă ca de mult? Ochiul lui n-o să crează nici dacă petele mele de vărsat...“

Nu se liniști pînă ce nu găsi pe poet, care cu orbia și pesimismul lui se retrase la țară. Într-un

an îl uitaseră și pe dînsul, dar Ana Maria îl găsi și-i vorbi astfel:

— Eu sînt Ana Maria. Îți mai aduci aminte?

Poetul credea că-i face cineva vreo glumă crîncenă, dar vocea era vocea cea veche, pentru care se
5 topea și pe care n-o mai putea uita.

Mîngîie mîinile și obrazii fetei și-i zise:

— Te duci de la mine?

Ana Maria îi spuse fericită:

10 — Nu, rămîn aici pentru totdeauna... căci aici am găsit din nou tot ceea ce pierdusem. Slavă ție, Maică Precistă!

NOTE, COMENTARII,
VARIANTE

I. Un fragment din nuvelă a apărut sub titlul *Fuga în Sburătorul*, I (1919), nr. 26 (11 octombrie), p. 600—603. În același an, era publicată integral în volumul *Calvarul*, Buc., Editura universală-Alcalay, 236 p.

Ms. rom. 2537 de la B.A.R. cu 161 f. reprezintă versiunea ei autografă.

II. Textul publicat în paginile *Sburătorului* include subcapitolele 6—7 ale capitolului VI, *A doua oară*, precum și un fragment din subcapitolul I al capitolului VII, *Marginea prăpastiei*.

Figurile reale, luate drept model, pot fi întrevăzute cu ușurință printre nume, titluri sau portrete și situații intenționat alterate pentru a nu fi recunoscute de lectorul vremii, familiarizat cu viața politică și artistică. Pentru verosimilitate autorul renunță chiar la numele fictiv în cazul unora din personalitățile politice sau al unor persoane fără importanță. Folosind artificiful „jurnalului găsit“, pus în circulație mai ales de romantici, autorul se identifică cu povestitorul și eroul principal, urmărind filă cu filă, pînă la un punct, propriul său destin.

Calvarul a țîșnit ca o replică la invinuirile de colaboraționism cu dușmanul, într-o epocă în care patimile dezlănțuite de primul război erau departe de a se fi stins. E destul să ne amintim întemnițarea după război la Văcărești, pentru învinuiri similare, a unor Ion Slavici sau

Tudor Arghezi și de furtuna stîrnită în Parlament și în presă de „cazul C. Stere“, fruntaș al „stingii“ liberale, fost director al ziarului *Lumina* (apărut sub ocupație în București), la care colaborase, de altfel, și Liviu Rebreanu.

Acest aspect, și nu atît valoarea literară — pe care prea puțin o aprecia — l-a determinat probabil pe E. Lovinescu să reproducă unul din cele mai edificatoare pasaje din *Calvarul* în revista sa. Criticul lua astfel apărarea unui tînar scriitor, apropiat colaborator al său, în care vedea o speranță a prozei literare românești.

Îtă cum istorisește Rebreanu însuși — într-un interviu acordat cu trei decenii mai tîrziu — evenimentele reale care au stat la baza povestirii *Calvarul*:

„*Reporterul*: Care este cel mai impresionant moment din viața dumneavoastră?

Liviu Rebreanu: Nu este așa de ușor să răspunzi la această întrebare. În viața unui om care nu a trăit numai zile tihnite e greu de spus ce l-a impresionat mai mult.

Poate că cel mai impresionant moment pe care l-am trăit a fost în timpul războiului, cînd, arestat de austriaci, am fugit de sub escortă.

Să caut să-ți redau faptele care și astăzi mai au darul să mă zguduie.

Mă aflu în București sub ocupație, plecat cu mult timp înainte de intrarea noastră în acțiune în Ardeal. Pentru ocupanți nu aveam o situație militară prea lămurită, mai ales că fusesem ofițer în armata austriacă.

Locuiam pe vremea aceea pe strada Primăverei (în text: Primăriei — *n.n.*). Atrăgîndu-se, probabil de către un amic binevoitor, atenția autorităților ocupante asupra situației mele, mă pomenesc într-o zi cu un plutonier austriac, care mă invită să-l urmez, pentru a-mi lămuri situația. Pornit prin diverse birouri, instalate în felurite cartiere, ajung la un fel de serviciu de recrutare, condus de austriaci, pe strada Izvor. Aci sunt socotit ca nesupus la mobilizare și, însoțit de un alt plutonier, sunt dus la alt birou, cam peste drum de biserica Sf. Nicolae Șelari. În zadar argumentam că sunt venit în România de mulți ani și că intrînd în țara în război nu mă puteam prezenta pentru a fi mobilizat. Nu eram singurul în situația aceasta. Auzisem — nu știam dacă era adevărat, dar în momentul

acela am crezut — că urma să fiu împușcat. Îți inchipui starea mea sufletească. La un moment dat santinela, avînd treabă, mi-a spus să-l aștept într-o cameră goală care dădea într-un vestibul. Ca leul în cușcă mă zbăteam de colo pînă colo. Aș fi făcut orice numai ca să mă văd liber. Ies în vestibul și văd că nu e nimeni. În fața mea, o scară. Iau hotărîrea supremă. Ce-o fi să fie, mi-am spus, și o iau la goană pe scări. Ajuns în stradă, o bună bucată de vreme am fugit. Parcă văd și acum înaintea ochilor niște firme albe cu inscripția: «Dentist». Ajuns în dreptul Spitalului Colțea, dîndu-mi seama că goana mea ar putea fi suspectă, am luat-o agale cu mîinile la spate, ca omul fără nici o grijă. M-am furișat prin străzile din spatele clădirii Sf. Gheorghe și am nimerit la editorul meu, d. Steinberg. Steinberg a avut amabilitatea să trimită pe un funcționar al său, Lazăr, astăzi mort, să-i spună neveste-mi unde mă aflu. Ajungînd la mine acasă, bietul Lazăr s-a văzut înconjurat de-o patrule și arestat. Totuși, cu toate stăruințele șefului patrulei, Lazăr a refuzat să spuie unde mă aflu.

La librăria Steinberg am stat pînă s-a întunecat, cînd, furișîndu-mă mai mult printre ziduri, cu pălăria vîrită pe ochi, am ieșit în Bulevardul Colței, și de acolo pe Calea Griviței, la locuința lui Sorbul, cumnatul meu. Aci nu locuia decît soacră-mea, ceilalți fiind în Moldova. În acest loc nu puteam sta prea mult, căci mă temeam să nu fiu căutat pe la rude și deci și aici. De aceea am plecat la d-na Irina Savu, pe la sfîrșitul Căii Moșilor, spre Obor. Ca omul care se știe urmărit, orice soldat care îmi ieșea în cale mi se părea că drept la mine vine. A doua zi dimineața, în timp ce-mi făceam ghetele, văd pe vecina mea — o fostă actriță a Teatrului Național din Craiova — moartă nu demult. Fiind amenințat de a fi recunoscut și aici, am trebuit să-mi caut alt ascunziș. Noaptea am plecat spre locuința răposatului muzicant Kiriac, pe o stradă în spatele Academiei Române. Kiriac neavînd loc să mă adăpostească, l-am rugat să-mi caute o cameră pe care mi-a găsit-o pe la biserica Sfinții Voievozi. Nostimada a fost că în drum spre noua cameră mă întîlnesc cu poetul D. Nanu, care, neștiind în ce situație mă aflu, m-a ținut pe loc și a început să-mi vorbească de niște

poezii ale sale. În camera de lângă biserica Sfinții Voievozi pictorul Steriade m-a vizitat.

Nesimțindu-mă în siguranță nici aici, Steriade m-a sfătuit să mă mut la muzeu la el, și mai multe zile am stat ascuns în Muzeul Kalinderu. Pentru că această situație nu mai putea dăinui, m-am gândit să apelez la ajutorul prietenului Titel Petrescu, cunoscutul fruntaș socialist. Cum voiam neapărat să trec în Moldova, Titel, foarte amabil, m-a însărcinat cu mai multe scrisori către prietenii săi din orașul prin care trebuia să trec. Până la Ploiești am fost însoțit într-o căruță cu un cal de prietenul (titulatură în loc de tovarăș, în vechea mișcare muncitorească — *n.n.*) Grofu. De aci am luat trenul. La Rîmnicul-Sărat, împreună cu prietenul Boiangiu, am luat-o spre Focșani, plănuiind să mituim șeful de tren, pentru a putea trece mai departe. Șeful de tren s-a lăsat greu și ne-a reclamat autorităților de ocupație din Mărășești, care ne-au arestat în gara locală. Cum austriaci și nemții începuseră să nu se aibă tocmai bine, ocupanții din gara Mărășești, care erau nemți, nu fuseseră încunoștințați încă de fuga mea. Am fost luați drept indivizi care vroiau să treacă dincolo, lucru care îl încercaseră mulți pe vremea aceea, cei mai mulți dintre ei fiind prinși. La un moment dat, cineva pune mîna pe telefon ca să ceară relațiuni la București asupra situației noastre. Și am avut atunci un mare noroc, căci o simplă întimplare mi-a salvat viața: legătura telefonică era deranjată. Am fost întorși la Focșani. Aci se afla un fel de comisie românească, sub conducerea unui colonel. Tot prin mijlocul unei scrisori de la Titel Petrescu, colonelul consimți să mă dea drept ordonanța lui. A doua zi de dimineață, într-o mașină, îmbrăcat într-o manta românească și cu căciula în cap, așezat lângă șofeur, salutăm nemții care mă urmăreau și împreună cu colonelul am trecut în teritoriul neocupat.¹

Amintirile publicate de soția sa, ca și de Florica (sora mai mică a scriitorului), dezvăluie aspecte emoționante ale aceluiași întimplări, la care se adaugă justificarea

¹ Cf. Ioan Massoff, *De vorbă cu d. Liviu Rebreanu*, în *Realitatea ilustrată*, din 18 iunie 1940, supliment.

rămînerii lui Liviu Rebreanu sub ocupație, istorisirea demersurilor inutile făcute pe lângă autoritățile militare după intrarea României în război pentru a fi primit în rîndurile armatei române, lipsurile materiale îndurate cu familia sub ocupație, percheziția casei după arestare, persecuțiile și îngrijorarea ce pune stăpînire pe toți ai casei după fuga de la centrul de recrutare austriac.¹

Dar povestirea *Calvarul* nu urma să aibă în intenția scriitorului doar o valoare de pledoarie și document, ci și una literară. Sub acest raport este demnă de semnalat tendința scriitorului de a se obiectiva în amintirile și paginile sale de jurnal intim, obiectivare ce comportă, evident, un proces de transfigurare artistică.

Ultimele rețușuri și apoi apariția nuvelei autobiografice *Calvarul* coincideau, de altfel, cu momentul definitivării și pregătirii pentru tipar a romanului *Ion*, apărut în anul următor la aceeași editură. Autorul dă acum conținutului celor două cărți o organizare identică în capitole, purtînd fiecare un titlu numerotat cu cifre romane și subcapitole numerotate cu cifre arabe. Lista capitolelor figurează la început atît la *Calvarul*, cît și la *Ion*, iar numărul lor e apropiat: 10, respectiv 12. Prin amploarea construcției, *Calvarul* face legătura între nuvelistică și roman, constituind un exercițiu util și un pas înainte spre abordarea epocii războiului într-o creație de anvergură.

III. Manuscrisul povestirii *Calvarul* (B.A.R. 2537) constituie dovada elocventă a efortului de obiectivare la care și-a supus autorul amintirile și paginile de jurnal intim.

Iată două pasaje semnificativ modificate în raport cu textul tipărit:

În manuscris: „Mai am și o fetiță Ica... A împlinit șase anișori acum cîteva săptămîni... Nevasta și copilul...”

În textul tipărit: „Mai am și trei copilași, o fetiță și doi băieței. Nevasta și copiii...”

¹ Cf. Fanny Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 74 și urm.; v. interviul realizat de Ion Oarcăsu și C. Cubleşan: *Amintiri, amintiri*, *Tribuna*, IX (1965), nr. 48 (2 decembrie), p. 5.

Ms.: „Dincolo fusesem ofițer: Un biet sublocotenent, un biet nimic îndrăgostit de scrisul românesc”; tipar: „Fusesem un biet nimic îndrăgostit de scrisul românesc...”

Uneori modificarea s-a făcut chiar pe manuscris. În textul: „Mi-a trebuit o sforțare cumplită ca să mă arunc în necunoscut cu o nuvelă proastă în buzunar”, cuvântul „nuvelă” a fost înlocuit la corectură, în creion, cu „poezie”.

Din aceleași motive, scriitorul a eliminat în textul tipărit și o frază ca aceea de la începutul primului capitol manuscris („În creieri ți se zvîrcoleau romanele, iar stomacul te pune să faci, o, critici teatrale pentru ziare de reclamă stupide”), iar peste câteva pagini alte două pasaje mari.

Primul, conținut între filele 8—10, se referea la modul defavorabil în care era privită admirația scriitorului pentru cultura germană, în lumea cafenelei bucureștene dinainte de 1916, într-un moment în care sentimentul național, exacerbât de izbucnirea primului război mondial, ducea la exagerări șovine, mai ales în rîndurile intelectualilor.

Al doilea pasaj, incluzînd filele 17—19, urma momentului aplanării conflictului cu autoritățile de ocupație, pe cale de a izbucni, din cauza unor critici obiective făcute trupei germane care juca pe scena Teatrului Național din București, publicate în paginile unui cotidian „independent” de sub conducerea deputatului liberal Corbea (în manuscris: *Steaua*, în realitate *Lumina* de sub conducerea lui C. Stere).

Se relatează pe larg, în textul suprimat — din care a rămas numai un palid rezumat în textul tipărit — conflictul povestitorului cu Henric Adler (pseudonim transparent pentru A. de Herz, din care s-au păstrat inițialele inversate), autor dramatic de succes și directorul unui ziar neindicat (în realitate *Scena*). Remus Lunceanu îl acuză în fragmentul anulat pe Henric Adler ca pe autorul moral al arestării și avatarurilor sale ulterioare, bănuindu-l de delațiune. Argumentele luate din realitate sînt foarte ușor transfigurate:

„De-abia am scăpat însă de buclucul cu nemții, și activitatea de la *Steaua* (17) m-a încurcat într-o daraveră căreia i-am tras ponoasele pînă-n clipa aceasta cînd...”

Henric Adler e un autor dramatic atît de celebru, că România i se pare prea mică pentru dînsul. Ocupația dușmană putea fi o ocazie să treacă granițele, să ajungă o celebritate mondială. Cel puțin așa nădăjduia. De-aceea a căutat din răspuțeri să-și facă în fața ocupanților atmosfera de cel mai mare scriitor român, singurul om de teatru și altele... Omul cînd începe să-și ridice prețul nu se mai satură... O vară întregă produsese reviste la o grădină cu niște succese monstre. Își freca mîinile. Dar nu era totuși mulțumit. Revistele, la urma urmelor, sînt ceva ușor, o distracție. Trebuie o lovitură care să-i sperie pe nemți... Trebuie? Bine. În câteva zile a făcut o dramă. Și, fiindcă celebritatea deschide toate porțile, drama s-a jucat... Mai bine nu s-ar fi arătat. Ar fi fost mai bine și pentru el și pentru mine... Acuma ce să spun? Drama era atît de nenorocită, că lumea ar fi fugit din sală dacă reprezentația n-ar fi fost în folosul Crucii Roșii.

M-a cuprins o revoltă adîncă. Omul acesta ne face de ris în fața vrăjmașilor. Dacă cel mai mare autor român scrie nerozii d-astea, ce-și vor fi închipuind nemții că trebuie să ticluiască ceilalți autori mai mici? Nu m-am putut stăpîni. Am scris fără indulgență să rămîină la reviste, să nu se compromită și puținul ce-l aveam.

Drama s-a jucat de două ori... S-a dus...

A început însă altă dramă. Cu urmări mai triste.

Henric Adler avea un jurnal teatral, menit să-l ridice în slavă și să doboare pe adversarii gloriei patronului. Chiar de a doua zi jurnalul a început să împrăște: Drama marelui nostru n-a căzut fiindcă a fost proastă, ci pentru că a injurat-o boanghina...

Și zilnic urmau cînd mai pe față, cînd mai în surdină notițele, care toate culminau în... boanghină.

În aceeași vreme ocările curgeau pe toate potecile și toate culminau în... boanghină.

N-am priceput dintru-ntîi rostul acestor înțepături. Îmi închipuiam că omul se simte atît de slab, că nu mă

poate lovi decât pe chestiuni personale, aruncându-mi în lume rușinea că sînt transilvănean. Asemenea polemici am mai avut și înainte de război cu alții. De, a fi transilvănean fusese totdeauna în ochii unora, mai ales neo-români, o mare scădere. Ne învățasem cu toții s-o înghițim fără multă apărare. Așa erau vremurile...

Totuși, acum mi se părea neomenească strămutarea discuției pe acest teren. Eu nu puteam replica. Altfel se stîrnea intervenția ungușilor, ceea ce însemna arestarea mea și, în cel mai bun caz, înrolarea forțată în armata lor...

Campania însă continua cu o stăruință suspectă...

Apoi îmi veniră la urechi vorbe stranii. Adler se laudă pretinzându-mi că foarte curînd n-o să mai pestilențiez atmosfera Bucureștilor. Că mă lucrează în foi de vițe, ca să-mi fac bagajele și testamentul... Unii prieteni îmi spuneau să iau bine seama, să mă feresc, căci Adler vrea să mă reclame la nemți că fac propagandă împotriva lor și că sînt dezertor austriac.

Mi se păreau așa de monstruoase vorbele acestea, că nu le puteam da crezare..."

Tonul pătimaș, pamfletar și caracterul prea străveziu al notației explicite desigur eliminarea unui asemenea pasaj din textul definitiv. Dar modificările, reflectînd efortul de obiectivare al autorului, nu sînt singurele deosebiri dintre manuscris și textul tipărit. Ca și în cazul tuturor versiunilor anterioare celei tipărite, și manuscrisul *Calvarului*, ajuns pînă la noi, prezintă numeroase diferențe de limbă și stil.

IV. Episodul reprodus în *Sburătorul* este identic cu respectivul fragment din volum, cu o singură excepție (capitolul 7): p. 98, r. 6, Strajameșterul pieri/Iar strajameșterul meu pieri (*Sburătorul*, 1919).

P. 167 IȚIC ȘTRUL, DEZERTOR

I. A apărut în *Sburătorul*, I (1920), nr. 45-46 (21 februarie și 27 martie), p. 445-451; 461-467. Se reproduce în volumele *Norocul*, 1921, p. 23-52; *Catastrofa*, 1921, p. 11-44; *Trei nuvele*, 1924, p. 66-96, *Ițic Ștrul*,

dezertor, apărut la Cartea Românească cu gravuri în lemn de Paul Konrad Honich (p. 9-50).

În ms. rom. 4055, f. 157-177 și 178-194 de la B.A.R. prima versiune poartă mențiunea că este începută duminică, 21 septembrie și terminată la 16 octombrie 1919 în Iași. Transcrierea și definitivarea pentru tipar a celei de-a doua versiuni autografe este datată 18 februarie 1920.

II. Subiectul avea la bază un caz real povestit lui Liviu Rebreanu de Mihail Sorbul, cumnatul său, reîntors de pe front, și a cărui familie se afla pe atunci în capitala Moldovei. Nuvela este scrisă în perioada documentării și elaborării romanului *Pădurea spînzurașilor*, ceea ce explică, în parte, și laturile care le sînt comune.

Ițic Ștrul, dezertor a fost una dintre creațiile cele mai răspîndite și mai discutate ale scriitorului.

Răspunzînd unui interviu apărut în idiș în paginile revistei *Inzl*, cu prilejul jubileului de 50 de ani al nașterii sale, acesta mărturisea că *Ițic Ștrul, dezertor* reprezintă una dintre lucrările des traduse în limbi străine și pe care le are „mai aproape de inimă, deși a fost pentru mine un izvor de neplăceri”¹.

Într-adevăr, apariția nuvelei în 1920, dar mai ales repetatele reeditări vor dezlănțui un adevărat val de indignare în cercurile naționalist-șovine de la noi, constituind un bun prilej pentru continuarea campaniei de denigrare începută în timpul războiului.

Aceste atacuri vor culmina cu cronica literară despre caracterul vădit tendențios și intenția „calomnioasă” a nuvelei lui Liviu Rebreanu, precum și a romanului lui Ion Minulescu *Roșu, galben și albastru* la adresa „războiului național”, apărută la 14 februarie 1925 în cotidianul de mare tiraj *Universul*. Prezente „aproape în același timp” în vitrinele librăriilor și oglîndînd, una — scene de pe front, cealaltă — scene din spatele frontului, ambele lucrări care „parcă se completează și formează un tot ca tendință și intențiune” (sublinierea cronicarului — n.n.) sînt analizate împreună, ca un exemplu concludent de

¹ Cf. *Inzl*, I (1935), nr. 3-4 (octombrie-noiembrie), p. 3.

„nedemnă condamnare a războiului național și prezentare denaturată a cadrelor armatei“ în literatura postbelică. Cea mai mare parte a analizei, deci și greutatea principală a atacului, privește nuvela lui Liviu Rebreanu. Croni-carul generalizează cu bună-știință antiteza: ofițer român „odios“ — soldat evreu „erou“, cu scopul de a stirni, cu rea-credință, indignarea patriotică a cititorului împotriva celui care este bănuț că „uită sufletul națiunii, suferințele și sacrificiile țării... eroismul anonim al celor care dorm somnul de veci“ pentru înfăptuirea unității naționale, aruncând asupra autorului acuzația de vîndut străinului.¹

Acest atac violent fusese prilejuit de apariția în *Viața românească* și în *Adevărul* a două cronici elogioase la adresa îndrăznelii, umanismului și măiestriei artistice a autorului, subliniindu-se totodată caracterul ei obiectiv, care-i dă dreptul nu numai „să fie citită de toată lumea“, dar și să i se dea o răspîndire europeană.²

Caracterul nedrept, precum și faptul că obiecțiile erau adresate acum autorului lui *Ion* și al *Pădurii spînzurașilor*, cu alte cuvinte „stăpînului unuia dintre cele mai frumoase nume ale literaturii românești“ — cum îl caracteriza un contemporan — a determinat pînă și revista *Gîndirea*, care blamase nuvela în 1921, să ia apărarea prozatorului în „bătăioasa discuție“ din presă. Fără a-l disculpa de „fapta pe nedrept incriminatului ofițer“, cronicarul observa că accentul cade de fapt în *Ițic Ștrul, dezertor* asupra raportului: soldat român-soldat evreu și asupra umanității celui dintii, „împlicinatul aflîndu-se cu totul în afara nuvelei“ și că „observația, apoi meșteșugul literar al conducerii și însuflețirii acestui omenesc“ dau lucrării „fibrele lucrului desăvîrșit realizat“³.

¹ Cf. Romulus Seișanu, *Literatura noastră post-belică. O nuvelă de L. Rebreanu și un roman de d. Ion Minulescu, Universul*, XLIII (1925), nr. 36 (14 februarie), p. 1.

² Cf. Octav Botez, *op. cit.*, *Viața românească*, XVII (1925), nr. 1 (ianuarie), p. 163—164 și Const. Șăineanu, *op. cit.*, *Adevărul*, nr. 12 618 (12 februarie), p. 1—2.

³ Cf. Al. Bădăuță, *op. cit.*, *Gîndirea*, IV (1925), nr. 11, p. 339.

În argumentarea sa, cronicarul *Gîndirii* cita numele lui E. Lovinescu, și nu fără motiv.

Într-adevăr, încă de la apariția nuvelei în paginile revistei sale, nu mult după război, criticul luase o poziție fără rezerve în favoarea ei. E. Lovinescu fusese primul nume de autoritate care pledase pentru superioritatea sa irevocabilă, considerînd-o, în 1920, împreună cu *Catastrofa*, drept singurele pietre pe care „se ridică valoarea vastă și solidă a lui *Ion*“¹. Afirmația va fi reprodușă un an mai tîrziu în vol. VII din *Critice*. În momentul apariției atacurilor din *Universul* criticul colabora la revista *Mișcarea literară* a incriminatului prozator. Faptul că în *Istoria literaturii române contemporane* *Ițic Ștrul, dezertor* rămîne „singura nuvelă ce afirmă un scriitor“, singurul „semn premergător al lui *Ion*, dar mai ales al *Pădurii spînzurașilor*“ socotim că nu este străin de sentimentele de prietenie ce îl legau pe E. Lovinescu de autor, ceea ce îl determină pe critic să combată și opoziția pe care lucrarea o mai întîmpina.

Creșterea valului de fascism și rasism în Europa și în țară din deceniul următor va atrage și atenția cercurilor largi progresiste asupra nuvelei. În paginile închinete de revista *Cuvîntul liber* sărbătoririi lui Liviu Rebreanu pentru 50 ani de viață, Alexandru Sahia cerea acestuia, în numele celor „care au înlăcrimat răscoliți în adîncul conștiinței lor pe paginile lui *Ițic Ștrul, dezertor* sau ale *Pădurii spînzurașilor*“, să se așeze în fruntea luptei pentru „păstrarea patriotismului marelui culturi și al întregii civilizații“².

III. Comparate, variantele manuscrise (B.A.R., f. 157—177; 178—194) relevă deosebiri structurale. Diferențele privesc deopotrivă conținutul și forma lucrării. Cazul este întîlnit destul de rar în nuvelistica scriitorului. De regulă, Rebreanu își fixează eroii și liniile întregului conflict încă din prima ciornă a fiecărei scrieri,

¹ E. Lovinescu, *op. cit.*, în *Sburătorul*, II (1920), nr. 30 (4 decembrie), p. 50—51.

² Alexandru Sahia, 1907, *Cuvîntul liber*, III (1935), nr. 4 (30 noiembrie), p. 4.

celelalte versiuni urmînd îndeaproape planul inițial, cu grija, aproape exclusivă, a formei artistice.

Inițial, fabulația nuvelei urma să fie dezvoltată în trei scene distincte — corespunzînd unor momente deosebite ale acțiunii: Capitolul I — Drumul prin pădure spre liniile inamice, încheiat cu părăsirea lui Ițic de către consăteanul său, caporalul Ghioagă; Capitolul II — Raportul de executare al ordinului; Capitolul III — Atacul companiei; întîlnirea cu spînzuratul; pedeapsa Providenței.

Dintre acestea, Liviu Rebreanu n-a păstrat în a doua variantă manuscrisă (care stă la baza tipăririi nuvelei în periodic) decît primul capitol, completat cu descrierea laconică a sinuciderii eroului. Iată pasajul suprimat în ultima versiune:

„Ridică ochii în sus, așteptînd parcă din cer o minuire. Deasupra lui craca nemișcată se întindea ocrotitoare. Și deodată toate gîndurile lui Ițic se agățară de craca aceasta neagră, care ține orice povară, nepăsătoare.

II

— Ei, căprar? Ordinul s-a executat întocmai? întrebă locotenentul a doua zi cu o privire pătrunzătoare.

— Trăiți, don' locotenent, întocmai! răspunse căprarul încet.

— L-ai și îngropat?

— Trăiți!...

III

Dintr-o singură săritură, atacul ajunsese pînă în vale, întocmai după plan. Focul dușman însă se întetise așa încît nu mai putea înainta. Lînia de trăgători se lipi de-a lungul terenului ca un șarpe. Oamenii se acopereau cit puteau. Locotenentul, în centrul companiei, ajunsese pînă sub copacul gros unde se împreunau cele două șiruri de copaci într-o pădurice rară. Dădu ordine care se comunicau din gură-n gură, iar căprarul Ghioagă, înfierbîntat, trăgea furios în poziția dușmană. Ițic, cu fața vinătă, cu

ochii speriați, cu zăpada înghețată pe capul gol și pe umerii strîmți, parcă privea la companie, înfricoșat că lipsește de la apel.

Ochii locotenentului îl zăriră într-un tîrziu, tocmai cînd voia să dea ordin de înaintare. Se cutremură sub privirea lui Ițic, speriată și plină de imputări. Dar apoi îndată îl cuprinsese mînia și se întoarse spre Ghioagă:

— Căprar, ia apropie-te!

În clipa aceea căprarul zări și el pe Ițic și incremeni pe loc.

Gloanțele șuierau din toate părțile. Toată valea fierbea de pocnituri, ca un cazan în care bat cu ciocanele.

— Așa executași ordinul, ticălosule? sisii locotenentul. Ei, las', că mai vorbim noi!...

Se ridică să dea ordinul de înaintare. Dar un glonte îl izbi drept în frunte. Singele împrășcă pe zăpadă, însemnînd puncte roșii. Ghioagă se închină speriat, iar Ițic, cu ochii lui morți, se uită mai îngrozit la locotenentul care căzuse cu capul în zăpadă.

Anularea acestui final parabolic contribuie la evitarea unui anumit caracter moralizator, atît de străin prozei rebreniene.

Nici ceea ce e reținut în versiunea definitivă nu rămîne scutit de transformări, de precizări sau simplificări, de astă dată însă numai de ordin formal.

La tipar nuvela a cunoscut puține corecturi, dacă finem seama de amploarea ei, ca și de numărul edițiilor. Cele mai multe se reduc la schimbarea formelor verbale prilejuite mai ales de publicarea scrierii în volum (1921), dar și de retipăririle ulterioare. Privirea autorului, mai puțin atentă de această dată, avea să alunece peste unele inadvertențe stilistice, păstrate chiar și în forma definitivă a nuvelei („fi alerga mereu prin cap ca un junghi“; „amurgul cobora nesimțit“ ș.a.).

IV. Variante: P. 167, r. 11, răstimpuri rare / răstimpuri rari (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — r. 14, apoi asudînd / apoi gifiînd, apoi asudînd (1920, C. 1921, N. 1921).

P. 168, r. 8, se risipea îndată / se risipea mereu (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — r. 26—27, Cerul însă era moho-

rit și apăsător (transcris după ms. f. 179, var. 1920, C. 1921, N. 1921, corectind degradarea textului intervenită în var. 1924 și transmisă ultimei ediții: „cerul era însă mohorât și nepăsător”).

P. 169, r. 3, Deși vorbise / Deși vorbi (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — r. 3, glasul lui răsună / glasul răsună (1920) — r. 7, ca și cum / ca și când (1920) — r. 10—11, repetă soldatul / zise soldatul (1920) — r. 23, apoi pe ceafă / pe urmă pe ceafă (1920) — r. 24, i-ar fi fost / i-ar fi (1920) — r. 28, părul cărămiziu / un păr cărămiziu (1920).

P. 170, r. 18, îi alerga / îi alergă (N. 1921) — r. 25, așa de acru / atit de acru (1920).

P. 171, r. 1, parcă se întorc / părea că se întorc (N. 1921) — r. 19, și-a cumpărat/iși cumpărase (N. 1921) — r. 27, nu mai caută / nu mai căuta (N. 1921) — r. 34, că Ițic / că Ițic Ștrul (1920).

P. 172, r. 1, de-abia / abia (N. 1921).

P. 173, r. 2, când la dreapta, când la stînga / când în dreapta, când în stînga (1920) — r. 7, să vadă / să afle (1920) — r. 15, se prăbușise / se prăvălise (1920).

P. 174, r. 1—2, picioarele i s-au dezmoțit și i s-au ușurat ca pana (transcris după ms. f. 182, var. 1920, C. 1921, N. 1921 și 1924; repetarea unor cuvinte în frază — „i s-au” — derutează atenția zețarului, ajungîndu-se la un text degradat, preluat *tale-quale* de ultima ediție: „...picioarele i s-au ușurat ca pana”) — r. 25, îngrijorarea muierii / îngrijorarea soției sale (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — r. 29, își mîngîia / își mîngăie (1920, 1921, N. 1921, 1924).

P. 175, r. 10—11, Asprimea locotenentului / Dușmănia locotenentului (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — r. 11, i se încuibă / i se încuibă (1920, C. 1921, N. 1921, 1924) — r. 18, mergem (transcris după ms. f. 183, var. 1920, C. 1921, N. 1921, 1924; în ed. 1932: „mergeam”, greșeală de tipar) — r. 33, I se păru / I se părea (1920) — r. 34, Își iuți / Își grăbi (1920).

P. 176, r. 5, aproape de dînsul / alături de dînsul (1920) — r. 10, se zbućiuma / se zbućiumă (1920) — r. 28, de buzele / pe buzele (1920, C. 1921, N. 1921).

P. 177, r. 6, Ițic simțea / Ițic simți (1920) — r. 16, ca și cum / ca și cînd (1920) — r. 20, să afle / să mai afle (N. 1921).

P. 179, r. 12—13, că Ițic se întorcea spre dînsul speriat / că Ițic întorcea capul speriat (1920) — r. 20, înfășură / înfășura (1920) — r. 22, Mai povesteau ei / Povesteau mereu (1920) — r. 28, cînd ieșiră / cînd ieșeau (1920).

P. 180, r. 2—3, judecător minios / învățător minios (1920) — r. 4, Pe fruntea / Pe fața (1920) — r. 33—34, și-și număra pașii / și-și urmărea pașii (N. 1921).

P. 181, r. 4, înfiripa puțină nădejde / înfiripa puțin nădejdea (N. 1921).

P. 182, r. 30, iar, ca un gard / ca un gard (1920).

P. 183, r. 27, o aminare / barem o aminare (1920) / încerce totuși, o aminare (C. 1921, N. 1921).

P. 184, r. 23, ți-e frică / ți-i frică (1920, C. 1921, N. 1921).

P. 185, r. 4, Căuta / Căută (1920) — r. 5, nu mai afla / nu mai află (1920).

P. 186, r. 3, ca zăpada / ca zăpada groasă (1920, C. 1921, N. 1921) — r. 25, sufletul ușurat / sufletul mai ușurat (1920, C. 1921, N. 1921) — r. 26, Mulțumesc, Doamne / Mulțumescu-ți, Doamne (1920).

P. 187, r. 2, un pas / un singur pas (1920, C. 1921, N. 1921) — r. 33, războiul vîjîia / războiul sîsîia (1920).

P. 188

G H I N I O N U L

I. A apărut în *Sburătorul*, II (1920), nr. 13 (7 august), p. 196—200. Retipărită în volumul *Cuibul visurilor*, 1927, p. 87—96.

II. Schița *Ghinionul* s-a născut din adaptarea unei „comedii cinematografice într-un act”¹, scrisă pentru actorul Ciucurette și casa de filme Leon Popescu în 1912 sau 1913. Deoarece, probabil, proiectata transpunere pe peliculă nu s-a mai realizat, după război autorul a transformat vechea „comedie plină de haz” într-o nuvelă cu același titlu, păstrând principalele episoade ale scenariului.

III. Nuvela se numără printre puținele lucrări rescrise după o prealabilă publicare. De obicei, astfel de operații însoțesc pregătirea textelor pentru prima tipărire. În cazul de față autorul reia în 1927 nuvela publicată anterior (1920), rescriind-o integral, fără să-i altereze, într-un fel sau altul, conținutul de idei. Exigențele de formă nu sînt pe deplin îndreptățite. Lucrarea, publicată inițial în *Sburătorul*, avea, comparativ cu alte nuvele, o ținută artistică mai acceptabilă (cel puțin din punct de vedere stilistic), beneficiind de o lectură în cenaclu și — la tipar — de privirea atentă a lui E. Lovinescu.

IV. — *Variante*: P. 188, r. 2—18, Într-o sărbătoare [...] și-mi zise puțin răgușit / Într-o sărbătoare, la „Café Splendid”. Lume multă. Chelnerii alergau desperați, legănînd peste capetele mușteriiilor tăvi încărcate cu „consumații”. Fum, gălăgie, muzică... La o mescioară, singur, așteptam resemnat bunăvoința chelnerului să-mi servească măcar un șvarț refuzat de vreun client mai pretențios... Deodată, un „îmi dai voie” nehotărît mă făcu să ridic ochii. Înaintea mea stătea, cu o mutră plouată, Ion Popescu, șef de birou, prieten vechi și nevăzut de mult. Se așeză fără vorbă, nu răspunse la întrebările mele, foarte abătut, punîndu-și pălăria nouă pe scaunul ce ne despărțea. Era un om mic și grăsun, cu capul rotund și creștetul pleșuv, cu fața rotundă, cu ochii rotunzi, dar îmbrăcat în niște haine cenușii deschise care-i dădeau o înfățișare impunătoare... Își șterse chelia de nădușeală și mă privi lung și blind, ca pe un duhovnic. Apoi zise,

¹ Cf. B.A.R., ms. rom. 4060, f. 116—133. Tot aici *Ghinionul*, *monolog* la f. 134—135.

cu glasul puțin răgușit (1920) — r. 20, să-mi mai răcoresc sufletul / să mă răcoresc baremi povestindu-i (1920).

P. 189, r. 1, Mă gîndeam să-i spun / Vruî să-i spun (1920) — r. 2, nu-mi dădu / nu-mi mai dădu (1920) — r. 3—4, Nu-ți poți închipui, dragă, ce pacoste-i cînd se ține ghinionul / O viață întregă m-a persecutat ghinionul... Nu-ți poți închipui ce înseamnă să se ție ghinionul (1920) — r. 5—6, îți amărăște viața, te nenorocește, te... te... te zăpăcește / îți amărăște zilele, te nenorocește, te... te... te... (1920) — r. 7, că înțeleg / că-l înțeleg (1920) — r. 8, El însă mă opri cu un gest / Mă opri însă cu un gest poruncitor și urmă (1920) — r. 9—11, Lasă [...] Dar ce-am pățit azi / — Lasă... Ai să vezi... Am motive temeinice să vorbesc astfel... Mai ales de un răstimp încoace ghinionul e umbra mea! Totuși ce-am pățit astăzi (1920) — r. 13—14, trecu mai aproape, pe scaunul ce ne despărțea / se mută mai aproape, pe scaunul dintre noi (1920) — r. 16, un filfizon / un pierdevară (1920) — r. 17—18, Îmi vine prin casă mai demult / Ne venea prin casă de mai multă vreme (1920) — r. 18, îl găsește / îl găsea (1920) — r. 19, Mie mi-e / Mie-mi era (1920) — r. 20, c-ar fi părut / c-altfel ar fi părut (1920) — r. 20—21, și eu am oroare de ridicol / și aș fi fost ridicol (1920) — r. 23, Eu mă codeam / Mă codii (1920) — r. 25—26, petreceri / petrecere(1920) — r. 27—28, Nu mai aveam încotro... Am cedat / Argumentul acesta m-a dat gata. Nu mai aveam încotro (1920) — r. 30, În sfîrșit, am ajuns / Am ajuns (1920) — r. 30—31, de nesomn / de somn (1920) — r. 32—33, să nu întirziu de la datorie / să nu întirziu (1920).

P. 190, r. 1, Dar peste citva timp / Dar în curînd (1920) — r. 3, iar șase. Aoleo / șase (1920) — r. 6, era aproape nouă / nouă (1920) — r. 14, nu-i și nu-i (în ed. 1927: „nu și nu-i”, greșeală de tipar) — r. 17, blestemat... / blestemat... Durerea mi s-a schîmbat totuși în bucurie (1920) — r. 20, trăsura (în ed. 1927: „trășura”, greșeală de tipar) — r. 21—22, Tramvaiul, ce-i drept / Tramvaiul (1920) — r. 24, însă cum pășesc / Se vede însă că de data asta Dumnezeu m-a auzit. Cum pășesc (1920) — r. 25,

Mă avânt / Mă urc (1920) — r. 28, pornim / pornim.
„Taxa! Taxaa!“ (1920) — r. 29, mi-ar mai lipsi / mi-ar
lipsi (1920) — r. 33, de altfel / și de altfel (1920).

P. 191, r. 3, am sărit din tramvai / am sărit jos (1920)
— r. 7, să fi umblat cineva / să fi umblat (1920) — r. 11,
să zberii ca un măgar / să urlu (1920) — r. 12, Da' ce?
Nu l-am căutat / Nu l-am căutat (1920) — r. 15, Și ce
să vezi / Ce să vezi (1920) — r. 18, că eu n-am / că n-am
(1920) — r. 20, Bine c-am scăpat / Bine că scăpai (1920)
— r. 21—22, M-am postat încredințat în poartă / Aștep-
tai încrezător în poartă (1920) — r. 24, nici pomeneală /
nici pomeneală. Mă apucă un tremur nervos. Era nouă
și un sfert (1920) — r. 26, se rupeau / se rup (1920) —
r. 27, Încerc eu / Încerc (1920) — r. 29, El pleacă, eu
rămân / pleacă, rămân (1920) — r. 30, zece ani / cel puțin
cinci ani (1920) — r. 31, aici prânzul / prânzul aici (1920).

P. 192, r. 1, m-a dus pînă la minister / mă duse pînă
la minister, dar totuși avui vreme să chibzuiesc că, prin-
tr-o minune mare, s-ar mai putea să găsesc condica...
Cu alții s-ar întîmpla și minunea asta, dar mie cu ghinio-
nul meu? A, uite, am sosit! (1920) — r. 3—4, un sutar /
un pol (1920) — r. 8, o mutră (în ed. 1927: „o mutra“ —
greșeală de tipar) — r. 17—18, Stătui [...] dobitocit (în
ed. 1927: „statui... dobtocit“ — greșeli de tipar) —
r. 30, șoptii încrunțat / șoptii privind-o încrunțat (1920).

P. 193, r. 16, cît am fost / cît eram (1920) — r. 18,
nu-i mai ții piept / nu o mai oprești și nu-i mai ții piept
(1920) — r. 23, am înțeles limpede / am înțeles lămurit
(1920) — r. 28, o trăsură cu un cal / o trăsură (1920).

P. 194, r. 13—14, Cine a dorit cafele? / Cafelele!
(1920) — r. 22, rămase senin / rămase pe loc (1920) —
r. 27, prietenului meu / mușteriiului (1920) — r. 31, pot
pleca / pot să plec (1920) — r. 32, s-a spart ghinionul!...
Slavă Domnului / s-a spart, în sfîrșit, ghinionul (1920).

P. 195, r. 5—6, O ridică tacticos, mi-o arată și porni /
O ridică tacticos. O potrivești cît se putu și porni (1920).

I. A apărut în *Lamura*, I (1920), nr. 12 (septembrie),
p. 1030—1036. Retipărită în *Dimineața*, XXI (1923),
nr. 6 577 (9 martie), p. 3 și în volumul *Cuibul visurilor*,
1927, p. 101—111.

II. Se publică în revista lui I. Al. Brătescu-Voinești,
care, peste ani, avea să susțină elogiosul raport academic,
în vederea decernării Premiului Năsturel, romanu-
lui Ion.

Liviu Rebreanu nutrea o mare admirație pentru con-
fratele său, mărturisită deschis în corespondența dintre
cei doi prozatori. Așa se și explică de ce la cererea acestuia
îi oferă spre publicare o povestire în care regăsim motive
și tonalități asemănătoare cu cele conținute în *Bietul
Tric*, din volumul *În lumea dreptății* (1906), și *Moartea
lui Castor* din volumul *Întuneric și lumină* (1912).

Nicolae Iorga analizează *Fiara* în a sa *Istorie a
literaturii românești contemporane* din 1934 pentru a de-
monstra că „un fel de gust pervers pentru subiectele res-
pingătoare deosebește prea adesea pe acest harnic con-
structor“ (p. 299).

III. Nuvela tipărită în *Lamura* (1920) a fost reprodusă
cu infime schimbări de cuvînt în volum (1927). În schimb,
varianta publicată în *Dimineața* (1925) multiplică numă-
rul corectărilor, determinate, pare-se, de nevoia unei con-
centrări a textului.

IV. Variante: P. 196, r. 4, capul satului / capătul
satului (1920, 1925) — r. 9, stătea nemișcat / ședea
nemișcat (1925) — r. 15, Bietul Hector / Bietul Hector!
zisei întristat (1920, 1925) — r. 17, bondoc, drăgălaș /
bondoc (1925).

P. 197, r. 5, de pe labele dinainte / de pe labe (1925)
— r. 6—7, Și iată că, acum, l-am strigat și de-abia m-a
luat în seamă (frază lipsește în var. 1925) — r. 6, l-am
strigat / îl strigai (1920) — r. 17, Venise / Venea (1920,
1925) — r. 30, pe față / în față (1925) — r. 33, javra
ceea / javra cea (1925).

P. 198, r. 5, să mai șovăi / să șovăi (1925) — r. 12, în perete / de perete (1920, 1925) — r. 17, ne-a păzit / ne păzea (1920, 1925) — r. 18—21, Am ținut-o doi ani degeaba [...] zicându-mi (fraza lipsește în var. 1925).

P. 199, r. 11—12, nepăsătoare / nedumerită (1920, 1925) — r. 13, Copiii primiră / Copiii priviră (1925) — r. 21—22, spre locul de supliciu (cuvintele lipsesc în var. 1925) — r. 25, strigă minioasă / striga minioasă (1925) — r. 26, să-i ascundă / să-mi ascundă (1925).

P. 200, r. 15—26, Nu mai îndrăzneam [...], ca o mîngiere (fragmentul lipsește în var. 1925) — r. 19, lîngă casă / pe lîngă casă (1920) — r. 24, Așa / Aș... (1920).

P. 201, r. 16—17, mă gîndeam / mă gîndii (1920, 1925) — r. 18, nici nu-i turbat / nu-i nici turbat (1925).

P. 202, r. 13, Liniștea lui / Liniștea însă (1920, 1925) — r. 23, doar coșul / dar coșul (1925).

P. 203, r. 3, mă apropiai binișor / mă apropiai binișor de Hector (1920, 1925) — r. 4, Cîinele se cutremură / Se cutremură (1920, 1925) — r. 7, mi s-ar fi înțelenit / mi se înțeleni (1920, 1925) — r. 24, în vale / la vale (1925) — r. 26—27, de nerăbdare / de nerăbdare strigînd (1925) — r. 31—33, Acuma l-am omorît... Acuma degeaba... Acuma... Ochii îmi erau arși de remușcări rușinoase (rîndurile lipsesc din var. 1925).

P. 204 OMUL MIC ȘI O AMENII MARI

I. A apărut în *Flacăra*, VII (1921), nr. 1 (10 decembrie), p. 6—7. A fost republicată cu titlul *Ceasul rău în Convorbiri literare*, LVIII (1928), nr. 1—2 (ianuarie-februarie), p. 34—40. Autorul revine la titlul inițial, incluzînd-o în sumarul volumului *Cuibul visurilor*, 1927, p. 23—33.

În ms. rom. 4055, f. 195—204 se păstrează o versiune autografă completă, terminată la 23 noiembrie 1921 în

București. Altă versiune se află tot la B.A.R., în Arh. L. Rebreanu, II, nr. 15.

II. Prin subiect, povestirea se înrudește cu *Ocroitorul*, dar și cu *Proștii*. Prin eroul ales și mediul descris, cu *Ocroitorul*, dar și cu *Norocul* sau *Ghinionul*.

Liviu Rebreanu avusese prilejul să cunoască necazurile micului funcționar de poliție încă pe vremea venirii sale în București, datorită lui Ion Gavriluț, slujbaș al prefecturii poliției capitalei, pe care îl întîlnise cu ocazia controlului străinilor poposiți la Hotelul English în toamna anului 1909. Acesta, năsăudean de origine, recunoaște în noul-venit pe fiul mai mare al bunului său prieten, dascălul Vasile Rebreanu, îi găsește locuința și îl ajută în momentele grele ale detențiunii la Văcărești. Strînse raporturi îl leagă pe tînărul scriitor și cu familia Gavriluț, unde ia o vreme masa, în împrejurările vitrege ale începuturilor sale literare din capitală.

Prin trăsăturile sale cehoviene, subcomisarul Popescu face legătura dintre aprodul din povestirea *Ocroitorul*, apărută în 1911, și aprodul din piesa *Plicul*, jucată în 1925. Expresii ca: „Tocmai dumneata, care, de, mă așteptam la un concurs“ îți amintesc, fără voie, de replicile polițaiului Pristanda din *O scrisoare pierdută*.

III. Manuscrisul existent la B.A.R. (4055, f. 195—204) conține, pînă în cele mai mici detalii, ideile versiunilor ulterioare. Ca și în numeroase alte cazuri analizate, prima variantă tipărită se realizează după o prealabilă transcriere a nuvelei. Dintre personaje, unul singur poartă alt nume: *Negrescu* — proprietarul restaurantului (în manuscris *Rozen*).

Pregătind pentru tipar volumul *Cuibul visurilor* (1927), scriitorul apelează la textul nuvelei publicat inițial în revista *Flacăra* (1921), aproape identic cu cel al variantelor ulterioare. Ușoarele îmbunătățiri stilistice efectuate cu prilejul republicării nuvelei în *Convorbiri critice* rămîn, din păcate, uitate la retipărirea ei în volum. Datorită numeroaselor greșeli tipografice, cuprinse în ultima ediție, am fost totuși nevoiți să corectăm cîteva cuvinte prost culese, apelînd la variantele anterioare.

IV. Variante: P.204, r. 1, Omul mic și oamenii mari / Ceasul rău (1926) — r. 4, că ești de serviciu / ia seama că ești de serviciu (1926) — r. 9, adăogînd apoi / adăogînd îndată (1926) — r. 12, ieși mîndru, însoțit / ieși însoțit (1926).

P. 205, r. 26, la frig / că la frig (1921, 1926).

P. 206, r. 2, și (în ed. 1927: „și și” — greșeală de tipar) — r. 3, pînă se întoarce / pînă ce se întoarce (1921, 1926) — r. 17, Numai (în ed. 1927: „numi” — greșeală de tipar) — r. 28, Cinci domni cu fețele roșii și două doamne (transcris după var. 1921, 1926; în ultima ediție: „cinci oameni cu fețele roșii și două doamne”; în ms. f. 197 „cîțiva domni cu vreo două doamne”) — r. 31, paharele cu șampanie / paharele de șampanie (1926).

P. 207, r. 6—7, pot să-l sufle din slujbă și să-l nenorocească pe toată viața, să rămîie / pot să te sufle din slujbă și să te nenorocească pe toată viața, să rămîi (1926) — r. 11, dacă le zic / dacă zic (1926) — r. 15—16, zise subcomisarul / șopti subcomisarul (1926) — r. 27, răcniră răgușit / porniră răgușit (1926) — r. 32—33, cu însuflețire / cu o însuflețire (1921, 1926).

P. 208, r. 12, domnule / domnul meu (1926) — r. 22, urmă (în ed. 1927: „urma” — greșeală de tipar) — r. 30, recunosc / recunosc în sinea sa (1926).

P. 209, r. 3, Asta-i / Uite-așa (1926) — r. 6, cu încredere / cu convingere (1926) — r. 33, cu blana / cu blană (1926).

P. 210, r. 3, N-am nevoie / Eu n-am nevoie (1926) — r. 11, Eu nu mă legitimez / Eu să mă legitimez (1926) — r. 20, Atunci însă subcomisarul / Atunci subcomisarul (1926) — r. 26, gras și furios / gras și frumos (1926, greșeală de tipar) — r. 27, nu cunoașteți / nu cunoști (1921, 1926).

P. 212, r. 10, Se aplecă / Se apleacă (1926).

I. A apărut în *Flacăra*, VII (1922), nr. 23 (9 iunie), p. 359—360. Cu titlul *Răzbunarea* este reprodusă în numărul de Crăciun din 1925 al ziarului teatral *Rampa*, VII, nr. 2. 451, p. 3. Retipărită în volumul *Cuibul visurilor*, 1927, p. 63—71.

II. O mare parte a creației rebreniene e clădită pe tema triumfului pasional soț-soție-iubit(ă) și pe cea a opoziției dragoste-căsnicie. Dar, pe cînd în lumea țărănimii sau chiar a micii burghezii rezolvarea acestui conflict e violentă și tragică, în lumea burgheză ciocnirea între caractere nu mai e ireductibilă. De aceea, *La urma urmelor* are multe aspecte comune cu literatura de salon.

III. Pentru stabilirea textului, două variante atrag în mod deosebit atenția: 1925, 1927. Între aceste versiuni sînt mari deosebiri de limbă și stil, datorate retipăririi nuvelei în paginile *Rampe* (1925). Ultima ediție (1927) reia cu foarte puține excepții textul publicat inițial în *Flacăra* (1922). Scriitorul a manifestat totdeauna atenție la reproducerea unor nuvele în volum. În cazul de față el dispunea de două variante ale aceleiași nuvele în perioadă. Retipărirea primei versiuni nu poate fi interpretată numai ca o neatenție a scriitorului. Tot atît de bine poate să reprezinte și opțiunea lui fermă. Cele câteva cuvinte schimbate în ultima ediție (1927) față de varianta 1922 demonstrează clar că autorul a văzut în prealabil textul trimis la tipar.

IV. Variante: P. 213, r. 1, La urma urmelor / Răzbunarea (1925) — r. 2, își smulse / își smuci (1922, 1925) — r. 4, apă în clocot / apă fierbinte (1925) — r. 6, Ce caută / Ce mai caută (1925) — r. 11, om cu socoteală / om chibzuit (1925) — r. 17, fu silit astfel / fu silit (1922, 1925) — r. 19, dar pe / doar pe (1925).

P. 214, r. 6, se plînsă îndată / se plînsă (1925) — r. 7—8, să ies în oraș dezbrăcat? Judecă și tu, micule... / să ies pe stradă (1925) — r. 9, nici blană ca lumea... Îți

inchipui / nici blană... Ți poți inchipui (1925) — *r. 10—11*, și totuși, trebuie să-ți spun, căci te iubesc / dar nu vreau să crezi că iubirea mea (1925) — *r. 12—16*; Pascu într-un acces de revoltă [...] dincolo glasurile amuțiră / Pascu, nemaiputându-se stăpîni, făcu o mișcare scurtă, hotărît să-i prindă a doua oară; revolta și curiozitatea însă îi paralizară la timp avîntul. Dincolo glasurile amuțiră brusc (1925; var. 1922 prezintă o singură deosebire față de var. 1927, în *r. 14*: „curiozitatea însă”) — *r. 19*, Nu se poate, te înșeli, îi răspunse Dorina / Aș... nu se poate, zise Dorina (1925) — *r. 22*, Apoi, cu încetul / Apoi (1925) — *r. 26*, un cadou de cîteva mii de lei / un cadou (1925) — *r. 31*, fiind înconjurată numai de spioni de-ai lui Pascu / acasă e înconjurată numai de spioni de-ai lui Pascu, încît numaidecît ar afla (1925) — *r. 32*, tot ea găsi mîntuirea / tot Dorina găsi salvarea (1925) — *r. 34 — p. 215, r. 5*, zevzec și nătăfleț cum l-a lăsat Dumnezeu, [...] că în mîneca lui Pascu / zevzec cum l-a lăsat Dumnezeu, nici nu poate bănui asemenea istețime. Faranga, mai puțin îndrăzneț, șovăi în fața acestei istețimi, dar Dorina îi alungă temerile printr-o sărutare însoțită de făgăduința că tot în mîneca lui Pascu (1925).

P. 215, r. 8, Sătul de cîte auzise, Pascu / Pascu, sătul de cîte auzise (1925) — *r. 9*, Minia i se potolise / Revolta i se potolise (1925) — *r. 10—12*, În cabinetul lui Faranga se înțelenise o tăcere fierbinte, din care pe urmă se destrămă un foșnet și o șoaptă / Dincolo se întese o tăcere fierbinte din care se destrămă iarăși șoapta lui Faranga (1925) — *r. 14—15*, Peste cîteva clipe, Dorina intră strălucitoare la Pascu și-l sărută prelung / Și peste cîteva clipe Dorina intră strălucitoare la Pascu și, sărutîndu-l zgomotos, îi zise (1925) — *r. 16*, cit muncești / cit mai muncești (1925) — *r. 17*, de ești așa de abătut / adăogă apoi văzîndu-l abătut (1925) — *r. 18—19*, îi răspunse / încît îi răspunse (1925) — *r. 21—22*, micule, oftă ea cu compătimire de teatru, adăogînd însă imediat, foarte veselă / oftă femeia cu compătimire de comandă, urmînd apoi foarte veselă (1925) — *r. 24*, chiar de la ea viu (anulat în var. 1925) — *r. 26*, să te mai plictisesc / să te plictisesc (1925) — *r. 27—28*, N-am făcut bine? (anulat

în var. 1925) — *r. 29*, zise Pascu mai nervos / murmură Pascu nervos (1925) — *r. 31*, ciripi vreo cinci minute / ciripi cîteva cuvinte (1925).

P. 216, r. 1—11, Pascu rămase uluit [...] niște cheltuieli așa de urgente / Pascu rămase mai amărît, cu ochii după ea, gîndindu-se ce să facă?... Se frămîntă zadarnic toată ziua și nu se putu hotărî. Iși dădea seama că Dorina ar minți, s-ar jura, ar protesta și l-ar convinge că nu-i adevărat. Dacă a fost ea în stare, după ce a iertat-o, să vie la minister de dragul lui Faranga, nu fără teamă și fără rușine... De altfel, acasă Dorina aduse iar vorba despre mă-sa și-i povesti cu toate amănunțele cît a trebuit să lupte pînă ce i-a făgăduit banii, iar Pascu trebui să-i mulțumească că l-a scăpat de o cheltuială însemnată (1925) — *r. 13*, servitor care adormise pe coridor / servitor pe care îl sunase degeaba (1925) — *r. 14*, grăbit și nerăbdător / grăbit, nerăbdător (1925) — *r. 16—17*, pe urmă cumpăni bine / pe urmă cumpănind bine (1922) / cumpănind mai bine (1925) — *r. 18*, porni la secretarul general / porni la secretarul general, spunînd cu glas tare servitorului din coridor că oricine îl va căuta să aștepte, fiindcă se întoarce peste un sfert de oră (1925) — *r. 19—20*, Se întoarce tocmai peste o jumătate de oră și, cu bățai de inimă, se aruncă / Se întoarce însă tocmai peste o jumătate de ceas și îndată se repezi (1925) — *r. 21—22*, Și în mîneca răsfrîntă găsi un plic / În mîneca răsfrîntă era un plic (1925) — *r. 23—24*, Atunci Pascu se așeză / Se așeză (1925) — *r. 24—25*, se ridică iar în picioare și stătu un răstimp / se sculă în picioare și rămase un răstimp (1925) — *r. 27*, Apoi brusc / Pe urmă, brusc (1925) — *r. 28*, regulament de improprietărire / regulament (1925) — *r. 29—30*, o rupse în bucățele foarte mici și o zvirlă în foc, mormăind cu o strîngere din umeri / o rupse cu îngrijire și o aruncă în foc, murmurînd cu o ridicare din umeri (1925) — *r. 33 — p. 217, r. 1*, În poarta ministerului [...] mina dreaptă / În poartă, plecînd de la slujbă, se întîlni cu Faranga, care părea că-l aștepta. Pascu trecu nepăsător, legănîndu-și ca de obicei mina dreaptă...

P. 217, r. 1—4, Acasă nevastă-sa [...] cu măturica / Se simțea mulțumit. Nevastă-sa îl întîmpină acasă

intimplător în antreu și cu o adevărată explozie de drăgălășie, îl ajută să-și scoată paltonul, ceea ce nu mai făcuse din alte vremuri și îndată se apucă să i-l scuture și să-l perie cu măturica (1925; var. 1922 prezintă o singură deosebire față de var. 1927, în *r. 3*: „să i-l scuture și să-l perie“) — *r. 6–7*, Dorina îl ajunse din urmă, repede și cu drăgălășia potolită / Peste citeva clipe Dorina îl ajunse din urmă cu veselia scăzută (1925) — *r. 11*, Femeia îi aruncă o privire disprețuitoare / Femeia îl întrerupse, de-abia stăpinindu-se (1925) — *r. 12–13*, Poate dorești să ți-l servesc la masă?... Vezi, așa ești tu... / Doar nu te-ai așteptat să ți-l aduc la masă? Așa ești tu (1925) — *r. 15–16*, Totuși, la cină, Pascu îi mai zise, ca din întâmplare / iar Pascu tocmai la cină îi mai zise, întâmplător (1925) — *r. 18*, De data aceasta însă / Atunci însă (1925) — *r. 19–20*, Firește, eu să mă milogesc, și d-ta să huzurești / Firește, eu să cerșesc pentru ca d-ta să huzurești (1925) — *r. 20–21*, măcar să mă îmbraci / să mă îmbraci (1925) — *r. 23*, Ehei / Ehei, bărbate (1925) — *r. 24–25*, dormi scâldat / dormi fără griji (1925) — *r. 26*, Dimineața / Dimineața, însă (1925) — *r. 32*, gustă Pascu / Pascu gustă (1925) — *r. 33–34*, pentru o chestie / într-o chestie (1925).

P. 218, r. 1–5, Dăduse adineaori [...] scrisoarea de dragoste / Adineaori dăduse peste hirtile de o mie, în regulament, și acuma îi veni în minte că lucrurile acestea nu se poate să se oprească aici. Odată și odată, în curînd, se va afla că banii lui Faranga s-au topit pe drum și atunci?... Barem de-ar fi păstrat scrisoarea de dragoste! Căci banii singuri nu sînt o dovadă de vinovăție, hotărîtoare pentru ei... (1925) — *r. 7*, cu privirea în farfurie, Pascu îi zise cu blîndețe / cu ochii în farfurie, Pascu îi zise compătimitor (1925) — *r. 10–11*, Dorina ridică ochii, înțepată și gata să-l fulgere. Dar el, cu o energie neobișnuită, o domoli și urmă / Dorina ridică fruntea, înțepată. Cu o energie neobișnuită, îi porunci tăcere, urmînd calm (1925) — *r. 13*, și uite / dar uite (1922, 1925) — *r. 13–14*, să nu mai fii / să nu fii (1925) — *r. 16*, și-i întinse peste masă / și-i întinse (1925) — *r. 18*, apoi alergă și-l îmbrățișă, gilgiind / apoi se repezi și-l

sărută și-l îmbrățișă, murmurînd fericită (1925) — *r. 19*, O, micule drag, iartă-mă... inimă de aur... / O, micule, iartă-mă... Ești, ești... inimă de aur (1925) — *r. 20–24*, Casa se umplu [...] în colțul buzelor / Casa se umplu de veselie și de planuri de cumpărături. Spre seară, însă, Dorina îl întrebă de unde a făcut rost de atîția bani și Pascu trebui să improvizeze o minciună. Femeia crezu și rămase pe gînduri... (1925; var. 1922 prezintă o singură deosebire față de var. 1927, în *r. 23*: „ea crezu“) — *r. 25–26*, mulțumit ca înainte / ca înainte (1925) — *r. 26–28*, De-abia în birou își aduse aminte de mîneca paltonului. O pipăi cu încredere și inlemni. Descoperi un plic / De-abia în birou, lepădîndu-și paltonul, își aminti să mai pipăie mîneca. Și se spăimîntă, simțind foșnet de hirtie. Găsi un plic (1925) — *r. 31*, Uite fericirea / Asta-i fericirea (1925) — *r. 32*, la loc / în mînecă (1925) — *r. 33*, Se duse îndată la arhivă / Se duse în arhivă (1925).

P. 219, r. 1, înapoi / apoi (1925) — *r. 1–2*, Cînd să se așeze însă la biuro, îi răsări în minte o întrebare / Intrînd însă în biroul său, îi răsări deodată în creieri o întrebare (1925) — *r. 4–7*, Acuma [...] Plicul / Îi părea rău că nu mai poate citi o dată slova Dorinei și fericirea lui. Vru să potrivească mîneca paltonului, căci Faranga o boțise... În mîneca răsfrîntă însă simți și acuma plicul (1925) — *r. 8*, l-a pus înapoi / l-a pus la loc (1925) — *r. 9–13*, Pascu rămase cu plicul [...] — La urma urmelor / Pascu stătu cu plicul în mînă, frămîntat de îndoieli. I se părea că între degete ține un dram de fericire moartă. Nu mai dorea să citească cele trei cuvinte. Cu o ridicare din umeri, aruncă apoi plicul în foc, zicîndu-și:

— La urma urmelor... Fericirea... (1925; în var. 1922 o singură deosebire față de var. 1927, în *r. 9–10*: „îndoială grea“).

P. 220 CUM PĂNA DREPTĂȚII

I. A apărut în *Lamura*, IV (1923), nr. 5 (februarie), p. 241–256. Retipărită în volumul *Cuibul visurilor*, 1927, p. 35–61.

În ms. 4055, f. 205—220, f. 221—231 de la B.A.R. se păstrează două versiuni autografe. Dintre ele, cea mai veche, neterminată, poartă numele personajului principal Șulăm. Cealaltă reprezintă o reluare; a fost încheiată la 27 ianuarie și predată redacției *Lamurei*, după o însemnare a autorului, la 10 februarie 1923, pentru tipar.

II. Reflectarea critică a nedreptăților comise chiar în numele justiției este o temă des întâlnită în literatura universală. Se poate presupune că Rebreanu o abordează și din dorința de a da o replică originală „dreptății” din *Contravenție*, ca și altor povestiri aparținând lui I. Al. Brătescu-Voinești, în revista căruia apare, de altfel, *Cumpăna dreptății*.

În creația prozatorului, *Cumpăna dreptății* se înru-dește prin problematica ei socială cu schița *Omul mic și oamenii mari* într-o mai mare măsură decît cu *Îfiș Ștrul, deertor*, care, de asemenea, își sugerează puncte de contact.

Trecînd neobservată, ca mai toată nuvelistica lui Rebreanu, la apariția în revistă, *Cumpăna dreptății* provoacă primele considerații critice o dată cu editarea în volum. Ecoul ei își are obirșia în faptul că vede lumina tiparului într-o perioadă de intensificare a agitațiilor xenofobe și antisemite.

În aceste împrejurări, Const. Șăineanu, reprezentînd opinia ziarului *Adevărul*, considera povestirea drept „cea mai izbutită dintre toate” lucrările incluse în volum. „În această bucată, mai ales — scria între altele cunoscutul filolog — avem prilejul de a constata acea desăvirșită obiectivitate a scriitorului față de eroii săi de care vorbeam la început.” Fiindcă „nu defecte de ordin fizic sau verbal” remarcă Liviu Rebreanu la eroul său ca alți scriitori (redarea acestor „defecte” de ordin verbal atrăsese într-o măsură și pe Brătescu-Voinești, în *Contravenție — n.n.*), „ci numai purtarea pur umană, singura care caracterizează pe un individ și singura de care trebuie să țină seama un cititor. Sub acest raport, personajul acesta al d-lui Rebreanu — conchidea Șăineanu — prezentat în atitudinile lui firești și în ce are omeneș în el este:

una din cele mai vii creațiuni din opera sa literară.”¹

III. Prima versiune manuscrisă (B.A.R., ms. 4055, f. 221—231) pare o ciornă părăsită. Începutul ei se caracterizează printr-o șarjă lexicală („Io nu vroi să știu nimic”). Mai departe scriitorul renunță la această formă a comicului de limbaj.

Cît privește conținutul, dacă în primul episod confruntarea dintre Șulăm și Miliță Dogaru este asemănătoare cu cea întâlnită în variantele ulterioare, în rest nuvela capătă o altă turnură. Astfel, capitoul 2 (totodată și ultimul) ne dezvăluie un episod inedit. Să-l urmărim:

„Capul lui Șulăm vijlia de durere. Își pipăi fruntea, tîmplele și simți cum i s-au umflat locurile ghionturilor. Vroia să-și urmeze drumul, să-și vînză gazul din bidoane, dar la capătul străzii simți că nu mai poate. Se îndreptă încet spre căscioara lui.

Cu cît îi trecea însă durerea, cu atît se îngroșa în dînsul revolta.

— De ce să mă bată pe banii mei? își repeta dînsul nedumerit.

Și cu cît repeta mai mult vorbele acestea, cu atît se convingea mai tare că aceasta nu poate să rămîie așa. Nu se poate ca pe dînsul, om bătrîn și cumsecade, să-l bată fie chiar și domnul Dogaru pe degeaba.

Pe drumul pînă acasă, drum lung, se gîndi și se suci fel și chip. Și cînd ajunse acasă hotărîse doar atît: că nu poate să rămîie bătut.

Ruhălă îl primi cu ochii mari. Nu-și putea închipui ce-a pățit de s-a întors așa devreme. Cînd îi văzu însă barba însingerată, începu a plînge:

— Ce-i cu tine, Șulăm? Cine te-a bătut?

Și Șulăm tăcu. Iacă la asta nu se gîndise. Să-i spună lui Ruhălă sau să nu-i spună ce poznă a pățit. Întră în casă gînditor, își așeză bidoanele, ieși afară. Ruhălă nu-l slăbea cu întrebările. Trebui să-i povestească cum l-a bătut Miliță Dogaru.

¹ Cf. Const. Șăineanu, *Cuibul visurilor, nuvele și schițe de Liviu Rebreanu, Adevărul*, XLI (1928), nr. 13 579 (24 martie), p. 1—2.

Ruhălă blestema din răputeri, Șulăm însă o opri:
— Acu-i vorba, Ruhălă, cum rămîn eu cu bătaia?
C-așa nu pot să rămîn, asta-i sigur...

Acum însă Ruhălă se liniște deodată:

— Și ce vrei să faci, Șulăm?

— Nu știu. Dar am să fac ceva...

— Să nu te pripești, Șulăm, ia seama...

Se sfătuiră multă vreme, pînă ce Ruhălă făcu masa.

Și-n sfîrșit Șulăm hotări:

— Am să-l dau în judecată că m-a bătut. Să-mi plătească și gazul, și bătaia...

Ruhălă se sperie.

— Vai de mine, Șulăm... vrei să te pui cu avocat?

Să nu faci una ca asta.

— De ce să nu fac? Ce? 'S eu de vină că m-a bătut el pe mine? De ce m-a bătut?

Ruhălă, în cele din urmă, se învoi.

Mîncară tăcuți, iar după masă își făcură tot planul. Miine, pînă-n ziuă, Șulăm se va duce la cellalt avocat, la Ștefan Movilă, să-i facă o jalbă frumoasă.

— Să știu că dau un pol, și nu-mi pasă. Cel puțin mă răzbun.

Se culcă. În pat fac fel de fel de planuri. Adorm cu gîndul la jalbă. În somn însă Șulăm geme greu. Ruhălă e îngrijorată.

A doua variantă manuscrisă este foarte aproape de versiunea tipărită. Structura dialogului din manuscris va fi păstrată aproape integral. Pe ea va fi construită întreaga narațiune, mai dezvoltată în tipar. De relevant că în manuscris avocatul la care apelează Șulăm se numește Fănică Movilă (în forma tipărită *Iosipovici*). Această schimbare în onomastica personajelor conferă nuvelei sensuri mai profunde. (Raporturile de „solidaritate națională” pălesc în fața intereselor de clasă.) Din această variantă nu se păstrează paginile privind cearta dintre Șulăm și Miliță Dogaru (f. 206—207).

Intervențiile stilistice efectuate de scriitor după publicarea acesteia în periodic sint minore. Greșelile de tipar ale ultimei ediții au fost corectate tacit.

IV. Variante: P. 220, r. 19, glas jovial / glas vesel (1923).

P. 221, r. 1—2, cu o resemnare / cu resemnare (1923) — r. 5, Așteptă / Așteaptă (1923) — r. 10, Ochii negri, mici / Ochii mici (1923) — r. 12, mărgelile de sticlă / mărgelile de sticlă neagră (1923) — r. 13, voioasă / voinică (1923) — r. 16, o cîntări puțin din ochi / o cîntări puțin (1923) — r. 20, brusc / îndată (1923) — r. 32—33, n-o să înșele boierul pe unul ca dumneata / n-o să te înșele boierul (1923).

P. 222, r. 7, nu vreau să mai aștept / nu mai vreau să aștept (1923) — r. 27, gulerul sclipitor / gulerul lucios (1923) — r. 29, orășelului / orașului (1923).

P. 223, r. 33—34, Șulăm clătina [...] mohorit / Șulăm clătină [...] mai mohorit (1923).

P. 224, r. 11—12, pe boieri / boierii (1923).

P. 226, r. 23, Își șterse / Își frecă (1923) — r. 24, atunci îi trecu / îi trecu atunci (1923) — r. 25, să-mi plătească și bătaia / să-mi plătească și gazul și bătaia (1923).

P. 227, r. 7, trăind / trăind însă (1923) — r. 14, Atunci însă institutorul / Dar institutorul (1923) — r. 26, Da' ce crede / Adică ce crede (1923).

P. 228, r. 5—6, ghiozdanul subțioară / ghiozdanul la subțioară (1923) — r. 17, zise avocatul / zimbî avocatul (1923) — r. 33—34, dar e un caz foarte... / e un caz foarte... interesant... (1923).

P. 229, r. 2, Pendula bătea / Pendula bătu (1923) — r. 4, și zise / și vorbi (1923) — r. 8, cit e de / cit e de... de... (1923) — r. 16, pînă își aduse / pînă ce își aduse (1923) — r. 18, și apoi îl întrebă / și îl întrebă (1923) — r. 34, Dar ar fi bine / Totuși ar fi bine (1923).

P. 230, r. 4—5, onorar mai serios / onorar mai gras (1923) — r. 6, vorbi verzi și uscate / dumatică verzi și uscate (1923) — r. 73, gest de mirare / gest de neplăcere (1923) — r. 14, Într-o singură clipire / Într-o clipire (1923) — r. 15, susținînd / dacă ar incuraja (1923) —

r. 20, zici / vrei să zici (1923) — r. 26—27, și... uite
mineca hainei / și... uite barba... și... uite mineca hainei
(1923) — r. 33, enervă / enervară (1923).

P. 231, r. 10—11, înțelegea lămurit că Șulăm umblă
să vire zizanie / înțelegea acuma lămurit că Șulăm ar
putea să vire zizanie (1923).

P. 232, r. 8, iar eu sint / și eu sint (1923) — r. 10,
dumnealui nu vrea / nu vrea (1923) — r. 25, cum e /
cum cred că e (1923).

P. 233, r. 6, însă Șulăm / Șulăm (1923).

P. 234, r. 6, văzînd niște grupuri / trecînd printre
niște grupuri (1923) — r. 8, își zise / își aminti (1923) —
r. 10, alergă / alergă înapoi (1923) — r. 11, Trecu printre
/ Răzbi printre (1923) — r. 15, murdare de cerneală /
muiate de cerneală (1923) — r. 16, subțioară / la subțio-
ară (1923) — r. 27—28, de pe mina stîngă / de pe
stînga (1923).

P. 235, r. 21, și perciunii / și cîrlionții (1923) —
r. 30, i-o strecoră / i-o furișă (1923).

P. 236, r. 4, lingă biurou / lingă masă (1923) — r. 16,
ridice ochii din dosar / ridice ochii (1923).

P. 239, r. 1—2, cu un om / tocmai cu un om (1923) —
r. 31, să mă lași fără gaz / să rămînem fără gaz (1923).

P. 240, r. 6, mormăiră mai domol / mormăiră mai
tinguitor (1923).

P. 241

D I N C O I O

I. Publicată în volumul colectiv de *Nuvele inedite*,
Buc., *Adevărul*, [1935], p. 373—389, în care mai figurau
producții de Ion Agârbiceanu, I.A. Bassarabescu, M. Pa-
padat-Bengescu, Gala Galaction, Anton Holban, Gib
Mihăescu, Camil Petrescu, Victor Ion Popa, Mihail Sado-
veanu, Alexandru Sahia, Mihail Sorbul și alții.

Retipărită în volumul *Amalgam*, [1943], p. 60—76,
fiind datată, din eroare, 1939.

II. Ca și în alte cazuri amintite, Rebreanu obiec-
tionează artistic unele amintiri folosind de astă dată
ca problematică generală „misterul” inexplicabil al tele-
patiei.

Sentimentele încercate de eroul povestirii la moartea
tatălui său au fost în bună măsură cele ale autorului,
după cum ne încredințează corespondența și alte docu-
mente păstrate sau amintirile familiei scriitorului.

Ca elemente ce corespund realității, amintim, în pri-
mul rînd, reproșurile repetate făcute de părinți pentru
înelungata tăcere și uitare. („Noi sîntem foarte depri-
mați — scria tatăl scriitorului la 26 septembrie 1912,
plîngîndu-se noiei sale — de ținuta lui Liviu față de noi.
Cam de doi ani nu ni-a scris nemica pînă astă-vară.
Năsăudul și jurul este un ținut curat românesc. Aici
avem o inteligență număroasă și zi de zi mă întrebă
unul-altul ce e cu Liviu, ce face, ce îmi scrie? Mi să roșesc
urechile cînd trebuie, ca tată, să le dau un răspuns nega-
tiv și să declar sincer că nu stă în corespondență cu mine.
E dureros, dragă, a crește un copil, a-i face ranguri și
viitor frumos și apoi a te abandona, ca și cînd i-ai fi fost
un răuvoitor, părinte vitreg... Ce am avut, tot am sacri-
ficat pentru creșterea lor cinstită, trăind retrași în toiu
neajunsălor noastre.”) Dintre alte elemente ale povesti-
rii, care corespund realității, subliniem prezența Flori-
căi (sora mai mică a scriitorului), venită la București
pentru studii în momentul morții tatălui; senzațiile stra-
nii pe care le încercase Rebreanu, precum și discuția
înelungată despre familia sa din Ardeal și în special
despre tată, discuție purtată chiar în ajunul aflării tragi-
cei vești; hotărîrea de a-și revedea părinții, determinată
și de vizita făcută cîva timp înainte de un prieten de
copilărie, năsăudean.

E de prisos să spunem că scriitorul n-a fost niciodată
profesor, că părinții lui au avut 12, nu 7 copii, că tatăl
a murit la Năsăud, și în consecință amintirile povestito-
rului n-au nimic comun cu Maramureșul, că momentul

nu aparține „epocii televiziunii”, ci se fixează în preajma primului război mondial (cu două săptămâni înainte de declararea acestuia, ceea ce îl va împiedica pe Rebreanu să-și revadă familia din Ardeal înainte de 1919), în sfârșit, că toate numele de persoane au fost schimbate în afară de prenumele tatălui și al sorei ș.a.

La apariție, povestirea *Dincolo* a întrunit mai mult un succes de prestigiu.¹

Au fost și critici, ca Octav Șuluțiu, care s-au pronunțat în genere împotriva volumului „încheiat din bucăți adunate sub presiunea lucrului și sub ispita citorva mii de lei onorar”, imitându-se ineficient „mișcarea pornită în Franța pentru învierea nuvelei”, și care i-au acuzat în speță pe Liviu Rebreanu și pe Mihail Sadoveanu că „au abuzat amândoi de numele lor, dând lucruri extrem de slabe, banale și nemeritând nici un comentariu”².

III. Variante: P. 243, r. 30, Mă rodeau / Mă rodea (1935).

P. 245, r. 12, am declarat deodată / am declarat apoi deodată (1935).

P. 248, r. 3—4, timp de cheltuit / timp de pierdut (1935) — r. 18, simplu motor / biet motor (1935) — r. 29, El e / E (1935) — r. 30—31, cei ce au fost și cei ce vor veni după noi (transcris după var. 1935; în ultima ediție, omisiunea cuvintului subliniat de noi degradează sensul ideii din frază).

P. 255

Z E V Z E C U L

I. A apărut în *Ramuri*, VII (1912), nr. 2 (15 ianuarie), p. 52—58, sub titlul *Ordonanța d-lui colonel (Din însemnările unui sublocotenent)*. Retipărită cu titlul *Zevzecul*, în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 8 (24 februarie),

¹ Cf. Romulus Demetrescu, *Ne întoarcem la nuvelă?*, *Pagini literare*, Turda, II (1935), nr. 4—5, p. 152.

² Cf. recenzia din *Familia*, Oradea, II (1935), nr. 9—10, p. 98.

p. 4—6. Publicată postum în volum (*Opere alese*, vol. I, E.S.P.L.A., 1959).

La B.A.R. se păstrează în arh. L. Rebreanu I (1), ms. 17 o versiune autografă în limba maghiară, intitulată *Az ezredes legénye (Ordonanța colonelului)*, redactată în Pesta și datată 20 decembrie 1907. În ms. rom. 4056, f. 19—28, 29—38, 39—41 se mai află alte trei versiuni în limba română, ulterioare, intitulate *Ordonanța domnului colonel (Din carnetul unui sublocotenent)*.

II. Povestirea *Zevzecul* aparține perioadei în care autorul, proaspăt sublocotenent de honvezi (ceea ce explică și subtitlul versiunii românești), își „încerca norocul”, cum se va exprima el însuși mai târziu, în viața literară și artistică a celei de-a doua capitale a Imperiului austro-ungar.

Versiunea maghiară face parte din ciclul de povestiri, neterminat, *Szamárlétra (Scara măgarilor)* și — după numărul ce-l poartă (I) — pare să fi fost prima din serie.

Scrierile, cu pronunțate accente satirice, pun în lumină aspecte ale unor realități familiare scriitorului, ce au și contribuit, de altfel, la demisia sa din armată. Peste ani, după stabilirea prozatorului în „vechiul regat”, conștiința că moravurile cazone depășesc granițele vremii îl determină să localizeze acțiunea povestirii în România.

Figurează în proiectul primului volum al autorului (fixat prin 1910—1911) și — curios — o regăsim trei decenii mai târziu în sumarul culegerii de nuvele și schițe *Vrăjmașii*, în care Rebreanu se gândea să includă — dacă e să credem sumarul autograf ajuns pînă la noi — nu numai câteva lucrări bine cunoscute ca *Răfuiala*, *Golanii*, *Proștii* etc., ci, mai ales, pe cele rar reeditate, din perioadă, sau pur și simplu proiectate, începute sau rămase în arhivă.

III. Studiul comparativ al numeroaselor variante manuscrise și tipărite demonstrează efortul tînărului scriitor pentru găsirea unui drum literar.

Versiunile existente atestă grija pentru transpunerea cît mai perfectă a acțiunii din mediul austro-ungar inițial în cel românesc. Numele german al povestitorului din

Az ezredes legénye, Hirt Joachim, poreclit Czóka (în traducere, Stăncuța), s-a metamorfozat în Barcianu-Candale (versiunea a II-a din ms. 4656 — cea mai veche din cele trei variante românești), apoi în Alexa-Candale (numele unui prieten din copilărie, care apare și în *Catastrofa*). Eroii dramei sentimentale: Miki — ordonanța — și Julis — servitoarea colonelului — devin Costică și Marița. Inițialele orașelor au fost schimbate din K. în G. și din G. în B. (în prima versiune românească: Brăila), hotelul primește numele de „Splendid” etc. Autorul renunță la dictoanele și expresiile latine, franceze și germane ce împetrișau limba ofițerimii cezaro-crăiești. La adaptarea povestirii dispărea porecla familiară a colonelului: „Az öreg” (*Bătrînul*); sînt anulate aluziile la Gröndör Sándor, eroul pieselor de teatru populare; ordonanța nu mai visează să se reîntoarcă acasă la Riska; la înapoierea soldaților din manevre, orașul nu se mai trezește la acel răsunător: „Stai! Pentru onor la drapel!” sau în gălăgioasele acorduri ale imnului național, însoțite de răpăitul vesel al tobelor din fața casei domnului colonel.

Zevzeczul este o povestire cu cadru, o *Rahmenerzählung*. Reducerea acestui cadru, de la o pagină și jumătate în versiunea maghiară, la cîteva rînduri în cea definitivă, se datora atît dorinței autorului de a se elibera de specificul mediului inițial, cit și efortului său de a stîrni interesul lectorului pentru acțiunea propriu-zisă a povestirii. Tot scrupule de măiestrie artistică îl determină să concentreze întreaga fabulație, reducînd-o la esență, să înlătore multe regionalisme, stîngăcii gramaticale sau de stil din primele versiuni românești, fără să izbutească a le înlătura integral. Poate așa se și explică de ce scrierea nu a fost inclusă în volume.

IV. *Variante*: P. 255, r. 11, mă învrăjbi / mă încurcai (1912) — r. 20, Unde să trag? (lipsește în var. 1912).

P. 256, r. 5, Cameră nici vorbă să găsesc / Odaie, firește, nici vorbă (1912) — r. 20, Astfel, chiar / Chiar (1912) — r. 34 — p. 257, r. 1, De aceea, de cîte ori / De cîte ori (1912).

P. 257, r. 2, cum se cade / cum se cere (1912) — r. 3, prietenul meu Costică / prietenul Costică (1912) — r. 5, se înțepenea / se posta (1912) — r. 6—7, Am înțeles în curînd / Înțelesei numaidecît (1912) — r. 8—9, nu i se putea / nu se putea (1912) — r. 16, dau să intru / vreau să intru (1912) — r. 23, pe-acolo cine știe cum / p-acolo cine mai știe cum (1912).

P. 258, r. 1, Vorbea ceva / Vorbeau ceva (1912) — r. 25—26, S-a repetat scena de ieri / Scena de ieri s-a repetat (1912).

P. 259, r. 9—10, ca o floare înrouată / ca o floare (1912) — r. 25, S-a zăpăcit de Marița / S-a încurcat cu Marița (1912) — r. 27, s-a zăpăcit bine / s-a încurcat bine (1912) — r. 33—p. 260, r. 1, alte asemenea lucruri / alte lucruri (1912).

P. 260, r. 7, Idiotule, idiotule / Măgarule, măgarule (1912) — r. 9—10, Tu încă nu știi că domnului colonel nu-i place să stea ofițerii tocmai subț nasul lui / Încă nu ți-a făcut colonelul nici o observație pentru odăile astea? — Nu, răspunsei uimit. Ce observație să-mi facă? Nu-mi poate el porunci unde să stau și unde să nu stau... — Bine, bine, asta-i adevărat, dar, vezi, domnului colonel nu-i place să locuiască ofițerii tocmai subț nasul lui (1912) — r. 13, Ești prost, băiete!... Eî bine, domnule colonel / Eî da, tu încă nu știi nimic... — Dar ce este? Ce nu știi? — Ești mai curios ca o babă, băiete!... Eî bine, domnule colonel (1912) — r. 16—19, Și? — Și are pe Marița, care e o fată drăguță!... Domnule colonel o găsește chiar foarte drăguță! încheie scurt / Și Marița? — Eî bine, Marița e o fată drăguță; domnule colonel o găsește chiar foarte drăguță! — răspunse scurt (1912) — r. 25, și ne-am întors / Ne-am întors (1912) — r. 29, Cum o fi revederea după atîta vreme? / Cum o fi revederea după atîta vreme? Costică, cit a ținut manevrele, umbra tot mîhnit și pleoștit. Purta capul în pămînt ca o vită beteagă și nu se sinchisea nici de necazuri, nici de bucurii. Numai cînd trecurăm pe dinaintea casei colonelului îi licăriră pușin ochii. În poartă, adică, stătea Marița, zîmbînd, cu mîinile în șolduri, într-o rochie roză de stambă, cu un

șorț alb. Privirile lui Costică sărutau cu lăcomie corpul, obrazii, ochii fetei (1912) — r. 30, Costică se arată / Flăcăul se arată (1912).

P. 261, r. 1, îmbrăcă / îmbrăca (1912) — r. 8, spintecă văzduhul / spintecă întunericul (1912) — r. 35—36, zevzecul de Costică / dobitocul de Costică (1912).

P. 262 IDILĂ DE LA ȚARĂ

I. A apărut în *Cosânzeana*, II (1912), nr. 14—15 (7 aprilie), p. 190—192. Se reproduce pentru prima dată în volum.

În ms. rom. 4056, f. 111—115 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă completă, redactată în Craiova — unde autorul funcționa ca secretar literar al Teatrului Național — și datată: „12 martie 1912“.

II. Din relatările învățătorului pensionar Silviu Coruțiu, fost coleg și vecin al scriitorului la Maieru, printre numele sau porecele circiumarilor evrei din vremea copilăriei lor figura și „Aron Tupcil“, alături de „Dihorul“, „Cocoșelul“ etc. Numele lui Aron Tupcil îl regăsim în însemnările de jurnal din 1908 ale lui Liviu Rebreanu, notat pentru o eventuală operă literară. Sub numele de „Avrum“, personajul a intrat și în romanul *Ion*, o dată cu întreaga atmosferă din schița pe care o reproducem, inclusiv bătaia, totul transplantat însă în Pripas. Circiuma, azi dărîmată, se afla peste drum de casa în care a locuit familia scriitorului la Maieru, pe lângă locul de horă („La arini“). Este interesantă metamorfoza acestui prototip în creația literară sub trăsăturile lui „Tupcil“ din *Idilă de la țară* (v. vol. III, p. 262), „Aron“ din *Cuibul visurilor* (v. vol. II, p. 274) și „Avrum“ din romanul *Ion*.

III. Deosebirile dintre varianta autografă și cea tipărită sint, în general, neînsemnate. Ca modificări de oarecare importanță menționăm renunțarea în tipar la pasajul privind urmările bătaii din circiumă, sau la finalul din manuscris: „Cam slăbuțe, nici vorbă, dar nici nu sunt

prea bătrîne“, își „zice în gînd“ circiumarul în legătură cu măritișul fetelor, și adaugă „trăgîndu-și plapuma pe ochi: — Mîine... mîine de bună seamă!“ (f. 115).

P. 268

BARONEASA

I. A apărut în revista *Flacăra*, I (1912), nr. 45 (25 august), p. 558—559. Publicată postum în volum (1959).

În ms. rom. 4 056, f. 51—54 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă incompletă, scrisă în București și datată: „4 aprilie 1912“.

II. Însemnările de jurnal ale scriitorului din anii 1908—1909 dovedesc că ideea unei povestiri similare reținuse atenția sa încă din perioada amintită.

Ileana, „grofoaia“, e și acum prezentă în amintirea unor măiereni în vîrstă. Fată de țăran sărac din Ilva-Mică, ea fusese îngrijită la dispensarul construit cu cheltuiala contelui-episcop Domokos, fugit în timpul revoluției de la 1848 din Ungaria de nord tocmai pe pămînturile grănicerilor năsăudeni. Acesta își construise un conac în Maieru și, pentru a cîștiga bunăvoința țăranilor liberi, clădi și un dispensar cu farmacie, apoi o biserică nouă în sat pentru enoriașii greco-catolici. Preotul local, Vasile Groze, prototipul eroului din *Vrăjmașii*, îi slujea ca om de legătură cu administratorul moșiilor sale din Ungaria. Cunoscînd la dispensar o țărancă tînără și frumoasă, bătrînul grof o aduse, după însănătoșire, cu trăsura din Ilva, și trăi cu ea pînă la moarte, lăsîndu-i, ca moștenire, gospodăria din Maieru.

Tînărul Rebreanu o cunoscuse personal și fusese fascinat de incredibila ei ascensiune.

III. Între manuscris și versiunile tipărite deosebirile au un caracter preponderent stilistic. În plus, din versiunea autografă sînt șterse explicațiile în legătură cu profesiunea tatălui fetei, și e tăiat următorul pasaj, înainte de fraza finală: „Și fiindcă nu mai vroia s-o lege nimic de trecutul cel mînos, aruncă afară toată mobila cea lucrată de meșteri mari din Apus, se descotorosi de

argintăriile și de toate lucrurile ei scumpe. Își aduse în odaie lada ei de mireasă cea înflorită și nevinovată, cum era și ea atunci când o cumpăraseră. Nu mai păstra nimic din tot ce avuse, decât un inel mic, subțire, cu o piatră albastră, care semăna atât de mult cu lumina ochilor ei de pe vremuri." Tonul prea romanțios al pasajului, precum și unele inadvertențe („lada... nevinovată”) l-au îndemnat probabil pe autor să-l elimine din textul definitiv.

P. 273 C I N E M A

I. A apărut în *Ramuri*, VII (1912), nr. 14 (15 septembrie), p. 430. Publicată postum în volum (1959).

II. Încă de la venirea sa în vechiul regat, Liviu Rebreanu manifestă o adevărată pasiune pentru cinematograful, pasiune ce nu îl va părăsi toată viața, fapt dovedit de scenariile și articolele sale, precum și de ecranizarea unuia dintre romanele lui (*Ciuleandra*). Prin această schiță ea pătrunde, sub forma foiletonului satiric, în universul prozei sale.

P. 275 R Ă Z B O I U L

I. A apărut în *Rampa*, II (1913), nr. 362—363 (6 ianuarie), p. 5. Republicată în *Universul literar*, XXXII (1915), nr. 7 (15 februarie), p. 3—4. Tipărită postum în volum (1959).

II. Schița a fost plasmuită în condițiile războiului balcanic. Autorul satiriza febra războinică care cuprinsese cercurile politice burgheze din România și care avea să ducă, câteva luni mai târziu, la campania din Bulgaria, soldată cu grele pierderi în oameni. Campania pentru intrarea României în primul război mondial îl va face să-și republice nuvela.

În ce privește forma artistică, este evidentă apropierea scrierii de unele „momente” ale lui Caragiale. Convorbirea din cafenea între spîn și interlocutorul său amintește discuțiile dintre Mache și Lache, ca și unele scene din

comediile marelui satiric (convorbirea despre republică dintre conu Leonida și Efimița; discuția lui Jupin Dumitrache și Ipingescu pe marginea articolelor din *Vocea patriotului național* etc.).

P. 278 R Ă Z B O I U L
Însemnările unui sublocotenent

I. A apărut în *Universul literar*, XXXI (1914), nr. 34 (24 august), p. 3—4. Publicată postum în volum (1959).

II. La 15 august izbucnea primul război mondial. Frământările sufletești pricinuite lui Liviu Rebreanu de războiul care amenința viața românilor din Transilvania și, implicit, a unora dintre frații săi, trădează o trăire imediată a sîngerosului eveniment.

Formula jurnalului găsit va fi reluată de scriitor când va descrie propriile sale suferințe din timpul războiului (*Calvarul*).

P. 283 V R E M U R I R Ă Z B O I N I C E

I. A apărut în *Universul literar*, XXXI (1914), nr. 37 (14 septembrie), p. 5. Publicată postum în volum (1959).

P. 287 O S C E N Ă

I. A apărut în *Universul literar*, XXXI (1914), nr. 43 (26 octombrie), p. 3—4. Publicată postum în volum (1959). În ms. rom. 4056, f. 108—110 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă, intitulată *Ziaristica română*.

II. Între versiunea manuscrisă, datînd din perioada stabilirii scriitorului în capitală și cea publicată în 1914, deosebiri sînt notabile. În *Ziaristica română* acțiunea se petrecea în Belgia („într-un otel din Ostende”), în *O scenă*, în Italia („într-un hotel din Abazzia”); „d-l redactor Gregorescu-Alea” devine „d-l redactor Popescu Vasilești”.

La tipar au fost înlăturate expresii dialectale sau pur și simplu inadecvate. Uneori acestea au fost înlocuite, fiind considerate, probabil, prea tari: „Am avut de-a face chiar și cu hotențoți“ s-a modificat la tipar în „am avut de-a face cu tot felul de nații“.

Amendările urmăresc și o concentrare a textului tipărit.

P. 291

P U I A

I. A apărut în *Scena*, I (1917), nr. 9 (5 octombrie), p.1, fiind semnată „I. r.“, la rubrica „Fărimături“.

II. Portretul literar realizat după natură a constituit unul din exercițiile predilecte ale lui Liviu Rebreanu la începutul activității sale literare. De data aceasta, portretul creionat e cel al fiicei scriitorului, Florica, alintată în familie cu numele de Puia.

Schița a fost scrisă în toamna anului 1916 pe cînd aceasta începea primul an de școală, pregătit în particular, iar tatăl ei întreprinde, sub amenințarea bombardamentelor și a ocupației germane, redactarea romanului *Ion*.

În anul următor, cu ocazia examenului final la școala primară de stat, Liviu Rebreanu descrie atmosfera febrilă din preajma acestuia într-o schiță plină de gingășie paternă, rămasă în manuscris și pusă nouă cu amabilitate la dispoziție de fiica sa.

Conținutul manuscrisului, intitulat *Cel dintii examen*, este următorul:

„Puia este cea mai drăguță fetiță din lume. Și cea mai cuminte, poate. Iar de harnică și silitoare, n-are pereche. Apoi, dacă, fiind astfel, tătutul și măicuța o adoră și o răsfată, poate să mai fie de mirare?

Acuma însă Puia a intrat la grije mare. Se apropie cu pași amenințători examenul. Cel dintii. Acuma o să se vază cît s-a îmbogățit căpșorul ei buclat castaniu.

Puia așteaptă ziua mare plină de încredere. Profesoara ei nu e în stare să-i pună nici o întrebare, la care fetița să nu răspundă cu o siguranță și o precizie încântătoare. Dar totuși, inima i se strînge ca o păsărică plouată cînd

se gîndește la necunoscutul ce-o așteaptă acolo: comisia, copiii mulți, înfrigurare și cine mai știe cîte... I-e frică să nu-i vie și acolo strîngerea de inimă și să n-o podidească plînsul... Of, ce-ar fi atunci! S-ar prăpădi de rușine...

Dar ziua cea mare vine totuși...

Și casa toată e într-o emoție cumplită: măicuța, tătutul, tușa Rița, profesoara...”

P. 293

D I V O R Ţ U L

I. A apărut în revista *Sburătorul*, I (1919), nr. 22 (13 septembrie), p. 509—513. Republicată de autor în foiletonul ziarului *Universul*, XLIII (1925), nr. 9 (12 ianuarie), p. 5. Publicată postum în volum (1959).

II. În ms. rom. 4055 de la B.A.R. se păstrează două versiuni autografe (f. 87—95; f. 96—102). Cea mai veche a fost terminată în București, luni, 1 septembrie 1919. După cîteva corecturi în creion, este transcrisă pentru tipar. Ambele manuscrise poartă dedicația: „Lui dr. Ioan Moldovanu“, ca și în versiunea tipărită.

Tema și intriga povestirii sînt de circulație universală. Ele au apărut de nenumărate ori, în diverse tradiții, pe scena teatrului comic mai vechi sau mai nou. În proză, asemenea conflicte au făcut deliciile amatorului de „*novelle*“ din timpul Renașterii, iar mai tîrziu, ale cititorilor unei întregi literaturi satirico-umoristice, din care e suficient să amintim creația lui A.P. Cehov.

Publicarea *Divorțului* s-a bucurat de presă favorabilă. Într-o recenzie apărută în *Cuvîntul liber*¹, este caracterizată drept „o bună nuvelă de d. Rebreanu“. Cu toate acestea, autorul nu a inclus-o în nici una din culegerile sale.

III. *Divorțul* a suferit mari transformări de la cea mai veche variantă autografă (f. 96—102) la ultima ver-

¹ Cf. *Cuvîntul liber*, I (1925), nr. 5 (21 septembrie), p. 32.

siune publicată (1925). Deosebiriile, majoritatea avînd un caracter stilistic, se semnalează deopotrivă între cele două manuscrise, ca și între versiunile din periodice. Între al doilea manuscris (f. 87—95) și prima formă tipărită (1919) diferențele sînt minime.

Dacă în prima redactare ideea divorțului este subliniată cu insistență începînd cu prima frază („Doamna Laura Sorobetea era hotărîtă să divorțeze”) și culminînd cu deznodămîntul („A doua zi, Vasile Sorobetea a cerut divorț”), în celelalte versiuni autorul renunță la orice precizare de acest ordin, atmosfera fiind considerată suficientă pentru a justifica titlul lucrării.

În cadrul aceluiași proces de obiectivare sînt înlăturate unele detalii portretistice („și mai ales în cinci ani niciodată n-a fost moșic... niciodată n-a cochetat cu altele. Pe urmă, într-al treilea an de căsnicie, a prins o meteahnă” sau: „Nici n-avea cui să se destăinuască. Părinții ei erau departe, iar prietenele ar fi găsit numai prilej de a o compătimi și de a-și bate joc, de-a umple orașul cu bîrfeli. Să provoace o explicație cu el ar fi fost zadarnic. Ar fi mințit-o fără rușine, iar ea nu i-ar fi putut opune nici o dovadă palpabilă.”)

Devalorizarea rapidă a leului îl determină pe autor să renunțe, în ultima versiune tipărită, la precizarea unor sume de bani amintite în variante anterioare. De asemenea, campania împotriva pornografiei în literatură — dusă cu fariseism de unele cercuri politice și, alături de ele, de ziarul *Universul* — l-a influențat să modifice episodul întîlnirii Laurei cu iubitul servitoarei.

Tendența de concentrare a materialului narativ este caracteristica versiunilor tipărite. Comparînd textul din *Sburătorul* cu cel din *Universul* sesizăm superioritatea evidentă a celui din urmă prin concizie, precizia analizei psihologice, renunțarea la efecte naturaliste, obiectivarea narațiunii, simplitatea stilului.

IV. Variante: P. 293, r. 2, își zicea Laura / își zicea mereu Laura (1919) — r. 5, Nu plîngea niciodată / Nu plîngea însă niciodată (1919) — r. 6, să o simtă / să simtă (1919) — r. 9, se arăta el de liniștit. Nu putea înțelege / se arată el de liniștit. Aceasta o indigna și mai mult (1919) — r. 11—

72, Uneori însă îi părea rău chiar de iubirea ei din trecut / În răstimpuri totuși descoperirea că, cu toate acestea, inima ei îl mai iubea. Îi venea să și-o smulgă din piept de necaz. El o înșeală, iar ea îl mai iubește... Atîta slăbiciune e revoltătoare... Alteori însă îi părea rău chiar de iubirea din trecut (1919).

P. 294, r. 4—5, Vasile o iubea fără multe fraze / O iubea fără vorbe late (1919) — r. 6—7, care-i plăcea ei foarte mult / care-i plăcea ei foarte mult, căci o înțepa ușor cînd o săruta (1919) — r. 9, Avea o singură meteahnă Vasile / Avea o singură meteahnă (1919) — r. 17, cheltuiala nu întrece niciodată / cheltuiala nu trecea niciodată de un leu și jumătate, ceea ce pe lună făcea patruzeci și cinci de lei (1919) — r. 21, precis / precis ca un ceasornic (1919) — r. 24, pierduse... / pierduse partida (1919) — r. 25, nici nu-i simțea venirea / nici nu simțea cînd vine (1919) — r. 33, alergînd să deschidă / care alerga să deschidă poarta (1919).

P. 295, r. 1, Laura aștepta și număra clipele / Acuma aștepta și număra clipele să vină bărbatul (1919) — r. 5, A trecut un minut / Cît o fi trecut? un minut (1919) — r. 6, ei i se păru / i se păru (1919) — r. 11—12, Inima însă îi bătu / Inima însă îi bătea (1919) — r. 23, ridică încet pleoapele / deschise ochii încet (1919) — r. 26, l-am bătut la biliard / l-am bătut (1919) — r. 29, oboseală / osteoneală (1919) — r. 30, Laura însă nu / Laura nu (1919) — r. 31—32, în suflet... De ce / în suflet. Cu cît se gîndea mai mult, cu atît suferea mai tare. Întrebările înțepătoare i se vîltoreau în creieri din ce în ce mai dureroase. De ce (1919).

P. 296, r. 1, A, servitoare / Servitoarea (1919) — r. 2, i s-a înfipt / i s-a incuibat (1919) — r. 9—10, prin bucătărie. Laura suferea / prin bucătărie. Plîngea gîndindu-se, și cu cît plîngea mai mult, cu atît vedea mai limpede. Cum n-a văzut ea pînă azi ce drăguță e servitoarea? Și tinără, foarte tinără... Bărbații însurați aleargă după fete tinere, ca băieții tineri după femeii mai mature. Va să zică e hotărît că servitoarea i-a plăcut... Dar cînd, cînd? Și cum de n-a băgat de seamă nimic pînă acuma? De-atunci a

inceput să le urmărească toate mișcărilor... Servitoarea însă robotea ca și mai înainte. Sorobeta mergea la birou, venea ca și când toată viața lui nu s-ar fi abătut pe la bucătărie. Asta înseamnă că sau sunt înțeleși să se prefacă amândoi, sau... Întâiul „sau“ i s-a sălășluit în suflet. Seara, firește, Sorobeta mereu la Club. Acuma însă Laura îl aștepta vesnic îmbrăcată, să se convingă. Și mereu, la zece fix, soneria, apoi pașii servitoarei, apoi tăcere lungă, nesfârșită, apoi pașii lui... Și mereu dinspre bucătărie... Laura suferea (1919) — *r. 15-16*, nerușinarea lui / nerușinarea lor (1919) — *r. 21*, Era pe la amiazi / Era după amiazi (1919) — *r. 23-24*, se apropie și ceasul ei... Seara dădu drumul servitoarei și rămase singură / se apropie și ceasul ei... Când sosi Sorobeta de la biuorul se gudură pe lângă el ca o pisică răsfățată. Nici în luna de miere nu i-a arătat mai multă dragoste. O clipă nu-l slăbi, ca nu cumva să schimbe vreun semn sau vreo privire cu servitoarea... Bărbatul însă nu părea mișcat de mîngăierile ei. Parcă era mai grăbit ca oricînd. A mîncat repede și s-a dus. Și Laura a avut grijă să-l însoțească pînă la poartă... Acuma respiră mai liniștită. În curînd veni și servitoarea, gata de plecare: — Am isprăvit vasele, conia...

— Bine, du-te sănătoasă, zise Laura cu glasul tremurat puțin de nerăbdare. Ia seama, însă, să vii de dimineață, să nu întîrzi de la piață!...

— Vin negreșit, conia... Sărut mîna!...

Laura rămase singură (1919) — *r. 25*, fu veselă și umblă de ici-colo / fu veselă și-și frecă mîinile de mulțumire, umblînd de ici-colo (1919) — *r. 27-31*, se opri pe loc incurcată. Niciodată primejdia nu i se lămurise ca în clipele acelea. Nesiguranța torturează fericirea, certitudinea o ucide... / se opri pe loc incurcată. Singurătatea o năpădi de pretutindeni, năbușitoare... Niciodată primejdia nu i se lămurise ca în clipele acelea. O cuprinse o șovăire din ce în ce mai grea. Poate că n-o fi bine să se joace cu norocul, să-și pună toată soarta pe o singură carte. Pînă aici nimeni nu-i știa suferința. Acum are să plesnească, să se împrăstie în tot orașul, în toată lumea, să-i rînjească din toate colțurile... Nesiguranța torturează fericirea, siguranța însă o ucide... Își luă inima în

dinți: „Așa nu mai poate merge... Trebuie să se spargă buba, orice ar fi!“ (1919) — *r. 34 — p. 297, r. 1*, parcă s-ar fi îmbrăcat pentru o înmormîntare. Se întoarse / parcă s-ar fi gătit pentru o înmormîntare. Într-adevăr, prin gînd îi fulgera mereu că-și îngroapă fericirea... Se întoarse (1919).

P. 297, r. 4, trecu greu / trecea anevoie (1919) — *r. 5*, În sfîrșit, pendula / Apoi deodată pendula (1919) — *r. 6*, ca totdeauna / ca altădată (1919) — *r. 8*, apoi alergă spre poartă / pe urmă alergă spre poartă. Afară era întunericul să-l tai cu cuțitul (1919) — *r. 13*, cu un zgomot / de un zgomot (1919) — *r. 14*, În curînd / Dar curînd (1919) — *r. 16-18*, nenumărate ori. Mii de gînduri îi năvăliră în minte. Mai presus de toate, însă, simțea / nenumărate ori. «O, mizerabilul!» se gîndi Laura strîngînd dinții. «Cine știe de cînd mă-nșeală!» În bucătărie era beznă. Fereastra se deslușea de-abia ca o pată mai puțin neagră. Laura, neclintită în pat, stătea cu ochii holbați la ochiul de întunerec care parcă se clătina într-una amenințător. În urechi îi răsuna ticăitul inimii și, ca niște bătăi de ciocane grele, pașii care, apropiindu-se, bocăneau din ce în ce mai aspru. Mii de gînduri îi năvăliră în minte. Aci o vagă părere de rău, apoi o resemnare sfișietoare, apoi o îndrăzneală sfidătoare. Mai presus de toate simțea însă (1919) — *r. 21*, Pașii erau acuma lângă bucătărie / Pașii erau lângă ea (1919) — *r. 25*, căscă ochii mari / căscă ochii mai mari (1919) — *r. 32*, Îl auzi bine / Auzi bine (1919).

P. 298, r. 2-3, de alarmă... Cît va mai ține chinul / de alarmă... Peste cîteva clipe veni și se așeză pe marginea patului. O mină grea îi pipăi picioarele. Laura vru să țipe și nu mai avea glas. Apoi el începu să-și descheie ghetetele, tacticos, suflînd cam greu cum stătea aplecat... Cît va mai ține chinul (1919) — *r. 5-6*, înțepenite. Își strînse brusc toate puterile și izbuti / înțepenite. Mișcărilor lui stirneau atita zarvă în tăcerea cumplită din odaie, ca și cînd o ceată de sălbateci ar fi sărbătorit o izbîndă uriașă. Laura își strînse înc-odată toate puterile și, ca prin farmec, izbuti să se ridice (1919) — *r. 11*,

glasul bărbatului / glasul bărbatului cu imputare și dezgust, cu indignare și dispreț (1919) — r. 12—13, un pompier roșcovan era tocmai pe cale să-și scoată ghetetele, cu fața speriată / un pompier roșcovan, în cămașă, era tocmai pe cale să-și scoată pantalonii, cu fața speriată (1919) — r. 15, Laura parcă ar / Femeia parc-ar (1919) — r. 16, Se uită la / Se uită un moment la (1919) — r. 16—17, la chipul spăimintat / la capul spăimintat (1919) — r. 18—19, cu o singură vorbă / dintr-o singură vorbă (1919) — r. 19, în git / în beregată (1919) — r. 23—24, și apoi în odaia ei. Era goală / și se repezi spre odaia ei. O găsi goală (1919) — r. 25—26, țipind desperată: — Vasile, Vasile! / urlând desperată: — Vasile, Vasile, Vasile (1919).

P. 299 „ÎNȚIUL GROPAR“

I. A apărut în *Universul literar*, XLII (1926), nr. 52 (26 decembrie), p. 3—4. Publicată postum în volum (1959).

În ms. rom. 4056, f. 87—90; f. 91—107, de la B.A.R. se păstrează două versiuni autografe, dintre care prima e intitulată *Manifestația*.

II. Subiectul i-a fost sugerat scriitorului de o întâmplare reală, cunoscută prin 1911—1912, pe când se afla la Craiova în calitate de secretar al Teatrului Național, sub direcția lui Emil Gîrleanu. Prototipul eroului era unul dintre cunoscuții actori ai teatrului pe atunci, Al. Nanu, în același timp profesor de gimnastică, despre care se povestesc și azi multe anecdote.¹ De altfel, însuși autorul indică, indirect, în cursul povestirii locul acțiunii, păstrînd pînă și numele restaurantului craiovean „Minerva“.

III. Prima variantă autografă (*Manifestația*) este o ciornă părăsită ulterior de autor. Acțiunea se petrecea în culisele teatrului, înainte de întîlnirea de la „Café Minerva“. Ideea „manifestației“ îi vine lui Barberini în

¹ Cf. C.D. Papastate, *Pe urmele lui Rebreanu la Craiova*, în *Limbă și literatură*, VII (1963), p. 198.

cursul unei certe în familie, în legătură cu „defeul“ promis de director.

Cealaltă versiune (*Înțitul gropar*) are două capitole, din care cel dintîi corespunde textului tipărit. Între aceste fragmente a existat și un text intermediar, care s-a pierdut.

În manuscrisul păstrat, Aurel Barberini „era numele de artă, căci de acasă îi zicea Scurtescu“, fiind profesor de gimnastică, dar și „profesor de comerț cu mari simpatii printre elevi“.

Unele schimbări în text, de la manuscris la tipar, sînt justificate de dorința obișnuită de concentrare a autorului.

Manuscrisul se încheie cu următorul capitol inedit:

II

„Sala teatrului se umplea încetul cu încetul. Lojile de rangul al doilea erau mai toate ocupate de elevi, ca și stalurile al treilea. Într-un benoar, directorul liceului cu doamna, împreună cu d-na și d-ra profesorului de latină. Profesorul însuși coborîse în stal ca să supravegheze pe elevi. Acolo de altfel mai erau cîțiva profesori de la liceu și de la comerț. În avantscenă nevasta directorului teatrului, împopoțonată, privea cu mîndrie sala și dădea din cap uneori spre abonații vreunui benoar. Directorul însuși umbla agitat de ici-colo: acum pe scenă, făcînd observații regizorului, acum prin *foyer*-ul de la intrare, unde cîțiva tineri cavaleri fumau cu mîndrie, vorbind de amor și de actrițe.

Directorul era nervos. Opt fără un sfert trecuse, și mai erau șapte benoare goale. Nu putea începe spectacolul pînă nu vin abonații. Se duse la casier: era bine, vîndut tot. Cînd se întoarse în *foyer*, îl întîmpină directorul liceului:

— Aș vrea să-ți spun două vorbe!

— Numai decît începem, se scuză directorul. Trebuie să mai vie Gîrleșteanu și...

— Uite ce e, dragă director, zise Popescu. Țin să te anunț că corpul didactic vrea să sărbătorească astă-seară

pe Barberini. Un artist eminent, de al nostru... Merită, nu-i așa?

— A, firește, aprobă directorul puțin speriat.

— Ei, tocmai... de aceea am și adus elevii, știi... Ar fi o cuvîntare a unui elev și a unui profesor... Pe scenă, nu-i așa? Și după tabloul respectiv... niște flori...

— Foarte bine, foarte bine, am să iau măsuri... Vă mulțumesc... Faceți mare cinste teatrului...

Îi strînse mîna cu efuziune. Directorul era de vreo 35 ani, frumusețel, mustață, ochii galeși, elegant. Vestea îl zăpăci. Manifestație! Splendid! Alergă la nevastă-sa:

— Marianne, nu știi? Vom avea o manifestație... Va fi sărbătorit Barberini... Școalele...

— Barberini? făcu ea cu dispreț. Ce idee! N-are nici un talent... un caraghios...

— Cum n-are talent? se supără directorul. Te poftesc, Marianne, să nu te amesteci în afacerile teatrului, scurt! Nu vreau să zică lumea că nevastă-mea mă influențează... Auzi! N-are talent un actor căruia corpul profesoral îi face o manifestație!...

— Bine, Emil, murmură doamna speriată. N-ai spus tu însuși că Barberini e...

— Ce-am spus, ce-am spus?... Te poftesc, Marianne, și te rog foarte mult...

Directorul ieși supărat din benoar și trecu pe scenă:

— Ce-i aici?... Regizor! Luați seama!... Mai stați nițel! Încă cinci minute!... Îți spun cînd îi dai drumul...

Horațio și Umbra stăteau de vorbă. Directorul atunci întrebă brusc:

— Unde-i Barberini?

— În cabină, d-le director, sări Umbra cu respect. A început să se îmbrace, căci n-are decît în al patrulea...

Directorul urcă scara spre cabina lui Barberini, bătu la ușă și intră fără să aștepte răspuns. Barberini fluiera domol o arie de operetă, în fața oglinzii, în cămașă, cu degetele murdare de farduri.

— Barberini... vreau să te previn, ca să nu te emoționezi... Să știi că te așteaptă o manifestație... Corpul didactic, o surpriză... Ia seama, să nu mă faci de rîs, să joci cum știi d-ta!...

— Domnule director... ce surpriză... Adevărat? bil-băi Barberini sculindu-se, cu ochii zgîlți de mirare.

— Va să zică nu știi?... Atunci bine că te-am prevenit...

Îl lăsă repede, căci îi venise în gînd că și teatrul trebuie să se asocieze la sărbătorire. E vorba doar de un actor cu un trecut respectabil... Pe scenă, Horațio vorbea acuma cu decanul actorilor, care era indignat că nu joacă el pe Hamlet și venise să vadă dezastrul colegului.

— A, maestre, bine că te văd! zise directorul grăbit. Ce ne facem? Am fost vestit că Barberini va fi sărbătorit de către corpul didactic... În sfîrșit, publicul întreg... Trebuie să participe și colegii... În sfîrșit, teatrul... D-ta trebuie să... Stai aproape... Du-te repede, pune-te în frac și vii să rostești o mică cuvîntare în numele meu și al artiștilor... Ceva frumos și colegial... Ar trebui să-i oferim și noi ceva, dar dacă ni s-a spus așa tîrziu...

Maestrul îngălbeni. Barberini, manifestație?... Zimbi însă și zise:

— Foarte bine, d-le director... Lăsați, că aranjez eu... îi oferim ceasul meu de aur, într-o cutie frumoasă de la recuzită... Știți, provizoriu... Miine facem o colectă și cumpărăm... Îl previn eu...

— Perfect... Mersi, dragă maestre, respiră directorul ușurat. Bine te-ai gîndit... Ar fi fost urît să nu-i oferim noi nimic... Acuma du-te degrabă... Ai vreme... două ore... pînă la tabloul lui...

Maestrul plecă. Directorul strigă pe regizor:

— Toată lumea rămîne aici, înțeles?... Sărbătorim pe Barberini... Toți artiștii pe scenă... Cortina ridicată... Ia seama, să nu-mi faceți vreun bocluc!...

Din sală porni un ropot de aplauze nerăbdătoare.

— Aide, dă-i drumul!... Nu mai așteptăm pe nimeni!... Regizorul murmură ceva respectuos și bocăni prelung cu bățul în scindurile scenei. Din sală alt ropot de aplauze răspunse, mulțumite. Trei lovituri rare. Cortina se ridică. Sala era în întunec.

— Cine-i acolo?... Stai! începu soldatul.

După tabloul al treilea, Barberini coborî pe scenă. Era mișcat și se uita împrejur întrebător, parc-ar fi zis:

«nu știu, habar n-am!»... Colegii îi stringeau mâna, iar el răspundea:

— Am o emoție grozavă, nu-ți închipui...

În antractul al doilea, Hamlet nu se putu stăpîni și-i zise:

— Aș fi meritat și eu, dar cu modestia mea...

Făcu un gest de dispreț.

— Să crezi, dragă, că nici nu mă așteptam! zise Barberini. Tu mă știi că nu alerg după reclamă... Nu-mi pot închipui de unde porneștel... Și cită taină au făcut, de n-am prins măcar de veste...

— Ei, lasă, nu mai mînca gogoși! Altora să o spui! zise Hamlet supărat.

— Îți declar pe onoarea mea, Mișule, că n-am știut nimic! Mai mult: nici nu l-am văzut pe Popescu de două săptămîni, pe mormîntul tatălui meu! Ba încă atunci eram furios că m-a pus în Gropar și chiar mă plingeam, iar el zicea mereu: «joacă, dragă, joacă, nu umbla cu mofturi», de m-a și supărat! N-aș avea nevoie să mint, ce Dumnezeu!

Cu cîteva minute înainte de scena lui, maestrul îl luă însă deoparte și îi spuse chestia cu ceasul.

— De ce mai umblați, maestre dragă! zise Barberini modest“...

Capitolul II și, implicit, întreaga povestire au rămas neterminate. Publicarea de sine stătătoare a primului capitol pare să fie rodul unei solicitări exprese. (*Inițiul gropar* a apărut într-un număr special de Crăciun.)

P. 307

U M B R E

I. A apărut în *Cuvîntul*, X (1933), nr. 3114 (25 decembrie), p. 3—4. Publicată postum în volum (1959).

În ms. rom. 4056, f. 166—172 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă, însoțită de apostila secretarului de redacție: „Crăciun, 1933. Negreșit corectură marți dimineața la redacție, la ora 10. Albu. Perie în dublu exemplar.“

La apariția în volum, *Umbre* a fost caracterizată drept una dintre cele mai reușite creații realiste din schițele și nuvelele neincluse de autor în culegerile sale.¹

II. Textul tipărit prezintă sensibile modificări de ordin stilistic față de cel manuscris, deși e neîndoișos că ultimul a servit la alegerea zațului. Cu prilejul corecturilor tipografice sînt simplificate, precizate sau înlocuite numeroase expresii și formulări anterioare.

P. 315

A L I B I

I. A apărut în *Almanahul ziarului „Timpul“*, 1939, p. 118—122. Se reproduce în volum pentru prima dată.

În ms. rom. 4056, f. 144—151 de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă.

II. Lucrarea este un fragment (embrionar?) al romanului *Amîndoi*, apărut în anul 1940. În intenția scriitorului urma să aibă o existență de sine stătătoare. Însemnarea autografă din ms.: „Nuvelă inedită de Liviu Rebreanu“ este edificatoare în acest sens.

Autorul s-a inspirat dintr-un caz real petrecut în orașul Pitești.

III. Între varianta manuscrisă și cea tipărită există deosebiri stilistice privind mai ales lexicul. („Sfledertori“ a fost înlocuit cu „sfredelitori“; „Poarta, totdeauna zărnită“ cu „Poarta totdeauna zăvorită“ etc.)

P. 327

D U M N E Z E U

I. A apărut în *Flacăra*, I (1912), nr. 33 (2 iunie), p. 258—259. Retipărită în volumele *Cuibul visurilor*, 1927, p. 97—100 și *Oameni de pe Someș*, 1936, p. 3—6. La apariția în revistă a fost însoțită de indicația: „După Tolstoi“, iar la prima publicare în volum, de subtitlul: „Imitație“.

¹ Cf. Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 722.

II. Dintre măștrii realismului rus, Lev Tolstoi s-a bucurat, poate, de cea mai vie și mai constantă admirație din partea lui Liviu Rebreanu. În caietele primelor încercări literare găsim reproduse pasaje întregi din *Ana Karenina* sau *Sonata Kreutzer*. Deși nu cunoștea limba rusă, prima traducere de mare amploare, încercată de Rebreanu după revenirea din armată, prin intermediu german, era *Război și pace*. Primul număr, dedicat unui scriitor străin din colecția „Scriitori celebri” (îngrijită de Liviu Rebreanu în 1918), a fost rezervat tălmăcirii povestirii *De ce?* de Lev Tolstoi.¹ Nu este întâmplătoare nici înclinația către umanitarismul tolstoian a eroului din *Pădurea spânzuraților*, după cum, nu fără motiv, construcția romanelor *Ion* și *Răscoala* a fost raportată la cea a romanelor *Ana Karenina* și *Război și pace*.

În cuvântul introductiv la traducerea povestirii *Kto de? (De ce?)* Liviu Rebreanu își exprimă admirația față de nuvelele tolstoiene, care „excelează — după cum se exprimă el — printr-o simplitate biblică, printr-o naturalitate patriarhală și impresionează prin sinceritatea lor meșteșugită”. Sint trăsăturile care l-au determinat să prelucraze, după propria sa mărturie, și povestirea *Dumnezeu*.

III. Între variantele tipărite ale povestirii există deosebiri notabile mai ales în cazul ultimei versiuni din volumul *Oameni de pe Someș*. Aci autorul elimină câteva replici sau unele precizări ce se repetă, în afară de obișnuitele modificări de ordin lexicografic sau stilistic.

IV. Variante: P. 327, r. 2, a fost odată / trăia odată (1912) — r. 11—12, am să vă pun / o să vă pun (1912, 1927) — r. 20, păstrau tăcere mare / păstrau tăcere adâncă (1912).

P. 328, r. 1, În clipa aceea / În clipa aceasta (1912) — r. 12—13, și să închidă ochii / și să închidă ochii. Ce-ți

¹ Cf. studiile amintite din *Steaua*, VIII (1957), nr. 9 (septembrie), p. 77 și urm. și XI (1960), nr. 3 (martie), p. 59 și urm., precum și bibliografia operei lui Liviu Rebreanu din *Opere alese*, vol. V, p. 659 și urm.

trăznește prin minte, băiete — zise dînsul către păstor — nu cumva vrei să orbesc? Și atunci copilul de păstor zise (1912) / și să închidă ochii. Ce-ți trăznește prin minte, băiete — zise dînsul către păstor — nu cumva vrei să orbesc? Atunci copilul de păstor zise (1927) — r. 18, Mai bine caută să vezi / Caută deci de a vedea (1912) — r. 24, înainte să fie / înainte de a fi (1912, 1927) — r. 25, o clipă și apoi vorbi / o clipă, apoi vorbi (1912) — r. 29, întrerupse / îl întrerupse (1912, 1927).

P. 329, r. 1—2, care grăi astfel / care grăi iar (1912) — care grăi astfel către păstor (1927) — r. 3—4, dacă ai să-mi mai răspunzi / dacă o să-mi mai răspunzi (1912, 1927) — r. 6, Bine, am să răspund / Bine, o să răspund (1912, 1927) — r. 9—10, și le dădu păstorului. Și păstorul se urcă pe tron / și le dădu păstorului, iar el însuși se îmbracă cu hainele păstorului. Și păstorul se urcă pe tron (1912) — r. 15, iar pe alții îi alungă / iar pe alții îi gonește de pe tron (1912).

P. 330

CUPEUL FERMECAT

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 16 (21 aprilie), p. 7.

În ms. rom. 4056, p. 80—83, de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă, intitulată *Cupeul galben*.

II. Împreună cu povestirile *Venus*, *Sentinela*, *Sfîrșitul* și *Familia misterioasă*, *Cupeul fermecat* face parte dintre „icoanele în stil Biedermeier”, pe care Liviu Rebreanu le anunța lui Mihail Dragomirescu că le va traduce din limba maghiară¹ (limbă în care le-ar fi scris inițial, în colaborare cu „Szini, un prieten de-al meu... pe cînd eram la Pesta”).

Într-adevăr, cel de al doilea volum de povestiri al scriitorului și ziaristului Szini Gyula, apărut la Buda-

¹ Vezi scrisoarea datată în 7 august 1910, trimisă din închisoarea de la Gyula.

pesta, în 1908, și intitulat *Lelki kalandok* (*Aventuri spirituale*), începea cu povestirea *Az ör* (*Sentinela*), prelucrată în românește de Liviu Rebreanu împreună cu *A halk család* (*Familia tăcută*), cu *A sárga batár* (*Cupeul galben*), *Finale* (*Sfârșitul*), sau *Venusz* din același volum. Unele dintre aceste povestiri fuseseră publicate de scriitorul maghiar în 1914 și în versiune germană, în volumul *Die gelbe Kalesche*.

Scriitor uitat, autor a douăzeci de volume de proză literară și al unor piese de teatru etc., Szini Gyula s-a bucurat în viața literară ungară premergătoare primului război mondial de o oarecare vogă ca adept al curentelor moderniste ale vremii — simbolism, neoromantism etc. Se născuse la 9 octombrie 1876, la Budapesta, fiind cu 9 ani mai în vîrstă decît Rebreanu. Studiase dreptul în capitala Ungariei și, după ce lucrase un timp într-un birou, se dedicase din 1900 gazetăriei și literaturii. Ca și Liviu Rebreanu, era fiu de învățător. Faptul că în 1908 tînărul scriitor român traducea *De profundis* de Oscar Wilde, fiind cucerit de opera neoromanticului englez, nu e străin, desigur, de influența prietenului său, care transpusese, cu un an mai devreme, în ungurește, *Salomeea*.

Aceste raporturi nu risipesc însă indoiala cu privire la participarea lui Liviu Rebreanu la elaborarea povestirilor semnate și publicate de Szini Gyula.

De altfel, scrisoarea către M. Dragomirescu mai conține și alte exagerări sau inexactități, cum ar fi, de pildă, precizarea că traducerea romanului *Război și pace* a fost făcută de Liviu Rebreanu după originalul rus. Afirmatia era probabil determinată de dorința tînărului scriitor de a nu-i fi refuzată publicarea tălmăcirii, avînd o mare nevoie de bani pentru reîntoarcerea sa în România.

Am integrat, în consecință, toate povestirile amintite la capitolul *Prelucrări*.

III. Ca și în cazul majorității celorlalte prelucrări în românește ale unor povestiri proprii sau străine, versiunea manuscrisă este o tălmăcire, cu puține libertăți, a textului original.

Iată, de pildă, începutul povestirii lui Szini Gyula: „Ejfel már rég elmúlt. Valamelyk toronyóra vörös, kivildgított számlapja úgy vigyorgott rám a magas ködből, mint egy részeg cimborva vezes képe.” Și în manuscrisul lui Liviu Rebreanu: „Trecuse de mult miezul nopții. Dintr-o broboană (sic!) de ceață groasă, cadranul roșu, luminos al unui ceasornic rînjea către mine, parcă ar fi fost fața armie a unui ortac rumenit turtă.”

În varianta tipărită au fost înlăturate expresiile germane sau din altă limbă decît cea franceză, eroul nu se mai întoarce de la „banchetul lunar al Bohemiei”, nu se mai face nici o aluzie la „cîntecul birjarilor”, la coafura numită „frizura jobenului”, la „pantalonii slavilor” sau la piețele Budapestei — cu alte cuvinte a fost eliminată orice notă locală sau care ar putea aduce în vreun fel aminte de originea povestirii. La tipar sînt înlocuite și unele expresii dialectale din manuscris („rînjea către mine”, cu „rînjea la mine”; „tăcea ca știuca”, cu „tăcea ca peștele”; „încheieturile împăturate”, cu „încheieturile înfășurate”; „bojdicăia” cu „mergea”).

P. 337

V E N U S

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 19 (12 mai), p. 7.

În ms. rom. 4055, f. 60 de la B.A.R. se păstrează sfîrșitul unei versiuni autografe, datat de autor „19 iulie 1910”.

II. În textul manuscris, ca și în textul maghiar al lui Szini Gyula¹, după care a fost prelucrat, eroul se numea Ubald (respectiv Ubaldus), venea din Pomerania de miazănoapte și reprezenta spiritul îngust prusac în contact cu Roma eternă.

La tipar a fost înlăturat pasajul: „Dintru-ntii întunecat, apoi tot mai curat privea, vedea că pentru frumusețe se plătește să prăpădești ore întregi, căci pătrunde în toți porii omului și te transformează cu desăvîrșire”.

¹ *Op. cit.*, p. 165—172.

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 27 (7 iulie), p. 5—6. Reprodusă în volumele *Răfuiala*, 1919, p. 125—134 și *Cuibul visurilor*, 1927, p. 145—152, cu mențiunea: „imitație“.

II. Povestirea este o localizare a lucrării lui Mikszáth Kálmán, *A Kaszát vásárló paraszt (Țăranul care cumpără o coasă)*.

Pentru transpunerea din limba maghiară, Rebreanu pare să nu fi avut la dispoziție originalul, ci numai o versiune germană, ceea ce ar explica rostul „imitației“ în locul unei traduceri fidele. (Afinitățile tematice și stilistice cu opera lui Mikszáth îl determinase să traducă direct din ungurește povestirea *Cavalerii*, apărută în volum în 1912.) La B.A.R. se păstrează un exemplar al numărului 3463 din „Philipps Reclam Universal Bibliothek“, cunoscuta colecție de popularizare din Leipzig, purtând pe pagina de titlu autograful lui Liviu Rebreanu din epoca stabilirii sale în România. Numărul respectiv, reprezentând primul volum din *Gesammelte Erzählungen von Koloman Mikszáth* (traduse din limba maghiară de C. Langsch), a făcut parte din biblioteca personală a scriitorului român. În sumarul său găsim însemnată, probabil în vederea traducerii, *Wie Bauer Csomak eine Sense kaufte*, titlu în care apar ambele elemente ale titlului lui Rebreanu: „Țăranul“ și „coasa“. Oricum, o confruntare atentă a textelor pledează pentru ipoteza folosirii textului german, de care textul românesc este mai apropiat.

Apariția, dintr-o eroare, a povestirii *Țăranul și coasa* în *Antologia umorului românesc*, publicată de Editura Socec în colecția „Biblioteca școlară“, a atras după sine, în 1935, cu prilejul sărbătoririi lui Liviu Rebreanu la împlinirea vârstei de 50 de ani, o campanie violentă din partea revistei extremiste de dreapta *Cruciada româ-*

nismului. Marele romancier era acuzat nu numai de plagiat, dar și de trădare națională.¹

III. Localizarea povestirii lui Mikszáth a înlăturat numele eroului, Csomak Gligor, pe cel al cumătrului său (la Rebreanu: cumnatului său) Komot Istók din Dorozsma, a înlocuit moneda statului austro-ungar etc. Naturalețea stilului a fost realizată pe alocuri prin eliminări sau adaosuri de expresii și cuvinte, menite a sublinia și mai mult psihologia personajelor, ca, de pildă, în cazul unor schimbări în dialog.

IV. Variante: P. 343, r. 21, Ei, ce mai poștești / Ei, ce-ți mai lipsește (1913, 1919).

P. 344, r. 11, țifni, în sfirșit, către negustor / țifni către negustor (1913, 1919) — r. 12, așa ca cu gura altuia / așa ca din întâmplare (1913) — r. 15, Nu se poate / Asta nu se poate (1913, 1919) — r. 17, să vază / ca să vază (1913) — r. 24, Dar bine, domnule / Păi (1913, 1919) — r. 26, Te înșeli, e fabricată / Mă rog, asta-i fabricată (1913, 1919) — r. 29, că e făcută / că e prefăcută (1913, 1919).

P. 345, r. 12, iar ca să o vază mai bine / și ca să vază mai bine (1913) — r. 24, deoarece țin la d-ta / deoarece e vorba de d-ta (1913, 1919) — r. 32, și mai strigă / mai strigă (1913, 1919).

P. 346, r. 3, De cînd sint / În viața mea (1913, 1919) — r. 17—18, Nici măcar un ban / Nici un ban măcar (1913) — r. 23, Aide, aide / Ai, ai (1913, 1919) — r. 27—28, cine nu se va ține de tocmeală / cine nu se ține de tocmeală (1913, 1919) — r. 31, din colțul / de la colțul (1913, 1919).

¹ V. Epilogul unei sărbătoriri, în *Cruciada românismului*, II (1935), nr. 52 (6 decembrie), p. 3 și nr. 53 (14 decembrie), p. 3 și *Gestul eroic al lui Koloman Mikszáth*, în *Idem*, II (1936), nr. 56 (9 ianuarie), p. 4.

P. 347, r. 5, nasturii lucitori / nasturii lucii (1913, 1919) — r. 9, Nnda, hm... hm... / Nnda, he... he... (1913) — r. 12, pe care ai ales-o / ce-ai ales-o (1913, 1919) — r. 15, se întoarse / veni (1913, 1919) — r. 22, Da' ce, crezi d-ta că eu sînt / Ce crezi d-ta, că sînt (1913, 1919) — r. 25, Spui prostii, neică, încetează / Aiurezi, neică, aiurezi (1913, 1919) — r. 29–30, Hai, scoate banii degrabă și nu mai vorbi degeaba / Scoate banii la repezeală și nu mai clămpăni degeaba (1913, 1919).

P. 348, r. 12, Acu cît mai lipsește / Acu cît mai trebuie (1913, 1919) — r. 18, i-am pus / i-am ascuns (1913, 1919) — r. 26, Acuma lasă / Ei, acu lasă (1913, 1919) — r. 29, nu vrei să alerg / nu-i cere să alerg (1913) / nu-mi poți cere să alerg (1919) — r. 34, Atunci țăranul / Acuma țăranul (1913, 1919).

P. 349, r. 3–4, să știi / asta s-o știi (1913) / asta să știi (1919) — r. 4, Cumnate, aruncă-i / Cumnate, aruncă-i în nas (1913, 1919) — r. 7, cu fața / cu față (1919) — r. 10, Ascultă, domnule / I-ascultă, domnule (1913, 1919) — r. 11–12, celelalte nu fac două parale / toate nu fac două parale (1913) / nu fac toate două parale (1919).

P. 350 SENTINELA

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 29 (21 iulie), p. 5.

În ms. rom. 4056, f. 55–56, de la B.A.R. se păstrează versiunea autografă, datată la Gyula: „12 iulie 1910“.

II. Studiul comparativ al versiunii maghiare din volumul lui Szini Gyula¹ și al celor două variante românești demonstrează tendința obișnuită de transplantare a acțiunii; de astă dată din mediul austro-ungar, într-un vag mediu rusesc. Prințesa Marianca (Marianka) devine în textul românesc tipărit prințesa Nadejda, nu se mai vorbește nimic de castelul din Nezbudoki, unde s-ar păstra pînă azi un portret al prea gelosului ei soț, nici

¹ *Op. cit.*, p. 3–9.

despre stilul baroc al castelului prințesei etc. Datarea acțiunii — anul 1825 — a fost de asemenea înlăturată în ultima versiune românească.

În schimb, a fost accentuată atmosfera de legendă (depărtările par din castel ca niște „ape mari din basmuri“, observațiile prea realiste sînt evitate etc.), textul a fost pe alocuri concentrat, s-au eliminat elementele care puteau sugera bănuiala unei traduceri, dar și regionalismele sau stîngăciile primei versiuni românești.

P. 355 BARBA

I. A apărut cu titlul *Boierul și bărbierul*, în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 32 (11 august), p. 3–4. Retipărită cu titlul *Barba* și cu mențiunea „imitație“ în volumul *Răfuiala*, 1919, p. 117–124.

II. *Variante*: P. 355, r. 3, oglinzilor / oglinzii (1913) — r. 17, avu și el / avu el (1913).

P. 357, r. 29, aseară la teatru / altădată la teatru (1913).

P. 360 SFÎRȘITUL

I. A apărut în *Universul literar*, XXX (1913), nr. 45 (13 noiembrie), p. 6–7.

În ms. rom. 4056, f. 61–79, de la B.A.R. se păstrează, în versiune autografă, transpunerea românească a întregului ciclu *Biedermeier képék* [*Tablouri Biedermeier*] din volumul lui Szini Gyula — de fapt o nuvelă mai lungă în patru părți — din care textul apărut în *Universul literar* reprezenta sfîrșitul.

Manuscrisul nu poartă nici un titlu general. În schimb, fiecare din cele patru tablouri păstrează titlul din *Lelki kalandok*, p. 83–112: I *Eleonora* (*Leonora*); II *Anastasiu* (*Anasztáz*); III *Pastorale*; IV *Finale*. La sfîrșitul primului tablou, Rebreanu a notat data „16 iulie 1910“, iar la sfîrșitul celui din urmă: „17 iulie 1910, Ghiula“. De asemenea, pe spatele ultimei file, alături de cuvîntul

„Biedermeier“, își însemnează, probabil în vederea alcătuirii unui volum: „bucățile 1. Leonora și Anastasiu; 2. Santinela; 3. Familia tăcută; 4. Strofe; 5. Cupeul galben; 6. Venus; 7. Măști; 8. Ana Maria“. Toate provin din volumul lui Szini Gyula.

II. Ciclul *Biedermeier képék* este o satiră la adresa nonconformismului burghez. Acțiunea se desfășoară „prin anii 1830“, cu alte cuvinte în epoca de înflorire a stilului Biedermeier în arta țărilor de cultură germană.

Primul tablou, *Eleonora*, creionează portretul fizic și moral al unei tinere din „lumea bună“. Răzvrătită împotriva conveniențelor sociale, din pricina părinților, care vor s-o căpătuiască găsindu-i o partidă „onorabilă“, ea visează iubirea unui căpitan de haiduci.

Cel de al doilea tablou, *Anastasiu*, aduce în centrul acțiunii pe tânărul nobil von Lierheyms, fecior de bani gata, a cărei vitejie se manifestă într-o boemă cu chefuri monstre, iubiri scandaloase sau romanțioase, maimuțărirea unor acțiuni haiducești, culminate cu o spectaculoasă sinucidere sub fereastra unei actrițe etc., — totul menit „să supere pe burghezi, să-i zăpăcească, să-i inspăimînteze“.

În cel de al treilea tablou, *Pastorale*, asistăm la întâlnirea eroului — după o convalescență prelungită — cu Eleonora, prietenă uitată din copilărie.

Confruntarea părții *Finale* cu textul publicat scoate în evidență unele mici modificări stilistice, precum și eliminarea — la tipar — a câtorva pasaje. În manuscris povestirea se încheie cu descrierea nunții.

P. 365 FAMILIA MISTERIOASĂ

I. A apărut în *Almanahul „Adevărul“* pe anul 1914, p. 122—123.

În ms. rom. 4056, f. 58—59, de la B.A.R. se păstrează o versiune autografă, datată din Gyula: „18 iulie 1910“ și intitulată *Familia tăcută*.

II. În afară de renunțarea la orice localizare precisă (în textul maghiar al lui Szini Gyula, p. 23—28, acțiunea se petrece la Budapesta, în versiunea manuscrisă în capitală, iar în textul său tipărit într-un loc neprecizat), Rebreanu se mulțumește să sugereze schimbarea mediului prin înlocuirea francului cu galbenul și să precizeze că noul chiriaș s-a mutat la Sf. Dumitru.

În schimb, apar numeroase și importante modificări de ordin stilistic. Povestirea suferă un continuu proces de concentrare, eliminându-se la tipar caracterizări generale ca: „Sint familii de acelea care ți-aduc aminte de *Szomorú-fűz*. Ele sînt tot atît de îngăduitoare, sînt tot atît de neputincioase și-ți invocă chipul tristeții, al orfanității. Cînd vijlie vîntul printre crengile lor se scîncesc, cînd se așează o pasăre cîntăreață pe ele, cîntă. Ele nu au voce proprie“ etc., sau pasajele în legătură cu dragostea pentru animale a familiei, cu izolarea și lipsa de încredere în oameni a soției ș.a. Au fost înlăturate unele regionalisme sau expresii nepotrivite. Expresia „familia tăcută“ a fost înlocuită pretutindeni cu „familia misterioasă“, în concordanță cu modificarea titlului.

P. 371

A N A M A R I A
[Prelucrare]

I. Se publică pentru prima oară. La B.A.R. în ms. rom. 4056, f. 84—86 se păstrează versiunea autografă, datată din Gyula, 8/21 iulie 1910, pe care o reproducem.

II. Povestirea, ca și *Venus, Cupeul galben, Sfrșitul*, face parte din „ciclul Biedermeier“ prelucrat după Szini Gyula, în închisoare.

CUPRINSUL

Calvarul	5 (381)
Avertisment	5
De ce?	9
Primejdia	19
Sabia lui Damocle	36
Cumpăna soartei	55
Gura lupului	71
A doua oară	84
Marginea prăpastiei	100
Goana	113
Catastrofa	140
De ce?	161
Ițic Ștrul, dezertor	167 (388)
Ghinionul	188 (395)
Fiara	196 (399)
Omul mic și oamenii mari	204 (400)
La urma urmelor... ..	213 (403)
Cumpăna dreptății	220 (407)
Dincolo	241 (412)

DIN PERIODICE

Zevzecul	255 (414)
Idilă de la țară	262 (418)
Baroneasa	268 (419)
Cinema	273 (420)

Războiul	275 (420)
Războiul — însemnările unui sublo- cotentent	278 (421)
Vremuri războinice	283 (421)
O scenă	287 (421)
Puia	291 (422)
Divorțul	293 (423)
„Întiul gropar“	299 (428)
Umbre	307 (432)
Alibi	315 (433)

PRELUCRĂRI

Dumnezeu	327 (433)
Cupeul fermecat	330 (435)
Venus	337 (437)
Țăranul și coasa	343 (438)
Sentinela	350 (440)
Barba	355 (441)
Sfârșitul	360 (441)
Familia misterioasă	365 (442)

ADDENDA (INEDITE)

Ana Maria [Prelucrare]	371 (443)
<i>Note, comentarii, variante</i>	379